

Doneski 39
Memorabilia Locopolitana 27

Posvečeno
spominu pasijonca
p. Roberta (Slavka) Podgorška (1940-2017)

KULTURNO-ZGODOVINSKO DRUŠTVO
LONKA STARA LOKA

MUZEJSKO DRUŠTVO ŠKOFJA LOKA

Loški razgledi

Doneski 39

Lonka

Memorabilia Locopolitana 27

PASIJONSKI DONESKI 2018/13

Uredniški odbor: Alojzij Pavel Florjančič, Helena Janežič (glavna urednica), Blaž Karlin, mag. Hiacinta Klemenčič, mag. Andreja Ravnihar Megušar, dr. Matija Ogrin

Fotografije: avtorji navedeni pri fotografijah

Oblikovanje: Alojzij Pavel Florjančič

Oblikovanje naslovnice: Studio Miklavc, zanj Barbara Šušteršič

Slika na naslovnici: Marta Jakopič Kunaver, Tihi dialog, 1992, foto Klemen Kunaver

Priprava za tisk: Jože Šenk, Salve d.o.o. Ljubljana

Naklada: 300 izvodov

Izdala: Muzejsko društvo Škofja Loka, zanj predsednik, mag. Aleksander Igličar (www.mdloka.si); Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka, zanj predsednik, Klemen Karlin (www.staraloka.si).

Založila: Občina Škofja Loka, zanj župan, mag. Miha Ješe.

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

ISSN 2232-2965

OBČINA ŠKOFJA LOKA

PASIJONSKI DONESKI

2018 | 13

Muzejsko društvo Škofja Loka
&
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka

Škofja Loka, Stara Loka 2018

KAZALO

UVODNIK.....	7
PASIJONSKÉ BESEDE	8
PASIJONSKI DONESKI	27
POSTNI PRTI/FASTENTÜCHER.....	29
Ivanka Kronawetter-Starman DIE TRADITION DER FASTENTÜCHER IN KÄRNTEN	33
Ivanka Kronawetter-Starman POSTNI PRTI NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	70
Alojzij Pavel Florjančič O POSTNIH PRTIH NA SLOVENSKEM	77
Jure Ferlan MOJA ODKRIVANJA POSTNIH PRTOV	99
Mirjam Kopše LJUDSTVO MOJE, KAJ SEM TI STORIL?	104
Matija Ogrin POLJANSKI ROKOPIS, VELIKA PRIČA SLOVENSKEGA PASIJONSKEGA IZROČILA	107
Monika Deželak Trojar J. L. SCHÖNLEBEN: 400-LETNICA NJEGOVEGA ROJSTVA IN 350-LETNICA PRVE IZDAJE NJEGOVIH POSTNIH PRIDIG	117
Franz Križnar STARE POSTNE IN VELIKONOČNE PESMI – RESNIK IN JEZUSOV KRIŽEV POT	130
PASIJONSKI RAZGLEDI.....	135
Rok Andres O TREH PASIJONIH, S TREMI REŽISERJI	136
Andreja Ravnihar Megušar DNEVI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 2017	151
Urška Florjančič PASIJONSKI VEČER 2017 V STARI LOKI	157
Helena Janežič PASIJONKE 2017	160

Andreja Ravnihar Megušar**Urška Florjančič**

PASIJONSKA SEKCIJA KULTURNO - ZGODOVINSKEGA DRUŠTVA
LONKA STARA LOKA .....

167

Agata Pavlovec

PRVI KORAKI V VLOGI KOORDINATORICE ŠKOFJELOŠKEGA

PASIJONA.....

171

Marko Pleško

DIGITALIZIRANA ROMUALDOVA POT .....

174

mag. Aleksander Igličar

IZŠEL JE PASIJONSKI ALMANAH.....

177

Jurij Svoljšak

MEDPASIJONSKI ČAS.....

178

Zala Šajn

ŠKOFJELOŠKI PASIJON V ILIRSKI BISTRICI .....

179

mag. Aleksander Igličar

PRISPEVEK O ŠKOFJELOŠKEM PASIJONU V FINSKI

VERSKI REVIMI ASKEL.....

181

Andraž Gombač

EVANGELIJ PO IZTOKU ALI ZADNJA MLAKARJEVA SKUŠNJAVA

(UPAJMO, DA NE).....

184

Mihaela Hodnik

RIBNIŠKI PASIJON V LOGATCU 2017 .....

188

Franz Miehl

GESCHICHTE DER EUROPASSION.....

191

Aleksander Igličar

33. SKUPŠČINA ZDRUŽENJA EUROPASSION

V KECSKEMÉTU NA MADŽARSKEM.....

197

Aleksander Igličar

PONOVEN OGLED PASIJONA V HOŘICAH NA ŠUMAVE .....

199

Urška Florjančič

KRISTUSOV PASIJON V KAPELAH SVETIŠČA

BOM JESUS DO MONTE NA PORTUGALSKEM .....

201

PASIJONSKÉ PODOBE.....

209

Marta Jakopič Kunaver

SAKRALNI MOTIVI.....

210

Marta Jakopič Kunaver, *Križev pot*, 10. postaja, župnijska cerkev Rakek, mešana tehnika, 1999

Letos prihaja med nas že trinajsta številka *Pasijonskih doneskov* in podnjo se prvič podpisujem nova urednica. Idejni oče in dosedanji urednik zbornika Alojzij Pavel Florjančič ostaja nepogrešljiv in še vedno neumoren član uredniškega odbora, za kar sem mu tudi osebno zelo hvaležna. Številka, ki je pred nami, je tako v veliki meri še vedno »njegova«. Pavle, velika hvala!

Koncept *Pasijonskih doneskov* ostaja nespremenjen, naša želja pa je še večja prisotnost v evropskem prostoru. Prav zato letos objavljamo dva prispevka v nemškem jeziku, med drugim tudi zgodovino Europassiona, ki nam jo je prijazno posredoval Franz Miehl, eden od predstavnikov tega evropskega združenja.

Začenjamo s *Pasijonskimi besedami* in tokrat nam je svoj glas posodila Denise Levertov. Izbor njenih štirinajstih pesmi simbolično predstavlja štirinajst postaj križevega pota, izbor je bil narejen za *Pasijonski večer 2017* v Stari Loki.

Osrednja tema letošnje številke so postni prti, *Fastentücher* (nem.), *Lenten altar cloths* (angl.), ki doživljajo v zadnjem času ponoven razcvet, dolga leta pa so bili na območju Slovenije precej pozabljeni. V obsežnem prispevku koroške postne prte obravnava koroška Slovenka Ivanka Kronawetter Starman, zapisu v nemščini je dodan še daljši povzetek v slovenščini. Zgodovino postnih prtov in njihovo prisotnost na Slovenskem nam oriše Alojzij Pavel Florjančič, Jure Ferlan pa spregovori o svojih odkrivanjih postnih zagrinjal po naši deželi.

Izjemno težo nosi prispevek o *Poljanskem rokopisu* kot veliki priči slovenskega pasijonskega izročila. Besedilo je bilo doslej v literarni vedi povsem neznano, v *Pasijonskih doneskih* prvič objavljamo krajši odlomek prepisa tega, leta 2009 v Poljanski dolini odkritega rokopisa, s spremno besedo dr. Matije Ogrina. Sledi mu izredno zanimiv članek Monike Deželak Trojar o Janezu Ludviku Schönlebnu ob 400-letnici njegovega rojstva s poudarkom na njegovih postnih pridigah.

Razdelek *Pasijonski razgledi*, kakor je že v navadi, prinaša poročila o dogodkih v letu 2017, povezanih s Škofjeloškim pasijonom, pasijoni po Sloveniji in Evropi ter druge zanimivosti, povezane s pasijonsko tematiko. Zaključujemo s *Pasijonskimi podobami*, ki jih tokrat predstavljajo živobarvni sakralni motivi Marte Jakopič Kunaver, njena reprodukcija akrila na platnu z naslovom *Tihi dialog* pa krasi tudi letošnjo naslovnico.

Sporočilo naslovne slike naj odmeva v letošnji postni čas in verjamem, da vas bo nova številka tudi z njim nagovorila.

Helena Janežič

DENISE LEVERTOV

POTOK IN SAFIR

Marta Jakopič Kunaver, Angel s trobento

Pesnica Denise Levertov (1923-1997) je bila ena izmed najpomembnejših angloameriških pesnic in humanistk 20. stoletja. Kot hči valižanske Angležinje in ruskega hasidskega Juda, ki se je že v mladosti spreobrnil v krščanstvo in postal anglikanski duhovnik, je črpala iz bogatega in raznolikega družinskega izročila. Odraščala je v Veliki Britaniji, po poroki z Američanom pa se je preselila v ZDA. Njene pesmi zaobjemajo široko paleto različnih stilov in tem, ki jih navdihujejo podobe iz narave, ljubezen, politični upor in njena vera v Boga. Za svoje delo je prejela številne nagrade in postala članica Ameriške akademije umetnosti in znanosti.

Kljub močnim duhovnim koreninam se je imela Denise Levertov velik del svojega življenja za brezverko, a duhovna tematika jo je nenehno vznemirjala. Bila je velika iskalka Resnice, kar se docela odraža v njeni poeziji. V predgovoru k pesniški zbirki *Potok in safir* (*The Stream and the Sapphire*, 1997), ki prinaša avtoričin lastni izbor duhovnih pesmi iz njenega obsežnega opusa in je izšla le nekaj mesecev pred njeno smrtjo, je pesnica sama zapisala, da njene pesmi odsevajo njeno postopno prehajanje iz agnosticizma v krščansko vero. Leta 1984 se je Denise Levertov spreobrnila v krščanstvo, leta 1989 pa je sprejela rimsko-katoliško vero.

Na tem mestu objavljamo izbor štirinajstih pesmi iz že omenjene pesniške zbirke *Potok in safir*¹, simbolično za štirinajst postaj križevega pota. Izbor je bil v tem zaporedju narejen za *Pasijonski večer 2017* v Stari Loki in v ospredje postavlja pot na Kalvarijo slehernega izmed nas: to je pot iskanja, pot zaupanja, pot trpljenja in pot prepuščanja vse do zadnjega križa Kalvarije, ko končno dozorimo v semena, pravnja za setev, iz katerih bo lahko pognal obilen sad.

Neža Karlin

POT NA KALVARIJO

Kjer se kamnate stopnice
opotečejo in nehajo,
pobočje pa se dvigne
še bolj strmo,
štrleče korenine borov
se prepletejo
čez pot, da gre naprej
cikcakasto stopnišče.
Nekoč so ne-ljudje –
rastline, živali –
s takšnimi dejanji
posegali v naša življenja,
tako so vsaj verjeli naši dedje,
ki so v življenjih videli
popotovanja duše.
Opazimo,
da jih zdaj le malo pride sèm –
saj ni nič takega,
še posebej staro ne,
naivna pobožnost,
prostodušna, ozka. A vendar,
ta lestev iz korenin
pelje naprej, prigovarja
nogam, naj postanejo romarjeve noge,
naj se povzpnejo
(utišane nad plastmi
padlih iglic,
a korak za korakom
obvarovane pred zdrsom)
vse do zadnjega
križa kalvarije.

¹ Denise Levertov: *Potok in safir*, prevod Miljana Cunta in Nada Grošelj, KUD Logos, Ljubljana 2015.

ČLOVEK

Človek – hodi

v dvomu od otroštva dalje: hodi

po polici spolzkega kamna v gozdovih sveta,
pod vlažno steljo listja – bogat ali potrht: na eni
strani poti ekstaza, na drugi
topa bolelost. Hodi

po imperijskih mestih uma, s strehami prekritih uličicah,
po prometnicah, širokih bulvarjih,
ki v čvrstem objemnem šestilu oklepajo večerno trobentico neba.

Vselej ta um

hodi, dela, občasno postoji, da poklekne
v strahospoštovanju pred lepoto, včasih poskoči, poln zanosa
radosti, a nikdar ne zmore preskočiti
zidu, zidu
iz opeke, ki se zdrobi in ga zamenjajo,
iz kovanega železa,
iz kamna,
zidu, ki govori v monotonem ritmu:

Otroci in živali,

ki se ne morejo naučiti

ničesar iz trpljenja,
trpijo, živijo v mukah, umro
v nerazumevanju.

Ta človek vsak večer navzlic temú
priklicuje – z izdihom, ki upihne plamen
ali z dlanjo, ki ugasne

lučko – temò

in tiho izreče,

kakor gnani od želje, da bi staknil dlani
in pil iz reke,

besede: »Hvala.

Hvala za ta dan, dan mojega življenja.«

In se zamisli.

Potegne k sebi odeje, se zazre
v prazno, vselej v dvomu.

In v nenavadno veselje mu je,
da je spet obnovil, kot otrok,
veselje do tegà, kar je spodobno.
In zdrsne v sen, navzdol po strugi
žuborečih tokov dvoma in hvale,
temačnega zidu, ki bo jutri
vrgel svojo domačo, hladno, premočrtno senco
na bleščavo dneva.

O BIVANJU

Vem, ta sreča
je začasna:

strašecha prisotnost –
veliko trpljenje, velik strah –

umaknejo se zgolj
na obrobje predstave:

a neizbežno je to lesketanje
vetra v modrih listih:

ta poplava spokoja,
ki širi jezero neba:

ta želja, da zaplešeš,
ta želja, da poklekneš:
ta skrivnost:

OLTARJI

1

Zopet pred tvojim oltarjem, tihi Gospod.
In tukaj zvok deročih voda,
gruljenje goloba.

Ni vsak tempelj kraj
tvojega počitka.
A tukaj, danes,
čez *continuo* reke,
pod golobovim samospvom
tvoja gostoljubna tišina.

2

Zopet pred tvojim oltarjem, tihi Gospod.

Tvojo prisotnost dajejo občutiti
neizsledljiva posredovanja,
kakor tiste legendarne košare, polne
kruha in vina, najdene
pred vratih nekoga na robu obupa,
ki se je vrnil domov praznih rok,
potem ko je ves dan iskal delo.

ZAČETEK MODROSTI

Pregovori 9–10

Tako daleč si me pripeljal.

*

Toliko vem. Imena, glagoli, podobe. Moj um
prekipeva, predal, ki se ne more zapreti.

*

Nepoškodovana med mučenimi. Nevedni pergament,
nepopisan, le nekaj rahlih potez, kjer je pisar
preizkušal pisalo.

*

Tako majhna sem, delček prahu,
ki se giblje po ogromnem svetu. Svet,
delček prahu v veselju.

*

Ali ti pridržuješ
vesolje? Ti se držiš
moje majhnosti. Kako se je oklepaš,
kako, da ne
zdrsne?

*

Tako malo vem.

*

Tako daleč si me pripeljal.

PRVINSKO ČUDENJE

Dnevi minevajo, ko pozabim na skrivnost.
Problemi nerešljivi in problemi, ki ponujajo
kar sami svoje neopažene rešitve,
se prerivajo za mojo pozornost, nagnetajo se v predprostor
skupaj z obilico raztresenosti, mojih dvorjanov, ki nosijo
svoja pisana oblačila; čepico in pasove.

In nato

tiha skrivnost vnovič
navzoča pred menoj, trušč množice
pojenja: skrivnost,
da nekaj je, sploh kaj,
kaj šele kozmos, radost, spomin, vse
namesto praznine: in da, o Gospod,
Stvarnik, Blagoslovljeni, Ti še vedno
uro za uro vse to ohranjaš.

MIGETAVI UM

Gospod, ne ti,
jaz sem odsotna.
Sprva
je bila vera radost, ki sem jo skrivala,
sama sem se prikradla
v svete kraje:
hiter pogled in stran – in nazaj,
v krogu.
Dolgo je tegà, kar sem izrekla tvoje ime,
a zdaj
se izmikam tvoji prisotnosti.
Ustavim se,
da bi preišljevala o tvoji prisotnosti.
Ustavim se,
da bi preišljevala o tebi, in moj um
hipoma
švigne stran kot pisanec,
švigne
v sence, v lesket, ki se zažira
nenehno v
reke žuborenje in potovanje.
Niti za sekundo
moj jaz ni pri miru, pač pa tava
vsepovsod,
kamor se obrne. Ti ne,
jaz sem odsotna.
Ti si potok, riba, luč,
utripajoča senca,
ti, nespremenljiva prisotnost, v tebi vse
se giba in spreminja.
Kako naj osredotočim svojo migetavost, uzrem
v vodnjaku srca
safir, ki, vem, je tam?

IZPOVED

*Za Carolyn Kizer in Johna Woodbridgea,
v spomin na praznovanje
rojstnega dne Georgea Herberta, 1983*

Kot si upajo plavalci
ležati z obrazom proti nebu
in jih nosi voda,
kot jastrebi počivajo v zraku
in zrak jih pridrži,
tako bi rada jaz dosegla
prosti pad in odlebdela
v naročje Stvarnika Duha,
vedoč, da sama nikdar ne prislužim
te vseprisotne milosti.

FRAGMENTI PSALMOV (Šnitkejev godalni trio)

To oklepanje Boga,
ki Zanj nič ne
naredimo.

Zvestoba
brez dejanj.

*

Tiranski Bog.
Krutni Bog.
Brezsrčni Bog.

Bog, ki dovoljuje
brezkrajna grozodejstva, ki pravimo jim
Zgodovina.

Gluhi Bog.
Slepi Bog.
Idiotski Bog.

(Grešni kozel bog. Ko končno
zmanjka nam obsodb,
zanikamo Tvoj obstoj.)

*

Ne pozabim
ceste, ki navzdol se spušča,
z raztresenimi smetmi in razmajanimi avti,
sivih obrazov,
ki gledajo navzgor, vso barvo
je vzelo sonce –

potrto, pust somrak
poldneva. In strah
pred slepoto.

Teže se je spomniti
utehe, ko navaden
dan se vrne

prefinjeno, mehko,
brez pompa
trobent.

A vendar
so navzgor se naši obrazi obrnili,
kakor obrazi, zazrti
v nebo, polno angelov
ob rojstvu ali vnebohodu.

*

Gospod, privijem se v Tvojo sivo,
koprenasto visečo mrežo,
ki visi na eni sami
elastični nitki s tankih
vejic, ki bi se mogle, morale
zlomiti, pa se ne.

*

Nič ne naredim, ne dajem Ti
ničesar. A Ti me držiš

minuto za minuto,
da ne padem.

Gospod, Ti poskrbiš.

ŽIVETI V BOŽJI MILOSTI

Zlekniti se pod najvišje,
 najstarejše drevje. Kako se debla daleč
 pnejo, pnejo,
 preden se špice zavetja
 razpro!

Živeti v Božji milosti. Popoln
 stavek, preveč primeren, nima prožnosti.
 Strahospoštovanje, ne uteha. Kamen, komolci
 okamenelega lesa pod blago
 mahovo posteljico.

In strahospoštovanje nenadoma
 preide onkraj sebe. Postane
 oblika utehe.

Postane stalen
 zrak, po katerem jadraš z rokami,
 razprtimi kakor peruti letečih lisic.
 Zaslišati mnogotero tišino
 dreves, deževno
 globino gozdov njihovega prisluškovanja.

Lebdeti, pridržan,
 kot bi slana voda
 te držala,
 čim bi premogel pogum.

*

Živeti v Božji milosti.

Občutiti, kako trepeče vzradoščeni

slap, kako se zaganja
 nepojenjajoč navzdol, navzdol
 do stisnjenih pesti skal.

Hitrost padca,
 ura za letom za stoletjem,
 o ali ah

neprekinjena, glas
 mnogobarven.

Vdihniti
 pršenje. Njegov dim.

Oboki
 jeklenobeke pene, drsenje
 neujemljivega žada komaj zaznavno. Tolikšna strast –
 radost ali bes?

Takšna, ne krotka ne blaga,
 Božja ljubezen do sveta. Mogočna
 poplava milosti,
 ki zagrne odpor.

O SKRIVNOSTI UTELEŠENJA

Prav ko se za hip soočimo
 z najhujšim, kar zmore naša vrsta, in se zdrznemo, ko spoznamo
 madež v nas samih, strahospoštovanje
 predre lupino uma in vstopi v srce:
 ne cvetu ne delfinu,
 nobeni nedolžni stvaritvi,
 le temu stvoru, domišljavo gotovemu,
 da je le on in drug nihče bogopodoben, Bog
 (iz sočutja do naše grde
 nemoči, da se razvijemo) zaupa,
 kot gostom, kot bratu,
 Besedo.

SALVATOR MUNDI: VIA CRUCIS

Mogoče je bil na pogled res tak,
 kot si Ga zamišlja Rembrandt
 v drobnih glavah, ki se zde portreti
 nečesa večjega kot zgolj modela.
 Obraz teman, še mlad, visoko inteligenčen,
 pogled – zrcalo duše: vse razume, ne obsoja.
Tisti obraz bi v zadnjih hipih stisnil
 zobe v grimaso, kot je ni na mojstrovinah križanj.
 Za breme, da je človek (zdaj to vem), je moral
 okusiti celo ponižujoči strah,
 ledeni pot, ko bi najraje spustil vse iz rok
 kot vsak umrljiv junak, kadar mu zmanjka tal,
 kot vsak, ki stopi za korak predaleč
 in spet bi sebe rad nazaj.
 Niti največji mojster ne naslika,
 kako je na polnočnem vrtu,
 še več, omahujoč pod težo križa vkreber,
 vztrajal kljub povsem človeški želji,
 preprosto preminiti in ne biti.
 Ne telesne muke,
 ne gnusna izdajstva od rok ljudi,
 ne verolomna šibkost bližnjih in gotovo ne
 pričakovanje smrti (ne v tej agoniji)
 niso bili najtežje breme utelesitve,
 temveč slabostna želja, da bi se izneveril,
 da bi opustil tisto, kar je On, sam Bog,
 obljubil in zaradi česar se je spustil
 v meso in čas, da bi obljubo spolnil.
 Da bi bila sublimna privolitev absolutna,
 je morala privreti iz globin, kjer je namen
 za nekaj smrtnih hipov obvisel v praznini.

IKONA: SPUST V PREDPEKEL

Navzdol skoz grobni notranji obok
 se je pretisnil v predpekkel,
 da jih bo zbral, omotične, iz sna brez sanj:
 umrle blagih src, preroke,
 nedolžne svojih lastnih let in vse
 neštete druge, brez zavesti čakajoče
 v praznoti brez meja, ki jo zdaj On
 končuje; sklonjen jih za roke cuka
 in vlačí iz sarkofagov,
 oslepljene, malone nevoljne. Dizmi,
 sosedu v smrti, se še lepi v sragah
 golgotski prah na posušeni znoj telesa,
 ki ga nihče ni umil niti mazilil; tukaj je,
 ker v limbu ne poznajo zaporedja;
 obljuba, izrečena s križa h križu
 opoldne, seže čez zaton in zoro.
 Vse bo povedel urno
 na cesto v raj: zdaj so na varnem.
 Ko to opravi, pa se mora vneti boj,
 da ni človeka, ki bi ga naslikal:
 življenje, smrt, sestop, da bi pravične
 rešil iz sence, so bili manj mučni
 od tega, da se spet prebije
 skoz prst in kamen verolomnega sveta
 nazaj v hlad groba in dušeči prt,
 vlažen od solz; da se odtrga od *njih*
 nazaj v utrip in dih, da znova ubere pot
 po svetu, znova vkleščen v dni in tedne,
 ves v zevajočih ranah svojih muk, medtem ko Duh
 preplavlja vsako celico mesa,
 tako da bi, ko bi umrljivi vid prizor
 prenesel in dojel, spoznali, da je zdaj Njegovo
 smrtno meso ožarjeno od znotraj
 in hrepeni po domu. Najprej pa se mora
 vrniti z Božjim potrpljenjem, vnovič
 spoznati lakoto in podariti skromnim
 prijateljem veselje,
 da Mu ponudijo jedi – kos ribe in medeni sat.

Postni čas 1988

K PRILIKAM O GORČIČNEM ZRNU
 (Matej 17,20; Marko 4,30–32; Luka 15,18–19)

Le kdo je že videl gorčično rastlino,
 obcestni plevel ali gojeni pridelek
 zrasti visoko kakor grm, kaj šele drevo, za celo drevo
 sence in gnezd in petja?
 Morje rumene,
 niti ene same ptice zraka na spregled.

Ne, On, ki ve,
 da zahodni veter nosi
 dež, južni veter
 grom, ki je hodil po poljskih poteh,
 šel z roko skoz pšenična stebela in paberkoval
 tista mlada mlečna semena, pravšnja,
 da počijo na jeziku,

je govoril o čudežu, zrnu
 v nas, tako drobnem,
 da se nam zdi ničvredno, gorčično zrno, prah,
 nič.

Plehki rodovi zgrešijo
 metaforo, ne gledajo polj in dreves,
 ne opazijo paradoksa. Gore
 ostanejo nepremaknjene.

Vera je redka, je nemara pravil,
 izjemna, enkratna –
 neznatno zrno razdeljeno
 kakor kruh in ribe,

kakor da iz gorčičnega zrna
 je zraslo mogočno senčnato drevo. Tisto redko,
 tisto nenavadno: kraljestvo

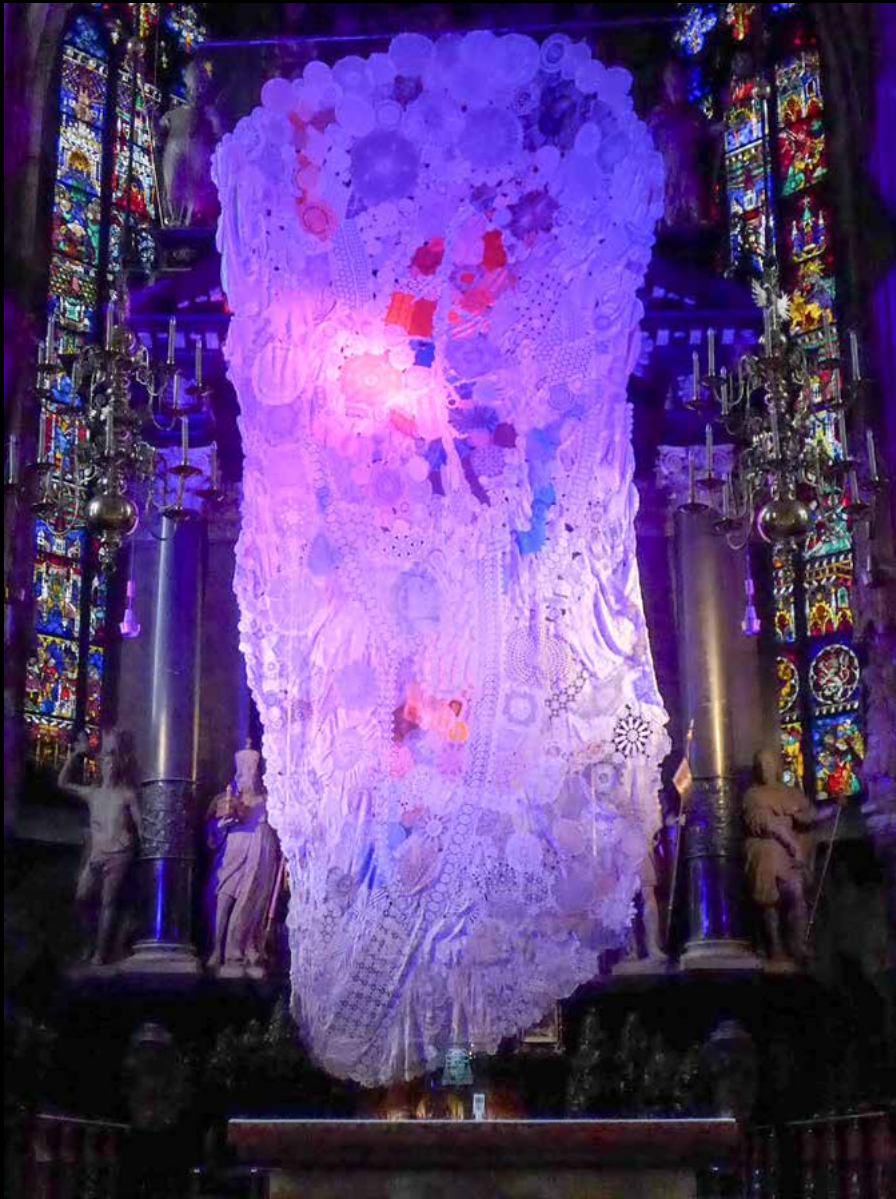
drevo. Duša
 ptica. Mogočni zbor ptic
 tam doma, peruti med rumenimi cvetovi.
 Čakajoče
 kraljestvo vere, zrno,
 čakajoč na setev.

PASIJONSKI DONESKI

Larisa Demšar in Lucija Demšar, **Križanje**, 83 cm x 60 cm, mešana tehnika, 2018.
Nabožna postna slika, postni prt, v maniri vitraja, je nastala za scensko zagrinjalo Pasijonskega večera v Stari Loki

Nemirno je naše srce, dokler ne počije v tebi
Inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te
Avrelij Avguštin, Izpovedi (*Confessiones*)

Eva Petrič, *Kolektivno srce* (*Collective Heart*), instalacija, 11 m x 5 m, Dunaj, 1. marec-15. april 2016

*Preproga iz krp ponazarja pasijone, pisano blago, iz katerega so stkane in spletene zgodovine ljudi,
je položeno v velikonočno upanje za rešilno preobrazbo.*

Joachim Lothar Gartner

POSTNI PRTI
FASTENTÜCHER

Postni prti so po tisoč letih še vedno živi. V poznem srednjem veku dosežejo svoj vrhunec. V obdobju baroka doživijo renesanso, v današnjem času na prehodu tisočletja pa še drugo. Postni prti so pomenljiv svetilnik evropske civilizacije, ki je v času krize evropske identitete in rahljanja njene kohezije na resni preizkušnji. Papež, sveti oče Frančišek, pravi: »Evropa mora znova odkriti krščanske korenine svoje istovetnosti, svojo dobro dušo«.

Postni prti so »doma« predvsem v osrednjem delu Evrope, tako da je Slovenija zanje nekako južno, periferno območje, zato je pojavnost in ohranjenost postnih prtov pri nas sorazmerno skromna. Novo ustvarjenih pa je v zadnjih dveh desetletjih, v primerjavi z njihovo eksplozijo na sosednjem Koroškem, le za vzorec. Njihovega pomena in priložnosti se pri nas premalo zavedamo, ne v Cerkvi, ne v šolah, ne v vrtcih. Enako velja za likovne ustvarjalce, tako ljudske kakor tudi šolane. V zadnjih dveh desetletjih smo v Sloveniji bogatejši, reci in piši, za štiri nove postne prte! Je pa zato eden izmed njih izviren, je namreč post postni, pravzaprav post vstajenski prt iz leta 2001, velikih dimenzij in še domiselno lamelen za povrh, avtorja Metoda Frlica. Druga domača avtorica, Eva Petrič, je s čipkastim oltarnim pregrinjalom *Kolektivnim srcem (Collective Heart)* dobila leta 2016 priložnost v tujini, v katedrali sv. Štefana na Dunaju in dosegla z njim izjemen odziv strokovnjakov in mednarodne publike. Piko na i pa je na letošnjo pepelnico dala slikarka Maša Bersan Mašuk s svojim velikim delom, z ekumenskim postnim prtom v Marijinem svetišču na Brezjah.

Letošnja predstavitev postnih prtov iz avstrijske Koroške in iz Slovenije želi spodbuditi ustvarjalce, duhovne in sekularne družbene »načrtovalce« pri nas, da se odzovejo na znamenja časa.

P.S. Pasijonski veter, *Ventus passionis*, nam je prinesel novico še o dveh novih postnih prtih, ki v času priprave na tisk, nastajata v Sloveniji. Morda pa jih je še več?!

Alojzij Pavel Florjančič

Lenten altar cloths are still vital after thousands of years. They reached a peak in the Late Middle Ages, experienced a renaissance during the baroque period, and another at the present time, at the turn of the millennium. Lenten altar cloths are an important beacon of European civilization, which, during the crisis of European identity and erosion of its cohesion, is being seriously tested. The Pope, the holy father Francis, has said: »*Europe must rediscover the Christian roots of its identity, its good soul.*«

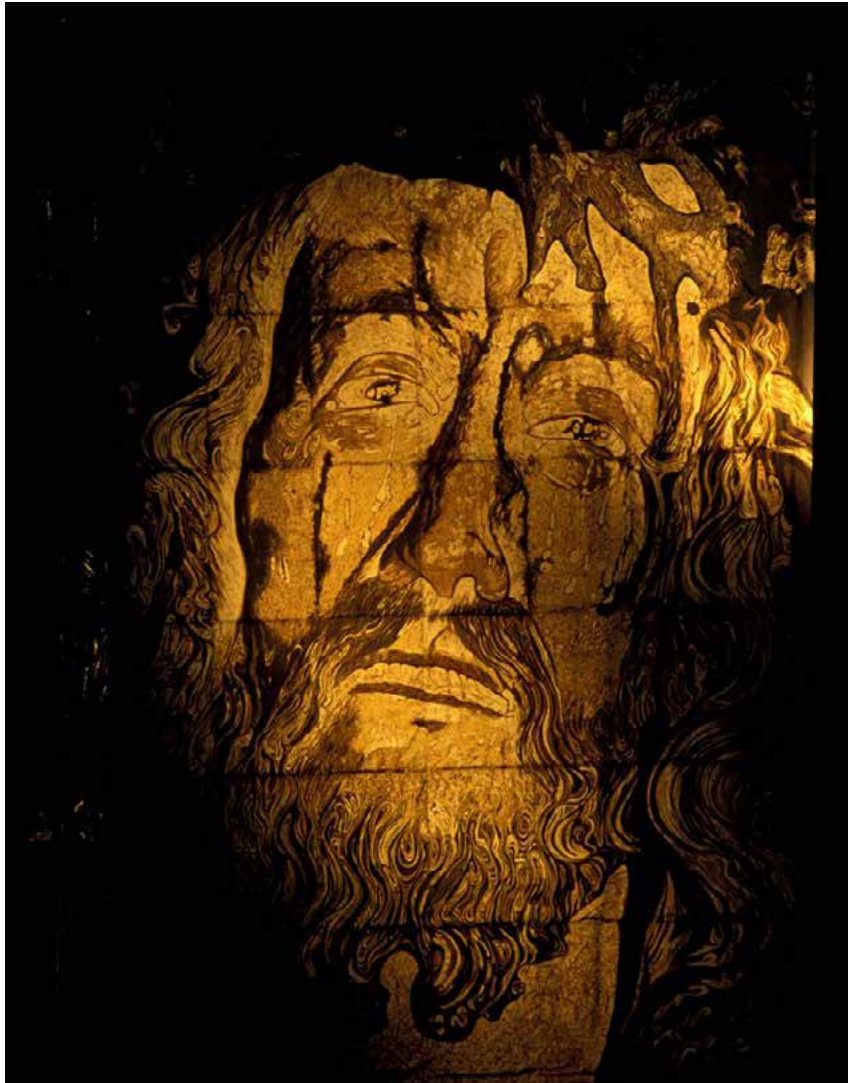
Lenten altar cloths are primarily »at home« in the central part of Europe, so Slovenia is somewhat of a southern, peripheral area. The appearance and preservation of lenten altar cloths here is thus relatively modest. In the last two decades, compared to their explosion in neighboring Carinthia, newly created ones in Slovenia are no more than a sample. Their importance and occasions of use are too little known here: in the Church, in schools, and in kindergartens. The same applies to artists, both folk and trained. In the last two decades, we are richer in Slovenia for three new lenten altar cloths! One of them is original, a lenten alter cloth, actually a lenten resurrectional altar cloth, from 2001, of large dimensions and also imaginatively lamellated on top, by the author Metod Frlic. The second domestic author, Eva Petrič, in 2016 obtained an opportunity abroad in St Stephen's Cathedral in Vienna, with a lace altar cloth, *Collective Heart*, and it received an exceptional response from experts and the international public. And the painter Maša Bersan Mašuk dotted the i's on this year's Ash Wednesday with her major work, an ecumenical lenten altar cross in the Shrine to Mary in Brezje.

This year's presentation of lenten altar cloths from Austrian Carinthia and Slovenia aims to encourage creators, spiritual and secular social »planners« here to respond to the signs of times.

P.S. A Passion wind, *Ventus passionis*, brought us news of two additional new lenten altar cloths being created in Slovenia at the time of going to press. Perhaps there are even more?!

Alojzij Pavel Florjančič

Maria Saal / Gospa Sveta (7,0 x 5,0 m), dipl. ing. Karl Wolschner, 1990-1994

Nach Vorlage eines Holzschnittes, vergrößert und aufgeteilt in 35 Felder, mit Wachs reserviert und wieder gebügelt, 15 x getaucht, aber nur in eine Farbe, entstand die größte Seidenbatik der Welt. Ursprünglich schuf der pensionierte Hobbykünstler das Fastentuch für den Wiener Stephansdom, wo man nicht interessiert war. Seine mystische Wirkung spürt man besonders morgens, wenn die Sonne durch die Fenster des Chores auf das Fastentuch fällt.

Arhitekt in podjetnik Karl Wolschner se je v pokoju posvetil slikanju na svilo v tehniki batik. Povečal je v lesorezu narejeno podobo, jo razdelil na 35 polj, pokril svetle dele z voskom in nato svilo petnajstkrat barval. Pri tem je uporabil le eno rjavkasto barvo. Nastala je največja slika v batik tehniki na svetu, ki jo je umetnik namenil dunajski stolnici sv. Štefana, a tam zanjo ni bilo zanimanja. Slika je naravnost mistična v jutranjem soncu, ko tkanino presvetlijo sončni žarki.

Ivanka Kronawetter-Starman

DIE TRADITION DER FASTENTÜCHER IN KÄRNTEN

Foto Heinz Ellersdorfer in Ivanka Kronawetter-Starman

GESCHICHTE

Wenn schon im 9. und 10. Jahrhundert (Hartmod von St. Gallen, Abt Aelfric von Winchester) Verhüllungen erwähnt werden, so ergibt sich aus den Niederschriften der Klöster von Farfa, Hirsau oder St. Vannes zu Verdun europaweit eine flächendeckende Verwendung von großen Tüchern in der Fastenzeit. Inwieweit sich die Verhüllung von Altarräumen zur Jahrtausendwende an den alttestamentarischen Vorhang im Tempel anlehnen, der sich als Lettner sowohl bei den frühen Christen als auch bei den romanischen und gotischen Kathedralen und Klosterkirchen wiederfindet, oder ob ab der Zeit der Kreuzzüge das Verhüllen der prunkvollen Reliquien-Schreine auf den Altären der Fastenzeit notwendig erscheint, kann nur vermutet werden. Auch der Wechsel von der romanischen Darstellung des siegreichen Christus mit Königskrone am Kreuz zu den gotischen Kreuzen mit dem geschundenen Christus, mit Dornen bekrönt, betont die geänderte Einstellung zu Fastenzeit und Passion. Die Verhüllung des gesamten Altarraumes mit dem Fastentuch im Chorbogen erlaubte keinen Blick auf die Liturgiefeier. Am Mittwoch der Karwoche wurde während des Evangeliums (Passion) genau bei den Worten »die Erde bebte und der Vorhang des Tempels riss mitten entzwei« das Fastentuch fallengelassen. Nach der wochenlangen Bußzeit hatten die Gläubigen wieder einen freien Blick auf den Altar und am folgenden Gründonnerstag, dem Festtag der Einsetzung der Eucharistie, empfangen alle wieder die hl. Kommunion.

Die durchgehende Verhüllung des Altarraumes scheint sehr wohl unterbrochen worden zu sein. Zumindest an Sonn- und Feiertagen (Maria Verkündigung, Patrozinium, ...) wurde das Fastentuch halb hochgezogen (Bericht aus dem mittelalterlichen Basel) oder, wie im Dom zu Gurk, in der Mitte geteilt und zur Seite gezogen.

Das Missale Romanum von 1570 schreibt verbindlich vor: »Vor der Vesper des 1. Passionssonntages werden die Kreuze und Bilder verhüllt«. In dieser Vorschrift sehe ich nicht die Einführung der Verhüllung, sondern die Reduzierung der bis-

her üblichen Raumverhüllung auf die Verhüllung von Bildern und Kreuzen. Das zwischen 1545 und 1563 stattgefundene Konzil von Trient suchte Antworten auf die Reformation und stellte die Eucharistie in den Mittelpunkt. Das Allerheiligste wanderte von der Sakramentsnische in den nun erstmals geschaffenen Tabernakel im Zentrum des Altars – das große Fastentuch hätte jetzt den Blick auf den Altar versperrt.

Eine weitere Forderung des Tridentinischen Konzils war die tägliche Messfeier jedes Priesters, das die Entstehung der Seitenaltäre zur Folge hatte. Für deren Verhüllung wurden die Fastentücher kleiner, es entstanden sogar ganze Serien von Fastentüchern, die – von Altar zu Altar – die Leidensgeschichte Jesu erzählen. Die Größe (dem jeweiligen Altarblatt angemessen) und die Verwendung blieben bis ins 20. Jahrhundert gleich, die Motive stammten nur noch aus der Passion, lediglich der Malstil passte sich dem jeweiligen Zeitgeschmack an.

Es war nicht die Bevölkerung, die alte Bräuche und das Aufhängen von Fastentüchern ablehnte, der Druck kam von oben: In manchen Regionen verschwanden die Fastentücher mit der Reformation, weil Luther Fastentücher als Gaukelwerk ablehnte (Bildersturm). Gut 200 Jahre später war es das Verbot Kaiser Josefs II., das Pilgerreisen und Kreuzwege im Freien betraf, aber auch Passionsspiele, Heiliggrab-Kulissen und die Verwendung von Fastentüchern. Im prüden 19. Jahrhundert waren manchen Priestern und Pfarrverantwortlichen die paradisi-schen Nacktszenen am Fastentuch ein Dorn im Auge. Der schlechte Zustand der Tücher, Fraßlöcher, Risse, ausgefranzte Ränder, Wasserflecken, verblasste oder abgeblätterte Farben, sind nur ein Teil der Ursachen für das Verschwinden von Fastentüchern. Die für das Aufziehen von Fastentüchern notwendigen starken Männer fehlten in Kriegszeiten, sie kehrten oft nicht mehr zurück, Messner starben und Priester wechselten die Pfarrstelle, ohne dem Nachfolger den Aufbewahrungsort mitzuteilen – wer denkt schon mitten im Sommer daran? Fastentücher fielen auch Kirchenbränden zum Opfer oder der gründlichen Säuberung von Dachböden und Abstellkammern im Zuge von Bauarbeiten. Meist wurden sie jedoch auf Dachböden vergessen oder sie lagen in einer großen Kiste, gemeinsam mit Fahnen und Bannern. Besonders wertvolle Weihnachts- und Fastenkrippen, Kulissen von Heiligengräbern, Banner und eben die Fastentücher scheinen in Kirchenführern nur selten auf, weil diese manchmal von externen (diözesanen) Mitarbeitern erstellt werden, auf jeden Fall aber zu einer Jahreszeit, wo diese temporären Besonderheiten nicht in der Kirche zu sehen sind.

KÄRNTEN

Auch in Kärnten waren es der Bischof, das Domkapitel, ein reicher Händler oder ein Adelige, meistens jedoch der Pfarrer, der das Fastentuch in Auftrag gab. Dass sich davon in Kärnten überdurchschnittlich viele erhalten haben, liegt weder an der tiefen Volksfrömmigkeit noch an besonderer Kunstsinnigkeit. Ganz im Gegenteil: Mit der Entdeckung Amerikas und der Verlegung der Handelswege von Venedig an die Atlantikküste brach die Wirtschaft Kärntens zusammen, die sich erst mit dem Bau der Eisenbahn ab 1860 merklich zu erholen begann. Was in Kärnten an Neuem geschaffen wurde, hinkte schon immer um Jahrzehnte der Entwicklung der Kunst in Europa nach. Die grundlegende Mentalität der Kärntner, an Altem festzuhalten und sich nur langsam für Neuerungen zu begeistern, drückt sich im beliebten Kärntner Spruch »Lei lassn« sehr treffend aus. Immerhin kosten Neuerungen Geld, und das war nicht vorhanden.

Die Kärntner Kirchen sind überwiegend romanisch oder gotisch, die über die Jahrhunderte immer wieder erweitert und neu ausgestattet wurden. Sie erhielten barocke Altäre, während der »alte« gotische Flügelaltar in einer Seitenkapelle oder Filialkirche aufgestellt wurde. Ebenso wanderten Kreuzwege und Heiligenfiguren nach Umgestaltungen eher in eine andere Kirche oder auf den Dachboden – man könnte sie ja noch einmal brauchen. Allein in dieser Einstellung sehe ich die Erhaltung der überdurchschnittlich großen Zahl von Fastentüchern speziell in Kärnten. Diese Häufung und Vielfalt war es aber auch, die in den letzten 50 Jahren die anderen Pfarren anspornte, »auch« ein Fastentuch zu besitzen.

LITERATUR UND PRESSE

1886 scheinen Fastentücher erstmals in einem Kirchenlexikon unter einem eigenen Stichwort auf, doch werden bei Ausstellungen in Münster 1879 und 1888 und in Aufsätzen 1894 nur Fastentücher des Münsterlandes gezeigt und beschrieben. Erst in der Zwischenkriegszeit entstehen mehrere Arbeiten, bei denen die Forschungen aus Westfalen, der Schweiz, Tirol und Kärnten zusammengeführt und verglichen werden. Dabei wird auf vorhandene Quellen zurückgegriffen; für eine Feldforschung über das persönliche Umfeld hinaus fehlt es wohl auch an Mitteln.

In der 1889 erschienenen Kunst-Topographie des Herzogtums Kärnten werden auf 490 Seiten gerade mal 5 Fastentücher (Baldramsdorf, Gurk, Haimburg, Sternberg, St. Margarethen in der Reichenau) jeweils mit wenigen Sätzen erwähnt.¹ Der Verlag des Kärntner Geschichtsvereins veröffentlicht in seinem Jahrbuch seit 1849 landeshistorisch bedeutende Forschungsberichte, zu denen auch die Be-

Baldramsdorf (4,85 x 7,30 m), 1555

Die klaren Bibel-Darstellungen in 39 Bildern sind auch von Weitem gut erkennbar. Der Papst mit der Tiara und das geozentrische Weltbild zeigen neben dem biblischen Inhalt auch Zeitgeschichte des 16. Jh. Ungewöhnlich ist die Darstellung der Sintflut selbst, andernorts ist es die Arche mit der Friedenstaube, während Christus in der Vorhölle einer häufig kopierten Vorlage Albrecht Dürers entstammt.

Jasni prizori iz Svetega pisma v 39 slikah so tudi od deleč dobro vidni. Papež s tiaro in geocentrična podoba svetá nam poleg biblične vsebine prikazujeta tudi pogled na zgodovino tistega časa. Prizor vesoljnega potopa z moškimi liki in konji ter s cerkvijo in hribom v dežju je redek; navadno sta naslikana Noetova barka in golob z oljčno vejico. Podoba predpekla pa je povzeta po vedno znova kopiranem lesorezu Velikega pasijona Albrechta Dürerja.

Das Doppelbild des Weltgerichts zeigt Christus, der mit Gerechtigkeit (Schwert) und Gnade (Lilie) richtet, darunter die geöffneten Gräber zwischen Engel und Teufel, die die Menschen zum Himmel bzw. Höllenschlund führen. Mann und Frau an der Seite der musizierenden Engel deuten auf das Stifterpaar hin.

Poslednja sodba: Kristus vlada pravično (meč) in milostno (lilija) nad odprtimi grobovi. Hudič sili ljudi v na široko odprta vrata pekla, medtem ko angel popelje dobre ljudi v nebesa. Mož in žena ob strani sta zagotovo donatorja.

schreibungen einzelner Fastentücher zählen, z. B. Haimburg 1892, Millstatt 1893, Reichenfels 1912, ...

1921 beauftragte der Kärntner Fürstbischof Dr. Adam Hefter seinen Sekretär Dr. Otto Rainer mit der Betreuung des 1917 gegründeten Diözesanmuseums. Im Laufe der nächsten 40 Jahren besuchte Dr. Rainer systematisch die Kärntner Pfarren, um nicht mehr genutzte Kunstgegenstände vor dem Verfall oder dem Verkauf an skrupellose Altwarenhändler zu retten.² Dabei lernte er die Vielfalt der Kärntner Fastentücher kennen, veröffentlichte diverse Aufsätze und sammelte Daten für eine Dissertation, die nie erschien.

1949 verfasste Prof. DDr. Johannes H. Emminghaus, Liturgiewissenschaftler, an der Universität von Münster eine kunsthistorisch-liturgiewissenschaftliche Studie über die Westfälischen Hungertücher, die erst 2004 posthum erschien. Er beschäftigte sich darin mit liturgischen Verhüllungen (Lettner, Ikonostase, Ziborium, ...), ob abschirmend, verhüllend oder schmückend, und widmete sich der Verbreitung von Tüchern in England, Frankreich, Belgien, Italien, Sizilien, Spanien und den Alpenländern. Während in Westfalen die Filet- und Tüllstickereien (Klosterarbeiten) vorherrschten, betonte er die Leinenmalerei in Kärnten.³

Meist sind es kirchenhistorisch oder liturgiegeschichtlich interessierte Forscher, die einzelne Artikel für diverse Fachzeitschriften verfassten (Sonderbeilagen, Hauswirtschaftszeitungen, Ärzteblatt, Heimatblätter, ...), aus dem Bereich der Volkskunde und Kunstgeschichte fehlte es noch an entsprechendem Interesse.

Dr. Otto Rainers Forschungen fielen dem evangelischen Theologen Prof. Dr. Reiner Sörries (geb. 1952 in Nürnberg, Lehrstuhl für Christliche Archäologie und Kunstgeschichte in Erlangen, Direktor des Museums für Sepulkralkultur in Kassel, etc.) in die Hände. Sörries war es ein Anliegen, Rainers Arbeit in Kärnten zu vollenden, bezog aber sehr schnell auch die benachbarten Regionen in den Ostalpen in seine Arbeit mit ein, da sich keine Unterschiede in der Art der Fastentücher ergaben.

Seine Habilitationsarbeit »Die Alpenländischen Fastentücher« mit dem Untertitel »Vergessene Zeugnisse volkstümlicher Frömmigkeit«, erschienen 1988 in Klagenfurt, basiert somit auf Rainers Forschungsergebnissen und auf Sörries' zahlreichen spätwinterlichen Besuchen in den alpinen österreichischen Bundesländern, aber auch in der Schweiz und Südtirol. Sörries beschrieb nicht nur die erstaunlichen inhaltlichen Gesetzmäßigkeiten als auch die große Vielfalt in der Gestaltung der Fastentücher. Schon längst vergriffen, ist die Monographie noch ab und zu in Antiquariaten zu finden. Sie enthält neben einer grundlegenden Zusammenfas-

sung aller bisherigen Forschungsergebnisse und Vergleichen zu anderen Bildprogrammen (Freskenzyklen, bemalte Holzdecken, Kirchenportale) eine ausführliche Beschreibung von 72 Objekten, davon 41 in Österreich westlich des Arlbergs, davon wiederum 23 allein in Kärnten – beschränkt auf die Fastentücher bis 1800.

Zumindest in kirchlichen und kunsthistorisch interessierten Kreisen wuchs durch diese Veröffentlichung das Interesse an Fastentüchern, alte Fastentücher wurden entdeckt und restauriert, die Gesamtzahl der bekannten Fastentücher hat sich vervielfacht. Die von Sörries vorgenommene Gliederung und Zuordnung gilt unverändert. Die Besonderheit der Kärntner Fastentücher besteht weiterhin darin, dass sie noch immer – oder nun wieder – in den Kirchen hängen und nur in der Fastenzeit zu sehen sind, während in den anderen Regionen die Fastentücher fast ausschließlich in Museen hängen und meist nur im Sommerhalbjahr zu besichtigen sind. Es ist jedoch nicht zu übersehen, dass es in Museen kaum ausreichend hohe Räume gibt, um Fastentücher adäquat zu präsentieren.

Dr. Sörries wurde bei seiner Forschungsarbeit in Kärnten von Prof. Heinz Ellersdorfer (geb. 1941) unterstützt. Der Fachmann auf dem Gebiet der Kärntner Fastentücher ist gelernter Metzger, erfolgreicher Unternehmer, stellvertretender Vorsitzender im Diözesan-Kirchenrat, Pfarrgemeinderats-Obmann in St. Veit/Glan – und Inhaber der größten Fotosammlung sakraler Kunst in Kärnten. Bekannt ist er landesweit für seine sakralen Lichtbildvorträge, Exkursionen und Pfarrausflüge.

Seine detaillierten Ortskenntnisse erwarb sich Ellersdorfer bei ausgedehnten Wanderungen mit seinem Großvater, wo sie auch viele abgelegene Kirchen besuchten. Gezielt suchte er später dort nach den ihm bekannten Fastentüchern und mußte nun die Pfarrer und Messner überreden, hinter dem Hochaltar, in den hintersten Winkeln der Dachböden oder in der Tiefe großer Fahnenruhen nach zusammengerollten Fastentüchern zu suchen. So traf er auf einen Messner, der jeden Aschermittwoch durch den Schnee zur hochgelegenen Filialkirche stampfte, das Fastentuch aufhing und es zu Ostern wieder abnahm, ohne das es in der Zwischenzeit einen Gottesdienst oder eine Kreuzwegandacht in dieser Kirche gegeben hätte.

In Oberkärnten war es in den letzten 25 Jahren besonders der Hobbyhistoriker Axel Huber⁴, der sich mit den Druckvorlagen für die Fastentücher in Millstatt und Maria Bichl beschäftigte und nach dem Auffinden und Restaurieren zweier Fastentücher in Irschen einen umfassenden Bericht für die Carinthia I. lieferte. Einzelne seiner Beschreibungen fanden Platz in der Monatszeitschrift der Kärntner Landsmannschaft.

Die im letzten Jahrzehnt vom diözesanen Pilgerbüro (bischöfliches Seelsorgeamt) in Klagenfurt mehrmals aufgelegten Fastentuch-Broschüren boten einen kleinen Überblick über die Fastentücher Kärntens und die Kontaktdaten in den Pfarren. Die im März 2017 erschienene Ausgabe enthält Fotos und Daten aus 163 Kirchen mit einem oder mehreren Fastentüchern und war ebenfalls innerhalb weniger Wochen vergriffen.⁵ Schon während der Drucklegung sind weitere Fastentücher bekannt geworden.

Ohne Hinweis in der Tagespresse würde kaum jemand einfach so in einer anderen Kirche vorbeischaun, schon gar nicht in der kalten Jahreszeit. Schade, dass die meisten Artikel über Fastentücher erst in der Karwoche bzw. in der Osterbeilage erscheinen. Und für die eigenen Fastentücher konnten mir selbst Pfarrmitarbeiter oft nicht mehr darüber sagen, als dass sie seit einigen Jahren (wieder) aufgehängt werden oder dass sie sehr alt sind, weil sie schon Mottenlöcher haben.

BIBLIA PAUPERUM

Die Fastentücher werden landläufig immer wieder als Biblia pauperum, als »Armenbibel« bezeichnet, was völlig inkorrekt ist. Bildergeschichten sind zwar für des Lesens Unkundige geeignet, aber das umfassende theologische Programm der Biblia pauperum geht weit darüber hinaus: Der Erlösung durch Jesus Christus gehen bildlich die Ankündigungen und Weissagungen des AT voraus. Die mittelalterlichen Zeichenvorlagen, die in den Schreibstuben der Klöster entstanden sind, dienten Künstlern als Vorlage für deren Buch- und Wandmalereien. Die gemalten oder gedruckten Exemplare waren aber sehr aufwendig gestaltet und damit der oberen Gesellschaftsschicht vorbehalten.

Bei den Zeichenvorlagen sind der mittleren Szene aus dem NT zwei inhaltlich verwandte Szenen aus dem AT zur Seite gestellt, ergänzt durch 4 Propheten, deren Weissagung sich im NT (Mittelbild) erfüllt hat.

Hier zwei Beispiele: Dem Kreuzestod Christi sind die Opferung Isaaks und die Eherne Schlange beige stellt, dazu die 4 Propheten David, Zacharias, Elia und Amos. Der Auferstehung Christi sind Samson mit den Türen von Gaza und die Ausspeisung des Jona beige stellt, etc.

Ein Glanzstück der Biblia pauperum ist der Verduner Altar (1181) in Klosterneuburg und die Holzreliefs (Anfang 13. Jh.) am Eingangsportale des Gurker Doms. Bei den älteren Fastentüchern finden wir höchstens einige Bildpaare von Typus und Anti-Thypus (Jonas 3 Tage im Walfisch – Jesus 3 Tage im Grab; Moses in der Wüste – Jesus in der Wüste; Mannaregen – Abendmahl; eherne Schlange am Kreuz – Jesus am Kreuz; ...). Besonders das Haimburger Fastentuch birgt eine

Dom zu Gurk/Krška stolnica (8,87 x 8,87 m), 1458,
wsig. Konrad von Friesach/Breže

Im Mittelalter hingen die Fastentücher im Triumphbogen und trennten Altarraum und Gläubige. Nicht die heutigen barocken Altäre, sondern das Geschehen am Altar selbst wurde verhüllt, dem Anblick entzogen. Heute nutzt man ein Fernglas, um alle 99 Bilder, besonders jedoch in den obersten Reihen Details der Schöpfungsgeschichte und der Kindheit Jesu zu erkennen. Mit freiem Auge waren und sind nur die unteren Reihen zu erkennen, die Propheten (Daniel in der Löwengrube, Jonas im Walfisch), der Wiederaufbau Jerusalems, Judith und Esther, zuletzt Mariä Geburt und Opferung im Tempel. Die andere Tuchhälfte schließt mit Passion und Auferstehung bis hin zum Weltgericht.

V srednjem veku so postni prti viseli v slavoloku in zastirali pogled na celotni oltarni prostor. Takrat še ni bilo bogatih baročnih oltarjev z zlatimi kipi, prti so zastirali celotno dogajanje na oltarju samem. Danes se za študij vseh devetindevetdesetih slik uporablja daljnogled, posebej za poslikave v zgornjih vrstah, kjer so prizori stvarjenja in Jezusovega otroštva. S prostimi očmi so dobro vidne le spodnje vrste, ki kažejo preroke (Danijel v levnjaku, Jona v ribi), gradnjo Jeruzalema, Judito in Ester, v stari zavezi pa še Marijino rojstvo in njeno darovanje v templju. Druga polovica z Novo zavezo zaključuje z obširnimi pasijonom in vstajenjem vse do poslednje sodbe.

Die Erweckung des Lazarus ist Vorbote der Auferstehung Christi. Auch bei der Begegnung mit der Samariterin spricht Jesus vom »lebendigen Wasser«. Kombiniert ist die Darstellung mit der Brotvermehrung und der Austreibung der Dämonen. Die deutsche Beschriftung der meisten Bilder ist auf der Vergrößerung gut zu erkennen, ebenso beim Brunnen und rechts und rechts oben der Hintergrund aus Trägerleinen der letzten Restaurierung.

Obuditev Lazarja je napoved Kristusovega vstajenja. Tudi pri srečanju s Samarjanko govori Jezus o »živi vodi«. Na sliki so združeni trije prizori, poleg Samaritanke vidimo še čudežno množenje kruha in izgon zlih duhov. Nemški napis »naš Gospod pri studencu s poganko« je na povečani sliki dobro čitljiv, na desni strani slike ter ob podobi vodnjaka je dobro vidna uspešna restavracija tkanine.

Vielzahl von Bildpaaren, die sich jeweils in derselben Spalte befinden. Späteren Fastentüchern fehlt der dafür nötige Anteil an Szenen des Alten Testaments, die ausgewählten Szenen weisen aber immer auf die heilsgeschichtliche Ordnung von Schöpfung, Sündenfall, Inkarnation, Passion und Vollendung auf.^{6,7}

GLIEDERUNG

Felder-Typ:

Einzelne Szenen sind in mehreren Registern (Reihen) angeordnet, wie wir das von gotischen Freskenzyklen kennen. Es ist nichts Ungewöhnliches, dass dafür als Vorlagen Holzschnitte teilweise, exakt oder seitenverkehrt verwendet wurden, wie z. B. Albrecht Dürers Große Passion. Viele dieser Fastentücher enthalten Text in den Bildern, in Spruchbändern oder in den Trennstreifen.

Zentraler Felder-Typ und Zentral-Typ:

Um die Kreuzigung in der Mitte sind im Rahmen oder in Medaillons Passions-szenen angeordnet. Während der stark gegliederte Rahmen sowohl im Freiburger Münster (1612; mit 10 x 12 m das größte Fastentuch der Welt) und in Zittau (1573), als auch in Irschen/Drautal oder in Pleßnitz/Liesertal erhalten blieb, ist die Anordnung in Medaillons, wie wir sie auch von Rosenkranzaltären kennen, bisher nur im Kärntner Raum bekannt.

Arma-Christi-Typ:

Um ein großes Mittelbild (Ölberg, Schmerzensmann, Kreuzigung, Pietà, ...) sind die Leidenswerkzeuge Christi angeordnet.

Einszeniger Typ:

Auf dem Fastentuch wird eine einzelne Passionszene dargestellt. Vorrangig werden Geißelung, Dornenkrönung, sowie die Kreuzigung mit Maria und Johannes dargestellt. Im 19. Jahrhundert herrschen Ölbergszenen vor, vereinzelt auch der Schmerzensmann, Maria Sieben Schmerzen, Kreuzabnahme oder die Pietà.

Um alle Altäre einer Kirche zu verhüllen, wurden auch komplette Serien in Auftrag gegeben, womit in der Gesamtschau eine größere Vielfalt an Motiven vorhanden ist. Sörries verwendet für diese Serien den Ausdruck »Fastentuchfolge«.

Erwähnenswert ist in diesem Zusammenhang auch, dass es Tücher mit dem Marienleben, mit der Auferstehung und der Geburt Christi gibt, die dem Kirchenjahr entsprechend verwendet werden.

Wechselbilder und Fastentafeln:

Vereinzelt sind barocke Altäre so konstruiert, dass deren Altarbild ausgewechselt werden kann oder die Heiligenstatue in der Nische durch das Passionsbild verdeckt wird. Alternativ werden auf Holz gemalte Bilder vor das Altarbild gelehnt oder als Triptychon auf den Altar aufgestellt.

In Kärnten kenne ich Beispiele zu Weihnachten (Millstatt) und in der Fastenzeit (Eberndorf / Dobrla vas, Paternion, ...).

Kalvarienberg-Typ:

In Bregenz sind die Passionsszenen entlang des »Kreuzweges« angeordnet. Das Motiv selbst, also Fastenkrippen, sind hie und da bekannt; auf Leinen aufgemalt ist es die große Ausnahme. Bemerkenswert ist, dass sich die dargestellten Szenen keineswegs am Kreuzweg orientieren, sondern wie beim Zentral-Typ an den Geheimnissen des Schmerzhafte Rosenkranzes.

Installationen:

Sörries streift in seinem Buch auch viele andere temporäre Gestaltungen des Altarraumes, wie die einfarbige Verhüllung des Altarbildes, vor der eine Statue des Schmerzensmannes, das Kreuz mit Bretterfiguren von Maria und Johannes oder nach Ostern der Auferstandene steht. Gerade Bretterfiguren eignen sich auch zu Weihnachten für die Umgestaltung des schmalen Raumes zwischen verhängtem Altarblatt und Blumenschmuck.

Zeitgenössische Künstler nutzen vermehrt die 3. Dimension. Die besten Beispiele finden wir alljährlich im Klagenfurter Dom. Originell fand ich 2006 in Wien-Neuerlaa den dichten Vorhang aus Werbeprospekten, die uns den Blick aufs Wesentliche versperren.

BESCHREIBUNG EINZELNER FASTENTÜCHER, CHRONOLOGISCH

Vermutlich waren die ersten Fastentücher einfache naturfarbene oder violette Tücher. Ausgehend von Klosterkirchen und Kathedralen dürften sie bald auch in Pfarrkirchen Verwendung gefunden haben. Dass in den Inventaren deren Aussehen nicht näher beschrieben wurde, liegt möglicherweise an deren Schmucklosigkeit, höchstens einfach bestickt mit Kreuzen, Engeln, Symbolen oder mit den Leidenswerkzeugen Christi (Arma Christi).

Felder-Typ

Zwischen 1126 und 1149 entstanden vier voll bebilderte Fastentücher für die ehemalige Klosterkirche zu St. Ulrich und Afra in Augsburg, von denen nur

eine Beschreibung erhalten geblieben ist. Allen gemein sind Inschriften in den Trennstreifen. Für uns ungewohnt sind die Darstellung der Lebensgeschichte der hl. Ulrich und Afra; biblische Gestalten (von unten nach oben angeordnet) und Tugenden um ein Mittelbild; biblische und allegorische Darstellungen mit den Werken der Barmherzigkeit. Selbst beim rein »biblischen« Fastentuch wechselten sich alt- und neutestamentarische Szenen ab, die typologisch verbunden waren. Auch wenn sich die Fastentücher nicht erhalten haben, so zeigt deren Beschreibung, dass schon sehr früh eine Vielfalt von Darstellungen verwendet wurde, denen letztendlich allen die Heilsgeschichte zugrunde liegt.

Diesen Wechsel von Typus und Antitypus (Isaak trägt Bündel Holz – Jesus trägt das Kreuz; Samsons Löwenkampf – Christus in der Vorhölle; Ausspeieung des Jona – Auferstehung) finden wir noch auf Fragmenten des frühen 16. Jahrhunderts (Burg Tratzberg, Tirol und im Museum Bozen).

Gemeinsam ist den Fastentüchern des 15. und 16. Jahrhunderts die Anordnung von Bildern in Registern von oben nach unten, beginnend mit der Erschaffung der Welt und endend mit Himmelfahrt, Pfingsten oder dem Weltgericht. Wie in Wandfresken ist auch auf den Fastentüchern bis ca. 1500 Gott der Schöpfer ein junger Mann mit Kreuznimbus, ident mit Jesus Christus in der Passion (Gurker Vorhalle und Fastentuch, Obervintl, Haimburg, auf Südtiroler, Schweizer und Elsässer Fragmenten). Im Laufe von zwei Jahrhunderten verschiebt sich das Verhältnis von Altem und Neuem Testament hin zu reinen Passionsdarstellungen. Gerade nach dem Tridentinischen Konzil bleibt zwar noch die Darstellung als Bildergeschichte erhalten, auf den kleineren Fastentüchern reduzieren sich die Darstellungen auf 16, 12 oder gar nur 6 Szenen. Zum besseren Verständnis enthalten die Felder auch Texte und in den Trennleisten sind Signaturen, Datierungen, Hinweise auf Stifter und wortreiche Widmungen zu lesen.

Fragmente aus dem 15. und 16. Jahrhundert hängen in Museen und bieten kostbare Einblicke in die Vielfalt der Fastentuchdarstellungen. Das älteste erhaltene Fragment im Museum von Altdorf in der Schweiz stammt aus dem Jahre 1421. Das zweite Register beginnt mit Adams Begräbnis, woraus man auf die imposante Größe des Fastentuches schließen kann.

Gurker Dom⁸

signiert und datiert, Meister Konrad von Friesach, 1458,
8,87 x 8,87 m, 99 Felder in 10 Reihen, 50 AT/49 NT,
Tempera auf Leinen

Ursprünglich hing das vertikal geteilte Fastentuch im Triumphbogen, hinter dem Kreuzaltar und verhüllte den gesamten Altarraum. Auftraggeber war vermutlich der Gurker Bischof Ulrich III. Sonnenberger (+1469), der sowohl aus seiner württembergischen Heimat als auch von seinen vielen Dienstreisen im Auftrag von Kaiser Friedrich III. Fastentücher kennen konnte. Aus heutiger Sicht ist es das größte Fastentuch Österreichs und das älteste vollständig erhaltene der Welt, das durchgehend im liturgischen Gebrauch war und ist. In 50 Bildern des Alten Testaments auf dem linken Tuch und rechts mit 49 Bildern des Neuen Testaments (das Jüngste Gericht als Doppelbild) beinhaltet es insgesamt 108 Szenen. Auch Alexander der Große, Julius Cäsar und Kaiser Augustus sind in dieser Heilsgeschichte enthalten. Heutzutage hängt das Fastentuch vor dem Hochaltar, wo es am Aschermittwoch während des Gottesdienstes feierlich aufgezogen wird. Ein Teil des Fastentuches ist ganzjährig im angrenzenden Diözesanmuseum (»Schatzkammer Gurk«) zu besichtigen.

Schon 1558 wurde an eine Neuanschaffung gedacht und zumindest 1765 wurden die Bilder nachgemalt und ergänzt. Durch das Auf- und Zuziehen während der Verwendung, durch sorglosen Umgang und unsachgemäße Lagerung entstanden Löcher, die immer wieder geflickt wurden, womit das Fastentuch Gewicht und Umfang vervierfachte und schon lange nicht mehr in die Kiste passte, auch wenn sich alle Ministranten zum Schließen der Truhe draufsetzten. Zum 500-Jahr-Jubiläum (also 1958) wurde das Gurker Fastentuch in Wien umfangreich restauriert. Man trennte alle Flecken herunter und wob ein Trägertuch, in das man alle vorhandenen Originalflächen so einwob, dass das ursprüngliche Fastentuch mit allen Bildern und Beschriftungen wieder voll zur Geltung kam. Aktuell steht wieder eine Restaurierung an.

Die einzelnen Bilder sind einfach strukturiert, die wichtigen Personen größer dargestellt, die klaren Umrisslinien erhöhen die Sichtbarkeit. Auch wenn durch die Lichtverhältnisse die oberen Reihen für die Gläubigen nicht zu erkennen waren, so beeindruckt es damals wie heute durch die Größe und das Gesamtbild. Das umfangreiche Bildprogramm zeigt den strafenden Gott (ägyptische Plagen,...) aber auch die vielen Errettungen (Moses als Kind, Auszug aus Ägypten, Rettung Lots, Daniel in der Löwengrube) um auf die Notwendigkeit der Heilsgeschichte hinzuweisen, der Erlösung durch den Kreuzestod Christi. Für die Betrachtung der Details am Fastentuch empfehle ich unbedingt ein Fernglas.

In Obervintl im Pustertal (um 1460, Tiroler Landesmuseum Innsbruck) umfasst das Fastentuch 24 Bilder, wobei das AT nur von der Erschaffung der Welt bis zum Brudermord reicht, gefolgt von Maria Verkündigung.

Veitsch, Steiermark, jetzt in der Stiftskirche St. Lambrecht, Steiermark.

um 1470,

6 x 5 m, 56 Felder, davon 13 AT

Wasserfarben auf Leinwand

Trotz aufwendiger Restaurierung sind die einzelnen Bilder nur sehr schwer zu erkennen. 80 % der ikonographischen Bildfolgen stimmen mit Gurk überein, einmalig sind nur die Ehebrecherin und der Emmausgang.

Zittau (Oberlausitz, Sachsen)

datiert 1472, 8,2 x 6,8 m, 90 Felder

Das Große Zittauer Fastentuch, von einem Gewürz- und Getreidehändler gestiftet, blieb trotz Reformation 200 Jahre in einer evangelischen Kirche in Verwendung und landete nach einer Odyssee über Bibliothek und Museum bei Kriegsende zerschnitten als Badekabinen für russische Soldaten im Wald. Zwischenzeitlich gut verwahrt, wagte man es erst nach dem Fall der Mauer, die Teile zusammenzunähen und zu restaurieren. Von der Motivwahl, Gliederung und Beschriftung ähnelt es dem Gurker Fastentuch, jedoch farbiger und mit landschaftlichem Hintergrund wie in Haimburg.

Fragment von Thomas von Villach⁹

um 1470/80; 105,4 x 174,7 cm

Im Nachlass eines Kunstsammlers fand man 2008 in Salzburg ein Fragment mit zwei Bildern aus dem Leben Moses' (schon 1889/90 im Familienbesitz fotografisch dokumentiert). Das Belvedere in Wien hat das Fragment aufgekauft, restauriert und im Frühjahr 2015 ausgestellt. Das linke Bild vereint Mannalese, Quellwunder und die Eherne Schlange – 3 lebensrettende Wunder, das rechte Bild zeigt die Übergabe der 10 Gebote, den Tanz um das Goldene Kalb und die darauf folgende Bestrafung der Israeliten durch Moses. Die Ähnlichkeit zahlreicher Details in Fresken und Tafelbildern von Thomas von Villach sind so überzeugend, dass das Fragment auf jeden Fall ihm zuzuschreiben ist.

Die sogenannten **Klagenfurter Fragmente** (beschrieben 1892 in der Carinthia I), mit 9 Passionsszenen und zwei Heiligen, waren als Einzelbilder in den Besitz des Kärntner Geschichtsvereins gelangt, werden aber bei Sörries als in den Kriegswirren verschollen oder zerstört bezeichnet. Inzwischen sind sie im Kärntner Landesmuseum wieder aufgetaucht.

Das **Fastentuch von St. Margarethen in der Reichenau** (dat. 1481) wird in einer Beschreibung 1889¹ als an einen Tiroler Antiquitätenhändler verkauft be-

schreiben. Möglicherweise befindet es sich, als Ganzes oder in Einzelbilder zerschnitten, noch irgendwo in Privatbesitz.

Das **Rietzer Fastentuch** (um 1490, Tiroler Landesmuseum Innsbruck), beginnt mit der Flucht nach Ägypten und Jesus im Tempel, gefolgt von 13 Bildern der Passion, weshalb man davon ausgehen kann, dass die obere Hälfte mit dem Alten Testament verloren gegangen ist. Die Zeichenvorlagen stimmen weitgehend mit jenen für Baldramsdorf (1555) und Virgen (1593) überein.

Haimburg bei Völkermarkt / Vobre pri Velikovcu

datiert 1504,

4,20 x 3,80 m, 36 Bilder in 6 Reihen, 18 AT/18 NT;

Leimfarben auf Leinen

Dem zweitältesten Kärntner Fastentuch, dem ältesten im zweisprachigen Gebiet Südkärntens, liegt ein hochwertiges theologisches Programm zugrunde. Der durchgehende Hintergrund verbindet die Szenen der Register im Alten Testament, verschwindet völlig im Gedränge der Passionsszenen. Im untersten Register (Kreuzestod bis Himmelfahrt) taucht der paradiesische Hintergrund wieder auf.

Der Bilderreigen beginnt mit der Erschaffung der Welt, der Schöpfer ist jung, ident mit Jesus in den Passionsdarstellungen. Durch das AT zieht sich der Wechsel von Sündenfall, Strafe und Versöhnung, die Vertreibung aus dem Paradies und die schwere Feldarbeit, der Brudermord und Kains Zweisprache mit Gott, bei der Sintflut sieht man schon die zurückkehrende Taube mit dem Ölzweig,

Noahs Blöße wird von seinen Söhnen bedeckt, ...

Das 3. Register korrespondiert mit den Szenen des Neuen Testaments:

Der nackte Noah – Jesus wird seiner Kleider beraubt.

Ein Sohn verspottet Noah – Folterknechte verspotteten Jesus bei der Dornenkrönung.

Abraham opfert seinen Sohn Isaak – Gott opfert seinen Sohn.

Das Opferholz für Isaak bzw. das Lamm – Das Kreuz als Opferholz für Christus, das Lamm Gottes.

Mannaregen und die Quelle in der Wüste – das Abendmahl mit Brot und Wein.

Ein Blick auf die Eherne Schlange bewahrt vor dem tödlichen Biß – unser Blick auf das Kreuz Christi führt uns ins Ewige Leben.

An die in zwei Registern ausführlich dargestellten Passionsszenen schließen wieder Gottes Versöhnungsangebote an: durch den Kreuzestod, den Besuch Jesu

Haimburg/Vobre (4,20 x 3,80 m), 1504

Das älteste Fastentuch im zweisprachigen Raum ist sowohl von der Ikonografie als auch von der malerischen Gestaltung besonders hervorzuheben. Der Schöpfer als junger Mann gleicht Jesus im NT, der durchgehende Hintergrund erinnert an niederländische Maler jener Zeit und neben der waagrecht erzählten Erzählung finden sich senkrecht zusammengehörende Bildpaare wie Abrahams Opfer und Jesu Kreuzesopfer, Kain erschlägt Abel und darunter die Geislung Jesu, Hoffnung verheißt die Arche Noah und Christi Himmelfahrt.

Najstarejši postni prt na koroškem dvojezičnem ozemlju je ikonografsko in po poslikavi nekaj izrednega. Bog Stvarnik je upodobljen mlad kakor je Jezus v Novi zavezi, ozadje povezuje vse slike ene vrste in spominja na dela nizozemskih slikarjev tistega časa. Svetopi-semška zgodba odrešenja se bere vodoravno pa tudi navpično, saj se po dve in dve slike v isti vrsti dopolnjujeta: bratomor in bičanje, Abrahamov dar sina in Kristusova smrt na križu in končno črpamo upanje ob pogledu na Noetovo barko in Kristusov vnebohod.

Moses und dem Weg ins Gelobte Land sind gleich 4 Bilder gewidmet. Am sicheren Ufer angelangt, schließt sich das Rote Meer wieder und begräbt die feindlichen Soldaten. Die Juden tragen spitze Hüte wie es im Mittelalter für sie vorgeschrieben war. Moses' Hörner resultieren aus einer Bibelübersetzung, wo Strahlen (coroni) zu Hörnern (corni) wurden. Mit dem Quell frischen Wassers und dem Mannaregen korrespondiert das Bild mit dem Abendmahl darunter.

Kar štiri slike nam kažejo Mojzeso pot v objubljeni deželi: Rdeče morje pogoltno sovražnike, Izraelci nosijo špičaste klobuke, kakor je bilo predpisano za Jude in Mojzes ima rogove, ki so posledica napačnega prevoda Svetega pisma: iz žarkov (coroni) so nastali rogovi (corni). Vrelec sveže vode in mana sta hrana v puščavi, simbolično se ponavljata v naslednji vrsti ob zadnji večerji, kjer nam je dana večna hrana.

in der Vorhölle und seine Begegnung mit Maria Magdalena. Der durchgehende paradiesische Hintergrund betont nochmals die Göttlichkeit der Heilsgeschichte.

„DAS.TUCH.IST.GEMACHT.NACH.CHRIST.GEPURRT.1.5.0.4JAR.DIE.ZEYTT.
SEINDT.ZECHLEITT.HER.PLASSI.PFARRER.UND.RUPRECHT.SCHTOCKNER.UND.
NAPTZNYKT.

In dieser Widmung zwischen dem 5. und 6. Register stehen neben der Jahreszahl die Namen des Pfarrers und Zechleute (Kirchenverwaltung?), der Name des Künstlers bleibt ungenannt.

Reichenfels

entstanden um 1520,
5,50 x 3,65 m, 25 Bilder, davon 7 AT.

Wegen seines schlechten Zustandes wurde das Fastentuch auf einen Rahmen gespannt und hängt ganzjährig im Chorraum der Pfarrkirche Bad St. Leonhard. Das Alte Testament beschränkt sich auf die Erschaffung der Welt, Sündenfall, Brudermord und Sintflut – die Voraussetzung für die Heilsgeschichte, für die Erlösung.

Steuerberg

entstanden um 1530,
3,93 x 3,20 m, 25 Bilder, davon 4 AT.

Erst 1924 fand der Pfarrer das Fastentuch im Dachgebälk der Kirche und übergab es dem Diözesanmuseum in Klagenfurt (heute Schatzkammer Gurk). Besonders leuchtend sind die zinnoberroten Gewänder der wichtigen Personen, während Nebenfiguren nur in Grautönen dargestellt sind. Im Gegensatz zu anderen Fastentüchern ist es besonders stark am oberen Rand beschädigt, weil es von unten nach oben eingerollt wurde und damit der obere Rand viel stärker der Witterung und Feuchtigkeit ausgesetzt war. Damit ist auch die allgemeine Annahme widerlegt, dass Fastentücher wie Kultobjekte von Gläubigen berührt wurden und deshalb der untere Rand stark gelitten hätte.

Baldramsdorf

auf der Rückseite datiert 1555,
4,85 x 7,30 m, 39 Bilder, davon 8 AT.
Leimfarben auf Leinen.

Wegen seiner Größe / Breitformat hängt das Fastentuch nicht vor dem Altar sondern an der Südwand. Am letzten Bild, beim Weltgericht, knien die beiden Stifter, vermutlich ein adeliges Ehepaar (Salamanca als Grafen von Ortenburg?).

Wenn nicht für diese Kirche, damals noch ohne Kanzel, so wurde das Fastentuch sicher für eine nahegelegene Kirche in Auftrag gegeben (Spittal?).

Obwohl 1889 noch im Seitenschiff¹, geriet es in Vergessenheit und wurde vom jetzigen Pfarrer Franz Unterberger nach seinem Amtsantritt 1965 beim Aufräumen wiedergefunden. Das Fastentuch ist in so gutem Zustand, dass es bei der Restaurierung vor 10 Jahren nur gründlich gereinigt werden mußte.

Erstmals beginnt das Fastentuch mit dem geozentrischen Weltbild, Gottvater trägt eine Tiara. Die Form der Wiege oder die Silhouette der Berge weisen auf einen einheimischen Maler hin, die biblischen Motive stammen von Vorlagen.

Maria Bichl (Pfarre St. Peter/Holz), heute in der Christkönigskirche Klagenfurt
2. Hälfte 16. Jh.,
5,30 x 4,45 m, 36 Bilder, davon 6 AT,
Leimfarben auf Leinen.

Erst 1924 wurde das Fastentuch unter dem schadhafte Schindeldach des Mesnerhauses gefunden. Dr. Rainer rettete es für das Diözesanmuseum, doch eine Restaurierung erfolgte erst 1984/85, bevor es als Ersatz für das Millstätter Tuch in der nahegelegenen Christkönigskirche wieder Verwendung fand. Auch die Pfarre rund um Maria Bichl wollte ihr Fastentuch zurück, bekam es jedoch nur für die Adventzeit.

Die Besonderheit dieses Fastentuches sind die korinthischen Säulen, die die einzelnen Bilder voneinander trennen. Solche Säulen finden wir auch auf dem Fastentuch von Bendorf (1612) im Fürstentum Liechtenstein, wobei die Säulen im 1. Register (AT) dunkler als beim NT sind. Axel Huber fand solche Säulen bei Illustrationen von Lutherbibeln in der Grazer Universitätsbibliothek, aber auch auf einem protestantischen Sgraffitofries in Paternion (Kärnten): Szenen des AT und NT typologisch gegenübergestellt, durch Säulen getrennt.

Trotz reformatorischer Entstehungszeit ist es das einzige Fastentuch mit folgenden 3 Motiven: die Verlobung Josefs mit Maria und der Abschied Jesu von seiner Mutter (vermutlich ein Hinweis auf das Patrozinium), aber auch Jesu Gang durch den Bach Kidron.

Millstatt

Signiert und datiert: Oswald Kreusel, 1593
8,80 x 5,85 m, 41 Bilder mit 56 Themen, 12 Bilder AT mit 22 Themen
Leimfarben auf Leinen

Schon längst nicht mehr selbst lebensfähig, sondern unter der Verwaltung des Deutschen Ritterordens in Ljubljana, leistete sich die kleine Gemeinschaft der Georgsritter in Millstatt ein riesiges Fastentuch. Oswald Kreusel aus St. Veit an

der Glan hatte kurz zuvor die Ornamente an der Decke des Gurker Doms gemalt und hat somit das Gurker Fastentuch gekannt. Die einzelnen Felder mit 1,20 x 0,95 m sind extrem figurenreich und in dunklen Farben gemalt. Überwiegend von Holzschnitten wie die Große Passion von Albrecht Dürer und Motiven von Lucas Cranach oder Virgil Solis kopiert, sind die Details von der Nähe prachtvoll anzusehen, auf die Entfernung aber gar nicht leicht zu erkennen, schon gar nicht damals, unter den schlechten Lichtverhältnissen in der Fastenzeit, mit einfacher Kerzenbeleuchtung. Damit war dieses Fastentuch von Anfang an mehr Statussymbol und Dekorationsobjekt, obwohl die Typographie durchaus bemerkenswert ist.

Auf dem Fastentuch befinden wir 6 Stifterwappen: den Österreichischer Bindenschild, das Millstätter Wappen, das Wappen des Georgsritterordens, sowie die persönlichen Wappen vom Deutschordenskomtur in Ljubljana, Johann Kobenzl, Freiherr zu Prosegg (Administrator des Georgsritterordens von 1568 bis zu seinem Tod 1594) und von Pfarrer Jochner von Aich und Prägrad sowie ein unbekanntes Wappen.⁴

Das Millstätter Fastentuch wurde ab 1892 nicht mehr in der Millstätter Stiftskirche aufgehängt, wobei die Nacktszenen im obersten Register ausschlaggebend gewesen sein sollen. 1932 kam das Fastentuch in die neue, an das Priesterseminar angebaute, Christkönigskirche. Mehr noch: der Schlitz in der Decke, durch den das Fastentuch heruntergelassen werden konnte, wurde beim Bau der Kirche nach den Maßen des Millstätter Fastentuches geplant. Leider hat man die Innenverkleidung nicht berücksichtigt, der Schlitz war letztendlich zu schmal und zu eng, nur mit kräftigen Stockstößen konnte man das Tuch durch den Schlitz zwingen, was bleibende Schäden hinterließ. In den 1980er Jahren forderten kunstinteressierte Millstätter Bürger ihr Fastentuch zurück. Nach einer gründlichen Restaurierung (manche sprechen von zu starker Übermalung) kehrte das Fastentuch 1984 wieder nach Millstatt zurück. Als Ersatz erhielt die Christkönigskirche aus dem Diözesanmuseum das Fastentuch von Maria Bichl (siehe dort).

Virgen (Osttirol); Museum der Stadt Lienz, Schloß Bruck

Signiert und datiert: Stefan Flaschberger, 1596/98.

7,3 x 4,9 m, 42 Felder, davon 13 AT.

Wachsfarben auf Leinen

Auf Initiative des Pfarrers entstand einst dieses Fastentuch, und es war 1934 auch wieder der Pfarrer, der das Fastentuch vor dem Verfall retten wollte und es dem noch gar nicht eröffneten Museum auf Schloß Bruck als Leihgabe überließ. In der Zwischenzeit aufwendig restauriert, wird es gelegentlich im Rittersaal

ausgestellt, soweit es nicht aus konservatorischen Gründen im Depot verwahrt wird.

Der Maler scheint die gleichen Vorlagen gekannt zu haben wie sie schon Generationen vorher in Rietz und Baldramsdorf verwendet wurden, obwohl durchaus auch andere Motive zu sehen sind: Opfer Melchisedeks, Untergang Sodom und die Jakobsleiter im AT. Die Wahl der Auferweckung des Lazarus im NT ist »naheliegend«, da im benachbarten Obermauern der Passionszyklus (1484) von Simon von Taisten mit der Erweckung des Lazarus beginnt, ein Hinweis auf die Auferstehung Christi.

Unter jedem der 42 Bilder steht ein Sponsor, ob Pfarrherr, Pfleger, Landrichter, Bürger, Stadtschreiber, Schmid, ... teilweise sogar mit Wappen.¹⁰

Sternberg / Strmec

Signiert und datiert: Jacob Katzner, 1629.

4,30 x 3,80 m, 24 Felder, davon 3 AT.

Leimtemperamalerei

Gestiftet vom protestantischen Grafen Khevenhüller zu Aichelburg, beweist dies, dass Fastentücher nicht unbedingt dem reformatorischen Bildersturm zum Opfer fielen, sondern durch ihr bibeltreues Bilderprogramm von den Protestanten sogar gefördert wurden. Obwohl nach dem Tridentinischen Konzil entstanden, ist es kein kleinformatiges Fastentuch, sondern es füllt mit seiner Größe auch heute noch den gesamten Chorbogen aus.

Lienz

Signiert und datiert: H.A.M. 1640

Tempera auf Leinen

6,60 x 5,40 m, 36 Felder, davon 8 AT, 26 NT sowie Mariä Himmelfahrt und Marienkrönung

Größtenteils in der alten Tradition verhaftet, überraschen die Hochzeit zu Kana (Weinwunder) und die Wunderbare Brotvermehrung, die wohl bewusst auf die Eucharistie hinweisen sollen.

Es ist unwahrscheinlich, dass dieses Fastentuch noch im 17. Jh. für Lienz gemalt bzw. in Lienz verwendet wurde. Alles spricht für die Entstehung und Verwendung im ländlichen Raum, möglicherweise aus dem benachbarten Kärnten. Die Trennstreifen erinnern an braune Holzleisten (ähnlich wie in Sternberg). Bekannt ist lediglich, dass es 1913/14 bei einem Lienzer Antiquitätenhändler für das Wiener Volkskundemuseum erstanden wurde.

Zuletzt war es nach einer Reinigung und Konservierung 1995 bis 2014 in der ständigen Ausstellung des Museums zu sehen.

Von den kleinformatischen Fastentüchern des Feldertyps möchte ich noch Kraßnitz (dat. 1663) mit 16 Bildern vom Abendmahl bis Christi Himmelfahrt, St. Georgen unter Straßburg mit 9 Bildern vom Abendmahl bis zur Kreuzigung und Straßburg – Maria Loretto mit 6 Bildern der Passion erwähnen. Interessant ist neben der späten Entstehung auch die große Dichte an erhaltenen Fastentüchern in unmittelbarer Nähe zum Gurker Dom.

DER ZENTRAL-TYP

St. Stefan am Krappfeld

datiert 1612, 3 x 3 m, gilt als das älteste Fastentuch dieses Typs.

Um die großformatige Kreuzigungsszene sind Passionsszenen, Ölberg bis zur Auferstehung, in 8 Medaillons dargestellt. Unter dem Kreuz liegt ein Schädel, namengebend für Golgatha (Schädelstätte), aber auch das Symbol für Adam, aus dem Jesus, der neue Adam erwächst.

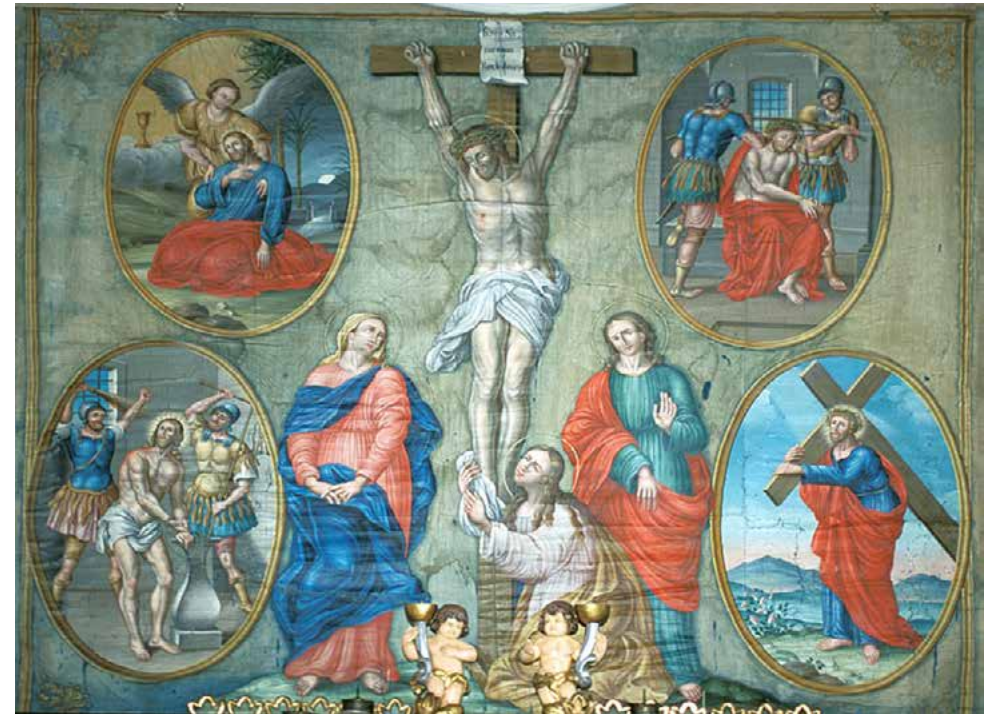
St. Stefan Krappfeld (3,00 x 3,00 m), 1612

Das älteste und vermutlich auch schönste Fastentuch dieses Typs hängt in der tagsüber immer offenen Pfarrkirche direkt neben der Bundesstraße Richtung Friesach bzw. auf dem Weg zum Gurker Dom. Die Mischung aus Renaissance und verkitschter Romantik sind die Folge eigenwilliger Restaurierung vor 100 Jahren.

Najstarejši in morda tudi najlepši postni prt tega tipa se nahaja v podnevi vedno odprti farni cerkvi tik ob glavni cesti proti Brežam oz. v smeri proti krški stolnici. Prvotna renesančna poslikava je močno zakrita pod obnovo po okusu romantike.

Christi Tod am Kreuz, umgeben von Passionsszenen, kommt in Kärnten im Gegensatz zu anderen Regionen überdurchschnittlich häufig vor. Ob in Diex/Djekše, Dreifaltigkeit am Gray, Kremsbrücke, Oberhof im Metnitztal, Pisweg (dat. 1793), St. Peter bei Reichenfels oder im steirischen St. Oswald bei Pöls – undatiert, unsigned, völlig unterschiedlich in der Gestaltung als auch im künstlerischen Wert. Unübersehbar ist beim Aufbau die Ähnlichkeit mit den Rosenkranzaltären, die in diesem Raum ebenfalls häufig zu finden sind.

Mit einer Ausnahme: In Unterehrendingen, Aargau in der Schweiz, wurde 1964 ein Fastentuch mit Christus am Kreuz und 4 Medaillons (dat. 1693) angekauft (woher?), befindet sich aber inzwischen im Museum in Zürich.

Dreifaltigkeit am Gray (2,50 x 2,77 m), um/okoli 1800

Nur in Kärnten gibt es Fastentücher, auf denen die Kreuzigungsgruppe von Passionsszenen in vier oder mehr Medaillons umgeben ist, und somit in ihrer Gestaltung an Rosenkranzaltäre erinnern. In Summe ergeben sich auch hier die Geheimnisse des schmerzhaften Rosenkranzes.

Postni prt, na katerih je Križani obdan s pasijonski slikami v štirih ali več medaljonih, so najdeni le na Koroškem. Spominjajo na Rožensveke altarje in tudi na tem postnem prtu se slike združijo v skrivnosti žalostnega rožnega venca.

ARMA-CHRISTI-TYP

Als Bildmotiv werden die Leidenswerkzeuge Christi schon sehr früh vermutet. Doch stammen die bekannten Arma-Christi-Tücher aus dem 17. und 18. Jahrhundert, ob sehr schlicht wie in Irschen oder aufwendig gemalt wie mit der Pietá in Deutsch-Griffen. In Zienitzen beeindruckt die zentrale Ölberg-Darstellung, dass man erst auf den zweiten Blick die Leidenswerkzeuge wahrnimmt.

Auch das Kleine Zittauer Fastentuch (Oberlausitz, Sachsen) von 1573 zeigt die Kreuzigung Christi und im breiten Bild-Rahmen 30 der Leidenswerkzeuge Christi.

Das Motiv der Arma Christi wurde in den letzten 50 Jahren wieder aufgenommen und in unterschiedlichster Weise interpretiert (Kreuzstich in Moosburg, als Applikationen in Klagenfurt – St. Josef, als Ergänzung auf der Seidenmalerei in Seeboden, ...).

Deutsch-Griffen (2,40 x 2,90 m)

Diese einzigartige Ikonographie entstand Ende des 18. Jahrhunderts. Maria ist nicht allein in der Trauer um ihren Sohn. Eingerahmt ist die Gruppe von Engeln, die die Leidenswerkzeuge Christi tragen.

Postni prtz z edinstveno ikonografijo je nastal konec 18. stoletja. Marija ni sama v svoji žalosti ob mrtvem sinu. Žalujoče obkrožajo angeli, ki nam kažejo orodja Kristusovega trpljenja.

EINSZENIGER TYP

Die Kreuzaufrichtung nach Tintoretto (Ende 17. Jh.) in Straßburg – St. Nikolaus ist eine bedeutende Ausnahme, ein seltenes Motiv, wenn auch nach einem berühmten Gemälde.

In der Mehrzahl orientieren sich die einszenigen Fastentücher der Barockzeit an den damals üblichen Passionsspielen: Maler haben die Szenen von der Bühne auf die Fastentücher übertragen! So wiederholen sich die Gesichtszüge der Darsteller, die Proportionen stimmen nicht, aber auch der Bühnenboden oder Requisiten sind als solche zu erkennen (Haken zum Abtransport). Dargestellt ist Jesus mit seinen Peinigern oder Jesus am Kreuz mit Maria und Johannes, kaum ein Requisit, kein Hintergrund, keine Gebäude. Eine Vielzahl von Fastentüchern von Geißelung und Dornenkrönung stammen aus dieser Zeit und sind als besonders brutale Darstellungen zu bezeichnen. Gemeinsam mit der Kreuzigung am Hauptaltar bilden sie meist eine Fastentuchfolge oder ergänzen ein älteres größeres Fastentuch des Hauptaltars.

Aus dem 18. Jh. stammen z. B. die Fastentücher in Lieding, Metnitz, St. Peter bei Taggenbrunn und Zienitzen – Geißelung und Dornenkrönung. Etwas jünger, aber in derselben Tradition stehen die Fastentücher in St. Lorenzen in der Reichenau (dat. 1845) und fast ident in Radweg-Sittich, Moosburg, Kraig und Obermühlbach, St. Margarethen ob Töllerberg, Zeltschach (dat. 1846), Preitenegg und Teißenegg, wobei immer häufiger die Geißelung mit der Ölbergszene oder der Kreuzabnahme kombiniert wird. Die Motivauswahl verschiebt sich zu Ölbergszenen, Ecce homo, Pietá und Grablege. Andere Motive bleiben selten: der Verrat von Judas, Jesus vor Pilatus, Jesus wird verspottet, Jesus begegnet seiner Mutter bzw. den weinenden Frauen von Jerusalem.

Völlig außerhalb der Norm sind die geheimen Leiden Christi (Jesus im Gefängnis auf einem schrägen Nagelbrett sitzend und am Hals angekettet) in Sagritz oder die Kreuztragung in St. Lorenzen in der Reichenau, wo die sieben Todsünden aufs Kreuz geschrieben wurden.

Grundsätzlich ist für die einszenigen Fastentücher der Barockzeit jedoch anzumerken, dass Masse statt Klasse überwiegt. Oft ist die Farbe abgeblättert, was auf eine zu starke Grundierung zurückzuführen ist. Was für eine gerahmte bemalte Leinwand geeignet ist, schadet einem Fastentuch (Fahne, Banner, ...), wo Tuch und Farbe beweglich bleiben müssen. Auch vom Malstil selbst scheinen nicht immer Künstler am Werk gewesen zu sein.

Zu Beginn des 19. Jahrhunderts ändert sich das Verständnis vom Jesu Leiden, die Ölbergszene wird zum beliebtesten Motiv, mit oder ohne schlafende Jünger. Es ist Jesus, der seine Angst zeigt und damit den Menschen viel näher ist. Ebenso variieren die Kreuzdarstellungen, mit oder ohne Assistenzfiguren, Maria, Jo-

St. Peter Taggenbrunn (1,80 x 1,15 m)

Diese beiden Fastentücher der Seitenaltäre sind typisch für das 18. Jh., deutlich brutaler als spätere Darstellungen, eindeutig samt Bühnenbild bei Passionsspielen abgemalt und doch malerisch deutlich hochwertiger als andere Fastentücher dieser Zeit. Diese Fotos stammen noch aus der Zeit vor der Restaurierung.

Bičanje in kronanje sta tipična motiva 18. stoletja in v izrazu grozljivejša kot poznejše poslikave. Vidna je kulisa pasijonskih iger a je jasno, da sta oba postna prta izpod rok nadarjenega slikarja. Fotografiji sta starejši, medtem sta bila postna prta restavrirana.

hannes und vielleicht auch Magdalena. Bemerkenswert finde ich die Darstellung in Altenmarkt, wo Johannes getreu dem Wunsche Jesu »sieh da deine Mutter«, Maria liebevoll unterstützend im Arm hält und die beiden eben nicht statisch beidseitig angeordnet sind.

Mit der Malschule der Nazarener kommt eine weichere, schönere Darstellung der Passionsszenen auch auf die Fastentücher. Selbst der gegeißelte Christus hat keine blutenden Wunden mehr. Oft genügen ein oder zwei Palmen im Hintergrund, um das Heilige Land anzudeuten (Kaning, Grafendorf, Klagenfurt-St. Egid, Neuhaus/Suha, Rangersdorf, Radenthein, ...). Die Kreuzabnahme von Peter Paul Rubens diente in Radenthein als Vorlage, die ein einheimischer Maler vielfigürlich auf die Leinwand bannte. Auch in Förolach finden wir das zentrale Motiv dieser Kreuzabnahme.

Förolach/Borlje v Zijski dolini (2,20 x 1,70 m)

Typisch für nachbarocke Fastentücher ist der aufgemalte Rahmen. Ursprünglich hing das Fastentuch im Altar vor der Statue des Hl. Jakob, der Volksaltar hat hier wie andernorts neue Möglichkeiten der Präsentation geschaffen. Der unbekannte Künstler hat sich wohl bei der Darstellung der Kreuzabnahme eng an die Vorlage von Peter Paul Rubens gehalten.

Naslikan okvir je tipičen za pobaročne postne prte. Prvotno je v cerkvi v Borljah/Förolachu prt visel na oltarju in zakrival kip sv. Jakoba. Po II. Vatikanskem koncilu pa je ljudski oltar ponudil nove možnosti prezentacije. Neznani slikar se je pri snemanju s križa močno naslanjal na znano sliko Petra Paula Rubensa.

Kaning (1,40 x 1,20 m)

Einmalig ist bei der Kreuzabnahme, dass Maria in Ohnmacht fällt (Signatur »Prixix Tronigger 1846« bei den Wurzeln der Palme«). Ebenso selten sind die Begegnung Jesu mit seiner Mutter und die figurenreichere Kreuzigungsgruppe am Hauptaltar. Vermutlich stammen alle drei Fastentücher vom Kaninger Bauernsohn und Autodidakt Johann Tronigger. Nach dem 1. Weltkrieg hinter dem Beichtstuhl vergessen, wurden sie erst kürzlich wiedergefunden und aufgehängt.

Enkraten detalj na tem postnem prtju snemanja s križa, signiranem »Prixix Tronigger 1846« pri koreninah palme je, da pade mati Marija v nezavest. Ravno tako redka sta motiva srečanja Jezusa s svojo materjo in bolj obsežna skupina križanja. Morda so vsi trije postni prti iz rok kmečkega sina in samouka domačina Janeza Troniggerja iz Kaninga. Po prvi svetovni vojni umaknjeni za spovednico in pozabljeni, so se postni prti pred kratkim našli in so spet v liturgični rabi.

Radenthein (3,70 x 3,00 m), ca./okoli 1850

Eine ausgezeichnete Kopie der Kreuzabnahme Christi des flämischen Malers P.P. Rubens hängt in der Radentheiner Pfarrkirche, damals ein Bauerndorf und noch kein Industriestandort wie heute. Vermutlich ist auch dieses Fastentuch dem Kaninger Bauernsohn Johann Tronigger zuzuschreiben.

Izredno dobra kopija snemanja s križa flamskega slikarja Rubensa visi v podeželski farni cerkvi v kraju Radenthein, ki je bila takrat še kmečka vas in ne industrijsko mesto. Sodijo, da je tudi ta postni prt poslikal Tronigger iz sosednjega Kaninga.

Im Drautal malen Brandstätter und Söhne von Oberdrauburg (Zwickenberg) bis nach Weißenstein, von ihnen stammen signierte und datierte Fresken, Bilder und Fastentücher, zum Aufhängen, gerahmt oder auf Holz und das alles in ausgezeichneter Qualität. Auch im Jauntal, Rosental und im Gailtal gibt es in fast jeder Kirche einszenige Fastentücher, Rattendorf kann mit einem signierten Fastentuch von Peter Markovic aus Rosegg (1924) aufwarten.

Anfang des 20. Jahrhunderts entstehen nur noch einzelne Exemplare, ob als Ersatz für zerstörte oder verlorene Fastentücher oder aus persönlichem Interesse (malender Kaplan in Berg/Drautal), ist unbekannt.

Die liturgische Nutzung der Fastentücher geht insgesamt zurück. Von einem völligen Bruch kann aber nicht gesprochen werden, denn

Weißenstein (2,20 x 1,10 m; 2,70 x 1,60 m), 1864, sig. Adam Brandstätter

Die Maler der Familie Brandstätter haben in ganz Oberkärnten Kirchen mit Fresken, Altarbildern und Fastentüchern ausgestattet. Der aufgemalte Rahmen vermittelt den Eindruck eines geschnittenen Rahmens und ist erst bei genauem Hinsehen von einem Altarbild zu unterscheiden.

Oče Krištof Brandstätter in sinovi so po celotni Zgornji Koroški poslikali številne cerkve s freskami, oltarnimi slikami in postnimi prti. Tipičen za to obdobje je naslikan okvir, ki deluje kakor da je izklesan in na prvi pogled deluje, kakor da je del oltarja.

- das Gurker Fastentuch bleibt durchgehend in liturgischer Verwendung,
- die Kontinuität barocker und nachbarocker Fastentücher ist nie dokumentiert worden,
- das Millstätter Fastentuch hing 1932 bis 1983 in der Klagenfurter Christkönigskirche beim Priesterseminar und begleitete mehrere Generationen von Priestern durch ihre Studienzeit,
- Karl Bauer gestaltete 1961 ein Fastentuch für St. Josef – Siebenhügel in Klagenfurt, die Werkzeuge Christi wurden auf das 10 x 6 m große Fastentuch appliziert. Die Näharbeiten wurden von Frauen aus der Pfarre in der Nähsschule der Kreuzschwestern durchgeführt.¹¹
- Schülerinnen der Schule für Arbeitslehrerinnen (HAAL) für Ursulinen in Klagenfurt gestalten im Schuljahr 1985/86 ein Fastentuch für die Heiligengeistkirche.¹²

Es war das Jahr 1976, als das bischöfliche **Missionswerk Misereor** ein neues Fastentuch in Indien in Auftrag gab. Vorgabe war eine zeitgemäße Darstellung von Heilslehre und christlichen Lebensstil. Durch den Verkauf der Hungertücher in zwei Größen (für Kirchen und für Wohnzimmer) wurde und wird Geld für die Missionsarbeit gesammelt. Der indische Künstler wählte »Christus als Lebensbaum – Hoffnung für alle« und verwendet dabei biblische (Schädel Adams, Samenkorn, ...) als auch indische Symbole.

Die Themen der Folgejahre blieben der Hunger in der Welt, die Mahlgemeinschaft, Nächstenliebe, Frieden, Unterdrückung, Umweltverschmutzung, Klimawandel, Gerechtigkeit, ... Zweimal wurde das Meditationsbild von Bruder Klaus gewählt. Meist erhalten Künstler aus Missionsländern den Auftrag, einmal ein deutscher Priester. Das Fastentuch 2013 »Wie viele Brote habt ihr?« stammt von der in Bolivien lebenden Künstlerin Eji Štih, aufgewachsen in Bled, Slowenien.

1983 gestaltete der Künstler Karl Bauer das Fastentuch für die Kirche Klagenfurt/St. Peter, das mit 3 x 8 m das von ihm 1958 geschaffene Apsismosaik verdeckt. Das Fastentuch zeigt nur Szenen der Leidensgeschichte Jesu, bei denen Jesus zugegen war. Damit sind seine Fastentücher (hier in St. Peter und jenes in St. Josef 1961) die ersten einer neuen Ära nach dem 2. Vatikanischen Konzil, die als handwerklich gut, künstlerisch wertvoll und auch theologisch tiefgründig zu werten sind.

Obwohl ich Sörries' umfassende Monographie für einen wichtigen Faktor bei der Wiederbelebung der alten Tradition der Fastentücher halte, so schreibt er selbst darin: »... werden sie in Kärnten und Tirol an vielen Orten noch oder wieder verwendet. Die Bemühungen der Brauchtumpflege sind vielerorts auf fruchtbaren Boden gestoßen und werden in den letzten Jahren nicht zuletzt aus touristischen Erwägungen heraus gefördert.«

Dem möchte ich, die ich erst 13 Jahre nach Erscheinen des Buches zum ersten Mal von Fastentüchern hörte und die Entwicklung bis heute kenne, entgegenhalten, dass nur die ältesten und die modernsten, jedenfalls nur die großformatigen Fastentücher zu touristischen Zielen geworden sind und der Vielfalt der Motive nur vom diözesanen Pilgerbüro Rechnung getragen wird.

In den 90er Jahren und Anfang des neuen Jahrtausends entstehen viele neue Fastentücher, in den Pfarrhöfen wird gezielt nach alten Fastentüchern gesucht oder sie werden zufällig bei Bauarbeiten (neues Kirchendach in Irschen, Pfarrerverwechsel in Pisweg) gefunden. Trotzdem geschieht es noch immer, dass beim Wechsel der Pfarrstelle Unkundige Ordnung schaffen und nur der zufällig vorbeikommende Pfarrgemeinderat den neuen Pfarrer¹² vom Wert der aufgerollten Stoffbahnen überzeugen kann.

Die neu entstandenen Fastentücher stammen von Künstlern, Frauen und Frauenrunden, aber auch von Kindern und Jugendlichen, meist fächerübergreifend in Religion und bildnerischer Erziehung erarbeitet. Außer der Fertigung selbst haben die entstandenen Fastentücher auch einen hohen Stellenwert in der Teambildung (Firmlinge in Seeboden, Erstkommunionkinder, ...). Bei den Kinderfastentüchern möchte ich zwei besonders hervorheben, weil die Anordnung der Bilder von der Norm abweicht. In Sittersdorf sind die Kreuzwegstationen von unten nach oben zu lesen. In Saak sind 26 Szenen des Alten und Neuen Testaments in einer Spirale angeordnet, die in der Mitte mit dem Brotbrechen in Emmaus endet.

Der Kreuzstich ist bei Frauen sehr beliebt, bei 10 Fastentüchern wurde 9 x der Kreuzweg als Motiv gewählt, einmal verschiedene Symbole und die Leidenswerkzeuge Christi (in Moosburg). Eine langjährige Patchwork-Runde hat nach

Moosburg (2,60 x 1,52 m)

Fehlender Hintergrund, immer gleiche Gesichtszüge und typische Requisiten weisen auf mehr oder weniger erfolgreiche Maler hin, die sich ihre Motive von den Bühnen der Passionsspiele holten. Geißelung und Dornenkrönung sind dabei die häufigsten Motive für die Seitenaltäre und bilden die größte Gruppe der Fastentücher des 17. und 18. Jahrhunderts.

Bolj ali manj uspešni slikarji so v 17. in 18. stoletju vzeli za motiv poslikave pasijonske igre. Ozadja niso izrisana, liki obrazov se ponavljajo, rekviziti so tipični za gledališke predstave. Najpogostejša motiva sta bičanje in kronanje, takih postnih prtov je na koroških stranskih oltarjih največ.

zahlreichen weltlichen Motiven ein Fastentuch für Sachsenburg geschaffen, mit 26 Applikationen von der Erschaffung der Welt bis zum Pfingstwunder. Einige Gemeinden haben von der Pilgerreise eine Kopie vom Turiner Grabtuch mitgebracht, um es als Fastentuch zu verwenden, z. B. St. Egidien.

Das Meditationsbild von Bruder Klaus (1475/80) hängt im Kloster Wernberg, in Karnburg, Gurnitz und ... Aus den 7 Bildern kann man die gesamte Bibel/Heilsgeschichte, das Leben Jesu herauslesen, die Werke der Barmherzigkeit, das Vater Unser, ... - und ist somit wieder sehr nahe an der Erlösungsgeschichte.

Die Werke, die von Künstlern geschaffen wurden, sind viel unterschiedlicher. Selbst dort, wo sie sich für eine Bilderfolge in Feldern entschieden haben, können diese unterschiedlich groß sein oder ineinanderfließen. Auch das Trägermaterial und die Techniken sind so unterschiedlich wie auch sonst in der Kunst.

Wernberg (Misereor)

Das Meditationsbild von Bruder Klaus (hl. Nikolaus von Flüe, 1417-1487) wurde vom Missionswerk Misereor als Fastentuch neu aufgelegt und hängt unter anderem auch in der Klosterkirche Wernberg und zeigt, wie zeitlos Motiv und Meditation des Göttlichen Heilswerkes sind.

Slika brata Klauza iz Švice (sv. Nikolaus von Flüe je živel od leta 1417 do 1487) je misijonska družba Misereor ponatisnila kot postni prt, ki visi tudi v samostanu misijonskih sester Sv. Krvi v Vemberku. Kaže nam, da se premišljevanje o Kristusovem trpljenju in odrešenju skozi stoletja ni spremenilo.

Strassburg (12 x 6 m), 2009, Ferdinand Penker

Ganz nach der Vorlage des Gurker Fastentuches hat der Künstler für den Nachbarort ein Fastentuch mit ebenfalls 99 Feldern geschaffen. Der grauen Bilder laden ein zur Meditation, im roten Band sind biblische Aussagen von Jesus oder über ihn.

Po vzoru krškega postnega prta je umetnik oblikoval postni prt tudi za sosednji kraj Strassburg. Devetindevetdeset sivih motivov vabi k meditaciji, v rdečem traku pa je zapisanih 14 bibličnih izjav o Jezusu Kristusu.

Ferdinand Penker hat kurz vor seinem Tod ein überdimensionales Fastentuch für **Straßburg – St. Nikolaus** geschaffen (1999). Entsprechend dem nahen Gurker Fastentuch sind es 99 Felder, grau meliert, die jedem Betrachter selbst überlassen, was er in den Wölkchen erkennt. Die Felder sind durch deutliche rote Bänder getrennt, auf denen längs und quer Zitate aus den Evangelien zu lesen sind.

Kühnsdorf/Sinča vas besitzt ein Fastentuch von Tony Nwachukwu (2002) aus Nigeria, der auch das Hungertuch von Misereor »Die Schöpfung bewahren – damit alle leben können« (2009) gestaltet hat.

Dom zu Klagenfurt

Es gibt keine Informationen darüber, wie das Fastentuch im Klagenfurter Dom ausgesehen hat. Einzig die Teile einer Winde hinter dem Hauptaltar beweisen, dass es auch im Dom, der ursprünglich als evangelische Kirche erbaut wurde, ein Fastentuch gegeben hat.

Unter dem Motto »Kunst im Dom« überrascht seit 2005 jedes Jahr ein anderer Künstler mit einer Installation. Im ersten Jahr war der gesamte Dom innen mit weißen Tüchern verhängt – nur ein Durchgang gewährte über den Volksaltar hinweg den Durchblick zum Tabernakel. Es folgten diverse textile Verhüllungen (Segel, Ta-

ufkleider, ...), aber auch Bild- und Text-Projektionen, Spiegel- und Lichtinstallationen, Musik und Lesungen. Beeindruckend fand ich die »Umkehr« von Werner Hofmeister, der das Verkehrszeichen der Sackgasse auf 40 Tafeln leicht weiterdrehte, bis sich zuletzt ein Kreuz ergab, dass in der Verlängerung den Durchblick auf den Tabernakel ergab. Werner Hofmeister ist auch sonst durch seine Beschäftigung mit Buchstaben und Zeichen bekannt (überdimensionales »Mama« am Genzübergang Karawankentunnel). Sein Fastentuch für Klein St. Paul hängt vor dem Tabernakel: »Einfahrt verboten«. Oder ist es ein weißes Minus auf rotem Grund?

Gmünd im Liesertal

Zu Lisa Hubers Lieblingstechniken gehört der Holzschnitt, der sorgfältig bis ins Detail farbig angemalt und dann gedruckt wurde. Feld für Feld erzählt sie die Bibelgeschichte und läßt dabei bewußt zwei Felder frei; In der ersten Reihe ist das freie Feld das Symbol für den Sonntag, am dem Gott nach der Erschaffung der Welt geruht hat. Und das letzte Feld (Doppelfeld!) entspricht dem Weltgericht – wer weiß schon, wie es dann sein wird?

Ihr Fastentuch hing 2012 und 2013 in Gmünd, dann in der evangelischen Pfarikirche in Fresach. In den letzten drei Jahren war das Fastentuch zu Gast in der romanischen Klosterkirche von Bursfelde an der Weser in Deutschland.

Wandernde Fastentücher sind allein wegen der Größe eher selten, doch das Dekanat Spittal an der Drau hat ein Fastentuch (2015), das von Jugendlichen gestaltet wurde und von Pfarre zu Pfarre wandert.

Der Architekt und Fabrikant Dipl. Ing. Karl Wolschner (1913-2009, SW Umwelttechnik), widmete sich in seiner Pension einem ungewöhnlichem Hobby, der Seidenbatik. Als Vorbild diente ihm ein Holzschnitt von Christus mit der Dornenkrone, der ihn in Frankreich sehr beeindruckt hat. Bis zu 15 x wurden die hellen Stellen mit Wachs reserviert, die Einzelteile in Ocker-Farbe getaucht, und das Wachs wieder herausgebügelt. Je nach Anzahl der Farbschichten leuchten die Farnuancen zwischen hellem Gelb und dunkelstem Braun und erzeugen so tatsächlich wieder den Eindruck eines Holzschnittes. Doch es ist die größten Seidenbatik der Welt, zwar in 49 Teilen eingefärbt und dann in der Schneiderei der Missionsschwestern vom Kostbaren Blut (Wernberger Schwestern) zusammengenäht, aber als Gesamtkunstwerk mit 35 m² einmalig in Größe, Technik und Ausstrahlung. Ursprünglich hatte es DI Wolschner dem Wiener Stephansdom schenken wollen, doch dort zeigte man sich nicht interessiert. Und wieder half Prof. Heinz Ellersdorfer, der auch für das nötige Medieninteresse sorgte, und so hängt es seit 1994 im Dom zu Maria Saal/Gospa Sveta.

DI Karl Wolschner hat 1997 für Mörtschach ebenfalls eine Seidenbatik geschaffen, die rund um die Kreuzigungsszene auch Landschaftsmerkmale des Mölltales, den Jahreslauf und den Lebenslauf wiedergibt.

Maria Bichl

1999-2000, Prof. Peter Brandstätter
4,80 x 3,75 m, Kasein-Leimfarbe auf Leinen

Das über 400 Jahre alte Fastentuch von Maria Bichl war im Diözesanmuseum gelandet und ersetzte seit 1984 in der Christkönigskirche in Klagenfurt das heimgekehrte Millstätter Fastentuch. Als nun die Bewohner von Lendorf wieder ihr altes Fastentuch zurückhaben wollten, bekamen sie es nur im Advent. Das konnte der Spittaler Maler Prof. Peter Brandstätter, der besonders gerne die Kirche Maria Bichl besuchte, nicht akzeptieren und arbeitete an einem Entwurf. Dass er in dieser Zeit im Garten von der Leiter fiel, sah er als willkommenen Zeitpolster, um seinen Entwurf zu überarbeiten. Im Jahre 2000 schenkte er das neue Fastentuch der Kirche zu Maria Bichl. Heute gehört es zu jenen modernen Fastentüchern, die wegen der klaren Aussage bei der Bevölkerung uneingeschränkt beliebt sind.

Die Darstellung vieler verschiedener Charaktere im Umfeld des Heilands war dem Maler sehr wichtig. Beginnend unten links beim Letzten Abendmahl mit verunsicherten und fragenden Jüngern spannt sich der Bogen über Judas, den Verräter, zu Pilatus, den Feigling, der sich die Hände in Unschuld wäscht. Während Jesus das Kreuz über den steinigen Boden zieht, sieht man im Hintergrund den

Maria Bichl (4,80 x 3,75 m), 1999-2000,
sig. Peter Brandstätter

Nachdem das ursprüngliche Fastentuch aus dem 16. Jh. zuerst 50 Jahre im Museum und seither in der Christkönigskirche in Klagenfurt hing, erhielt es die Pfarre nur im Advent zurück. Das motivierte den Spittaler Maler Peter Brandstätter auf hochwertigem belgischen Leinen ein gut lesbares Fastentuch zu gestalten. Mit wenigen Figuren, aber umso stärkerem Ausdruck spannt sich der Bogen vom Abendmahl über den Verräter Judas, den Feigling Pilatus, dem brutalen Schergen zum helfenden Simon. Johannes umarmt schützend Maria und der erstaunte Hauptmann zeigt auf Christus am Kreuz. Ein Lichtstrahl aus dem Grab zeigt auf Christus den Erlöser, den Weltenrichter und streift dabei noch den Ungläubigen Thomas.

Privotni postni prt iz 16. stoletja so našli na postrešju mežnarije ter ga shranili v muzeju, zadnjih 50 let pa visi v cerkvi Kristusa Kralja v Celovcu. Ko so ga domačini želeli nazaj, so ga dobili le za adventni čas. To je špitalskega slikarja Peter Brandstätterja tako zmotilo, da je ustvaril nov, dobro čitljiv postni prt. Izbral je kakovostno belgijsko platno in narisal Kristusovo pot vse od zadnje večerje, izdajalca Judeža, boječega Pilata, neusmiljenega hlapca in Simona iz Grene. Janez vzame Marijo pod svoje varstvo, stotnik pa z odprtimi usti presenečen kaže Kristusa na križu. Svetli žarek vodi mimo nejevernega Tomaža do Kristusa Odrašenika in vesoljnega sodnika.

Schatten eines brutalen Wächters. Johannes legt schützend die Hand um Maria, die Pharisäer fliehen, während der Hauptmann völlig erstaunt auf Jesus zeigt und uns zuruft: »Er ist wahrlich Gottes Sohn!« Jesus stirbt zwar am Kreuz, doch ist er nochmals am Regenbogen sitzend als Weltenrichter zu sehen. Ein Lichtstrahl aus dem Grab zeigt auf die Wunde des Auferstandenen, während Thomas, der Zweifler, seine Finger in die Wunde legt.

Villach St. Jakob

Es war wohl kein geheimer Wunsch von Stadtpfarrer OStR. Kan. Alfons Wedenig: ein Fastentuch für seine Pfarrkirche St. Jakob in Villach. Und so suchte eine Runde von Pfarrmitgliedern nach einem Künstler, den sie in Vinko (+2011) und Marko Tušek in der Partnerstadt Kranj fanden, um ihren Pfarrer zu seinem 70. Geburtstag mit einem Fastentuch zu überraschen. Letztlich konnte Pfarrer Wedenig noch mitreden und einige Änderungswünsche einbringen, bevor das Fastentuch 2005 vor dem Hauptaltar der Jakobskirche aufgehängt wurde. Für die Zeit der Heilighauptandacht und der Karwoche wird das Fastentuch in die Taufkapelle umgehängt, wo dadurch am Karsamstag die Darstellung des Auferstandenen über dem Grab schwebt.

Mit seiner imposanten Größe von 5 x 2,40 m zieht es die Besucher der Draustadt auf sich. Die obere Bordüre bildet ein Totentanz, die breiten Mittelfelder zeigen die Vertreibung aus dem Paradies, Kreuzigung, Pietá und Auferstehung; in den rechten und linken Feldern finden wir die übrigen Kreuzwegstationen. Besonders auffallend sind die leuchtenden rot-blau-weißen Farben der Kleidung.

Villach- St. Nikolai

In der von Franziskanern betreuten Pfarre hängt seit 2014 ein Gerüstschutznetz. Welch schöner Gedanke, dass sich hinter jedem Gerüstschutznetz etwas verändert, etwas Neues geschaffen wird ...

Latschach am Faaker See / Loče

8 x 5 m, digitaler Textildruck, 2006

Valentin Oman hat sein ganzes Leben der sakralen Kunst gewidmet, Fresken und Glasfenster geschaffen, Denkmäler und Kreuzwege. Seine Fastentücher hängen in Wasserhofen/Žirovnica (2013), in Eisenkappel (2013) und Latschach am Faaker See/Loče. Valentin Oman hat 1991 in Piran unter dem Einfluß des gerade tobenden Balkankrieges einen Kreuzweg als Collage gestaltet, jeweils ein Tau aus Zeitungsberichten, übermalt mit blutroter Farbe des Krieges und der blauen Farbe der Hoffnung. Als man sich in Latschach ein Fastentuch wünschte, die finanziellen Mittel aber begrenzt waren, entschied man sich gemeinsam für den

Textildruck dieses Kreuzweges auf die für den hohen Altarraum nötige Größe von 8 x 5 m. Mittig öffnet sich ein »Rolltor«, das jedem Kirchenbesitzer den ungehinderten Blick auf den Tabernakel ermöglicht, aber auch den Priester nicht behindert, wenn er für die hl. Kommunion den Kelch aus dem Tabernakel holt.

Zu den wertvollsten der zeitgenössischen Fastentücher zähle ich jenes von Villach – Heiligenkreuz (Ortsteil Perau, 1993-1995), das unter der künstlerischen Leitung der akademischen Malerin Johanna Sadounig und der theologischen Beratung von Pfarrer Siegfried Kutta von Pfarrmitgliedern gestaltet wurde.

Die 25 Felder in 5 Registern erzählen die gesamte Bibelgeschichte, zwei Spalten aus dem AT, die Mittelspalte das Lesu Jesu und in den zwei rechten Spalten die nachösterliche Zeit und Apostelgeschichte, nicht ganz chronologisch, aber mit deutlichem Tiefgang. Quer entdecken wir auch Register, die den einzelnen Elementen zuzuordnen sind.

Die wichtigsten Szenen sind jeweils in der mittleren Reihe bzw. Spalte, also in Kreuzform, entsprechend dem Patrozinium »Heiligenkreuz«. Klassisch sind das Opfer Abrahams und die Eherne Schlange dem Kreuzestod Jesu vorangestellt. Unter dem Bild der Erweckung des Lazarus liegt Jesus im Grab, doch aus seinem Leichnam bahnt sich eine Ähre den Weg und verbreitet ein helles Licht. Die Heilung des Blinden bezieht sich auch auf uns und heute.

Im ersten Bild sehen wir die Vertreibung aus dem Paradies und einen Fuß, der der Schlange auf den Kopf tritt – eine Verbindung von Sündenfall und Maria,

Villach – Perau – Heiligenkreuz/cerkev Sv. Križa (9,80 x 6,30 m)
1993-1995

Pfarrer, Kunstpädagogin und Pfarrmitglieder haben gemeinsam das Konzept erstellt und die 25 Bilder des Fastentuches gemalt. Als zentrales Thema wurde das Patrozinium des Hl. Kreuzes und viele Motive der Heilsgeschichte zwar von mittelalterlichen Fastentüchern übernommen, aber völlig neu dargestellt und enden mit dem himmlischen Jerusalem. Das Weizenkorn, das sterben muß, um Früchte zu tragen erwächst hier aus dem Grab Christi und erstrahlt in der Morgensonne. Die Darstellung scheint landesweit einen starken Eindruck hinterlassen zu haben, weil sie sich seither auf einigen neuen Fastentüchern wiederfindet.

Nadarjeni in zainteresirani farani so skupaj z župnikom in učiteljico-umetnico sestavili koncept za postni prt s petindvajsetimi slikami. V središču so izpostavili patrocinij Sv. Križa. Slike odrešenja vodijo končno do nebeškega Jeruzalema. Pšenično zrne pade v zemljo in mora umreti, da vzklije in obrodilo obilo sadu; na tej sliki zraste iz Kristusovega groba in žari v jutranjem soncu. Ta enkratni vzorec so v zadnjem času pojavlja na nekaterih novih postnih prtih.

der neuen Eva. Mehrere Szenen stehen waagrecht, senkrecht oder auch diagonal in Verbindung. So birgt das Perauer Fastentuch wieder zahlreiche Beispiele von Typus und Antitypus, wie es uns vom Mittelalter überliefert wurde.

WANN UND WO KANN MAN FASTENTÜCHER SEHEN?

Das Hochziehen des Fastentuches wird am Aschermittwoch in Gurk feierlich zelebriert. Für alle anderen Gemeinden ist es Sache der Organisation, des Pfarrgemeinderates, der Männer von der Freiwilligen Feuerwehr, die Jahr für Jahr rund um den Aschermittwoch das Fastentuch hochziehen. Das Gleiche gilt auch für das Abnehmen und sorgfältige Verräumen des Fastentuches, gegen Ende der Karwoche oder auch erst nach Ostern. Aufgerollt warten die Fastentücher auf die Verwendung im nächsten Jahr. Einzig in Maria Bichl ist mir bekannt, dass für das neue Fastentuch an der Kirchenwand ein luftiger Kasten montiert wurde, in dem das aufgerollte Fastentuch frei eingehängt ist.

Nur wenige Fastentücher sind das ganze Jahr zu besichtigen. Hauptgrund ist der extrem schlechte Zustand, dass man sie lieber ganzjährig hängen läßt.

Im Stift St. Lambrecht (Steiermark) hängt das Fastentuch aus der Pfarrkirche Veitsch. Das Reichenfelder Fastentuch (um 1520) hängt an der nördlichen Chorbauwand in der Pfarrkirche Bad St. Leonhard. In Pleßnitz hängt es an der Seitenwand.

Das Fastentuch von Steuerberg (1530) ist im Diözesanmuseum in Gurk aufgehängt. Dort hängt auch das Gurker Fastentuch, nur halb aufgerollt.

Sachsenburg (3,00 x 2,00 m), 2001

Eine örtliche Patchwork-Frauenrunde hat auf Initiative des Pfarrers ihre langjährige Erfahrung eingesetzt und 24 Applikationen, wie den Guten Hirten und das Pfingstwunder, geschaffen. Eine vierteilige Arbeit ist ideal für größere Gruppen, hier wurde jede Applikation signiert und zuletzt zu einem Gemeinschaftswerk zusammengenäht.

Postni prt je na pobudo župnika oblikovala skupina žena z dolgoletno šiviljsko prakso. Več posameznih motivov je idealno za delo večje skupine. Vsaka od aplikacij je signirana, nato so vseh štiriindvajset slik sešili v skupen izdelek.

Das nachbarocke Fastentuch von Sachsenburg hängt im Bezirksheimatmuseum in Spittal.

Das Fastentuch in Eisenkappel (2013, Digitaldruck von Valentin Oman) hängt das ganze Jahr aufgerollt vor Ort und kann per Knopfdruck heruntergelassen werden. Besichtigung ist ganzjährig auf Anfrage im Pfarramt möglich.

Bilder und Kurzinfos zu fast allen Kärntner Fastentüchern finden Sie auf http://www.kath-kirche-kaernten.at/dioezese/orgdetail/C2606/fastentuecher_in_kaernten

Die Frage stellt sich nach der Akzeptanz in der Bevölkerung. Die Angebote von Pilgerbüros und Fremdenführern decken sowohl die Nachfrage nach Fastenwallfahrten der Pfarren als auch das kunsthistorische Interesse ab. Manche Kirchen sind wegen der Fastentücher ganztags geöffnet, bei anderen bekommt man den Schlüssel beim Nachbarn. Wenn es nicht einen »Eingeweihten« vor Ort gibt, sind die Informationen sehr spärlich, selten gibt es Kurzbeschreibungen, einen Hinweis im Pfarrboten oder an der Anschlagtafel. Es gibt auch tatsächlich kaum Informationen über Auftraggeber, Maler, ob es schon immer vor Ort war oder irgendwo angekauft wurde. Auch im Diözesanarchiv findet man nur Hinweise wie »seit Jahren nicht mehr in Verwendung« oder »3 Fastentücher in schlechtem Zustand«. Während die Fastentücher von Gurk und Millstatt allgemein bekannt sind, weiß kaum jemand, ob die Nachbarpfarre auch ein Fastentuch hat. Natürlich bemühen sich »Sonntag« und »Kleine Zeitung« in der Fastenzeit das eine oder andere Tuch vorzustellen, in »Kärnten heute« bringt auch der ORF immer wieder Berichte zu Neuentdeckungen und Restaurierungen.

Autorin

Johanna (Ivanka) Kronawetter-Starman, geb. 1959, Befähigungsprüfung und Gewerbeberechtigung als Fremdenführerin seit 2002. Schwerpunkt ihrer Führungen und Exkursionen: Kärnten und Slowenien, religiöse Themen. Fastentücher hat sie erst im Rahmen ihrer Ausbildung kennengelernt, doch die breite Vielfalt hat sie sich durch Erkundungen vor Ort und in Zusammenarbeit mit dem diözesanen Pilgerbüro erarbeitet.

Ihr Dank gilt ihren Kolleginnen Astrid Legner als Ausbildungsleiterin und Ing. Gerti Baumberger aus Millstatt, die ihr die Welt der Fastentücher eröffneten, Prof. Heinz Ellersdorfer für weitere Hilfestellungen und all den auskunftsfreudigen Pfarrmitarbeitern im gesamten Land.

Quellen

- Sörries, Die Alpenländischen Fastentücher, 1988, Carinthia
- Stadler/Suntinger: Fastentücher in Kärnten, 2017
- Mehrere Mitschriften der Vorträge von Prof. Heinz Ellersdorfer
- Persönliche Gespräche vor Ort

- ¹ Kunsttopographie im Herzogthum Kärnten, 1889, ist vollständig online abrufbar.
- ² Katarina Knacker: Mission Miseion, Museen der katholischen Kirche im deutschsprachigen Raum, S. 74
- ³ Rezension zu: Johannes H. Emminghaus: Die westfälischen Hungertücher aus nachmittelalterlicher Zeit und ihre liturgische Herkunft. Göltz-Zittau, 2004, online abrufbar auf <https://journals.ub.uni-heidelberg.de>
- ⁴ Axel Huber: Das Millstätter Fastentuch, 1987 Verlag Heyn
- ⁵ Roland Stadler, Monika Suntinger: Fastentücher in Kärnten, 2017, Bischöfliches Seelsorgeamt der Diözese Gurk, Referat der Tourismuspastoral
- ⁶ Listen und Bilder zur Biblia pauperum im Internet
- ⁷ »Am Hungertuch nagen« Das Fastentuch von Haimburg, Skript eines Vortrages von Prof. Heinz Ellersdorfer, veröffentlicht im Jahrbuch 1995/96 des Stiftsgymnasiums St. Paul/Lavanttal;
- ⁸ Otto Rainer: Dom zu Gurk Fastentuch
- ⁹ Das Fastentuch-Fragment von Thomas von Villach, Katalog zur Ausstellung 2015. Die gesamte Publikation (136 Seiten) ist online abrufbar auf www.belvedere.at
- ¹⁰ Virger Heimatblätter, Sonderausgabe der »Virger Zeitung«, Nr. 7, 2011
- ¹¹ Eintrag im Dehio Kärnten, Ausgabe 2001, Auskunft über Eintrag in der Pfarrchronik St. Josef - Siebenhügel und Auskunft über die Nähsschule, konkreter Eintrag über das Fastentuch in der Ordenschronik der Kreuzschwestern, Auskunft vom 10.1.2018
- ¹² Die Ursulinen in Klagenfurt, erschienen 1995, Seite 106f.
- ¹² Die Geschichte haben mir sowohl Pfarrmitglieder als auch der Pfarrer selbst erzählt (März 2012)

Ivanka Kronawetter-Starman

POSTNI PRTI NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Nikjer v Evropi se ni ohranilo toliko postnih prtov kakor prav na avstrijskem Koroškem, pisni viri pa poročajo tudi o zagrinjalih, ki so bila v rabi na začetku 2. tisočletja v samostanskih cerkvah v Italiji in Angliji. Omenjena so kot *velum quadragesimale*, a niso natančno opisana. Sprva so bili postni prti preprosti, enobarvni, morda poslikani s križi, simboli ali orodji Kristusovega trpljenja. Viseli so v slavoloku, zakrivali niso le oltarja, temveč cel oltarni prostor, da so verniki v postnem času bogoslužje le slišali. Ko je bil praznik Rešnjega telesa še na veliki četrtek, so v sredo med branjem pasijona pri vrstici »in glej, zagrinjalo v templju se je pretrgalo na dvoje od vrha do tal, zemlja se je tresla, skale so se razpočile«, močno potegnili za vrv, postni prt je z ropotom padel na tla in ljudje so spet videli oltar. S tem je bilo posta konec, naslednji dan so spet lahko šli k sv. obhajilu.

V dobi romanike je na križu visel Kristus Kralj, vladar; v srednjem veku pa so začeli upodabljati trpečega Kristusa, ranjenega, bičanega, s trnjem kronanega. Razumljivo je, da se zmagoslavni Kristus Kralj in tudi bogato okrašeni relikviariji iz časa križarskih vojn niso ujemali s srednjeveško miselnostjo o Kristusovem trpljenju, zato so v postnem času zakrivali oltarni prostor iz notranjega prepričanja.

V času protireformacije pa se je pogled na evharistijo spremenil. Na Tridentinskem koncilu so sklenili, da mora biti Najsvetejše v žarišču, nastali so oltarji s tabernakljem. Po novih predpisih so morali duhovniki maševati vsak dan, zato je potreba po dodatnih oltarjih rasla - nastali so stranski oltarji.

Rimski misal iz leta 1570 predpisuje zakrivanje križev in slik, kar pa ne predstavlja predpisa za nastanek prvih postnih prtov, pač pa pomeni redukcijo na manjše postne prte, ki zakrivajo le oltarno sliko.

Danes visijo v Koroških cerkvah postni prti iz sedmih stoletij: veliki srednjeveški prti, manjši baročni in pa sodobni izpod rok priznanih umetnikov, spretnih žensk in šolskih otrok. Dejstvo, da se je prav na Koroškem ohranilo nadpovprečno število postnih prtov, ni znak globoke pobožnosti, temveč bolj gospodarske varčnosti. Koroška je v srednjem veku dobro živela od rudarstva in trgovanja med Benetkami in Dunajem, po odkritju Amerike pa je obubožala. Čeprav prti v tistem trenutku niso bili več v uporabi, so jih vseeno shranili, saj so bili narejeni iz dobrega blaga. Stavka »to bomo morda še potrebovali« in »počakajmo, kaj bo«, sta še danes močno zasidrana v koroški mentaliteti. Tako so našli postne prte shranjene in pozabljene na podstrešjih cerkva in župnišč, za oltarji,

v zakristijah, v nekaterih primerih pa tudi pri kmetih, ki so s pomočjo velikih prtov nosili mrvo s travnika domov na skedenj.

Nadpovprečno veliko število postnih prtov se je ohranilo v stranskih dolinah in gorskih cerkvah.

Ohranili so se postni prti iz 15. in 16. stoletja, monumentalne umetnine, ki nam kot slikanice kronološko pripovedujejo zgodbe Stare in Nove zaveze. Z današnjega vidika so prej paša za oči kakor postna zadeva. Danes je povsem razumljivo, da se v postnem času mogočne baročne oltarje popolnoma zakrije. Toda ravno veliki postni prti so starejši kakor baročni oltarji in so prvotno zakrivali cel oltarni prostor; baročni postni prti pa so manjši, namenjeni le zakrivanju slik glavnega in stranskega oltarja.

Na manjših postnih prtih ni bilo več dovolj prostora za Staro zavezo. Motive so vzeli iz Nove zaveze, iz pasijona. Tako imamo na enem postnem prtju le še 16, 12 ali samo 6 slik z motivi od zadnje večerje do vstajenja.

Iz 17. stoletja se je na Koroškem ohranila posebnost, ki spominja na Roženske oltarje: postni prti, ki imajo v središču Križanega, v medaljonih pa posamezne postaje pasijona. V Nemčiji so se ohranili podobni postni prti z osrednjo sliko Križanega in pasijonskimi podobami v okvirih. Postne prte z medaljoni pa so našli le na Koroškem!

Še bolj pogosti pa so postni prti z eno samo sliko, podoba iz pasijona. Najbolj priljubljena kombinacija je bila podoba bičanja in križanja za stranska oltarja, križanje pa za glavni oltar. Ta oblika se je ohranila vse do 20. stoletja, le da so v času bidermajerja posebno radi slikali Kristusa na Oljski gori. S podobo Kristusa, ki moli in se boji trpljenja, so se ljudje čutili najbolj povezani.

Največ ohranjenih postnih prtov je iz 18. in 19. stoletja, a umetniško in tehnično niso na zelo visoki ravni. V času uprizarjanja pasijonskih iger so slikarji na platno prenesli to, kar so videli na odru. Tako imajo rekviziti vidna ušesca, tla so obložena s ploščicami, ozadje pa sploh ni naslikano. Dostikrat so slikarji uporabljali oljne barve, kar je uporabno za slike na trdi podlagi, ne pa za prte na pregibnem materialu, ki se po uporabi navijejo na palico. V 19. stoletju je za občutek, da se prizor dogaja v Sveti deželi, zado-stovalo nekaj palm v ozadju. Nekateri postni prti so poslikani tako naivno, da jih lahko pripišemo pobožnim domačinom in ne vajenim slikarjem, ki so hodili od vasi do vasi in se preživljali z naročili.

Tako kot so jaslice in pasijonske igre spremljale in poživljale versko življenje, so ljudje radi krasili in oblikovali notranjost cerkva primerno cerkvenemu letu. Toda cesar Jožef II. je prepovedal romanja, križeve pote na prostem, pasijonske igre in tudi postne prte. Marsikje so jih takrat pospravili, češ, morda jih bomo spet rabili. Prav tako je v vojnih časih primanjkovalo moških, ki bi težke postne prte obesili in tako so počasi utonili v pozabo. Nekatero fare so jih tudi prodale, tako kot so prodale oltarne slike in svetniške kipe.

LITERATURA IN ŠIRJENJE VEDENJA O POSTNIH PRTIH

Krški škof dr. Adam Hefter je leta 1917 ustanovil škofijski muzej v Celovcu, ker je pri vizitacijah opazil, da dragocene cerkvene umetnine pozabljene in zanemarjene ležijo na skednjih ali pa so že našle pot v antikvariate.

Njegov tajnik dr. Otto Rainer je za njim prevzel nalogo in je naslednjih 40 let hodil od fare do fare ter iz podstrešij in skednjeve reševal križe, kipe, slike in tudi postne prte. Sestavil je disertacijo o postnih prtih na Koroškem, a o njih objavil le nekaj kratkih člankov v raznih časopisih in zraven opisov cerkva. Dr. Reiner Sörries, protestantski duhovnik iz Nürnberga, profesor za krščansko arheologijo v Erfurtu, direktor muzeja za t. i. Sepulkralkultur (pogrebno kulturo) v Kasslu, je našel disertacijo dr. Otta Rainerja in na njeni podlagi začel nove raziskave. Hitro je vključil tudi ostale alpske dežele (Švico, Predarlško, Tirolsko ...), ker med njimi ni opazil razlik v motivih, oblikah in razvoju postnih prtov tekom stoletij. Njegova habilitacija *Die alpenländischen Fastentücher* je izšla leta 1988 v Celovcu in je še vedno edina obširna razprava o postnih prtih.

Na Koroškem si je prof. Heinz Ellersdorfer ustvaril največjo zbirko sakralnih fotografij. Iz lastnega zanimanja je hodil od fare do fare in pomagal iskati pozabljene postne prte. Pomagal je dr. Reinerju Sörriesu zbirati podatke za Koroško, še vedno pa predava s slikami in vodi ekskurzije na razne verske teme.

Leta 1976 je nemška misijonska družba Misereor naročila indijskemu umetniku naj ustvari postni prt in na njem upodobi obljubo Božjega odrešenja na sodoben način. Temu prvemu postnemu prtju vsaki dve leti sledijo novi postni prti iz Afrike, Amerike, Azije in tudi Evrope, ukvarjajo pa se z medčloveškimi odnosi kot so ljubezen do bližnjega, ženske pravice, klimatske spremembe, zaščita okolja, lakota v svetu itd. Vse te postne prte družba Misereor izdelava v dveh velikostih in v več tisoč izvodih: manjše za dnevne sobe, večje pa za cerkve in farne dvorane. Izkupiček porabijo za misijonsko delo.

Slovenci smo lahko ponosni, da je slovenska umetnica, na Bledu rojena in v Boliviji živeča Ejti Štih, leta 2013 za Misereor oblikovala postni prt na temo »koliko kruha imate«.

Tako so tudi na Koroškem spet začeli obešati stare postne prte in ustvarjati nove. Dušnopastirski urad v Celovcu je v zadnjih desetih letih večkrat izdal majhne knjižice s kratkim pregledom postnih prtov v škofiji. Marca 2017 pa je izšla knjiga *Fastentücher in Kärnten*, zbirka fotografij postnih prtov iz 163 župnij. Fotografijam so dodane kratke opombe o postnem prtju, njegovi velikosti, leto ali vsaj obdobje nastanka, ponekod še ime umetnika ter naslovi in aktualne telefonske številke župnišča. Ker sem pri nastanku zbirke sodelovala vem, da imamo na Koroškem še več starih in novih postnih prtov.

V raznih dnevnikih, tednikih in mesečnikih novinarji ali cerkveni sodelavci objavljajo članke o postnih prtih. Škoda le, da jim uredniki najraje dodelijo prostor v debelejši velikonočni številki, kar je prepozno, da bi v tekočem letu bralce animirali za ogled postnih prtov. V vseh teh člankih se vedno spet ponavlja oznaka *biblia pauperum* (sveto

pismo za ljudstvo), kar je dobesedno pravilno in tudi dobro zveni, a pomen besede je napačen, ker je za razumevanje slik *biblia pauperum* potrebno globoko teološko znanje.

BIBLIA PAUPERUM

Dragoceni srednjeveški rokopisi so okrašeni z motivi Stare in Nove zaveze: prizor iz Nove zaveze ima ob strani dva motiva iz Stare zaveze, ki pripovedujeta isto zgodbo. Dostikrat so temu dodani še štirje preroki, katerih napovedi so se v tem prizoru dopolnile. Menihi so pri rokopisih poznali globok teološki program in so imeli celo zbirko takih kompozicij. Morda so širili zbirke teh slik med svoje sobrate, morda pa tudi med manj teološko izobražene slikarje. Le na enem ovitku teh slik se je ohranil napis *Biblia pauperum*, ki se danes kar splošno uporablja za postne prte, češ da so postni prti slikanice, ki naj bi duhovniku pomagale pri pridigi in naj bi nepismenemu ljudstvu približale zgodbe Svetega pisma, še posebno v spodnjih vrstah dobro vidno Kristusovo trpljenje in vstajenje. *Biblia pauperum* v smislu svetega pisma za revne pa je čisto napačna interpretacija, saj so bili poslikani srednjeveški rokopisi izredno dragoceni. Globok teološki program pa je zahteval dobro teološko izobrazbo.

Pravi vzorci *Biblia pauperum*, ki povezujejo prizore Stare in Nove zaveze, so izredno redki. Razen v knjigah jih najdemo v najlepši obliki le še v Klosterneuburgu na zlatem oltarju (Verduner Altar) in v lesenih vzorcih na glavnih vratih v Krki. Na postnih prtih najdemo konkretno povezavo Stare in Nove zaveze le redko:

- Izak nosi drva za daritev – Jezus nosi križ za daritev na križu,
- Abraham je pripravljen darovati svojega sina – Boj daruje svojega sina na križu,
- Bog hrani Izraelce v puščavi z mano in vodo iz skale – zadnja večerja,
- pogled na bronasto kačo na drogu reši življenje – pogled na Kristusa na križu naj nas reši večne smrti,
- tretji dan je riba vrgla preroka Jono na kopno – Kristus je tretji dan vstal od mrtvih, itd.

Opis štirih postnih prtov iz 12. stoletja, ki so viseli v samostanu v Augsburgu in fragmenti iz 15. stoletja, ki visijo v muzejih Južne Tirolske in Švice, dokazujejo, da sveto-pisemske kronologije niso samo slikanice, marveč predstavljajo pester teološki program poročila o obljubljenem odrešenju.

Najbogatejši postni prt te vrste je hkrati tudi najstarejši postni prt na dvojezičnem ozemlju, nahaja se v Vobrah v Podjuni, datiran je v leto 1504. 18 slik Stare zaveze in 18 slik Nove zaveze se vsebinsko povezuje v navpičnih vrstah, medtem ko se vodoravno menjata greh in odpuščanje kot napoved velikega Božjega odpuščanja in odrešenja.

V župniji Sv. Križa v Beljaku se je farni svet skupaj s župnikom in akademsko slikarko lotil naloge, 25 slik na postnem prtu naj bi povezali v globoko versko izpoved: Marija kot nova Eva stre glavo kači, ki ravno leze z drevesa v raj. Iz Kristusa v grobu raste klas, itd.

Noben drug postni prt nima take teološke globine in takó močnega sporočila odrešenja. Kljub vsemu so lahko postni prti tudi kot slikanice ali nabožne slike bogat vir za pobožnosti in premišljevanje.

NEKAJ ZANIMIVIH POSTNIH PRTOV NA KOROŠKEM, POSEBNO NA DVOJEZIČNEM OZEMLJU

Krški postni prt, signiran Konrad von Friesach, dat. 1458, je največji postni prt (skoraj 9 x 9 m) v Avstriji in najstarejši postni prt sveta, ki je še vedno v liturgični rabi. Na dveh polah je 99 slik od stvarjenja do poslednje sodbe. Res je, da so že v 16. stoletju načrtovali zamenjavo obledelega in poškodovanega postnega prta, potem pa so ga tako vestno krpali, da je fino platno v 500 letih postalo štirikrat težje, kakor je bilo prvotno. Pri restavraciji ob okrogli obletnici so stkali novo platno in sproti vpletli vanj vse ohranjene dele starega postnega prta. Tako se je na skoraj neviden način ohranila stara oblika postnega prta, ki je v postnem času na ogled v stolnici v Krki pred glavnim oltarjem (in ne več v slavoloku kakor v srednjem veku). Med letom pa je postni prt na ogled v sosednji stavbi, kjer je sedaj škofijski muzej. Prav kakor v drugih muzejih, tudi tukaj ni tako visokih prostorov, da bi lahko pokazali cel postni prt, zato ga lahko vidimo le na pol odvitega.

Postni prt v Vobrah, dat. 1504, ki sem ga opisala zgoraj, visi v farni cerkvi v Vobrah/Haimburg.

Postni prt iz kraja Maria Bichl (Marija na griču) blizu Špitala ob Dravi visi v nekdanji semeniški cerkvi Kristusa Kralja v Celovcu. Ogleda vredni so tudi postni prti na Strmecu/Sternberg, v Baldramsborfu in Millstattu, vsi so slikanice Stare in Nove zaveze, ki resnično sežejo od stropa do tal. V Bad St. Leonhard v Labotski dolini visi postni prt (prvotno iz sosednjega Reichenfels) celo leto na stranski steni, ker je že v tako slabem stanju.

Križanje, obdano s pasijonom v medajlonih se je ohranilo na Djekšah, pri sv. Štefanu in pri sv. Trojici, oboje severno od Šentvida ob Glini ter v nekaterih farah v okolici Krke.

Baročne in pobaročne postne prte najdemo v velikem številu po celi Koroški, v Ziljski dolini, v Podjuni in severno od Celovca vse do štajerske meje. Fare v Dravski dolini na Zgornjem Koroškem pa se lahko za bogato zapuščino zahvalijo eni sami družini slikarjev, ki je v prvi polovici 19. stoletja okrasila in obogatila številne cerkve s freskami, oltarnimi slikami in postnimi prti. Njihovo delo so tudi postne table, ki so jih postavili na oltarje cerkve v Paternionu, Marijin oltar pa ima kip, pred katerega porinejo v postnem času bolj preprosto Marijino sliko.

Nekaterim so se zdele slike preveč nemoralne, zato so slikarjem naročili, da Adamu in Evi naslikajo oblačila. Da se je obešanje postnih prtov vedno bolj opuščalo, so pripomogle tudi druge spremembe. Za najstarejše postne prte vemo, da so nastali v samostanih in to se spet ponovi v začetku 20. stoletja, ko zanje ni splošnega zanimanja:

V Bergu v Dravski dolini je postna prta poslikal nadarjen kaplan, dat. 1930. V Skočidolu/Gottestal visi delo Misijonskih sester iz sosednjega samostana Wernberg iz leta 1937. Leta 1961 so udeleženske šiviljskega tečaja redovnih sester Sv. Križa (SCSC) v Celovcu sešile postni prt z aplikacijami orodja Kristusovega trpljenja po načrtih umetnika Karla Bauerja. Leta 1984/85 so učenke učiteljskega za učiteljice ročnega dela pri uršulinah v Celovcu poslikale postni prt za samostansko cerkev Sv. Duha. Tako so na Koroškem postni prti nastajali neprekinjeno.

Nov zagon so postni prti dobili s knjigo dr. Sörriesa in akcije misijske družbe Miserior in to ne le na Koroškem, temveč v celi Avstriji, Nemčiji in Švici. Umetniki, šole, razna društva in posamezniki so se vključili v obnovljeno stroko cerkvene umetnosti.

Tako visi v stolnici pri Gospe sveti/Marija Saal največji batik sveta avtorja ing. Karla Wolschnerja iz Celovca, ki je v petnajstih postopkih, a le z eno rumenkasto barvo, prenesel majhen lesorez na velik svilen prt, ki meri 7 x 5 m (1990-1994).

Celovška stolnica je zagotovo imela svoj postni prt, saj se je za oltarjem ohranil vitel za dviganje le-tega. V zadnjih letih pa župnik vsako leto povabi umetnika, da postavi v stolnici sodobno postno instalacijo.

Slovenski umetnik Valentin Oman je prispeval tri postne prte velikega formata za Loško farno cerkev/Latschach blizu Baškega jezera, za podružnico v Žirovnici/Wasserhofen (fara Sinča vas) in za farno cerkev v Železni Kapli/Eisenkappel.

Pri skupinskih in otroških postnih prtih le-ti vedno prevzamejo vlogo slikanice. Kljub vsemu to ni monotono ponavljane, temveč premišljena izbira motivov. Ne glede na to ali se berejo slike pasijona od spodaj navzgor (Žitara vas/Sittersdorf) ali v spirali od stvarjenja sveta preko pasijona do Emavs, vedno je v središču lomljenje kruha (Čače/Saak).

Meditacijsko sliko brata Klause (Nikolaus von der Flüe) iz 15. stoletja je Miserior prevzela za postni prt kar dvakrat in visi na Koroškem vsaj v treh cerkvah: v samostanski cerkvi v Wernbergu, v cerkvi na Krnskem Gradu/Karnburg in v cerkvi v Podkrnos/Gurnitz v fari Žrelec/Ebenthal. Kakor brat Klaus lahko tudi mi ob sliki premišujemo o Jezusovem življenju in trpljenju ter o Božjem odrešenju. Na njem najdemo vsa dela usmiljena, sv. Trojico in cel Očenaš.

Čeprav sem se trudila nakazati neko sistematično različnih postnih prtov skozi sedem stoletij, me najbolj navdušuje raznolikost in smiselnost poslikave. Vzroki njihovega nastanka so poleg pobožnih namenov zagotovo tudi čisto osebni, naprimer močna želja ali tekmovalnost (saj ga imajo tudi v sosedni fari), povod je lahko tudi zaobljuba ali spomin na rodne kraje. Naj bodo danes vsem, ki se pri ustvarjanju ali ogledu postnih prtov soočajo s Kristusovim trpljenjem za naše odrešenje, v obilno veselje in duhovno korist.

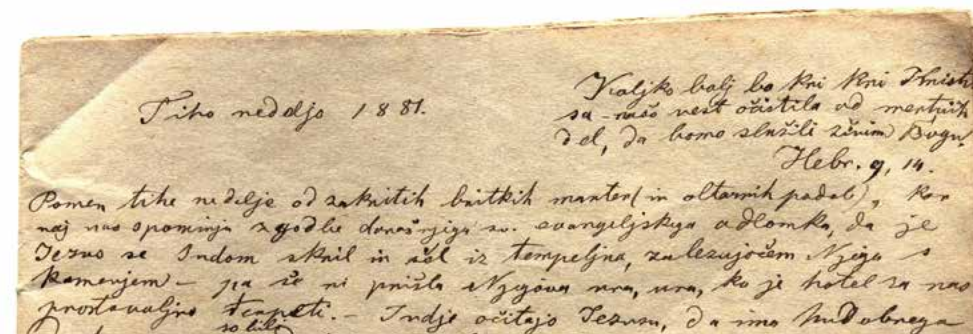

Maša Bersan Mašuk, Postni prt za baziliko na Brezjah, akril na juti, 360 cm x 220 cm, 2018, foto Klemen Kunaver

Alojzij Pavel Florjančič

O POSTNIH PRTIH NA SLOVENSKEM

*Koliko bolj bo kri, kri Kristusa,
našo vest očistila od mrtvih del,
da bomo služili živem Bogu.
Heb. 9,14*

Pomen tihe nedelje od zakritih bridkih marter¹ (in oltarnih podob), kar naj nas spominja zgodbe današnjega evangelijskega odlomka, da je Jezus se Judom skril in šel iz tempelja, zalezujočem Njega s kamenjem – pa še ni prišla njegova ura, ura, ko je hotel za nas prostovoljno trpeti. ...

Tako je na začetku svoje pridige iz leta 1881 duhovnik Karel Lapajne² razložil namen zakrivanja križev in oltarnih podob, istočasno pa nam tudi sporoča, da je bil v tistih časih pri nas v postnem času še živ običaj zagrinjanja križev in oltarnih podob po cerkvah. Oltarne podobe je dal v oklepaj, kar pomeni, da so tedaj pri nas že začeli opuščati zakrivanje oltarnih podob. Čez sto let veliki poznavalec ljudskih običajev in pobožnosti pri nas, Niko Kuret, zapiše v svojem kardinalnem delu, *Praznično leto Slovencev*, da so danes postni prti pozabljeni, v Sloveniji nimamo nobe-

¹ Bridka martra, tudi božja martra, razpelo, križ s podobo Kristusa na njem.

² Karel Lapajne, duhovnik, rojen 21. oktobra 1844 v Kranju, posvečen 23. oktobra 1867, umrl 9. maja 1904 v Škofji Loki. Bil je župnik v Zlatem Polju pri Blagovici (Dob), v Vavti vasi in živel od 1890 kot upokojenec v Škofji Loki, kjer je še maševal in pridigal. Iz VI. zvezka njegovih pridig razberemo, da je leta 1890 pridigal tudi v Retečah in leta 1891 v Puštalu na Hribcu.

nega več, le redki so še ohranjeni po muzejih.³ Iz Muzeja krščanstva v Stični pa so sporočili, da nimajo nobenega postnega prta. Navzlic slabim obetom nam je v letu in pol vendarle uspelo po naših cerkvah najti še nekaj starih, baročnih postnih prtov. Nekatere so celo obnovili in jih na peto postno, tiho nedeljo, postavijo pred oltarne slike, kjer visijo do velikega petka. Ob tem pa so se pojavili še štirje novi postni prti. Da bi lažje razumeli skromno pojavnost postnih prtov pri nas, si na kratko ogledamo nekaj osnovnih podatkov o postnih prtih na splošno in pri nas posebej.

NEKAJ SPLOŠNEGA O POSTNIH PRTIH

Tradicija zakrivanja oltarjev, svetih podob in križev, včasih celega prezbiterija v postnem času po katoliških cerkvah in samostanih v Evropi, sega daleč nazaj vse do desetega stoletja in še čez, ter je značilna za prostor nekdanje karolinške Evrope. Ker traja postni čas štirideset dni, od pepelnične srede do velikega petka, se je oltarno zagrinjalo v tedanjem univerzalnem, latinskem jeziku imenovalo *Velum quadragesimale*, torej »zagrinjalo štiridesetdnevja«, včasih tudi *Velum templi*. Slednje poimenovanje je že tisočletje prej zapisano v Svetem pismu nove zaveze po evangelistih o dogodku ob smrti Jezusa Kristusa na križu: »In glej zagrinjalo v templju se je pretrgalo na dvoje od vrha do tal«, Mt 27,51. Kakšno je bilo tempeljsko zagrinjalo pred najsvetejšim, zvezo iz Biblije v drugi Mojzesovi knjigi: »Naredil je zagrinjalo iz višnjevga in rdečega škrlata, karmezina in sukane tančice; naredil ga je z umetelno vtkanimi kerubi.« 2 Mz 36,31. Lahko bi sklepali, da postni prt izhaja iz tempeljskega zagrinjala.

V začetku si ljudje v štirideset dnevne postu niso pritrgovali samo pri hrani, temveč so imeli tudi »audio-vizualni post«, torej pri poslušanju glasbe in pri gledanju podob, relikvarija in tabernaklja z najsvetejšim v cerkvi. Doma je veljal post pri hrani, zunaj v skromnem oblačenju, v cerkvah in samostanih niso igrali na orgle, ne zvonili z zvonovi, namesto koralnega so imeli v cerkvi ljudsko petje, oltarje, križe, kipe in slike pa so zakrivali s postnimi prti. Občasno, ob posebnih prilikah, so tak post lahko tudi omilili. Posledično so postne prte za kratek čas dvignili, da so ljudje videli duhovnika pri obredu, ki je sicer ljudem zakrit maševal za zagrinjalom. Prt na slavoločni steni je moral biti velik, saj je ločeval kor, prezbiterij z duhovnikom in strežniki od ladje z verniki. Zato je visel na slavoločni steni. Nekaj podobnega vidimo še danes pri vzhodnem obredu, ko je duhovnik za ikonostasom.

Postna zagrinjala so bila iz finega platna, da niso bila pretežka, le izjemoma so bila svileni. Sprva so bila enobarvna, čez čas, nekako v 12. stoletju, so jih v

³ Niko Kuret (1906-1995), etnolog, teatrolog, kapitalno delo *Praznično leto Slovencev* je izšlo dvakrat; v štirih (1971) in dveh knjigah (1989), ter v nemški različici kot monografija *Das Jahresbrauchstum der Slowenen* (1996), ki prikazuje nastanek in pomen šeg v življenju našega naroda ter njihove vzporednice pri drugih indoevropskih ljudstvih.

ženskih samostanih začeli barvati sivo modro, zatem vijolično, nekatere so tudi krasili s čipkami. Kasneje so na zagrinjalo naslikali sprva križ, zatem znamenja, oziroma »orodja« mučenja, tako imenovana *Arma Christi*. Sčasoma je pasijonski prt dobil osnovno formo z motivom Kristusovega križanja na Kalvariji, pogosto s sv. Janezom in Devico Marijo pod križem. Ta, osrednji prizor so začeli obdajati z orodji mučenja Kristusa in svetopisemskimi podobami iz Stare in Nove zaveze, začeni s stvarjenjem sveta do križanja Kristusa ali njegovega vstajenja. Ponekod so jim dodani posamezni apokrifni in antični prizori, včasih je dodan donator ali njegovo ime. Taki prti so značilni za tako imenovani *severni nemški kulturni krog*, ki ima svoj »popok« v nekdanji osrednji Švabski, danes je to širše območje tromeje Nemčije, Švice in Avstrije. Taka ikonografija postnih prtov v srednji Evropi, torej z osrednjim motivom križanja in s posameznimi biblijskimi in drugimi motivi okrog centralne velike slike se razprostira še severneje in vzhodneje preko Bavarske vse do Saške. Liturgično zakrivanje križev in podob je bilo predpisano. Ob koncu srednjega veka na primer v Rimskem misalu iz leta 1470. Po praksi srednjeveških poučnih stenskih fresk z bibličnimi motivi za neberoče vernike, *biblia pauperum*, sveto pismo za revne, se v poznem srednjem veku pojavijo veliki pasijonski prti, ki zakrivajo celoten prezbiterij, kot smo že omenili. Eden najbolj znanih tega žanra je postni prt iz leta 1612, ki ga imajo na Baden-Württenberškem v znameniti gotski Freiburški katedrali (Freiburg Münster). Njegova površina meri kar 120 m² (10 m x 12 m) in je največji in tudi najtežji postni prt v Evropi, saj po obnovi leta 2003 tehta celo toni! Seveda na račun dodatnega nosilnega armiranega tekstila. V tem času nam v južnoalpskem kulturnem krogu postnih prtov pa nam lahko zanje, kot neke vrste holotip, (nem. Feldertyp) služi veliki postni prt, ki ga imajo v romanski stolnici v Krki (Gurk) na nam bližnjem avstrijskem Koroškem. Je najstarejši poslikan v celoti ohranjen postni prt na svetu in istočasno največji in najdragocenejši postni prt v Avstriji. Nastal je leta 1458, ima 99 polj, poslikanih biblijskih motivov na 80 kvadratnih metrih fine lanene tkanine. V barvni tempera tehniki je na levi polovici razporejeno v vzporednih vrstah 50 slikanih polj z motivi iz Stare zaveze, na desni polovici prta pa 49 polj motivov iz Nove zaveze. Zadnja slika, *Poslednja sodba*, je namreč kot en motiv narisana čez dve polji. Vseh motivov je 108! Prt se je lahko odgrnil, da so verniki za kratek čas zagledali tabernakelj z najsvetejšim, zato je prt po vertikalni razdeljen na dve polovici. Zaradi nežne tkanine, starosti, velikosti in redne liturgične rabe je bil že močno ogrožen, zato so ga redovnice zgledno obnovile in je še vedno pod skrbnim varstvom. Postni prti so bili nekoč, v predreformacijski dobi široko razširjeni. Ob že omejenih osrednje nemško govorečih deželah so razširjeni zahodneje, do Pariza in še čez, severneje na Nizozemskem, menda tudi na drugo stran Kanala v Angliji in na Irskem, na jugu vse do Sicilije, na vzhodu pa naj bi postni prti dosegli celo

Ural. Pretežno pa jih najdemo tam, kjer je bil deželni jezik nemški. Zato poznamo za postne prte največ imen prav v nemškem jeziku; *Fasten(zeit)velum*, *Fastenvela*, *Fastentuch*, *Palmtuch*, *Passionstuch*, *Schmachtappen*, *Hungertuch*.⁴ V vzhodnoalpske prostoru, na Tirolskem in še zlasti na avstrijskem Koroškem, imajo več sto postnih prtov, med njimi desetino iz obdobja 1458 in 1629, z bogato ikonografijo in vseh možnih tipov, ki jih navajamo na koncu prispevka. Sedaj je že večina novih, saj je njihova sodobna produkcija zelo intenzivna.

Pri nas v Sloveniji je drugače. Kot smo omenili, so bili postni prti pred sto leti še v uporabi, čeprav se je njihovo število začelo že v drugi polovici 18. stoletja močno zmanjševati, saj so zaradi terezijanskih in zlasti jožefinskih verskih reform prti začeli izginjati iz cerkva. Kot svete podobe jih sicer niso uničevali, odloženi so bili v zakristije, nato na podstrešja, doletela jih je neusmiljena usoda nerabe in pozabe. Nekateri duhovniki pa so se jih kot nevredno ljudsko pobožno navlako dobesedno odkrižali.

Če starih, srednjeveških postnih prtov, ki so bili pogosto zelo veliki, pri nas ne poznamo, pa ni rečeno, da jih nekoč nismo imeli. Leta 1668 je bila, na primer, redna vizitacija ljubljanskega škofa Jakoba Rabatte⁵ po cerkvah na Kranjskem. V Svibnem (v občini Radeče v Zasavju) so tedaj popisali tudi kapelo sv. Janeza Evangelista. Navajamo del slovenskega povzetka, regista, vizitacijskega poročila izpod peresa Ane Lavrič:⁶ ... »v kap. na platno slikane uokvirjene podobe (poudaril avtor).« Do izvirnega besedila vizitacije v latinskem jeziku za enkrat še nismo prišli, da bi morda še kaj izvlekli iz zapisanega, menimo pa, da bi »na platno slikane uokvirjene podobe« lahko pomenile postni prt. Praviloma vizitatorji postnih prtov niso mogli videti, saj niso nikoli vizitirali v velikonočnem času. To se zaradi narave praznika ni moglo dogoditi, ker je bil vsak klerik zaradi velikonočnih opravil takrat pač v domači cerkvi oziroma v samostanu.⁷ V Svibenski kapeli so veliki, morda še srednjeveški postni prt, ki so ga na veliki petek odstranili z glavnega oltarja starodavne gotske farne cerkve sv. Križa,⁸ shranili do

⁴ Nemci z reklom, *am Hungertuch nagen*, povejo, »da trpijo pomanjkanje, da tolčejo revščino«.

⁵ Jožef Rabata (1620-1683), ljubljanski škof 1664-1683.

⁶ Ana Lavrič Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja (doktorska disertacija, Ljubljana 1993) <https://zalozba.zrc-sazu.si/sites/default/files/9789612540203.pdf>. Kapela Janeza Evangelista je imela namreč še stransko kapelo sv. Barbare.

⁷ Zato tudi pri 28-tih vizitiranih cerkvah na Koroškem ni nobene navedbe kakega postnega prta. Sploh pa so podatki o cerkveni opreми, seveda razen oltarjev, tabernakljev, obhajilnih miz, kustodij, liturgičnih predmetov, ki so poleg »personalne pozornosti« do duhovnikov, ključarjev in cerkvenikov ter pokopališč, ki se jim posveča posebna pozornost, praviloma skromni ali pa jih vizitator sploh ne omenja.

⁸ Naši predpostavki o starem postnem prtju v svibenjski kapeli sv. Janeza Evangelista so v prid, srednjeveška starost župnijske cerkve sv. Križa, pasijonski elementi, kot so, njen patrocini in gotska Pieta ter baročne procesijske kapelice okoli gradu nad cerkvijo. Povejmo še, da so bili srednjeveški svibenjski gospodje fevdniki koroško-kranjskih grofov, ki so v 13. in 14. stoletju dodali svoji obsežni posesti tudi freisinški fevd Štatenberg in freisinške dolenske posesti, Pre-

naslednjega leta in ga obesili na steno kapele, kjer je bil stranski oltar sv. Barbare. Vizitatorji so namreč smatrali, da v kapelah ni primerno imeti še stranskih oltarjev in so pogosto naročali, da se le-ti odstranijo. Dovolimo si predpostavljati, da so s tem »odvečni stranski oltar kapele« zakrili s postnim prtom, ki ga je vizitator opazil in to skrbno zabeležil! Pospravili pa so postni prt z glavnega oltarja župne cerkve sv. Križa verjetno na večerno vigilijo velikega četrtka. Čez dobrih sto let se je to na enak način še vedno dogajalo po naših cerkvah, če sodimo po diariju župnika Kalina iz leta 1777. K temu je častitljivi starološki župnik, gospod Leopold še dopisal, da »so po večerni maši brez petja razkrili oltarje, beroč spev: Razdelili so si moja oblačila itd.«⁹

Andrej iz Ottinga, Pasijonski cikel, cerkev sv. Duha v Slovenj Gradcu, 1490/1496, foto Tomo Jeseničnik

Vseh arhivskih virov tako še nismo podrobno pretaknili in ne vemo, kaj bomo v njih morda še odkrili. Oglejmo si dva velika pasijonska cikla pri nas, s prav takimi prizori, kot jih najdemo na poznogotskih postnih prtih drugod po Evropi. Na severni steni prezbitarija špitalske cerkve sv. Duha v Slovenj Gradcu je mojster Andrej

žek, Klevež in Otok / Gutenwerd/. Gre skratka za kraj z izrazito in dolgotrajno pasijonsko naravnostjo in nezanemarljivim vplivom bavarsko-koroškega kulturnega kroga, ki se dokazuje tudi z izdatnostjo postnih prtov po cerkvah.

⁹ Glej, na tem polju je obrodil stoter sad – Zbornik župnije sv. Jurija Stara Loka, str. 147, Škofja Loka 2005.

iz Ottinga v obdobju 1491/1496 v fresko tehniki naslikal 27 pasijonskih podob. V cerkvi sv. Petra nad Begunjami pa je Jernej iz Loke leta 1530 naslikal 26 postnih podob. Prvotno jih je bilo kar 30, le ohranile se niso vse. Oba pasijonska cikla imata prizore razporejene v vrstah in kolonah, kakršne poznamo na ohranjenih postnih prtih v vzhodno alpskem prostoru, konkretno na avstrijskem Koroškem. Vmes najdemo tudi motive, značilne samo za severni nemški kulturni krog, kot na primer apokrifni motiv Kristusov zadnji počitek tik pred križanjem, ki se je pojavil na Nizozemskem in »dosegel v 16. stoletju vrhunec svoje popularnosti«. ¹⁰ Pri nas ga je uporabljal prav Jernej iz Loke, ki je bil podanik Loškega gospostva freisinške škofije.

Jernej iz Loke, Pasijonski cikel, cerkev sv. Petra nad Begunjami, Počivajoči Kristus (srednji prizor v zadnji vrstici), 1530, foto Dušan Koman

¹⁰ Dušan Koman 2011, str. 65

Cerkev sv. Duha v Slovenj Gradcu je dal leta 1424 poleg že prej zgrajenega »njegovega špitala«, ubožnice, ki jo je dal postaviti Janez iz Loke (Johannes von Lak) iz nekdanjega freisinškega (Škofje)Loškega gospostva. Na severno steno gotskega prezbiterja je bavarski mojster Andrej iz Altöttinga, kraja v bližini Freisinga, naslikal ikonografsko bogat pasijonski cikel. Pretakanje ljudi, idej in znanja je bilo torej v srednjem veku obilno, podobno kot danes v združeni Evropi. Tudi o tem govorijo postni prti in oba navedena pasijonska cikla, ki spadata v sam vrh slovenskega poznogotskega stenskega slikarstva.

POZNANI POSTNI PRTI NA SLOVENSKEM

Danes na Slovenskem s postnimi prti po večini ne zakrivamo več oltarnih slik, niti oltarnih nastavkov, še manj celotnega prezbiterja. Po drugem vatikanskem koncilu (1962 - 1965) je prišlo do temeljite prenove Cerkve in s tem tudi liturgije. Ob tem je že tako usihajoč običaj zakrivanja in odkrivanja postnih prtov praktično zamrl. Običaj prekrivanja križev pa je še ponekod v navadi. Običaju so se pridružili tudi mladi v združenju Juventutem, z obujanjem »tradicionalne latinske maše«, gre za sveto mašno opravilo po rimskem obredu katoliške cerkve. Pri tej sveti maši v stari cerkvi sv. Jakoba v Dravljah, kakršna se je obhajala od konca 6. stoletja (Gregor Veliki) do izdaje rimskega misala pod blaženim papežem Pavlom VI. leta 1996 v postnem času prekrijejo oltar in križ z vijoličnim pregrinjalom. ¹¹

Maša ad orientem, (proti liturgičnem vzhodu) v postnem času v stari cerkvi sv. Jakoba v ljubljanskih Dravljah, foto Ad Dominum - Juventutem Slovenija, glej opombo 11

¹¹ Glej: Juventutem Slovenija, Tiha nedelja ali prva nedelja trpljenja <http://ad-dominum.blogspot.si/2014/04/tiha-nedelja-ali-prva-nedelja-trpljenja.html>

Kot smo omenili na začetku, smo v zadnjem letu odkrili na Slovenskem več kot dvajset baročnih postnih prtov, večinoma kasnejših, vendar iz baročne tradicije, za katero bi lahko rekli, da prevladuje po slovenskih cerkvah. Večino teh je našel Jure Ferlan; po enega čez celi oltar v Polhovem Gradcu in Železnikih, po tri v Dolu pri Ljubljani, Podkorenu, Trbojah in Zasipu, ter štiri v Šmartinu. Andrej Jeklar ve še za nekatere stare posne prte, npr. v Radovljici. V Podkorenu in Trbojah so postni prti še vedno v rabi. Sam pa sem zvedel še za tri neuporabljane postne prte v cerkvi sv. Matije na Slapu pri Vipavi, za tri v Šentjoštu nad Horjulom pa je povedal tam živeči in delujoči umetnostni zgodovinar in restavrator Vid Klančar. K tem dodajamo še štiri, na novo ustvarjene postne prte pri nas. Dva pa sta še v delu. Praviloma so naši stari postni prti enopoljni s pasijonsko ikonografijo.

ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MATIJE NA SLAPU PRI VIPAVI

Prvotna gotska cerkev sv. Matije na Slapu pri Vipavi iz 14. stol. je bila v 18. stol. barokizirana. Cerkev je zgledno obnovljena z elementi gotske arhitekture in plastike. Trije harmonični baročni kamniti stebrni oltarji so delo Pasqualeja Lazzarinija. Slike na glavnem oltarju sv. Matije, na levem oltarju sv. Jurija in na desnem oltarju sv. Florjana so dela Mihaela Stroja. V cerkvi so še dela Valentina Metzingerja in Toneta Kralja. V letu 2017 smo v zakristiji odkrili tri baročne eno prizorne postne prte neznanega avtorja. Nanje nas je opozoril tamkajšnji župnik France Kralj, nekdanji arhivar Koprške škofije. Našli so jih namreč ob zadnji temeljiti in kvalitetni obnovi cele cerkve v težko dostopnem podstrešnem delu zakristije. Večji prt z motivom *Križanja* je nekoč v postnem času prekrival sliko sv. Jurija v glavnem oltarju, manjša prta z motivoma *Kristusa na Oljski gori* in *Žalostne Matere božje* pa obe sliki sv. Jurija in sv. Florijana na stranskih oltarjih. Prti so iz izredno finega platna v sivo modrikasti barvi, niso grundirani in so pobarvani s tempera barvami. Slike so skrbno našite na enako fino platneno podlago večjega formata. Hranijo jih v mežnariji. Bilo bi jih vredno restavrirati in jih tudi v postnem času nameščati na oltarje, saj za enkrat ne poznamo drugih postnih prtov v Koprski škofiji. So lep primer baročne trodelne skupine postnih prtov, ki prekrivajo vse oltarne slike v cerkvi. Običajna kombinacija pasijonskih prizorov ima motiv *Križanja* v glavnem oltarju, na dveh stranskih oltarjih pa sta *Bičanje* in *S trnjem kronanje*. Na Slapu pa imamo poleg *Križanja*, Kristusa na križu in pod njim Marija, Janez in Marija Magdalena, še motiv *Oljske gore*, Klečeči Kristus v molitvi in angel s krepčilom in motiv *Žalostne Matere Božje*. Oba motiva s stranskih oltarjev, še zlasti drugi, marijanski, govorita za zadnji stadij razvoja baročnih postnih prtov v 19. stoletju. S tako datacijo bomo morda prišli do avtorja slik, ki je sicer neznan.

Pripadajo tipu enopoljnih postnih prtov, kot skupina pa je to niz postnih prtov (v cerkvi sv. Matije na Slapu pri Vipavi).

Niz postnih prtov na Slapu pri Vipavi v župnijski cerkvi sv. Matije

Križanje (Kristus na križu, sv. Magdalena, Mati Božja, sv. Janez), 165 cm x 85 cm, jajčna tempera, platno, foto A. P. Florjančič

Oljska gora (Kristus, angel s kelihom), 120 cm x 85 cm, jajčna tempera, platno, foto A. P. Florjančič

Žalostna Mati Božja (Marija v oblaku z angeli), 120 cm x 85 cm, jajčna tempera, platno, foto A. P. Florjančič

Župnijska cerkev sv. Janeza evangelista v Šentjoštu nad Horjulom

Vir in foto Vid Klančar

Trije prizori iz petih skrivnosti žalostnega dela križevega pota, *Križanje, Bičanje, S trnjem kronanje*, oblikujejo v cerkvi pasijonski komplet, *niz enopolnjih postnih prtov* s katerimi so v postnem času zakrili vse tri oltarje. Razvite slike so obešali s prečko čez simse oltarjev. Dolga tradicija postnega zakrivanja oltarjev je trajala nekako do leta 1990. Po oceni umetnostnega zgodovinarja dr. Ferdinanda Šerbelja gre za delo Layerja ali njegovo šolo. Sedaj postne prte obesijo v postnem času na stene cerkve.

(Po)postni prt v župnijski cerkvi sv. Martina v Poljanah nad Škofjo Loko

Metod Frlic, Vstali Kristus, akril na platnu, 670 cm x 450 cm, 2001, foto Izidor Jesenko

Sliko sestavlja pet segmentov, ki se s posebnim mehanizmom pripelje izza oltarja in zakrije na oltarju veliko fresko Kristusovega vstajenja avtorja Staneta Kregarja. Poljanski župnik Miro Bonča je želel za svojo moderno cerkev imeti sodobni postni prt, kakršne je poznal z avstrijske Koroške. Sprva je razmišljal o tapiseriji, nato pa se je, v sodelovanju z akad. kiparjem Metodom Frlicom, odločil za veliko akrilno sliko na platnu. Prt visi nad oltarjem od velikonočne vigilije, večera pred praznikom velike noči, do binkoštnega ponedeljka. Avtor slike ne razlaga, ker meni, »da je bolje, da vpliva na vsakega posameznika drugače«. Mogoče le to, »da se upanje, luč, dviga iz krutega, krvavečega sveta. Kakšne podobe, ki so skrite v sliki, so nastale slučajno (podzavestno)«.

Vsekakor gre za pomembno delo, vredno inovativnosti in vztrajnosti župnika Bonče in pronicljivega iskateljstva avtorja Frlica. Ta post postni prt je naletel na burne odmeve in tudi na »zgovorno tišino« ter bil v tistem času edino sodobno velikonočno oltarno pregrinjalo v Sloveniji.

Oltarno pregrinjalo pripada *enoscenskemu tipu postnega prta* in se ga redno uporablja v liturgiji postpostnega časa (do binkošti).

Oltarna slika v župnijski cerkvi sv. Martina v Poljanah nad Škofjo Loko

Stane Kregar, oltarna slika, freska, 670 cm x 450 cm, župnijska cerkev sv. Martina, Poljane nad Škofjo Loko, foto Miro Bonča

V prezbitteriju cerkve v Poljanah nad Škofjo Loko imajo oltarno fresko slikarja Staneta Kregarja (1905-1973), duhovnika, slikarja in učitelja. Je avtor številnih sakralnih del, barvnih oken, fresk, mozaikov, oltarnih slik in bogoslužnih oblačil. Leta 1971 je za življenjsko delo prejel Prešernovo nagrado.

Ovalni kovinski okvir na vrhu oltarne freske služi za transport in namestitve velikega popostnega prta, ki popolnoma prekrije fresko. Zahtevno opravilo s škripčevjem in s sklapanjem velikih segmentov na kovinskih okvirih (spuščajóči se strop prezbitterija otežuje normalen potek dela) opravi sosed Tomaž Bonča, nečak pokojnega župnika Mira Bonče.

Župnijska cerkev Device Marije na Jezeru na Prevaljah

Križev pot, digitalni tisk, 540 cm x 460 cm, 2008, foto Sandi Ocepek

Klasični postni prt vzhodnoalpskega tipa. Načrt zanj je naredil arhitekt Andrej Lodrant. V štirinajstih poljih, razporejenih v treh vrstah, so prizori križevega pota, ki ga je v evharističnem letu 2005 kot lesene reliefe izdelal prof. Stanko Lodrant za pot na Brinjevo goro. Slike reliefnih tabel je fotografiral Tomo Jeseničnik, računalniška priprava za digitalni tisk je delo Igorja Senekoviča, natisnili pa so ga v podjetju COMTEC v Mariboru. *Vir: Družina, 24. 2. 2008*

Gre za sodoben, *večpoljni postni prt*, ki se redno uporablja pri obredu postnega časa.

Z leve: Janez Gorjanc, dr. med., podpredsednik KD Mohorjan Prevalje; arhitekt Andrej Lodrant, oblikovalec postnega prta; župnik Franc Brglez, dekan v fari Device Marije na Jezeru Prevalje; Stanko Lodrant, prof. kemije in fizike na Gimnaziji Ravne, avtor križevega pota na Brinjevi gori nad Prevaljami, postavljenega 2005; pobudnik postnega prta Jožko Kert, inž. kem. tehn. foto Sandi Ocepek, na pepelnico 2018

Nunska cerkev v Škofji Loki

Preprost enopoljni (enoscenski) postni prt je obešen v postnem času. Idejna zasnova Jure Ferlan, izdelava Sonja Božnar, postno oltarno pregrinjalo, našit križ na bombažni tkanini, 300 cm x 350 cm, 2016, foto Jure Ferlan

Leta 2015 je bila v sklopu *Dni Škofjeloškega pasijona* v samostanski cerkvi Brezmadežnega spočetja Device Marije razstava Pasijonskih jasluc. To je bila pobuda za razmišljanje o vsebinski oživitvi te zapuščene cerkve vsaj na kak dan v letu. Na desnem stranskem oltarju svetega Antona Padovanskega, je v postnem času naslednjega leta Jure Ferlan zagrnjal oltarno sliko z oltarnim pregrinjalom, kot so to nekoč že počele uršulinke, ko so še skrbele za svojo cerkev. Idejno zasnovo je napravil na podlagi dveh fotografij Božjega groba, kot so ga pripravljali konec 60. ali v začetku 70. let. 20. stoletja. Uršulinke so se verjetno za ta oltar z Božjim grobom in oltarnim pregrinjalom odločile zato, ker so na vratcih tabernaklja upodobljena Arma Christi. Fotografiji je Ferlana posredovala sestra Jasna Kogoj, ki je pri uršulinkah na Slovenskem zadolžena za njihov arhiv. Sprva je na modrem blagu želel

imeti križ v sredini, zgoraj pa na Kristusovi levi sonce, na desni pa luno. Ker ni bilo primerne barve blaga na razpolago, je dal na svetlozeleno bombažno tkanino našiti le velik rjav križ. Zagrinjalo je izdelala prostovoljka Sonja Božnar iz Škofje Loke. Od tedaj naprej v Nunski cerkvi v postnem času zagrinjajo stranski oltar z omenjenim postnim prtom, ki služi kot ozadje za Božji grob. Ta je po dolgih letih prekinitve zopet na ogled na veliko soboto, tako kot v vseh drugih loških cerkvah. Obisk Božjih grobov je v Škofji Loki namreč že stara tradicija. Upati je le, da se bo v prihodnje našlo dovolj prostovoljcev za postavitev.

Vratca tabernaklja na oltarju sv. Antona Padovanskega v uršulinski cerkvi v Škofji Loki, foto A. P. Florjančič

Prav ta samoiniciativna liturgična »inštalacija« Jureta Ferlana, nas je lani nagoovorila k odločitvi, da bralcem Pasijonskih doneskov predstavimo postne prte. Za redke smo zvedeli pred dobrim desetletjem, na številne s Koroškega pa je že pred leti opozoril Franc Temelj. Zaradi drugih »velikih tem«, 70. letnice *Slovenskega pasijona 1941-1945 in Križevega pota Slovencev 1945*, uprizoritve Škofjeloškega pasijona 2015 in sprejetja našega *Pasijona na seznam UNESCO* leta 2016, tega nismo storili.

Postni prt v baziliki Marije Pomagaj Brezje

V Marijini baziliki na Brezjah so na pepelnično sredo 2018 posvetili postni prt ruske akademske slikarke Maše Bersan Mašuk. To je edini, tako imenovani *središčni večpoljni postni prt* na Slovenskem. Slikarka je za veliki osrednji motiv vzela slovito sliko Križanja iz leta 1287-1288, florentinskega slikarja Cimabueja. Okoli Križane ga pa je na dvajset slikovnih polj upodobila prizore iz Stare in Nove zaveze: *Stvarjenje, Adam in Eva s kačo v raju, Izgon iz raja, Kajn ubije Abela, Marijino oznanjenje, Obiskovanje Elizabete, Kristusovo rojstvo, Darovanje v templju, Krst v Jordanu, Vhod v Jeruzalem, Zadnja večerja, Oljska gora, Judežev poljub, S trnjem kronanje, Križev pot, Vstajenje, Binkošti, Poslednja sodba*. Vsa periferna polja so v postnem monokromnem, vijoličastem, hladnem, postnem odtenku. Slikarka nekoliko odstopa od tradicionalne ikonografije tovrstnih postnih prtov, ker je opazno povečala število marijanskih prizorov. V osrednjem delu raste iz Adamove lobanje njen črn (pravoslavni, ruski) križ z žarečim Kristusom na njem, ki končuje nebeško toplo-barvno vertikalo z vstalim, sijočim, odrešenjskim Kristusom Kraljem v mandorli. Jure Ferlan, poznavalec cerkvene umetnosti, o tem imenitnem delu pravi: »Gre za sintezo motivov zahodnoevropske umetnosti z vzhodnim, ortodoksnim načinom slikanja in barv. Se vidi da je to delo ruske duše.« Ob blagoslovitvi je izšla izčrpna zloženska Slovenskega Marijinega narodnega svetišča Brezje (www.marija.si).

Pred postnim prtom avtorica Maša Bersan Mašuk ob njej pa Andrej Jeklar, poznavalec in raziskovalec postnih prtov, foto A. P. Florjančič

Pasijonsko scensko zagrinjalo v Stari Loki

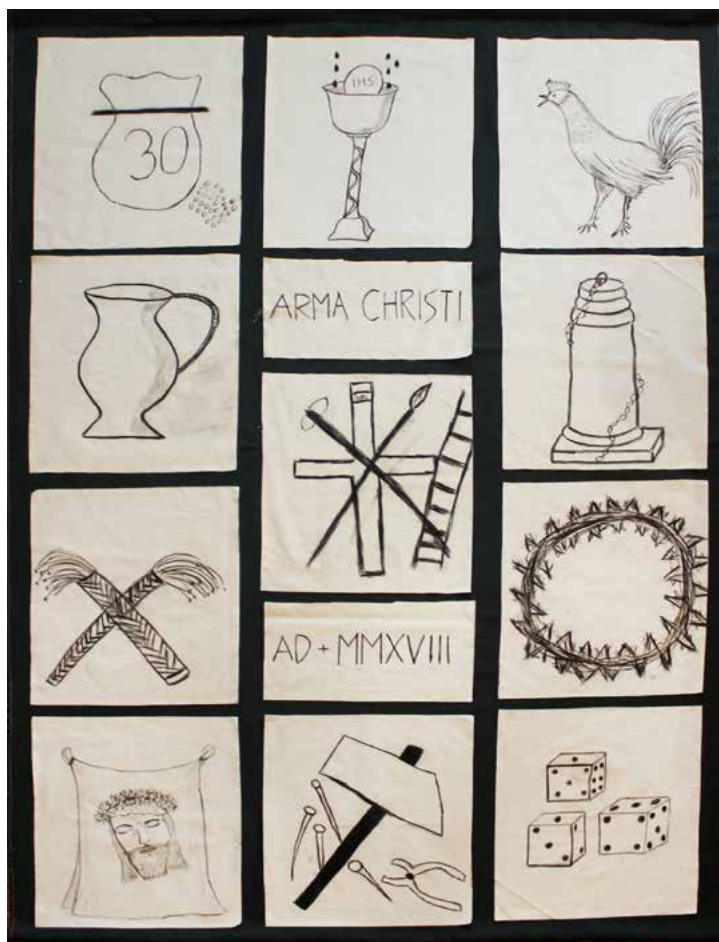

foto A. P. Florjančič

Pasijonsko scensko zagrinjalo (200 cm x 140 cm, oglje na blagu) je nastalo v času kratkega pasijonskega oratorija 2018 v Stari Loki kot scenski zastor za tamkajšnji Pasijonski večer. Idejna zasnova Urška Florjančič. Podobe so risali: Neža in Manca Berce; Leon, Lucija in Metka Oblak; Jakob, Ana in Urška Florjančič. Tipološko bi delo uvrstili kot *Arma Christi* tip postnega prta.

»Veliki postni prt Škofjeloškega pasijona«

Albina Nastran, Škofjeloški pasijon 1999 - 2015, (izbor motivov), risba na kartonu, 42 cm x 30 cm, 2017

Albina Nastran, slikarka in zapisovalka ikon je pripravila večje število likovnih predlog za veliki postni prt z motivi podob *Škofjeloškega pasijona*, kakršen se je uprizarjal po starem mestnem jedru Škofje Loke od leta 1999 do leta 2015. Zaradi obsega dela in iskanja primerne prostora namestitve prta, delo ni dokončano.

Tipi postnih prtov

Postne prte smo poskusili določiti glede na razporeditev slikovnih polj in ikonografije na njih. Pri tem smo se naslanjali na temeljno delo o postnih prtih Reinerja Sörriesa, SÖRRIES 1988. Pri iskanju primernih slovenskih izrazov nam je pomagal slavist, lektor in prevajalec Ludvik Kaluža.

- **Večpoljni postni prt**, (nem. *Der Felder-Typ*), več pravokotnih slikanih enakomerno razporejenih polj. To so praviloma stara, več deset kvadratnih metrov velika zagrinjala, ki ločuje cerkveno ladjo od prezbiterja. Praviloma so še srednjeveška, posamezni primerki so še iz 17. stol. Pri nas niso ohranjeni.
- **Središčni večpoljni postni prt** (nem. *Der Zentrale-Felder-Typ*). Okoli osrednjega večjega motiva, običajno *Križanje*, ali *Kalvarijska skupina* (Kristus na križu, pod njim Marija, Janez, pogosto Marija Magdalena) so pravokotno razporejena manjša slikana polja.
- **Arma Christi postni prt**, (nem. *Der Arma-Christi-Typ*). Običajno je v sredini večji motiv *Križanja*, okoli njega pa Arma Christi – orodja mučenja; mošnja, vrč, steber, bič, trnjeva krona, kladio, trije žebli, klešče, sulica, goba, lestev, kocke ... Lahko pa je v sredini velik križ, ovešen z orodji mučenja, okoli pa so v manjših pravokotno razvrščenih poljih pasijonski motivi.
- **Medaljonski postni prt**, (nem. *Der Zentral-Typ*). V sredini običajno večji prizor Križanja, okoli so nanizani pasijonski motivi v ovalnih medaljonih.
- **Enopoljni postni prt**, (nem. *Der einszenige Typ*), začne v 17. stol. nadomeščati preje navedene tipe postnih prtov. So manjšega formata, nekako do 10 m² in običajno prekrivajo le veliko oltarno nišo, izjemoma celoten oltar. Njihova ikonografija se zgleduje sprva po petih delih žalostnega dela Rožnega venca (*Oljska gora - krvavi pot potil, Bičanje, S trnjem kronanje, Križ noseč in Križanje*), vključno s Pasijonsko skupino pod Križanim. Običajno je na glavnem oltarju Križanje, na stranskih pa ostali prej navedeni prizori. Po kanonizaciji Križevega pota s 14. postajami leta 1731 pa tudi te postanejo slike enopoljnih postnih prtov. Komplete tovrstnih pasijonskih motivov v cerkvah poimenujemo kot **Niz postnih prtov**, nem. (Fastentuchfolge).¹

Prepis iz Regestov zapisov splošnih vizitacij, v: LAVRIČ 1993, stran 174 SVIBNO, KAP. SV. JANEZA,

(1661) poleg župnišča zgrajena kapela sv. Janeza, ustanova vikarja Aricharja; v njej bogoslužje v času zime

(1668) kapelo je 1642 zgradil svibenski vikar Johannes Arichar; zaradi velike razdalje med župniščem in ž. c. naj bi ob hudem mrazu in snegu rabila za podeljevanje zakramentov; prezb. obokan, strop v ladji poslikan; om. 2 olt. (zadostoval bi 1): olt. sv. Janeza Ev. (kot patron kapele naveden sv. Janez Krst.); olt. sv. Barbare; v kap. na platno slikane uokvirjene podobe; nad vrati lina za zvonove; kap. nima pok. obzidja; kap. še ni posv., ker še nima primerne dotacije

VIRI IN LITERATURA

- DOBLEHAR 2018, Andrej Doblehar, Postni prt Maše Bersan Mašuk v Baziliki Marije Pomagaj na Brezjah (Predstavitev na pepelnico, 14. 2. 2018).
- FERLAN 2018, Jure Ferlan, »Po poteh starih postnih prtov v Sloveniji«, *Pasijonski doneski* 13/2018, Škofja Loka 2018, str. 99.
- FEINIG 2015, Andrej Feinig, Dragoceni postni prti, *Novi glas*, 6. 4. 2015, Gorica <https://www.noviglas.eu/dragoceni-postni-prti/>
- FLIS 1908, Janez Flis, *Umetnost v bogočastni službi*, Ljubljana, 1908.
- KOMAN 2011, Dušan Koman, *Slikar Jernej iz Loke in njegova dela na Loškem*, Muzejsko društvo Škofja Loka, Vodniki po loškem ozemlju 10, Škofja Loka 2011, str. 65.
- KURET 1989, Niko Kuret, *Praznično leto Slovencev*, knj. 1, Družina 1989, str. 94, 95.
- LAVRIČ 1993, Ana Lavrič, *Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja* (doktorska disertacija, Ljubljana, 1993).
- OVSEC 2010, Damjan J. Ovsec, *Praznovanje pomladi in velike noči*, Modrijan, 2010, str. 80.
- RADANOVIČ, 2017, Nataša Radanovič, *Postni prti v vzhodnoalpskem prostoru 1450 - 1530 in pasijonska cikla v cerkvah sv. Duha v Slovenj Gradcu in sv. Petra nad Begunjami*, magistrska naloga, Maribor 2017 <https://www.google.si/search?q=Nata%C5%A1a+Radanovi%C4%8D%2C+Postni+prti+v+vzhodnoalpskem+prostoru+1450>
- ROMAR 2018, *Postni prt v baziliki Marije Pomagaj Brezje*, Maša Bersan Mašuk, Zloženka, Slovensko Marijino narodno svetišče Brezje, www.marija.si, Brezje, 2018.
- SÖRRIES 1988, Reiner Sörries, *Die Alpenländischen Fastentücher vergessene Zeugnisse volkstümlicher Frömmigkeit*, Klagenfurt, 1988.
- SÖRRIES 1990, Reiner Sörries, Alte Fastentücher in Südtirol, v: *Der Schlern*, Monatszeitschrift für Südtiroler Landeskunde, 64. Jahrg. März 1990, Hefte 3, Bozen, 1990 <http://www.mgh-bibliothek.de/dokumente/a/a138581.pdf>
- STADLER, SUNTINGER 2017, Roland Stadler, Monika Suntinger, *Fastentücher in Kärnten*, Klagenfurt, 2017.
- ZLOBEC 2016, Marijan Zlobec, *V velikonočni svetlobi*, <https://marijanzlobec.wordpress.com/2016/03/26/v-velikonocni-svetlobi/>

¹ Sörries jih imenuje tudi *Kalvarijski tip postnih prtov* (Kalvarien-Typ).

Špitalska cerkev Matere Božje sedem žalosti in sv. Elizabete na Lontrgu v Škofji Loki

foto A. P. Florjančič

Za zakrivanje oltarjev oziroma glavnih oltarnih niš se poleg postnih prtov uporabljajo, pravzaprav so uporabljali, tudi slike napete na okvir. V špitalski cerkvi Žalostne Matere Božje na Lontrgu v Škofji Loki imajo dve podolgovati, zašiljeni pasijonski sliki. Ena (250 cm x 100 cm) z motivom postaje križevega pota, *Jezus sreča svojo žalostno mater*, je spravljena, skupaj s kulisnim Božjim grobom za glavnim oltarjem. Druga (250 cm x 75 cm) z motivom *Bičanja* pa je za orglami na pevskem koru. Z njima so morda nekoč prekrili oba stranska oltarja, čeprav danes o tem nič ne vemo. Nastavek glavnega oltarja je že tako imel v glavni niši pasijonski prizor Matere Božje sedem žalosti. Sliki sta bili morda nekoč prineseni iz bližnje župne gotske cerkve sv. Jakoba ali pa celo iz še starejše starološke, nekoč tudi župne cerkve. Ker se po okvirju med seboj razlikujeta, lahko res izvirata vsaka iz druge cerkve. Podružnice so bile po navadi odlagališče za odsluženo župnijsko opremo. Gre za lepi, kvalitetni kopiji po predlogah. A. P. F.

Jure Ferlan

MOJA ODKRIVANJA POSTNIH PRTOV

Ko sem pred časom zasledil zapise o postnih prtih na Koroškem, je ob naključnem obisku cerkve v Trbojah v postnem času mojo pozornost pritegnila postavitve posebnih slik na dveh stranskih oltarjih. Sliki na platnu sta imeli pritrjeno nosilno palico na zgornjem in spodnjem robu. Z zgornjo palico sta bili zataknjeni za robove oltarja, tako da sta prekrivali njegovo osrednjo nišo. Spodnja palica je služila za obežitev slike.

Kasneje se je izkazalo, da to ni bil edini primer, saj sem podobno postavitve postnih slik, oziroma boljše rečeno prtov, opazil še v cerkvi v Podkorenu. Poleg teh sem v spletni digitalni fototeki Europeana odkril stare fotografije dveh postnih prtov iz župnijske cerkve v Zasipu pri Bledu, ki ju je v 30. letih 20. stoletja posnel takratni konzervator profesor France Stele. Ob obisku Zasipa sva s tamkajšnjim župnikom izvedla pravo iskalno akcijo. Ob pomoči ključarja, ki je omenil, da je

Trboje,
Kristus poti krvavi pot v vrtu Getsemani,
foto Jure Ferlan

»nekaj« v skladiščnem prostoru ob pevskem koru, je župnik odkril tri zvitke na palicah. Bili so dolgo pozabljeni postni prti, prekriti s plastjo prahu in pajčevin, ki so izdajale, da jih že desetletja niso uporabljali. Razvil sem jih na dvorišču pred cerkvijo, ker v cerkvi zaradi njihove velikosti ni bilo dovolj prostora. Sledilo je prijetno presenečenje, saj so prti kljub starosti dobro ohranjeni, živih barv, kar je vsekakor zasluga dobrega slikarja, ki je obvladal tehniko in znal izbrati dobre in obstojne naravne materiale. Slikani so na močnem grobem platnu, sešitem iz več enakih manjših delov. Glede na slog gre za delo Layerjeve šole. Prti so večjih dimenzij (dolžina okrog 3 m in širina okrog 1,5 m), saj so oltarji v zasipski cerkvi veliki. Zanimivo je, da so različnih dimenzij, ker so prilagojeni različnim velikostim oltarjev. To je nenavadno za barok, ki ljubi simetrijo (cerkev je poznobaročna iz 70-ih let 18. stoletja). Poleg prtov s prizoroma *Krvavega pota* in *Bičanja*, ki ju je ovekovečil Stele pred več kot 80 leti, je sončno svetlobo ugledal tudi tretji s prizorom *Križanja*, ki je nekoč v postu krasil glavni oltar.

Dobro ohranjene in uokvirjene štiri postne prte sem odkril tudi na obsežnem koru župnijske cerkve v Šmartinu pri Kranju. Tam sta po dve sliki obešeni na ozadje vbočenih sten na vsaki strani kora. Gre za kvalitetna zrelo baročna dela neznanega avtorja, ki pa bi lahko nastala tudi v prvi polovici 19. stoletja. Posebno sugestivni so Kristusovi pogledi, ki s slike prodorno zre v opazovalca in ga nago-varja, razen na prtju s prizorom *Krvavega potu*, kjer zre v nebo k Očetu.

Zasip,
Križanje,
foto Jure Ferlan

V župnijski cerkvi v Dolu pri Ljubljani hranijo tri uokvirjene slike, ki bi lahko bile nekdanji postni prti, oziroma vsaj dve od njiju, s prizoroma *Krvavega potu* in *Bičanja*, tretja pa prikazuje *Kristusovo vstajenje* in ima tako že velikonočni motiv. Sedaj jih uporabljajo pri postavitvi Božjega groba.

V župniščih na Črnem Vrhu nad Polhovim Gradcem in v Železnikih hranijo veliki platni s prizorom *Križanja*. Tudi ti dve sliki sta postna prta za glavna oltarja. Prt v Železnikih je manjši od zelo velike oltarne slike, ki visi nad glavnim oltarjem v župnijski cerkvi sv. Antona iz 70. let 19. stoletja. Najbrž se je ohranil še iz prejšnje cerkve, ki je stala na istem mestu. Prta nista več v uporabi.

Namen prekrivanja oltarjev s prti v postnem času je bil usmeritev pozornosti vernikov k premišljevanju Kristusovega trpljenja. Vsem prtom so skupni stalni motivi, ki prikazujejo posamezne prizore iz petih delov žalostnega dela rožnega venca: *Krvavi pot*, *Bičanje*, *Kronanje s trnjem*, *Kristus nese križ* in *Križanje*. Število prtov je odvisno od števila oltarjev; enemu oltarju je bil namenjen po en prt s posameznim prizorom. Prt *Križanja* je kot teološko osrednji motiv po pravilu rezerviran za glavni oltar, saj je Kristus na križu daroval sebe za odrešenje ljudi, predhodni prizori so predpriprava na to dejanje. Primer iz Podkorena pa kaže, da *Križanje* ni bilo neobhoden motiv, saj je na glavnem oltarju *Krvavi pot* (razen če so slike prenesene od drugih in se je *Križanje* izgubilo).

Dol pri Ljubljani,
Bičanje,
foto Jure Ferlan

V manjših cerkvah so običajno le trije oltarji, glavni in dva stranska, zato so poleg *Križanja* za glavni oltar izbrali še dva posamezna pasijonska prizora iz cikla žalostnega dela rožnega venca. Postne prte sem opazil v glavnem le v župnijskih cerkvah, z izjemo Podkorena, kjer je podružnica župnije Kranjska Gora.

Ikonografsko zanimiv je prizor *Bičanja*, kjer je Kristus privezan na poseben nizek kamnit steber trebušaste oblike. Steber Bičanja, oziroma Colonna della flagellazione, kakor ga imenujejo Italijani, hranijo v baziliki svete Praksede v Rimu kot eno izmed pomembnih relikvij Kristusovega trpljenja. Prav po tem stebru so se zgledovali umetniki, ki so upodabljali *Bičanje*. V baroku, ki je poudarjal pasijon, je bila upodobitev *Kristusa Trpina*, privezanega na steber bičanja pogost motiv. Tako sta na primer ohranjena poznobaročna oltarja v božjepotnih cerkvah na Križni Gori nad Ložem in pri Svetem Križu pri Poljanah nad Škofjo Loko, oba z motivom *Kristusa Trpina*, nad obema je v kartušah napis *Ecce Homo, Glej človek*. Ta zopet nagovarja gledalca, vernika, da premišljuje o Kristusovem trpljenju zanj.

Prizori so naslikani po določenih predlogah, ki so veljale za standard pri upodabljanju teh motivov, sploh v obdobju baroka v 17. in 18. stoletju, ko slutimo razmah enoscenskih postnih prtov. V skladu s protireformacijskimi prizadevanji je baročni slog skušal pritegniti pozornost vernikov s pomočjo različnih pobožnosti in s tem povezanimi likovnimi scenografijami. Pomembni so postali razgibani in barviti oltarni nastavki, z njihovo pomočjo so prikazovali podobe Jezusa, Marije

Šmartin pri Kranju,
Kronanje s trnjem,
foto Jure Ferlan

in svetnikov, ter z njimi (ob sočasni razlagi duhovnikov) pripovedovali zgodbe iz njihovih življenj. Skupaj z obredjem in glasbo je bilo to neke vrste sveto gledališče, po latinsko *teatrum sacrum*. To je naredilo vtis na velik del ljudi, ki sicer niso znali brati, so pa z njegovo pomočjo sledili nauku Katoliške Cerkve. Zato ni čudno, da so postni prti do veljave prišli ravno v tem obdobju. Kot kažejo ohranjeni primerki, ki jih omenjam v tem prispevku, gre v glavnem za dela, ki so najverjetneje nastala v 19. stoletju, ki pa posnemajo starejše, baročne predloge, ki se zaradi obrabe niso ohranile in so jih nadomestili s kopijami. Ker so prti delo različnih (v glavnem anonimnih) avtorjev, so posledično tudi različne umetniške kvalitete.

V marsikateri župniji, kjer je slika v niši glavnega oltarja možno zamenjati, imajo sicer še vedno navado, da v postu tja namestijo podobo s postnim motivom, običajno *Križanjem*. Tudi če je motiv drug, je v duhu postnega časa. Tako je bilo nekoč tudi v župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika na Trati v Gorenji vasi. Na glavni oltar so namestili sliko Janeza Krstnika, ki pridiga v puščavi, delo slikarja Janeza Wolfa.

Postni prti so (bili) le del cerkvene scenografije. Do liturgične reforme drugega vatikanskega koncila so po vseh cerkvah od tihe nedelje (pred cvetno nedeljo) do velikega petka zakrivali oltarne podobe, kipe in predvsem križe z vijoličnim (ali modrim) blagom. To je poudarilo resnobo časa in stopnjevalo slutnjo trpljenja Kristusa v velikem tednu. Z liturgično reformo so, različno od kraja do kraja in v želji po »modernizaciji«, marsikje prekinili tradicijo tako obešanja postnih prtov kot zagrinjanja križev z blagom. Prav tako so prenehali s postavljanjem kulisnih Božjih grobov, zaradi česar jih je precej propadlo. Ponekod pa so se te navade zaradi vztrajnosti skrbnikov cerkva vendarle ohranile.

Svoja opažanja beležim le na manjšem številu posameznih skupin prtov v omejenem geografskem prostoru, to je na Gorenjskem. Potrebna bi bila sistematična raziskava postnih prtov širše po Sloveniji in nujno bi bilo ugotoviti, ali so bili razširjeni le na Kranjskem ali tudi v sosednjih pokrajinah. Zanimiva bi bila poizvedba, kje vse prte v postnem času še nameščajo na oltarje, kje so ohranjeni v okvirjih in stalno obešeni na stene cerkva ali župnišč, ter kje se ve, da so bili in jih poskusiti poiskati. Prti so bili uporabljeni le 40 dni na leto, zato so doživljali različne usode. Zaradi priložnostne uporabe so jih obravnavali bolj utilitarno kakor stalno nameščene cerkvene umetnine. Ob pogostem premikanju so se poškodovali, če jih niso obnovili, so jih posledično zavržli ali pa pospravili in nanje pozabili. Vsekakor bi bilo dobro, da se ta del kulturne in duhovne dediščine strokovno razišče in ovrednoti ter ohrani prihodnjim rodovom.

Mirjam Kopše

LJUDSTVO MOJE, KAJ SEM TI STORIL?

KAKO SE JE DRUŠTVENI IZLET SPREMENIL V POSTNO ROMANJE IN SPOZNANJA OB NJEM

Postni čas je bil in bo vedno namenjen poti navznoter in spokorniškim dejanjem v dobro drugih. Čas osebne tišine, molka, očiščevanja srca in vprašanj, na katere velikokrat ni takojšnjih odgovorov. Morda so zato naši dobri organizatorji ogled postnih prtov na Koroškem imenovali izlet.

Napoved in povabilo sta prinesla veselje, predpripravo in prvo bridko spoznanje: prav ničesar ne vem o postnih prtih. Nobene predstave, primere nimam, ne kako izgledajo, ne kaj pomenijo znotraj obredij.

Brskanje po spletu o neznanem prevečkrat prinese krive resnice. Zato odločitev, naj se zgodi po božji volji, kar nam je namenjeno. Tudi popotni dnevnik se pozabi doma. Ostane samo veliko, skoraj otroško pričakovanje lepega dne, ljubih ljudi in dežele, ki mi je zaradi dedka posebej prirasla k srcu.

Ko sedaj z daljave časa priklicujem nazaj posamezne prizore, čutim veliko hvaležnost do mnogih ljudi tega marčevskega, mrzlega dne na Koroškem.

Začelo se je v temi ljubljanskega jutra, kar mi je podarila Ana, da ja ne zamudiva. Prva hvaležnost in ozdravljenje bojzani zamude. Naučila me je razumevanja, da lahko in zmorem zaupati čas tudi drugim. Seveda sva bili v Stari Loki prvi.

Drugi prizor in največja osebna hvaležnost. Počasi so začeli prihajati izletniki. Kaj, ti so z otrokom? In tam cela, številna družina z dojenčkom? Kakšen trušč bo to? Saj se ne bo dalo pogovarjati, poslušati? O koliko jih je! Verjetno nimajo varstva. Po tečnosti se pozna, kdo je star, je spoznanje mojih dveh vnučk. Zakaj je prav to važno, da je napisano? Počasi tekom našega skupnega dne je prišlo svetlo, najsvetlejšo radostno spoznanje, da so otročki, otroci in njihovi mladi starši naša lepa prihodnost! Naša krščanska kultura iz dneva v dan, iz roda v rod. Božji dar vsakemu od nas, da sem/smo lahko del njihove svetle poti otroštva in mladosti. Naslednje dni se je ozavestilo, da so ti otroci krščanskih družin prinašali mir v naša srca in prav tako je bilo njihovo obnašanje. Temeljno spoznanje: tako domovino želim, med temi ljudmi sem doma.

Sončni vzhod nad Sorškim polje napove dober dan, suho vreme. Bogec nas ima rad in vsi z veseljem zmolimo.

Jutranja maša v osojno mrzlih Ločah in resnična dvojezičnost duhovnika in občestva, v molitvi in pesmi. Sprejeli so nas kot romarje. Svojo naklonjenost izrazili samo s stiskom rok med mašo. Bilo je ravno prav. Prvi dvom, prva razpoka v vedenje in osebne predstave o Koroški. Zadržanost, celo skromnost cerkvenega okrasja, cvetja. Prvo vprašanje brez odgovora; kako prebahato je pri nas? Smo se res tako pobalkanili celo v cerkvah?

Po maši so se nizala spoznanja, da so grobovi urejeni, a skromnejši, bližje našim dušam.

In mnogi izmed nas so začutili sveti mir nedelje v vasi brez hrupa traktorjev, žag, z zaprtimi trgovinami. Kako globoka je razlika med državama?

Presenetila nas je naša vodička ga. Kronawetter, ki se je pripeljala z vlakom iz Spittala v Loče. Javni prevoz v nedeljo? Odveč so besede razlage o drugi veliki razliki.

Morda moram le opozoriti, da so prizori na postnih prtih tako pretresljivo posegli v čutenje in dojemanje postnega časa, da smo mnogi utihnili. Nismo kaj dosti govorili. Zato je lahko opisovanje le prvoosebno. Pri novejših postnih prtih, tako kot v Ločah, se je začutila umetnikova osebna moč izražanja. A pri starih je delovala magična moč povezovanja posameznikov v občestvo. Nevidna sila je iz nas izvabila molitev. Mnoge molitve, kot so to počeli že stoletja na teh svetih krajih v tem prav posebnem času. Notranjost cerkva se je zlila s podobami, molitev nas je prestavila v brezčasje. Čudež svetih krajev. Ne zmorem izraziti dojemanja tega dne, niti nočem zbanalizirati trenutka vidnega, občutenega v opis, kaj je najlepše, kaj najboljše, najdragocenejše.

Prizori, vsebine postnih prtov, so delovali mnogo globlje, močnejše. Ob obsežni razlagi, natančnih opisih, je raslo osuplo spoznanje, kako uborno je znanje, poznavanje naše zgodovine. Morda priznanje mnogih samim sebi, da nas je šola ogoljufala za narodno samozavest. Domoljubje se še vedno uči in vceplja samo v zavednih krščanskih družinah, domovih.

Kar naenkrat je bila pred nami naša zgodovina, kultura, korenine, kraji o katerih se nismo učili ne v šolah, ne v medijih. Nimamo ne vrednostnih ne časovnih predstav.

Sv. Peter v lesu, Molzbichl, Seeboden, Teurnia, Baldramsorf, Loče, o Domicijanu, Modestu, Paracelsusu ... Gospa Ivanka Kronawetter je izbrala, predstavila. A sem prepričana, da nas večina ni znala in zmogla tega vgraditi v lasten korpus znanja, predstav ... In sem šla kasneje brat v podedovano mamino knjižnico!

Smo se mi v šoli učili, se uče naši vnuki, otroci, o slovanskih kneževinah v vzhodnih Alpah: Karantaniji, Liburniji, Karnioli in četrti možni na območju zg. porečja Mure/območje rimske Flavie Solve. Nič NE vemo! Še obreda ustoličevanja na Sveškem polju ne poznamo in lepega imena za Gospo Sveto - Svatne.

Tisočletje in nekaj stoletij na istih tleh, v cerkvah na istih mestih. Nič ne vemo. V resnici ne vemo tudi nič o tistem šolskem močvirju med Dnjeprom in Dnjestrom. Kdo

Družina iz Stare Loke ob ogledu postnih prtov na Koroškem, foto Aleksander Igljučar

je prišel kam, kdo je obstal, kdaj, od kod? Kateri le so molili kot je zapisano v Brižinskih spomenikih? Res bridka spoznanja, kako nas je osiromašil komunizem in siromaši naše vnuke. Tega se tudi dandanašnji ne uče v javnih šolah. In notranji glas je spraševal, kdo zna zapeti *Rož, Podjuna, Zila*? Kdo današnjih šolarjev je bral *Miklovo Zalo* za bralno značko? Sama sem jo prebrala v zrelih letih. Niti vedeli nismo za *Index* librórum prohibitórum slovenskih knjig v socialistični Sloveniji; življenjsko nevarnih poezij, povesti, ljudskih pesmi.

A po drugi strani bridko pripovedovanje, kako so nas iz Slovenije koroški Slovenci vsepovprek čutili kot eno – komuniste.

V preteklem letu ni bilo tedna, da se misel ne bi vračala k doživetjem tega marčevskega dne. Pojavila so se nova vprašanja, globlja, trdna spoznanja za vsak dan, za vse življenje in ravnanje poslej.

Pomen širše družine: od starih staršev, starih tet in stricev, tet in stricev, sestričen in bratrancev, da z mamo in očetom v molitvi, delu, igri in praznikih otrok dobi trdno vero in notranje ravnilo, kaj je prav ali narobe.

Domača cerkev mu vsako leto praznično odpre na videz enake resnice delovnika in praznika, svetega pisma in molitve. Kako šele postni prt skozi stoletja, skozi življenje posameznika spreminja srca in duše?

A kot ponižni romarji izletniki mnogokrat šele na tujem ugledamo resničnost domovine, domačega kraja. Tako romarica na pragu starosti s srcem začuti in doume globino in brezčasnost napisa v cerkvi otroštva, pri sv. Cirilu in Metodu za Bežigradom:

»Ljudstvo moje, kaj sem ti storil«.

V Ljubljani, v Trnovem, v adventu 2017

Matija Ogrin

POLJANSKI ROKOPIS, VELIKA PRIČA SLOVENSKEGA PASIJONKEGA IZROČILA

Leta 2009 je bil nekje na območju Poljanske doline odkrit obsežen baročni rokopis na skoraj 700 straneh v velikosti folianta. Besedilo rokopisa je v slovenščini in je bilo dotlej v literarni vedi povsem neznano.¹ Nedvomno gre za epohalno najdbo, saj je s tem rokopisom prišla v evidenco širša besedilna tradicija o Jezusovem življenju in trpljenju, za katero si dotlej nismo niti mislili, da bi v slovenščini obstajala. Prek dr. Franceta Štukla in dr. Borisa Golca je rokopis prišel na ZRC SAZU, nato smo ga odnesli v NUK. Po kraju najdbe in verjetne uporabe smo ga imenovali *Poljanski rokopis*.

Po kodikoloških znamenjih sodeč je nastal glede na svojo zvrst šele precej pozno, okrog leta 1800.² Pripada namreč besedilom *Vita Christi*, srednjeveški zvrsti preiščevalnih besedil o Jezusovem življenju, v katerih so starejši pisci združili razlage cerkvenih očetov o evangelijih s širšim, tudi ljudskim in nekanoničnim izročilom o Jezusovem življenju, delovanju in zlasti trpljenju. To obsežno pozno-antično in srednjeveško izročilo, večidel pisno, deloma tudi ustno, so v novem veku, še zlasti v baročni dobi, zajemali številni pisci in njegovo vsebino oblikovali v skladu s sodobnimi literarnimi zvrstmi.

V dramski obliki so zaživel iz tega ozadja številni pasijoni kot del postne sporne pobožnosti, izmed slovenskih sta se nam ohranila *Škofjeloški* in *Kapelski pasijon*. V pesemski obliki so nastale plejade postnih in pasijonskih pesmi, deloma na ozadju srednjeveških, deloma so nastajale kot nove vse do izteka 18. stoletja. Tretja literarna vrsta, proza, je bila s svojim pripovednim načinom po obsegu in strukturi najbolj primerna za veliko množino medsebojno povezanih pripovedi, kjer je bila velika slika Jezusovega trpljenja in odrešenja sestavljena iz množice prizorov in detajlov, v kateri so se zlivali teologija in spekulacija, Evangeliji in apokrifno izročilo, kanonično z ljudskim, fabulativnim, legendarnim in imaginarnim.

¹ Prim. več o najdbi in osnovne podatke v: M. Ogrin: Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja. *Slavistična revija*, 2011, št. 4, str. 394 ss.

² Prim. opis rokopisa in digitalni faksimile v nastajajočem *Registru slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja*, Ms 023 <<http://ezb.ijs.si/nrss/>>.

Prav v to vrsto sodi tudi *Poljanski rokopis* kot najbolj obsežen, edini skoraj v celoti ohranjen predstavnik te zvrsti v slovenščini. Vendar ni edini predstavnik svoje zvrsti: k sreči se je ohranilo vsaj še nekaj fragmentarno ohranjenih rokopisov, ki so bili verjetno po svojem izvoru obsežni, celoviti kakor Poljanski, vendar so se ohranila od njih le posamična poglavja ali deli. Takšen je rokopis v Arhivu Slovenije *Jesusovo življenje v sto postavah*, napisan sredi 18. stoletja ali kmalu zatem, za katerega je bilo moč ugotoviti, da je starejša predloga (protograf), iz katere je bil od besede do besede prepisan prav *Poljanski rokopis*.³ Čeprav je le parcialno ohranjen, je rokopis *Jesusovo življenje v sto postavah* izrecen dokaz, da je *Poljanski rokopis* pravzaprav le zadnja priča neke obsežnejše, starejše besedilne tradicije, ki se je kot po čudežu rešila v tem mlajšem prepisu iz časa okrog 1800 ter preživela v poljanskih hribih vse do danes.

Kako je *Poljanski rokopis* nastal? Vprašanje bi se moralo pravzaprav glasiti, kako je nastal njegov protograf, *Jesusovo življenje v sto postavah* (naš Ms 028). Ta je zelo verjetno nastal nikjer drugje kot v kapucinskem samostanu v Škofji Loki. To domnevo o izvoru podpira dejstvo, da je celotno besedilo obeh rokopisov svojevrstna slovenska predelava ali priredba nemškega besedila *Das Grosse Leben Jesu*, velikega teksta nemške baročne asketike, ki ga je (kajpada po številnih patrišičnih in srednjeveških virih) napisal nemški kapucin Martin Cochemski (Martin von Cochem, 1634–1712). Cochemski je bil verjetno (vsaj v srednji Evropi) najbolj nadarjen, plodovit in priljubljen pisatelj baročne asketike – t.i. literature duhovne izgradnje (*Erbauungsliteratur*), ki ji gre za izgrajevanje kristjanovega notranjega življenja in hkrati vgrajevanje osebe v duhovno občestvo s Kristusom, kot se izraža več apostolskih pisem, npr. pismo apostola Petra: »K njemu, živemu kamnu, ki so ga ljudje zavrgli, pri Bogu pa je izbran in dragocen, pridite in se dajte tudi sami vzdati kot živi kamni v duhovno hišo, za sveto duhovništvo, da boste darovali duhovne daritve, Bogu prijetne po Jezusu Kristusu« (1Pt 2, 4–5). Poseben dar kapucina Martina Cochemskega je bil v tem, da je duhovno literaturo o Jezusovem življenju zmožal oblikovati psihološko pristno in doživljajsko, tako da je segala bralcu globoko v dušo in ga vodila k sočustvovanju s trpečim Jezusom v zavesti, da trpi zaradi naše človeške krivde, tako izvirnega kakor osebno storjenega zla. V daljši analizi pripovedne strukture *Poljanskega rokopisa* je Andrejka Žejn analizirala številne njegove literarne kvalitete in zapisala: »Avtor naslovnika nenehno neprisiljeno vodi k razmišljanju, meditaciji ob opisih prizorov Jezusovega življenja in trpljenja, ki naj vodi k odločitvi za kesanje in zaobljubo k asketskemu življenju. Naslovnika k tej odločitvi vodi brez moraliziranja in žuganja, ampak prek sezna-

³ Prim. opis rokopisa in digitalni faksimile v *Registru slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja*, prav tam, Ms 028.

njanja s pripovedovanjem, prek prepričevanja z argumenti, prek nevsiljivega poučevanja in doseganja čustvenega sodoživljanja Jezusovega trpljenja.«⁴

* * *

V središču baročne asketike kapucina Martina Cochemskega in slovenskih rokopisov, prirejenih po njegovih delih, je Kristus. Še zlasti za njegovo osrednje delo, iz katerega po dolgi poti besedilne preoddaje izhaja tudi *Poljanski rokopis*, je resnično, da je v njegovem osredju Kristusovo trpljenje, torej pasijonsko izročilo, ki nam je posredovano v osebno podoživljanje in kontemplacijo. To pasijonsko izročilo je po vsebini mnogo širše, kakor ga prikazujejo evangeliji. Njegov širši, nekanonični del obsega ne le Jezusove padce pod križem in prizor Veronike s potnim prtom, ki so nam znani iz križevega pota, marveč še marsikaj drugega, kar je bilo posredovano v obsežni krščanski ljudski kulturi pozne antike in obogateno z mističnimi razodetji svetnikom, še zlasti z videnji sv. Bernarda, sv. Brigite Švedske, sv. Katarine Sienske in drugih, ter povezano s čisto človeškimi ljudskimi predstavami in čustvovanji. V to bogato in slikovito legendarno izročilo je sodila pripoved o Jezusu v Pilatovi ječi, o stebru in verigi, s katero je bil priklenjen; podrobnosti o sanjah Pilatove žene Prokule; o bičanju štirih vojakov, ki hočejo Jezusa prebičati do smrti in jih nato ustavi plemeniti vojak (v poznejšem izročilu imenovan Porfirij), ki jim zapreti, da si bodo nakopali krivdo umora človeka, ki še ni bil obsojen na smrt, in številni drugi elementi, npr. o levem in desnem razbojniku, o žalovanju narave in elementov ob Jezusovi smrti idr. Vse te prvine pasijonskega izročila so po smislu sicer skladne z evangeljskimi poročili, vendar vnašajo vanj številne konkretne, slikovite pripovedne prvine, ki Jezusovo trpljenje bralcu približajo, ga čutno nazorno ponazorijo ter ga vanj vtisnejo imaginarno doživljajsko, zato pa osebno in presunljivo.

Ena od teh nekanoničnih, toda zelo lepih in človeško pristnih prvin pasijonskega izročila je tudi Jezusovo slovo od Marije. Po tem izročilu je Marija, Mati božja vedela, da mora Jezus za odrešenje človeštva umreti, in ga je prosila, da bi ji razodel, preden se bo to zgodilo. To željo ji je Jezus izpolnil; po eni od vej izročila se je to zgodilo po zadnji večerji in preden so prečkali potok Cedron na poti na Oljsko goro; tako je slovo Jezusa od Marije umeščeno v *Kapelski pasijon*, čeprav je tam besedilo na tem mestu žal zelo okrajšano, od njega ostanejo le tri Jezusove in dve kratki Marijini repliki.⁵ Podobno je prikazano Jezusovo slovo v pridigi patra Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek, ki jo je imel v Škofji Loki v župnijski, tedaj vikariatski cerkvi leta 1722 prav kot uvod v škofjeloško spokorno procesijo

⁴ Andrejka Žejn: Medbesedilnost in retoričnost baročne asketično-meditativne proze na primeru Poljanskega rokopisa. *Primerjalna književnost*, 40, št. 1, 2017, str. 191-192.

⁵ Prim. replike 43-48 v: *V: Kapelski pasijon. Editio princeps*. Ur. E. Prunč in M. Ogrin. ZRC SAZU, Celjska Mohorjeva, 2016.

patra Romualda.⁶ Ta odlomek o Jezusovem in Marijinem slovesu pri patru Ferdinandu je nedvomno eden od najbolj človeško dramatičnih, duhovno presunljivih in literarno najlepših besedil slovenske baročne književnosti. Samo dejstvo, da je bil ta prizor v pridigi v Škofji Loki leta 1722 tik pred začetkom pasijona vernikom predstavljen in razložen, pa skoraj zagotovo pomeni, da je tudi tedanja verzija Romualdovega pasijona⁷ vključevala ta za ljudsko pobožnost nedvomno zelo presrešljiv prizor.

Poljanski rokopis želimo v tem prispevku predstaviti s krajšim odlomkom prepisa in bralec je verjetno že uganil, da bo predstavljen prav z odlomkom o slovesu Marije in Jezusa. Pravzaprav v poljanskem besedilu ne obstaja en sam odlomek s tem prizorom, marveč je snov po obširnejšem izročilu predstavljena celo v treh poglavjih. Ta veja pasijonskega izročila temelji na tradiciji, pripisani sv. Bonaventuri,⁸ po kateri je sporočeno, da je Jezus razodel svoji Materi svoje bližnje trpljenje v sredo pred velikim četrtkom, ko je bil z učenci, Marijo in drugimi ženami v Betaniji pri Marti in Mariji Magdaleni, nato pa se je od nje poslovil na veliki četrtek zjutraj, ko je z učenci odšel v mesto.

Tako *Poljanski rokopis* v 45. postavi ali poglavju z naslovom *Kader je Gospud Jezus soj lubi mater soje terplejne rezodev* predstavi njun prvi pogovor o bližnjem trpljenju in smrti. Ta tematika se delno še nadaljuje v 46. postavi; nato je do vrha razvita v 47. postavi, ki ima naslov *Koku je Mati Božja tri prošne strila na sojga sina Jezusa* in je predstavljena v drugem delu tega prispevka. Sklepno dejanje slovesa prikazuje 48. postava: *Koku je Gospud Jezus od soje lube matere slavo vzev, kader je on k smerti šov*.

Slovo Marije in Jezusa pred njegovo smrtjo na križu je veliki topos baročnega slovstva in umetnosti; najdemo ga v molitvah in na freskah svetih stopnic pri romarskih cerkvah, najdemo ga v nekaterih starejših pasijonskih igrah, najdemo ga verjetno tudi v pasijonskih pesmih. Je resda nekanoničen element pasijonskega izročila, vendar je v njem globoko človeško upravičen: slovo matere in sina je skorajda nepogrešljivo za doživeto preišljevanje stiske obeh svetih oseb pred bližajočo se agonijo velikega petka. Kot bomo videli v objavljenem odlomku, je kapucin Martin Cochemski tudi takšnim nekanoničnim prizorom vdihnil globok, smislu evangelijev kongenialen teološki pomen. *Poljanski rokopis* predstavi ta ve-

⁶ Prim. M. Ogrin: Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega Na veliki petek 1722 v Škofji Loki. *Pasijonski doneski*, 2014, št. 9, str. 94–108.

⁷ Kot izpričujejo sporočeni sezname vsebine kapucinskih pasijonskih procesij, so bili starejši pasijoni po vsebini obsežnejši kakor ohranjena Romualdova redakcija, zapisana v letih 1725–1727.

⁸ Točneje, gre za spis *Meditationes vitae Christi* iz srede 14. stoletja, pripisan sv. Bonaventuri. Neznane srednjeveškega avtorja danes imenujejo Psevdo-Bonaventura. Prim. I. Avsenik Naberger: Izvori in tradicija literarne zvrsti vita Christi in Poljanski rokopis. *Bogoslovni vestnik*, 76, 2016, št. 3/4, str. 588 ss.

liki topos z vso širino in barvitostjo; pri patru Ferdinandu in v *Kapelskem pasijonu* je seveda predstavljen neprimerno bolj na kratko.

* * *

Že prvi pogovor Marije in Jezusa o bližajoči se smrti in zemeljskem slovesu uvajajo misli, ki bralca doživljajsko povedejo v Marijino bolečino in udeležbo v Jezusovem pasijonu ter utemeljujejo njeno posebno mesto pod križem.

»S. Bonaventura piše [...], de Kristus ta sredo pred velikim četertkom soj nar-svetejši mater je soje grenku terplejne rezodev v Betanija po vičiri.

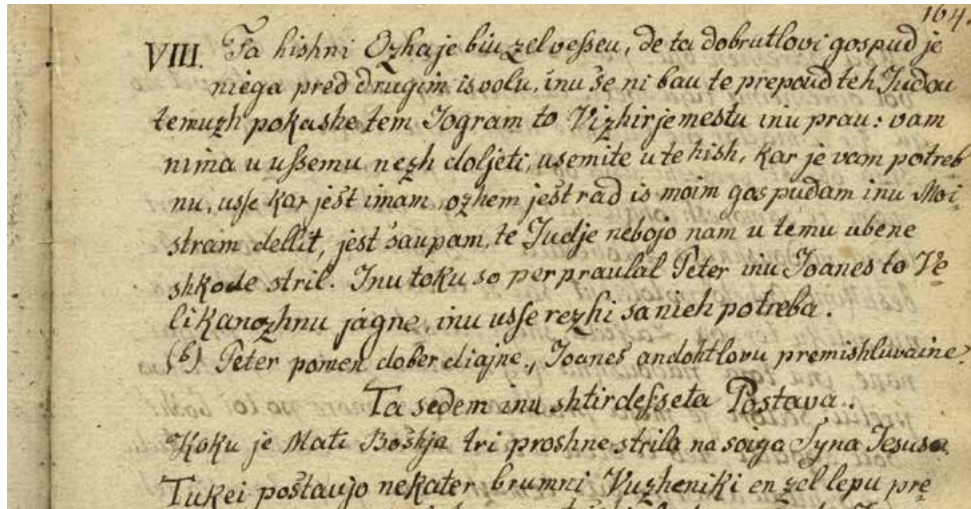
Tukej imaš ti zamirkat en gmejn vuk na vse erči, katire bojo tukej od matere Jezusa rečene, kar se v celmo pasjono teh evangelisto na bere od te vredne matere tega Gospuda, koker samu le-tu, de je ona stala per križu Gospuda Jezusa. Iz tega se vzame vse preišlujavne od nje, dokler aku je ona per križu stala, tok je ona mogla v mestu biti inu za ujetje njenga lubga sina vedti. Inu aku ona je bla per negovih narvečih martrah, tok je ona brez cvibla, kulker je blu nje mogoče, per teh majnših tudi bla. Zatori pravjo te vučenik, de ta vredna mati Jezusa to narveči inu narvikši usmilene iz sojim sinam inu našim Izveličarjam je imela. Tok tudi prav s. Hironimus, de je ona več terpela koker vse marternike, kir nje terplejne je duhovnu blu, v nje narsvetejši duš. Koker tudi s. Bernardinus piše, tok je ona sama Jezusa bel za lub imela koker vsi ljudje skupi, toku de vsih ljudi lubezen pruti Jezuso ni tok velika bla koker nje lubezen sama. Dokler pak ta lubezen je en uržah tiga vesela inu te žalost, tok je očitnu, de ta mati tega Gospuda ta narveči žalost je imela v tem terplejnu sojga sina, katirga živlejne inu vsa dobruta je ona čez vse želela.«⁹

V pogovoru nato najdemo presunljive odlomke z besedilnimi interferencami tako s pridigo p. Ferdinanda kakor tudi s *Škofjeloškim pasijonom*, denimo s figuro »ura inu čas«: *Jezus pak je djav k nje: Ta ura inu čas mojga terplejna je tukej, zatori morem jest med mojim sovražniki to velikanočnu jagne jesti* (str. 162).¹⁰ Čeprav je *Poljanski rokopis* kot materialni izdelek več kot 70 let mlajši od *Škofjeloškega pasijona*, pa so njegovi besedilni izvori starejši, ker segajo v 17. stoletje h Cochemskemu. Zato je treba takšne interference razumeti kot besedilni vpliv, ki sega iz tega ozadja v *Škofjeloški pasijon*, in ne obratno.

Zelo dragoceno je, da se je v *Poljanskem rokopisu* ohranilo mesto, kjer se 46. postava končuje z Jezusovo tolažbo svoji materi Mariji, da bo po hudem trpljenju vstal in se ji tudi ponovno prikazal v poveličanem telesu. Ta Jezusova napoved je, kolikor je doslej znano, scela ohranjena le v tem besedilu; *Kapelski pasijon* se nanjo sklicuje v velikonočnem delu in jo izrecno omenja za nazaj, toda v njegovem pasijonskem

⁹ *Poljanski rokopis*, str. 157.

¹⁰ Prim. *Škofjeloški pasijon*, verza 272–273: Ah, pāršla je moja ura inu čas, / de se jest bodem mogvu ločit od vas.

delu je kot napoved žal okrajšana in izgubljena.¹¹ Jezusova tolažba Marije z motivom ponovnega snidenja je v poljanskem baročnem velikem tekstu še ena od dragocenosti, ohranjenih v sicer zelo poškodovani preoddaji slovenskih baročnih besedil.

»Ta Gospud pak je tudi otu soj lubi mater en trošt dati inu prav: Moja narlubeznivši mati, nikar se na žal tok močnu, zakaj ti bodeš zupet potroštana, dokler po moj grenki marter bodem jest na treki dan veselu zupet gor vstov inu k tebi peršu v enimo naumerjočimo žvotu inu za naprej na bom več umerov. Taistikrat [bo] toja velika žalost spreubernena v en naizrečenu vesele, zdej pak na more dergač biti, zakaj ta čas je to, de mi skupi terpeti moremo.« (str. 160–161)

Vendar je baročna duhovnost, vsaj kapucinska, bila v polni meri človeško občutljiva in dojemljiva in je zato tudi po tej božanski obljubi prikazala Marijo kot resnično človeško mater, ki bo čudovito Jezusovo obljubo vstajenja šele postopoma osvojila in ponotranjila, v polni meri morda šele pod križem; zdaj, sredi slovesa, pa jo naslednja, 47. postava predstavi v največji bolečini. Sredi Marijinega trpljenja razvije Jezus v 47. postavi *Poljanskega rokopisa* globoko odrešenjsko teologijo.

Ta sedeminuštirideseta postava. Koku je Mati Božja tri prošne strila na sojga sina Jezusa¹²

Tukej postavjo nekater brumni vučeniki en cel lepu premišluvajne, koku je ta narsvetejši mati Gospuda Jezusa tri prošne sturila na sojga narlubšiga sinu. Per temo zamirki.

¹¹ Prim. Marijino repliko 434, opombe in verza 2310–2311: Oblubu si v treh dneh od smrti gar vstati, / k meni priti inu meni se skazati. V: *Kapelski pasijon. Editio princeps*. Ur. E. Prunč in M. Ogrin. ZRC SAZU, Celjska Mohorjeva, 2016, str. 175.

¹² *Poljanski rokopis*, str. 164–170. Objavljeno 47. poglavje je odlomek iz nastajajoče znanstveno-

I. Kader je žie ta žalostna mati inu žlahtna Divica Marija vidla, de Gospud Jezus je skuz soje jogre to velikanočnu jagne v Jeruzalem pustu perpravt, je djala k njem iz prelivajnam teh sovz: O moj narlubeznivši sin! Jest očem govort iz tojim človestvam, katiru ti od mene navredna si prejev. Zakaj po tojmu bogstvu veš ti vse moje žele, de jest mene namerč iz duša inu telesam se tebi cela podvergla. Kir tedej jest videm, de toja zadna vola je, dons v Jeruzalem to velikanočnu jagne jesti, tok jest tebe nočem več prositi, deb ti tukej v Betanij to velika noč iz nam deržu. Pak scer za nekej družga očem jest tebe prost. Tiga me ti ušliši inu uživat pusti, zavol vse materne zvestobe, katira si ti že noter v to štirinutridesetu lietu od mene prejev. Gospud Jezus pak prav: Moja preluba mati! Le povej toje žele inu prošna, ti imaš per meni vsa otročja zvestoba inu odgovar imeti.

II. Ta žlahtna Divica začne soje prošne naprej nest inu prav: *Moj narpreserčniši sin! Ti dober veš, de tok dober jest koker ti iz celga serca pogirjemo, deb ta človeški rod odrešen biv. Pak to mene močnu žal, deb ti zavol odrešejna tiga sveta ta smert tok nadovžnu terpet mogu, kir ti nigdar ene hudobije nisi sturu. Dokler pak toja Božja oblast preseže vsa oblast, tok jest obenga cvibla nimam, ti zamoreš lohku na ena druga viža inu brez smert tojga nadovžniga človestva ta človeški rod tojmo nebeškimo očeto potolažt, saj si ti vender do zdej sivnu veliku terpov lakata, žeja, vročina, mraz, pregajname inu toja nadovžna kri v tojmo cartanmo detestvo preliv. Zatori je moja prošna, aku se more po toj Boži vol zgoditi, deb ti otov v timo mestu od Judov inu ajdu ne očitnu umorjen biti, temuč iz ena gmejn smertja teh ludi umreti.*

III. Na ta prva prošna te vredne matere odgovari Jezus inu prav: *Posluš, o moja preserčna mati! Akulih bi mogoče blu brez smert mojga človestva ta svejt odrešt, kob moj nebeški oča tok otov, pak moj nebeški oča oče, de jest ta svet ne dergač koker iz smertjo odrešt imam, dokler to oče imeti ta pravica, de jest nedovžen za te krive imam zadost striti. Dokler Adam je pregrešu skuz napokoršna, kir on je od tiga prepovedanga lesa jedu, tok morem jest mene noter do smert ponižat, de jest mojmo nebeškimo očeto po pot te pravice zadost sturim zavol te načast, katira je njemo Adam skuz soja napokoršna skazu. Zatori tok jest na umerjem zame, temuč za druge ludi, kir scer nobeden to smert po nadovžnim na terpi, temuč en sleden je dovžan ta smert terpeti. Jest pak, kir jest te smert nisem*

kritične izdaje, načrtovane za leto 2018. Diplomatični prepis celotnega rokopisa je pripravila Andreja Šuštar, na tej osnovi sta tu objavljeni kritični prepis pripravili Irena Avsenik Nabergoj in Andrejka Žejn. Kritični prepis kot bralni pripomoček prinaša izvirno besedilo, kakor ga najdemo v rokopisu, z omejenimi pisnimi posodobitvami: namesto bohoričice je uvedena gajica, vendar tako, da izraža slušno podobo prvotnega narečnega besedila; uvedena so tudi ločila in velika začetnica po sodobni normi.

zadovžu, zamorem iz mojo smertjo njih odrešt od te večne smert. Zatori oče tedej moj nebeški oča ne dergač imeti, koker de jest morem umreti.

IV. Kader je še to maternu serce te besede iz velika britkustjo inu usmiley-nam zvedla, prav ona: *O moj perserčni lubeznivi sin! Ti veš, de jest vselej ena perpravljena služabnica toje Božje vole sem bla, zatori kir si ti mene podvuču, de se more tok zgoditi, tok jest tudi moja vola popolnoma v to dam, de ti umerješ za ta človeški rod. Pak scer prosem jest tebe še enu, o moj lubi sin Jezu, do dno mojga serca, kir ti zdey umreti očeš, tok si zvol ne ena tok grozovitna smert, koker je to križajne, dokler ti dobru veš, de bojo te narhudobniš hudadelnik iz martra tega križa umorjen. O moj sin Jezu! Kaj bo to za en špot pred vsem folkam, katir je zdey ob velikanočnimu času v Jeruzalem, kob ti imov na križ perbit biti inu toja nadovžna kri preliti, katira si ti od mene vzev! Zatori prosem jest tebe, zvol si ena častitlovš inu loži smert, sej vender je ena sama kapla kervi, katira bo od tojga narsvetejšiga telesa prelita, bolši koker cev svet. O moj sin Jezu, kob ti ena taka špotliva smert terpu, tok bla jest inu ti od vsiga folka za te narhudobniš ljudi deržana, katir se na sviet zamorejo znajdti! Skuz le-tu pak Bogu, tojmo nebeškimo očeto, bi se ena velika načast zgodila, zatori jest pervolim v to, de ti terpiš, pak ena lohna, spoštena smert.*

V. Kader je Gospud Jezu ta druga prošna soje žalostne matere šlišov, da on nje odgovor iz krotkim inu sladkim besedam inu prav: *Moja narlubeznivši mati, de ti pogirješ, jest imam meni ena lohka inu spoštena smert izvolt, tok imaš vedti, de to ne more biti, dokler moj nebeški oča oče ne samu, de jest morem umreti, temuč oče, de jest ta naršpotlivši smert imam terpeti, katira si more ta sviet damiselt. Inu le-tu znaš ti iz tega dol vzeti, de te s. preroki iz noterdajejna S. Duha niso le samo prerokval, de jest imam umreti, temuč so tudi ta viža inu lestnust moje smert na tanku popisu, zakaj Isaias je djav na 50.–52. postav, jest bodem zapluvan, rezcukan, rezbit inu med te hudadelnike štet inu bom enimo gobovmo glih deržan, dol pobit inu ponižan zavol greha mojga folka. Inu David prav v 12. psalmo, moje roke inu noge bojo prevertane, vse moje kosti inu žile preštete inu za moje oblačila bode jegranu. Take inu dost drugih erči, katire si ti sama dostkrat brala, morejo nad mano dapovnene bit. Zatori tudi jest sem volan vse to terpeti, kar moj nebeški oča je meni za terpeti odloču za ta revni človeški rod. Dokler aku jest za vse ljudi Bogu, mojmo očeto, imam zadost striti, tok jest morem na vseh mojih vudah terpeti, de ubeden brez terplejna na bode. De pak ti menš, o moja zvesta mati, deb to blu en špot, tok imaš vedt, de jest inu ti moremo zašpotvan biti, pak ta špot bo meni služu k veliki čast, dokler moj nebeški oča mene v mojmo terplenjo na bo cel popolnoma zapustu, temuč skuz očitne znamina spoznati dav,*

kdu sem jest. Inu toku bode skuz ta velika množca teh ljudi inu tega folka, katir je k velika noč peršu, moja čast inu terplejne v dalne dužele rezglašenu, zatori se more tok zgoditi po vol Božji.

VI. Kader je še ta žalostna mati šlišala ta odgovar sojga lubga sinu, ona ni vedla, kam al h komu bi ona še enu perbižalše imeti mogla. Ona je prelivala brez prenehajna te sovze, de se je timo milostvimo Jezuso usmilla.

Vender je otela ta revna mati še ena prošna striti inu prav iz cel milim zaderžajnam: *Moj preserčni sin, potem kti mene tudi te prošne na moreš ušlišat inu meni ta Božja vola naprej deržiš, katir jest tudi odreči nočem, pak vender še ena prošna želim striti. O moj dobrotlovi sin, saj le-te me boš ušlišu, to jest prosem tebe, dokler ti bel veš, koker jest tebi povedat morem, koku močnu je moja duša obdana iz britkustjo. Zakaj kir jest šlišem, de ti očeš terpeti ena tok jamerna smert, tok ti vidiš moje sovze, katire jest prelivam zavol tebe, mojga nadovžniga sinu. To ti tudi veš, de jest družga na pogirjem koker tebe, mojga nadovžniga Sinu Božiga po tojmo bogstvu inu mojga sinu po tojim človestvu. Zatori, o moj lubi otrok Jezu, pust me uživat mojih zvestih inu maternih služba, katire sem jest tebi v toj otroči starost skazala, inu daj meni ta trošt, de ti moja prošna, katira jest zdey striti očem, ušlišiš, zakaj jest obenga družga trošta na vem, katirga bi ti meni mogu dati, koker de ti mene v le-ti prošni ušlišiš.*

VII. Kader je ta dobrotlovi Gospud vidu veliku milu klagvajne soje matere, prav on k nje: *Moja narlubeznivši mati, iz tojim jokajnam inu klagvajnam žalš ti tebe inu mene inu toje klaglive inu mile besede presunejo meni moje serca! Ti veš, de jest tebe za lub imam inu tebi ne morem neč dol udarti, kar ti pogirješ to, kar je po voli mojga nebeškiga očeta. Zatori le povej, kaj je toje pogirvajne! Gospud Jezu je poprej dober vedov, zakaj on ve brez tega vse erči. Pak on je v takih erčeh špogu šega inu navada teh ljudi, katir neč na vedo, koker kar se njem pove, inu to je on sturu zavol tega, deb ta odgovar na prašajne tulkaj perpravns bse dati zamogu.*

VIII. Ta zvesta inu žalostna mati je te besede od zdihvajna komej mogla vun zreči ter začne inu prav: *O moj perserčen lubezniv sin Jezu! Jest želim povsod per tebi biti v tojih težavah inu veselu, zatori tok prosem jest tebe skuz toja otročja zvestoba, aku tebi dapade, tok pusti mene s taboj umreti inu terpeti, kar ti terpiš, to jest iz grunta mojga serca sem perpravljena tudi terpeti. Pusti nas tudi ena smert skupi vzeti, koker mi tukej enu živlejne smo skupi imeli. Aku pak ti menš, de se to na zrajma, tok saj dej meni ta gnada, de jest pred tojim terplejnam umerjem inu na bom permorana gledat ta jamerna, grozovitna inu špotliva martra, katira*

ti očeš terpeti. Dokler jest očem rajši mertva biti, koker tebe v takimo revnimo inu jamernimo stanu vidti.

O keršanski človk, premisli, kaj za ene vroče sovze je takrat ta žalostna Divica prelila, de tudi ta dobrutlovi Jezus se pred jokam ni mogu obderžat!

IX. K'je še Gospud Jezus to klagvajne soje lube matere šlišu, odgovari on nje iz lubeznijo inu otročim besedam inu prav: *Pošlušej, moja narlubeznivši mati! Deb ti z mano vred umerla, le-tu se na zrajma iz dosti uržahu, katire jest tebi vse nočem povedat, zakaj ta čas je blizu, de jest morem v mestu jeti. Pošlušej pak en uržah. Moj nebeški oča na vzame obene druge smert gor za ta človeški rod odrešti koker samu ta moja, ktir sim pravi živi Bug inu človk. Zakaj bi otela ti tedej taka martra inu smert terpeti, kir bi ti vender skuz le-tu to nebešku kraljestvu na zaslužila? Skuz moja smert bojo vrata teh nebes prvič odperte. H timo, kob ti tudi zdajc imela umreti, tok bi moja viera skori v nobenga človeka sercu na bla na svetu, kir moj jogri bojo od mene bejžali, ti pak boš v vieri stanovitna ustala. Zravn tega, keb ti pred mano imela umreti, tok bi mogla toja sveta duša, katira je povna gnade, k tem starim očakam v predpekov jeti, noter da mojga gorvstajenja. Inu tiga se ti nis zadovolžila, zakaj toja sveta duša je zelu čista inu lepa, brez vsiga madeža teh grehu, zatori tudi ona se ni nigdar ene martre zadovolžila. Tudi ti imaš vedti, moja prelubezniva mati, de toja pričnost meni v mojmu terplejnu ena loh-kota dala bode, zato kir jest vem, de oben človk na sviato, koker sama ti, iz prava viera en perserčnu usmilejne iz mano imov bode. Dokler akulih moja revšna inu terplejne dost ludem se bo smillilu, pak vender na bo od serca inu iz prave viere šlu, koker iz tojga serca, zakaj ti veš, od kod sem jest peršu inu kam jest gredem. Zakaj bi ti tedej otela mene brez vsiga trošta zapustiti? O moja zvesta mati, pusti nas ta čas en malu terpeti, dokler iz tega bo zraslu to večnu vesele!*

X. Kader je ta žalostna mati šlišala, de njene prošne nobena ni bla ušlišana, zatori ona zavol jokajna ni mogla dalej več iz Gospud sinam govort. Potem pak kader je zupet k moči peršla inu zamogla en kolku govort, pade ona pred sojim lubim sinam dol na kolena inu prav: *Moj sin Jezu, jest vem inu nimam nobeniga večiga inu lubšga šaca na zemli koker tebe! Vse moje zaupajne postavim jest nate. K'je tedej toja Božja vola, de jest per toj marter biti inu iz mojim očmi gledat imam, tok nej se zgodi toja vola, zakaj jest se podam tebi cela inu popolnoma. Pomagej, o moj sin, inu poterdi me, dokler brez toje pomuč na bom prestat zamogla. Pusti si ta revni človeški rod perporočen biti, za katirga ti velika martra terpeti očeš.*

Monika Deželak Trojar

J. L. SCHÖNLEBEN: 400-LETNICA NJEGOVEGA ROJSTVA IN 350-LETNICA PRVE IZDAJE NJEGOVIH POSTNIH PRIDIG

UVOD

V letu 2018, ko mineva 400 let od rojstva Janeza Ludvika Schönlebna (1618-1681), velikega in ustvarjalnega uma kranjske dežele – zgodovinarja, govornika, pridigarja, teologa in polihistorja –, mineva tudi 350 let od izdaje njegove prve zbirke pridig. Zanimivo je, da je v tisku najprej izdal prav postne pridige (*Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*). Izšle so leta 1668 v Salzburgu. Postne pridige so edine, pri katerih mu je uspelo pripraviti tako nemško kot tudi razširjeno latinsko različico (*Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, 1673). Podobne načrte je imel tudi za praznične in nedeljske pridige, a mu je prve uspelo izdati le v nemščini (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1669-1670), druge pa samo v latinščini (*Horae subsecivae dominicales*, 1676). Kot je mogoče razbrati iz predgovorov njegovih spisov ter ohranjenih seznamov njegovih za tisk pripravljenih del, je načrtoval še dve zbirki postnih pridig, ki pa sta verjetno ostali v rokopisu in se izgubili (*Die schmerzhaftte Muetter Gottes unter dem Creutz oder geistliche Erinnerungen für die Fasten-Sambstäg; Der gekreutzigte Wolredner oder geistliche Erinnerungen von den 7. Worten Christi am Creutz*).

ŽIVLJENJSKA IN USTVARJALNA POT JANEZA LUDVIKA SCHÖNLEBNA (1618–1681)¹

Janez Ludvik Schönleben se je rodil 16. novembra 1618 v Ljubljani, domačinki Suzani Kušlan in nemškemu priseljencu, mizarju Ludviku Schönlebnu, ki se je pozneje dejavno udejstvoval v službah ljubljanske mestne uprave in bil nekaj let tudi župan. Janez Ludvik se je šolal v ljubljanskem jezuitskem kolegiju in po končanem zadnjem letniku gimnazije leta 1635 vstopil v jezuitski red. Noviciat je opravil v kolegiju sv.

¹ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*.

Portret Janeza Ludvika Schönlebna

(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 1. zv., Salzburg, 1676)

Ane na Dunaju (1635/36-1636/37) in nato poslušal retoriko v Leobnu (1637/38). Filozofijo je študiral v Gradcu (1638/39-1640/41), potem pa dve leti poučeval poetiko (v Kremssu in Gradcu, 1641/42-1642/43) in eno leto retoriko (v Linzu, 1643/44). Teologijo je študiral v kolegijih v Passauu, Gradcu in na Dunaju (1644/45-1647/48). Po končanem študiju teologije in posvetitvi v duhovnika je 1648/49 deloval na Dunaju, kjer je bil profesor retorike in notar filozofske fakultete. Tretjo probacijo je opravil v Judenburgu (1649/50), nato pa je prišel v Ljubljano in bil v letih 1650/51 šolski prefekt, nemški pridigar, spovednik in predstojnik dijaške kongregacije Marije Vnebovzete v ljubljanskem jezuitskem kolegiju. Tukaj se je proslavil tudi z avtorsko dramo z naslovom *Haeresis fulmi-*

nata (posvetil jo je svojemu zaščitniku grofu Volfgangu Engelbertu Auerspergu) in jo pripravil za dvodnevno uprizoritev na velikem odru kolegija. Iz Ljubljane je odšel v Gradec, od tam pa kmalu v Linz. Prehod med letoma 1651 in 1652 so zaznamovali pomisleki o nadaljevanju jezuitske poti in osebna kriza, zato so bile njegove slovesne obljube leta 1652 preložene. Iz Linza ga je pot vodila na Dunaj. Čeprav je njegovo vnovično delovanje v dunajskem jezuitskem kolegiju (1652/53) navzven dajalo vtis, da je premagal dvome in se odločil vztrajati na začrtani poti, pa je septembra 1653, s soglasjem nadrejenih, zapustil red. Kljub odhodu je z jezuiti ostal tako duhovno kot prijateljsko povezan vse življenje. Z Dunaja je odšel v Padovo in tam 19. decembra istega leta, samo dva dneva po vpisu v matrike teološke fakultete, opravil doktorski izpit. Spomladi 1654 se je vrnil v Ljubljano in bil imenovan za stolnega dekana. To službo je opravljal do leta 1667, se nato neuspešno potegoval za službo župnika v Mengšu in bil leta 1669 imenovan za župnika v Ribnici ter arhidiakona Spodnje Kranjske. Po vrnitvi v Ljubljano leta 1676 se je posvečal predvsem zgodovinopisju: pripravljal je genealogije kranjskih rodbin (Ursini-Blagaj, Gallenberg, Attems in Auersperg), pisal razpravo o izvoru Habsburžanov in dokončal kroniko Kranjske dežele *Carniolia antiqua et nova*. Umrl je 15. oktobra 1681 v Ljubljani.

Schönleben se je v svojem zgodnjem jezuitskem obdobju uveljavil predvsem kot govornik, pisal je panegirike in priložnostne govore. Valvasorju gre zasluga, da jih po naslovu poznamo osemnajst. Po dosedanjih ugotovitvah sta se nam izmed njih v prvotnem tisku ohranila le dva, še sedem pa v ponatisu, ostalih devet poznamo le po naslovu. Posebno mesto med njimi zavzema govor na čast Brezmadežne Device Marije z naslovom *Panegyricus Magnae Matri Virgini sine macula originali conceptae Mariae D. Ferdinando Tertio Augusto, pio iusto Mariano immaculatae conceptionis propugnatori /.../*. Schönleben ga je napisal leta 1649 na Dunaju ob slovesni posvetitvi dunajske univerze Brezmadežni, ki se je zgodila na pobudo cesarja Ferdinanda III. Govor dokazuje Schönlebnovo zaveznanost Marijinemu brezmadežnemu spočetju in postavlja temelje njegovemu poznejšemu dejavnemu utemeljevanju in zagovarjanju te resnice.² Nesporni govorniški talent in pridobljeno retorično znanje je Schönleben s pridom uporabljal kot pridigar, tako v času svojega delovanja pod okriljem jezuitov kot tudi pozneje, zlasti v službah ljubljanskega stolnega dekana, župnika v Ribnici ter arhidiakona Spodnje Kranjske. V letih 1668-1676 je izdal štiri obsežne zbirke pridig. Sprva jih je izdajal v nemščini: najprej postne pridige (*Fasten-Freytag- und Sonntag-Predigen*, 1668) in nato praznične oziroma svetniške (*Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1669-1670). Pozneje je pripravil dve latinski zbirki pridig: razširjeno ter predelano izdajo postnih pridig (*Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, 1673) in nedeljske pridige (*Horae subsecivae dominicales*, 1676).³ V letih pred tem ga je polno zaposlovalo pripravljanje marioloških razprav, v katerih je razlagal in utemeljeval Marijino brezmadežno spočetje (*Orbis universi votorum pro definitione piae et verae sententiae de immaculata conceptione Deiparae*, 1659; *Vera ac sincera sententia de immaculata conceptione Deiparae Virginis*, 1668, 1670) in zgodovinsko utemeljeval to resnico z opisom »Marijinih zmag« od začetka krščanstva do svojega časa (*Palma virginea sive Deiparae Virginis Mariae de adversariis suae immaculatae conceptionis victoriae /.../*, 1671).⁴ Zaradi polemičnega načina pisanja in ostrega nastopanja proti nasprotnikom te resnice sta se dva izmed njegovih marioloških spisov pozneje znašla na *Indeksu prepovedanih knjig*.⁵ Sočasno z mariološkimi je nastajalo tudi edino ohranjeno Schönlebnovo filozofsko besedilo, rokopis *Basis ethica*. Schönlebnovo edino delo v slovenskem jeziku je priredba Čandek-Hrenovega lekcionarja *Evangelia inu lystuvi* (1672), ki

² Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 360-371.

³ *Prav tam*, str. 388-401.

⁴ *Prav tam*, str. 222-227.

⁵ Na *Indeksu prepovedanih knjig* sta spisa *Vera ac sincera sententia* in *Palma virginea* ostala vse do konca 19. stoletja, čeprav je bila dogma o Marijinem brezmadežnem spočetju razglašena že leta 1854, in to tudi na podlagi ideje o soglasju vernikov, ki je bila kot najpomembnejši dokaz za resničnost te dogme navedena tudi v Schönlebnovih delih.

je bil zelo dobrodošel pripomoček duhovnikom, saj jim je olajšal vsakodnevno dušnopastirsko delo.⁶ V petdesetih letih 17. stoletja je začel aktivneje zbirati genealoške podatke o Kranjskih plemiških rodbinah in pripravljati rokopisne genealogije družin Ursini-Blagaj, Gallenberg, Attems in Auersperg, ki so nato v tisku izšle šele v letih 1680/81. Mednarodne slave si ni pridobil le kot mariolog, ampak tudi kot genealog Habsburške vladarske hiše. Razprava o izvoru Habsburžanov, *Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habspurgo-Austriacae*, je doživela dve izdaji (1680, 1681), njegova obravnava svetnikov, blaženih in drugih spoštovanja vrednih oseb iz habsburške rodbine (*Annus sanctus Habspurgo-Austriacus*) pa je izšla postumno (1696).⁷ Kranjskemu zgodovinopisju se je Schönleben dejavneje posvetil po letu 1668, popolnoma pa se je nanj osredotočil v zadnjih petih letih pred smrtjo (1676-1681). Njegovo prvo zgodovinopisno delo *Aemona vindicata*, v katerem je pravilno določil lego rimske Emone, je bilo natisnjeno leta 1674. Osrednji cilj svojega zgodovinopisnega udejstvovanja, poveličevanje kranjske dežele, je Schönleben uresničil tik pred smrtjo, ko je v tisku izšel njegov najpomembnejši spis *Carniolia antiqua et nova*, v katerem je orisal preteklost rodne dežele vse od stvaritve sveta do leta 1000.⁸

Navedeno dokazuje, da je Schönleben s svojim življenjem in delom prestopil meje Kranjske dežele. Tako kot zgodovinar, polihistor in genealog tudi kot teolog, govornik in pridigar je pomembno vplival na svoje sodobnike doma in v širšem evropskem prostoru ter utiral pot naslednikom. Bil je prvi kranjski polihistor in Valvasorjev predhodnik ter mentor. S svojimi pridigarskimi zbirkami in priredbo Čandek-Hrenovega lekcionarja je vplival na razvoj meditativne in retorske proze (npr. Matija Kastelec, Janez Svetokriški, Jernej Basar). Ne smemo pozabiti omeniti njegovih evropskih stikov, ki jih je navezal v svoji osemnajstletni jezuitski redovni formaciji (dunajski in graški univerzitetni krogi), kot častni član bolonjske *Akademije gelatov* in preko pisemskih stikov s slavnimi mariologi ter zgodovinarji svojega časa (npr. z bolandistom Danielom Papebrochom). Ne glede na vse svoje zasluge je doslej ostajal v senci sodobnikov in naslednikov. Leto obhajanja 400-letnice Schönlebenovega rojstva nam daje priložnost, da se mu podrobneje posvetimo in prepoznamo pomen in vpliv, ki ga je s svojim vsebinsko širokim in po obsegu bogatim opusom imel za slovenski in evropski prostor.

SCHÖNLEBNOVE NEMŠKE IN LATINSKE POSTNE PRIDIGE

Iz Schönlebovskih latinskih izdaj postnih in nedeljskih pridig je mogoče razbrati, da je dva govora, posvečena tematiki velikega petka, pripravil in govoril že

⁶ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 226-227.

⁷ *Prav tam*, str. 275-290.

⁸ *Prav tam*, str. 256-274.

v svojem jezuitskem študijskem obdobju oziroma neposredno po posvetitvi v duhovnika (najverjetneje v letih 1648/49). Po zunanji obliki sta mejni primer med nagovorom in pridigo: *In Parasceve. Allocutio academica, Tri-Tribunal: sacerdotale, pretorium, regium, reum laesae maiestatis*⁹ in *Allocutio academica in Parasceve. Titulus Crucifixi*.¹⁰ Schönleben ju je opredelil kot »allocutio academica«, uvrstil pa med svoje pridige. O omenjenih dveh govorih ne vemo, ali sta bila kot samostojna tiska natisnjena že neposredno po nastanku in ju je pozneje ponatisnil med svojimi pridigami ali pa ju je za natis v zbirkah pridig pripravil na podlagi svojih rokopisnih predlog. Iz vsebine obeh govorov je razvidno, da ju je govoril pred zbranim občestvom dunajske univerze. V uvodu govora *Tri-Tribunal: sacerdotale, pretorium, regium, reum laesae maiestatis* pove, da so na veliki petek modrost, resnico in pravičnost premagale nespamet, laž in nepravičnost. V jedru poglobljeno obravnava v uvodu nakazano trojico nasprotij (modrost in nespamet, resnica in laž, pravičnost in nepravičnost), v sklepu pa poslušalca oz. bralca iz duhovne ter čustvene otopelosti budi z mislijo, da Boga gotovo bolj bolijo nespamet, laž in nepravičnost sedanjega časa kakor pa krivičnost in hudobija tistih ljudi, ki so Jezusa obsodili na smrt. Vsebina drugega govora (*Titulus crucifixi*) temelji na dveh citatih, enem iz *Stare* in enem iz *Nove zaveze*. S pomočjo prvega citata (»Occidet Sol in meridie.«) se ob predstavljanju bogatega svetopisemskega in drugega izročila poigrava s svetlobo in senco. Poudari, da je Kristus s svojim rojstvom razsvetlil temo noči, s svojo smrtjo pa zatemnil svetlobo dneva. Ob drugem citatu (»Imposuerat super caput eius causam ipsius scriptam: Hic est Jesus.«) poudari, da je bil obsojen na smrt zgolj zato, ker je bil Jezus, in razmišlja o vzrokih za to. Nenehno ponavlja vzrok obsodbe (»Hic est Jesus.«), z retoričnimi vprašanji slika tragičnost in nedoumljivost človeške odklonitve ter usmrtnitve Božjega Sina in Odrešenika. V govoru našteva primere, kako sodobni človek obsoja Kristusa na smrt in se odloča za temo namesto za svetlobo.¹¹ Navedena postna nagovora, ki se navezujeta na skrivnosti velikega petka, predstavljata uvod v Schönlebovo poznejše poglobljanje v skrivnosti Kristusovega trpljenja in smrti ter pripravo postnih pridig za tisk. Svoje nemške in latinske postne pridige je sam imenoval »premišljevanja« (»Betrachtung«, »consideratio«) in jih označil kot asketično¹² in meditativno branje.¹³

⁹ Schönleben, *Horae subsecivae dominicales*, 2. del, str. 275-287.

¹⁰ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, str. 238-247.

¹¹ Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 370.

¹² Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, 1. str.: »/.../ sacrae Pyramidi opusculo meo inter asceticos primogenito /.../«; 2. del: »Epistola dedicatoria«, 3.-4. str.: »/.../ tractare sacra, scribere ascetica /.../«

¹³ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Ordinem servo in meditationibus usitatum, quae motibus repentinis impelluntur /.../«

Naslovnica nemških postnih pridig
(vir: arhiv NUK – Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, Salzburg, 1668)

Postne pridige je Schönleben najprej izdal v nemščini, ker jih je v nemščini tudi dejansko govoril.¹⁴ Izšle so leta 1668 pri tiskarju Haanu v Salzburgu. Naslovil jih je *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen* in jih razdelil v dva dela. V prvem delu zbirke (*Geistliche Ehrn-Saul Jesu Christo, dem angstleydenden Welt-Erlöser an dem Berg Oliveti auffgerichtet, und durch fünff Fasten-Freytag der Gedächtnuss vorgestellet*) je zbral pet premišljevanj za postne petke (str. 1-88) in na konec umestil še eno dodatno pridigo za veliki petek (»Der sterbende Jesus, Betrachtung am heiligen Charfreytag.«).¹⁵ Kralju kraljev, Odrešeniku sveta, se je odločil postaviti duhovno piramido, ki je osnoval na petih temeljnih kamnih, tj. petih tednih postnega časa. Navezal se je na pet Davidovih kamnov, s katerimi je ubil Goljata, in jih povezal s starimi očaki Abrahamom, Izakom, Jakobom ter Mojzesom in Vsemogočnim (božje ime »Jehova«, iz katerega je izpeljano ime Jezus). Peti Davidov kamen, s katerim je ubil Goljata, je Jezus, ki je za odrešitev sveta trpel in umrl ter nato vstal od mrtvih. Omenjeni starozavezni svtopisemski zgledi Schönlebnu predstavljajo izhodišče za razmislek, jedro in težišče pridig pa ostajata v prikazovanju, razlaganju in premišljevanju Kristusovega trpljenja. V prvem premišljevanju izpostavi Abrahamovo poslušnost,¹⁶ v drugem Izakovo potrpežljivost.¹⁷ Pri Jakobu občuduje njegovo povezanost z Bogom,¹⁸ pri Mojzesu

pa njegovo krotkost.¹⁹ V zadnjem premišljevanju prikazuje Božjo vsemogočnost.²⁰ Pridige drugega dela zbirke (*Geistliche Walfahrt zu dem heiligen Grab Christi, in siben Stationes oder Betrachtungen abgetheilet, und auff die Sechs Fasten-Sontag gerichtet. Mit Beyfügung zweyer Zusatz-Predigen für den h. Charfreytag*) so bile pripravljene za slovesno obhajanje šestih postnih nedelj. Napisane so v obliki sedmih premišljevanj o romanju k Božjemu grobu, ki so razdeljena v sedem postaj (str. 1-80). Prva,²¹ druga²² in sedma postaja²³ imajo po eno premišljevanje. Premišljevanji pri tretji in četrti²⁴ ter peti in šesti postaji²⁵ pa sta združeni v eno. Drugi del postnih pridig zaokrožata sklepno premišljevanje pri sedmi postaji Kristusovega trpljenja na Kalvariji²⁶ in dodatna pridiga za veliki petek.²⁷

Čeprav je Schönleben vse svoje zbirke pridig želel izdati tako v nemščini kot latinščini, mu je to dejansko uspelo le pri postnih pridigah. Novo latinsko izdajo iz leta 1673, ki je tako kot prva izšla pri tiskarju Haanu v Salzburgu, je naslovil *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*. Tako kot nemška se tudi predelana in razširjena latinska izdaja (»Latio donata et aucta«) deli v dva zvezka. V prvem zvezku latinskih postnih pridig (*Sacra pyramis Jesu Christo, servatori mundi in monte Oliveti agonizanti erecta et decem piis considerationibus paraeneticis memoriae repraesentata. Adiectis duabus considerationibus pro die parasceves*) je Schönleben vse pridige iz prvega zvezka nemških pridig predelal v dve latinski. Zato se je, kot je v predgovoru opozoril že sam,²⁸ besedilo skorajda podvojilo in

¹⁴ Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, 1. del: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 1. str.

¹⁵ *Prav tam*, str. 89-120: »Zusatz-Predig: Der sterbende Jesus. Betrachtung am heiligen Charfreytag. Et inclinatio capite tradidit spiritum. Joan. 19.«

¹⁶ *Prav tam*, str. 1-16: »Der Gehorsambe Abraham. Erste Betrachtung. Cecidit Abram pronus in faciem. Gen. 17.«

¹⁷ *Prav tam*, str. 17-34: »Der gedultige Isaac. Andere Betrachtung. Cumque duo pergerent simul, dixit Isaac Patri suo: Pater mi Gen. 22. v. 7.«

¹⁸ *Prav tam*, str. 34-54: »Der mit Gott vereinigte Jacob. Dritte Betrachtung. Surgens ergo Jacob tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum. Gen. 28.«

¹⁹ *Prav tam*, str. 54-72: »Der sanftmütige Moyses. Vierde Betrachtung. Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Num. 12.«

²⁰ *Prav tam*, str. 73-88: »Der Allmögende Gott. Fünfte Betrachtung. Sic dices filiis Israël, qui est, misit me ad vos. Exod. 3.«

²¹ Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, 2. del, str. 1-14: »Statio I. In Coenaculo. Erste Betrachtung bey dem letzten Abendmahl. Sapientia aedificavit sibi domum, excidit columnas septem, miscuit vinum & proposuit mensam. Prov. 9.«

²² *Prav tam*, str. 15-31: »Statio II. In Monte Oliveti. Andere Betrachtung am Oelberg. Et hymno dicto, exierunt in Montem Oliveti. Matth. 26. Marc. 14.«

²³ *Prav tam*, str. 64-80: »Statio VII. In monte Calvariae. Siebende Betrachtung am Berg Calvariae. Tenebrae factae sunt super universam terram. Matth. 27.«

²⁴ *Prav tam*, str. 32-46: »Statio III. & IV. Apud Annam & Caipham. Dritte vnd Vierde Betrachtung. Bey denen Hohenpriestern Anna vnd Caipha. Et ligaverunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem. Joan. 18.v.13.&24.«

²⁵ *Prav tam*, str. 47-63: »Statio V. & VI. Apud Pilatum & Herode. Fünfte vnd Sechste Betrachtung. Bey Pilato vnd Herode. Jezus Nazarenus Rex Judaeorum. Joan. 19.«

²⁶ *Prav tam*, str. 81-96: »Schluß-Betrachtung: Bey der Sibenden Station am Berg Calvariae. Consumatum est. Joan. 19.«

²⁷ *Prav tam*, str. 97-124: »Zusatz-Predig: Göttlicher Liebe Übermaß. Betrachtung. Am heiligen Charfreytag. Thema: O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, si est dolor sicut dolor meus. Thren. 1. v. 12.«

²⁸ Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »/.../ Quadragesimale, quod a pluribus Latinum desideravi animadverteram, resumpsi, Latio donavi, et reiectis nonnullis, adiectis aliis ad maiorem utentium commoditatem in plures considerationes distri-

nastalo je deset pridig za postne petke in dve dodatni za veliki petek. V latinski različici svete piramide, ki jo je postavljajl Jezusu Kristusu Rešeniku sveta, je vsako ime na temeljnih kamnih postalo izhodišče za dve premišljevanji. Premišljevanje o poslušnem oziroma pokornem Abrahamu²⁹ se je razširilo s premišljevanjem o Abrahamovi molitvi.³⁰ Potrpežljivi Izak iz nemške izdaje se je v latinski različici predstavil kot spoštljivi³¹ in velikodušni³² Abrahamov sin. V petem in šestem premišljevanju je Schönleben predstavil okrepcanega Jakoba³³ in razmišljal o njegovem boju.³⁴ Mojzesa je naslikal kot zvestega pastirja³⁵ in tako kot v nemški izdaji poudaril tudi njegovo krotkost.³⁶ V devetem in desetem premišljevanju je izhajal iz Božje vsemogočnosti in potrpežljivosti.³⁷ Prvi zvezek zaokrožujeta dve premišljevanji za veliki petek. V prvem govori o čezmernosti in neizmernosti bolečine, ki jo je moral Kristus pretrpeti na veliki petek.³⁸ Išče načine, kako jo razložiti in opisati ter ugotovi, da je ni mogoče izmeriti, da pa je najpomembnejše o njej premišljevat s pobožnim čustvom. V sklepu zapiše, da je resnična mera Kristusove bolečine greh, zaradi katerega je sprejel bolečino. Ker pa je greh absolutno neskončen, je torej neskončna tudi Kristusova bolečina. V drugem nagovoru za veliki petek premišljuje o veličini Kristusove žrtve za človeštvo in ugotovi, da je Bog, kljub temu, da je imel na voljo različne načine, kako odrešiti človeštvo, s tem, ko je sebe ponudil za žrtev, izkazal presežnost svoje ljubezni.³⁹

bui, quo factum ut labor primus secundis fere in duplum excreverit.«

²⁹ *Prav tam*, str. 1-16: »Consideratio prima. Abraham Obediens. Thema: Egressus est itaque Abram sicut praeceperat ei Dominus. Gen. 12.«

³⁰ *Prav tam*, str. 17-33: »Consideratio II. Abraham adorans. Thema: Cecidit Abram pronus in faciem. Gen. 17. v. 3.«

³¹ *Prav tam*, str. 34-47: »Consideratio III. Isaac Pius. Thema: Dixit Isaac Patri suo: Pater mi. Gen. 22.«

³² *Prav tam*, str. 48-69: »Consideratio IV. Isaac Magnanimus. Thema: Ecce ignis & ligna: ubi est victima holocausti? Gen. 22.«

³³ *Prav tam*, str. 70-81: »Consideratio V. Jacob confortatus. Thema: Mansit solus, & ecce vir luctabatur cum eo. Gen. 32.«

³⁴ *Prav tam*, str. 82-93: »Consideratio VI. Jacob luctator. Thema: Dimitte me jam enim ascendit aurora. Gen. 32.«

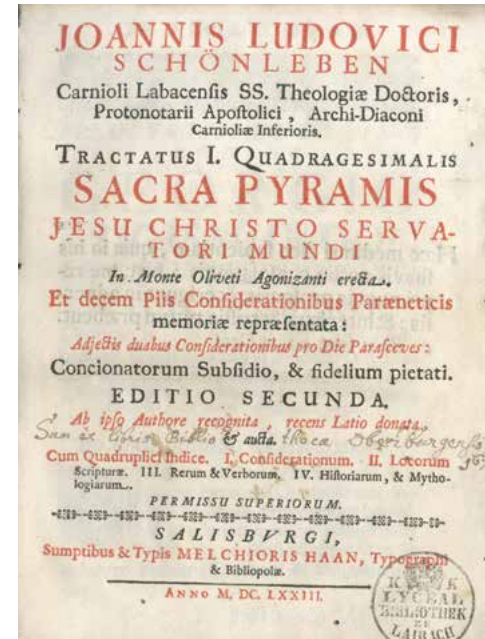
³⁵ *Prav tam*, str. 93-103: »Consideratio VII. Moyses pastor fidelis. Thema: Moyses autem pascebat oves. Exodi 3.«

³⁶ *Prav tam*, str. 104-122: »Consideratio VIII. Moyses mitissimus. Thema: Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Num. 12.«

³⁷ *Prav tam*, str. 123-134: »Consideratio IX. Deus fortis et potens. Thema: Sic dices filiis Israëli: qui est misit me ad vos. Exodi 3.«; str. 135-146: »Consideratio X. Deus patiens redditor. Thema: Ego sum Alpha & Omega, principium & finis, dicit Dominus Deus: qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens. Apoc. 1. v. 8.«

³⁸ *Prav tam*, str. 147-161: »In Parasceve. Consideratio I. Excessus doloris. Thema: O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor, sicut dolor meus. Thren. 1. v. 12.«

³⁹ *Prav tam*, str. 161-174: »In Parasceve. Consideratio II. Excessus amoris. Thema: Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo. Ad Ephes. 5.«

Naslovnica prvega zvezka latinskih postnih pridig (vir: arhiv NUK – Schönleben, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, 1. zv., Salzburg, 1673)

Drugi zvezek nemških postnih pridig (*Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum. Per septem stationes, octodecim piis considerationibus paraeneticis pro diebus dominicis et feriis quintis quadragesimae. Et tota Hebdomada poenosa repraesentata. Quibus accessit allocutio academica pro die parasceves.*), ki ga je posvetil članom bolonjske Akademije gelatov,⁴⁰ je bil pri prevajanju in predelavi deležen temeljitejše preobrazbe kakor prvi. V njem je Schönleben sedem nemških pridig oziroma premišljevanj za postne nedelje, sklepno pridigo pri sedmi postaji Kristusovega trpljenja na Kalvariji in dodano pridigo za veliki petek predelal in dopolnil tako, da je uvodnemu nagovoru izmenjaje sledilo šest premišljevanj za postne nedelje in šest za postne četrte.⁴¹

Za njimi se zvrsti šest premišljevanj za dneve velikega tedna (»hebdomada poenosa«) od ponedeljka do velikega petka, pri čemer je za veliki petek predvidel dve premišljevanji.⁴² Na konec zvezka je dodal še eno premišljevanje za veliki petek. Drugi zvezek tako skupaj z uvodnim (»Allocutio praeliminaris«)⁴³ in sklepnim akademskim nagovorom na veliki petek (»Allocutio academica in parasceve«)⁴⁴ obsega dvajset premišljevanj. Kljub temu, da so se nemške pridige za postne nedelje v latinski izdaji razširile tudi v pridige za postne četrte in dneve velikega tedna, je Schönleben na zunaj ohranil delitev na sedem postaj romanja k Božjemu grobu. Za razliko od nemške, v kateri so tretja in četrta ter peta in šesta postaja bile zdru-

⁴⁰ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Epistola dedicatoria«.

⁴¹ Prvo premišljevanje je namenjeno četrtku po pepelnici, drugo prvi postni nedelji; do dvanajste točke se nato izmenjaje zvrstijo premišljevanja za vse postne četrte in nedelje do vključno cvetne nedelje.

⁴² Velikemu tednu od ponedeljka do četrta so namenjena premišljevanja od zaporedne številke trinajst do šestnajst, velikemu petku pa sedemnajsto in osemnajsto premišljevanje.

⁴³ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del, str. 1-7: »Allocutio praeliminaris. Thema: Sapientia aedificavit sibi domum; excidit columnas septem, miscuit vinum, & proposuit mensam. Proverb. 9.«

⁴⁴ *Prav tam*, str. 238-247: »Allocutio academica. In Parasceve. Titulus crucifixi. Thema: Occidet Sol in meridie. Amos. 8. Imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam: Hi cest Jesus. Matth. 27.«

žene, pa so v latinski vse postaje samostojne. Število premišljevanj v posameznih postajah ni enotno, obsegajo eno, dve ali tri, v zadnjo (sedmo) postajo pa je uvrstil osem premišljevanj.⁴⁵ Pri prvi postaji premišljuje o zadnji večerji (»Statio I. In coenacolo«, str. 1-46), in sicer o umivanju nog (»Lotio pedum«, str. 8-18), ustanovitvi (»Institutio Sanctissimi Sacramenti«, str. 19-28) ter slavi zakramenta svete evharistije (»Laus Sanctissimi Sacramenti«, str. 29-46).⁴⁶ Druga postaja (»Statio II. In monte Oliveti«, str. 47-69) v dveh premišljevanjih obravnava Jezusov odhod na vrt (»Exitus ad hortum«, str. 47-57) in njegov krvavi pot na Oljski gori (»Sudor sanguineus«, str. 57-69).⁴⁷ Tretja (»Statio III. Deductio ad Annam: Vincula et conculcatio«, str. 70-80), četrta (»Statio IV. Apud Caipham: Alapae et accusatio«, str. 81-94) in peta postaja (»Statio V. Apud Herodem: Illusio«, str. 95-105) imajo vsaka po eno premišljevanje, in sicer o ječi, zaušnicah, obtožbah in zasramovanju Jezusa.⁴⁸ Šesta postaja opisuje Pilatovo obsodbo (»Statio VI. Apud Pilatum.«, str. 105-125), bičanje (»Flagellatio«, str. 105-114), kronanje in Pilatove znamenite besede »Glejte človek« (»Coronatio et ecce Homo.«, str. 114-125).⁴⁹ Zadnji postaji Kristusovega trpljenja, Kalvariji (»Statio VII. In monte Calvariae.«), se Schönleben posveti najintenzivneje. Obravnava jo v osmih nagovorih (premišljevanja od 11 do 18, str. 126-237), in sicer vse od šestega postnega četrтка, preko cvetne nedelje do dni velikega tedna. Premišljevanje na četrtek pred cvetno nedeljo izhaja iz Kristusovega nošenja križa (»Baiulatio crucis«, str. 126-137), na cvetno nedeljo pa se poglobi v križanje (»Crucifixio«, str. 138-148). V velikem tednu razmišlja o čudežnih znamenjih, ki so zemljo pretresla ob Jezusovi smrti (»Prodigia«, str. 149-159), o Jezusovi oporoki (»Testamentum«, str. 159-169) in o žrebanju za njegovo obleko, ki so jo vojaki nemočnemu odvzeli kot vojni plen (»Spolia«, str. 170-180). Na veliki četrtek premišljuje o pomembnih stvareh (»Memoriale«, str. 181-192), zlasti sveti evharistiji, ki jih je Kristus zapustil svojim vernikom. Zadnji dve premišljevanji sedme postaje se poglobita v skrivnosti velikega petka, Kristusovo umiranje (»Inclinatio capitis«, str. 193-221) in smrt na križu (»Expiratio«, str. 221-237). Tako vsebinsko kot oblikovno kompleksen in mestoma zapleten sestav drugega zvezka latinskih pridig nakazuje, da te pridige v takšni obliki kot so bile napisane verjetno niso bile nikoli govorjene, je pa verjetno – vsaj posamezne odlomke – predhodno govoril v nemščini ali celo v slovenščini. O svojih latinskih

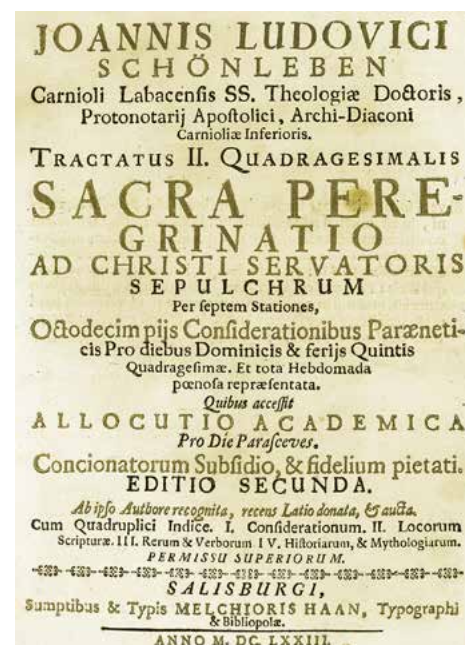
⁴⁵ Statio I.: 3 premišljevanja, Statio II.: 2 (premišljevanji), Statio III.: 1, Statio IV.: 1; Statio V.: 1; Statio VI.: 2; Statio VII.: 8.

⁴⁶ Navedena premišljevanja so namenjena četrtku po pepelnici, prvi postni nedelji in drugemu postnemu četrtku.

⁴⁷ To sta nagovora za drugo postno nedeljo in tretji postni četrtek.

⁴⁸ Premišljevanja so bila napisana za tretjo postno nedeljo, četrty postni četrtek in četrto postno nedeljo.

⁴⁹ O šesti postaji je Schönleben razmišljal na peti postni četrtek in peto postno nedeljo.

Naslovnica drugega zvezka latinskih postnih pridig (vir: arhiv NUK – Schönleben, *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis*, 2. zv., Salzburg, 1673)

postnih pridigah je namreč zapisal, da s tiskom prehajajo iz zasebne v javno rabo.⁵⁰ Dodal je tudi, da jim, ker niso bile govorjene, manjka duša, da pa jih lahko v svoji duši oživi bralec sam.⁵¹

Da so bile Schönlebnu skrivnosti Kristusovega trpljenja še posebej blizu, dokazujejo tudi ohranjena pričevanja o tem, da je za tisk pripravil tudi pridige za postne sobote (*Die schmerzhaftte Muetter Gottes unter dem Creutz oder geistliche Erinnerungen für die Fasten-Sambstäg.*) in premišljevanja o Jezusovih sedmih besedah na križu (*Der gekreuzigte Wolredner oder geistliche Erinnerungen von den 7. Worten Christi am Creutz.*). Omenil jih je že v prvem zvezku nemških postnih pridig.⁵²

Da pa mu jih je resnično uspelo urediti za tisk, pričata seznam Schönlebnovih del iz leta 1669 in Zanijevo pričevanje v knjigi o članih bolonjske *Akademije gelatov*.⁵³ V poznejšem Valvasorjevem popisu Schönlebnovih del teh rokopisov ne zasledimo več. Rokopisa sta se očitno izgubila ali pa sta skupaj z drugimi Schönlebnovimi rokopisi zgorela v požaru, ki je leta 1774 uničil knjižnico jezuitskega kolegija v Ljubljani.⁵⁴ Morda ju je Schönleben, potem ko je dokončno opustil misel na tisk, nekoliko preoblikovana vključil v

⁵⁰ Schönleben, *Tractatus geminus*, 1. del: »Dedicatoria«, 1. str.: »Nolunt labores mei subtrahi sibi gratiosum nomen, utpote cuius favoribus sunt animati ad lucem, cuius impulsu transierunt a privatis ad publicam cuius sollicitudine a sollicitudinibus liberantur.«

⁵¹ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Alterum tractatum de passione Domini /.../ tibi exhibeo, benigne lector: corpus sine anima, non tamen sine succo. Orationis anima dictio est, quam absenti communicare non possum: sed tute ipse poteris id anima meliore forsitan animare.«

⁵² Schönleben, *Fasten-Freytag- und Sontag-Predigen*, 1. del: »Vorspruch dess Authoris an den günstigen Leser«, 2. str.: »Der günstige Leser wolle sich zu Gemüthsbehäglichem Trost dises kleinen Wercks gebrauchen, biss andere mehr von meiner Feder, als die schmerzhaftte Mutter Gottes under dem Creutz; der gecreuzigte Wolredner /.../ nachfolgen.«

⁵³ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Syllabus operum eiusdem authoris, quae praelo parata sunt«; Zani, *Memorie, impresse*, str. 183r-184r: »Da stamparsi prossimamente«.

⁵⁴ Schönleben je ljubljanski jezuitski kolegij v oporoki določil za svojega glavnega dediča, ki je tako postal tudi lastnik njegove osebne knjižnice (z izjemo rokopisnih predlog za spis *Carniolia antiaqua et nova*, ki jih je hranil arhiv deželnih stanov).

latinsko izdajo postnih pridig. To lahko predpostavljamo zlasti za premišljevanja o Jezusovih besedah na križu, o katerih je Zani zapisal, da so obravnavale skrivnosti velikega tedna (»/.../ sacrae considerationes pro VI. feriis quadrages.«).⁵⁵ V nemški izdaji postnih pridig ni premišljevanj za dneve velikega tedna, najdemo pa jih v drugem zvezku latinske izdaje, in sicer med premišljevanji sedme postaje Kristusovega trpljenja. Glede na to, da tovrstno preoblikovanje in poustvarjanje lastnega gradiva pri Schönlebnu ne bi bilo osamljen pojav, na podobne primere namreč naletimo tudi pri njegovih rokopisnih zgodovinopisnih ter tudi marioloških besedilih, je takšno predvidevanje še toliko bolj na mestu.

SKLEP

Schönleben v kranjskem prostoru ledine ni oral le kot zgodovinopisec, genealog, polihistor in mariolog, ampak tudi kot pridigar. Čeprav pridige niso bile natisnjene v slovenščini, ampak v nemščini in latinščini, jih je, kot je sam večkrat poudaril, pripravil z mislijo na domače in preproste ljudi:⁵⁶ za duhovnike, da bi jim bile v pomoč pri dušnopastirskem delu, in tudi za vernike, zlasti tiste, ki se ne bi mogli udeležiti bogoslužja.⁵⁷ Tiski njegovih postnih pridig in ohranjena pričevanja o njegovih rokopisnih postnih premišljevanjih izpričujejo, da so bila premišljevanja o skrivnostih in pomenu Kristusovega trpljenja v središču njegovega zanimanja. K temu je verjetno najbolj pripomoglo šolanje in delovanje v jezuitskem redu, kar izpričujejo tudi uporabljeni viri v njegovih postnih pridigah, kjer med omenjenimi novoveškimi avtorji prevladujejo prav dela jezuitskih pridigarjev in teologov.⁵⁸ Jezuiti so namreč dajali velik poudarek štiridesetnemu češčenju najsvetejšega v predpostnem času (od pustne sobote do pustnega torka), postnim pridigam, pripravljanju pasijonskih sprevodov (v Ljubljani so se ti odvijali na veliki četrtek) in češčenju Božjega groba.⁵⁹ Schönleben, ki je v otroštvu z družino živel v neposredni bližini jezuitskega kolegija, se je torej že od malih nog srečeval z njimi. Gotovo pa so nanj naredile poseben vtis tudi kapucinske pasijonske procesije na veliki petek, ki so za Ljubljano z gotovostjo izpričane že vse od leta 1617, najverje-

⁵⁵ Zani, *Memorie, impresse*, str. 183r.

⁵⁶ Schönleben, *Tractatus geminus*, 2. del: »Praemonitio ad lectorem«, 2. str. Podobno je zapisal tudi v *Horae subsecivae dominicales*, 1. del: »Praemonitio ad lectorem«, 1. str.: »Non scribo doctis et re libaria instructis, sed rudioribus et quibus librorum curia supellex /.../.«

⁵⁷ Schönleben, *Feyertäglicher Erquick-Stunden*, 1. del: »Vorrede an den günstigen Leser«, 5. str.: »Habe mich zu diser als einer sehr nützlichen Arbeit bereden lassen, /.../, sowol denen Selsorgern, welche mit andern Geschäften beladen neuen Predigen nicht können obliegen, zu einem Behelff; als auch denen Layen, welche kein Gelegenheit haben an Feuertagen der Predig beyzuwohnen, zu einem geistlichen Hausstrost, /.../.«

⁵⁸ Prim. Deželak Trojar, *Janez Ludvik Schönleben*, str. 411-412.

⁵⁹ To je mogoče razbrati tako iz *Letopisa Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596-1691)* kot tudi iz letnih poročil drugih kolegijev tedanje Avstrijske jezuitske province.

tneje pa njihovi začetki segajo že v leto 1608.⁶⁰ Njegovo poglobljeno in podrobno slikanje Kristusovega trpljenja v postnih premišljevanjih lahko razumemo tudi kot zgodnjebaročno prvino, ki se je pozneje v našem okolju v vsej polnosti izrazila v pasijonskih procesijah v Ljubljani, Škofji Loki in tudi drugod.

VIRI

SCHÖNLEBEN, Janez Ludvik:

- *Fasten-Freytag und Sontag-Predigen*. Salzburg: Melchior Haan, 1668.
- *Feyertäglicher Erquick-Stunden. Erster Theil. Das Winter- und Frühlings-Quartal*. Salzburg: Melchior Haan, 1669.
- *Feyertäglicher Erquick-Stunden, Anderer Theil. Das Sommer- und Herbst-Quartal*. Salzburg: Melchior Haan, 1670.
- *Horae subsecivae dominicales sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni, Pars hyemalis et verna: ab Adventu ad Pentecosten. Insertis aliquot allocutionibus academicis*. Salisburgi: Melchior Haan, 1676.
- *Horae subsecivae dominicales sive Discursus sacri de tempore in dominicas totius anni, Pars aestiva et autumnalis: a Pentecoste usque ad Adventum. Annexis aliquot panegyricis academicis*. Salisburgi: Melchior Haan, 1676.
- *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis, Tractatus I. quadragesimalis, Sacra pyramis Jesu Christo servatori mundi in monte Oliveti agonizanti erecta*. Salisburgi: Melchior Haan, 1673.
- *Tractatus geminus de mysteriis Dominicae passionis, Tractatus II. quadragesimalis, Sacra peregrinatio ad Christi servatoris sepulchrum*. Salisburgi: Melchior Haan, 1673.

VALVASOR, Janez Vajkard: *Die Ehre dess Hertzogthums Crain*. Ljubljana: 1689 (2. zv., 6. knjiga).

ZANI, Valerio: *Memorie, impresse e ritratti de'signori Accademici gelati di Bologna*. Bologna: Manolesi, 1672.

LITERATURA

BENEDIK, Metod: Izhodišča Škofjeloškega pasijona. *Katalog Potujoče razstave Škofjeloški pasijon*. Zbirka Loški razgledi (Doneski 12). Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 2006.

DEŽELAK TROJAR, Monika: *Janez Ludvik Schönleben (1618-1681): oris življenja in dela*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.

KIAUTA, Maria (prev.): *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove (1596-1691)*. Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003.

⁶⁰ Benedik, *Izhodišča Škofjeloškega pasijona*, str. 27, 30-31.

Franc Križnar

STARE POSTNE IN VELIKONOČNE PESMI – RESNIK IN JEZUSOV KRIŽEV POT

HRVAŠKA CERKVENA GLASBA NA DVEH ZGOŠČENKAH PASIJSKE BAŠTINE HRVATSKE

Sosede, konkretno *Pasijsko baštino Hrvatske/Pasijonsko dediščino Hrvaške* (dalje PABAHR) iz Zagreba poznamo v različnih scenskih podobah: od (mednarodnih znanstvenih) simpozijev, zbornikov, prek posebnih knjižnih izdaj in nosilcev zvoka do njihovih vsakoletnih slavnosti, ki se praviloma odvijajo v marcu in aprilu v postnem in velikonočnem času. Te so tesno povezane z natečaji za nova dela na področjih literature, likovne in glasbene umetnosti (trienalno). Iz njih sledijo še literarni večeri, likovne razstave in koncerti, odvisno pač od discipline, ki je na vrsti. Skrb je očitno prisotna že od leta 1991 (ko je bila PABAHR ustanovljena) pa vse do danes. V njihovem in našem postnem času pa tokrat želim prikazati in hkrati opozoriti na dve zgoščenci iz njihove glasbene zapuščine, ki sta tako vsebinsko kot aktualno povezani s postnim časom in širšim, ne zgolj s hrvaškim prostorom. Gre za *Starinske postne in velikonočne pesmi – Resnik* in avtorsko delo, oratorij¹ *Jesusov križev pot* skladatelja Josipa Magdića (roj. 1937). Pri obeh ima vodilno vlogo eden od ustanoviteljev PABAHR, prof. dr. Stjepan Pepeljnjak, kot »javni kulturni delavec.« Pepeljnjak poleg aktualnega predsednika mag. Joza Čikeša in akademika prof. dr. Josipa Bratulića predstavlja pravzaprav gonilno silo omenjenega društva. Vsi trije pa so zaradi navezave z našim *Škofjeloškim pasi-*

¹ Izhaja iz lat. In ital. kot »molilnica.« Glasbena vokalno inštrumentalna zvrst oz. oblika za pevske soliste, zbor in orkester. Predstavlja določeno dramsko dejanje, navadno brez odrske igre in scenarije. Pogosto nastopa tudi pripovednik, narator (testo), ki pripoveduje vmesno dogajanje. Skozi bogat zgodovinski razvoj (vse od 17. stol. naprej; G. Carissimi, V. Mazzocchi, A. Scarlatti, A. Caldara, L. Leo, L. Vinci, N. Poropora, J. Jomelli, P. Anfossi, D. Cimarosa, M. A. Charpentier, H. Schütz, D. Buxtehude, J. J. Fux, J. A. Hasse, J. S. Bach, G. Ph. Telemann, F. J. Haydn, G. F. Händel, L. v. Beethoven, F. Mendelssohn, R. Schumann, F. Liszt, C. Franck, H. Berlioz, A. Dvoržak idr.) so še do dandanes ostali najbolj popularni oratoriji skladateljev G. F. Malipiera, L. Dallapiccole, A. Honeggerja, I. Stravinskega, D. Šostakovića idr.

jonom že dolga leta tesno povezani z našo (Škofjo) Loko. Še več: postali so neke vrste ambasadorji *Škofjeloškega pasijona* v sosednji Hrvaški, ali kakor sem jih nazadnje naslovil (ko sta se samo dva od treh: Čikeš in Pepeljnjak udeležila izida *Pasijonskega almanaha*, 18. okt. 2017, v Šk. Loki) kot »Svete tri kralje« novega časa.

STARINSKE POSTNE IN VELIKONOČNE PESMI – RESNIK (2004)

Prva od dveh predstavljenih zgoščenek prinaša »le« 11 pesmi, zato je na njej komaj za pol urice čiste vokalne (a cappella²) muzike. Prvih deset pesmi lahko poslušamo v izvedbi ženskega vokalnega ansambla *Žune* iz Bedekovčine. Gre za izvajalke, pet po številu - kar je razvidno iz naslovne slike. Doma so iz Krapinsko zagorske občine. Naslovi pesmi v slovenskem prevodu pa so: *Vozila se je Marija po morju, Sedem Marijinih žalosti, Stala je mati pod križem, O, Jezus, daj da pojem, Hudo joče Gospa Sveta, Krščenci jokajte* (Zagorje), *Tri Marije gredo, Jezus je zares vstal, Veseli se, o Marija in Kraljica neba raduj se*. Slednjo, enajsto po vrsti, z naslovom *Naš Jezus je gori*, pa zapoje kar Pepeljnjak sam, solo, a cappella. Res, da mu z nekaj udarci pomaga (mali) boben, ampak tu je ves čas v prvi vrsti izjemno bogat bas-bariton solista, ki v več refrenih kar najbolj avtentično prikaže »... Jezusa, ki je gor' (-i) vstal.« Resnik je bila nekdanja vas, danes pa je že (vzhodno) predmestje Zagreba, zato se je lahko ohranila tako avtohtona (cerkvena) pesem, ki je tokrat predstavljena v izvornem, ljudskem jeziku in z izvirnimi ljudskimi napevi. Po besedah zapisovalca in zdaj tudi izvajalca S. Pepeljnjaka gre hkrati za (glasbeno in jezikovno) dediščino in s tem preteklost ter seveda tudi za sodobno revalorizacijo tako enega kot drugega. Njihov repertoar je še vedno tako aktualen, da se

Naslovnici obeh zgoščenek

² Brez inštrumentalne spremljave (oznaka za način zborovskega, vokalnega petja).

prepeva v omenjenem in s tem tudi omejenem (postnem in velikonočnem) času. Pevski ansambel oz. ženski kvintet poje pod vodstvom Irene Petrinjek. Predstavlja tipično odprto (ravno in ne z vibratom) petje, ki je posledica izvirne (hrvaške) ljudske pesmi kot seveda tudi vdor le-te v njihovo umetniško petje. Prav iz teh ter iz drugih krajev je izšlo nemalo odličnih pevk in pevcev. To je po eni strani posledica omenjenega ljudskega petja kot seveda tudi (solopevskega) šolanja, ki kar najbolj naravno izhaja iz prvega. Aktualni teksti prinašajo tako tudi adekvatne napeve. Ti pa so po slovesu časa še kako podrejeni (žalostnim) besedilom, saj gre vendarle za poseben repertoar v skladu s cerkvenim letom; razen zaključne in radostne pesmi. Skromen inlet sicer v barvni tehniki prikaže le izvajalke in na zadnji strani pod enim od sloganov PABAHR (grafika akademskega slikarja Josipa Botteriija Diniija z naslovom *Procesija*, 1990, ki je obenem tudi »zaščitni znak« na pa logo PABAHR) še spored - naslov zgoščenke. Nekaj podobnega imamo Slovenci le v seriji plošč *Musica sacra Slovenica* nekdanjega Slovenskega komornega zbora in dr. Mirka Cudermana.

ORATORIJ JEZUSOV KRIŽEV POT SKLADATELJA JOSIPA MAGDIĆA NA BESEDILO S. PEPELJNJAKA (2014)

Tudi druga zgoščenka je neposredno povezana s »Pepeljnjakovim« Resnikom, saj je delo nastalo na njegovo besedilo izpod peresa upok. red. prof. kompozicije na zagrebški Glasbeni akademiji in uglednega hrvaško (slovenskega) skladatelja Josipa Magdića (roj. 1937). Besedilo za oratorij *Jesusov križev pot* je nastalo ob 800-letnici Resnika (Zagreba) in njihove župnije kot zgodovina-življenje-kultura. Skladba oz. partitura J. Magdića,³ ki je po vsebini ter kompozicijski in oblikovni strukturi veliko bližja pasijonu⁴, je razdeljena v dva dela: *Jesusov križev pot* in *Jesusov grob*. Delo, ki traja nekaj več kot uro, je seveda vsebinsko popolnoma enotno in enovito, porazdeljeno med soliste, recitatorja, zbor in orkester. Je obsežno delo, ki v partiturnem zapisu obsega 260 strani in za več kot eno uro glasbe. Kakor pravi avtor besedila, je to prvi hrvaški *Križev pot*, zapisan v kajkavskem jeziku. Na

³ Magdić se je (kompozicijsko) šolal v Ljubljani (pri L. M. Škerjancu in D. Švari) in bil v letih 1970-2007 redni profesor na sarajevski in nazadnje na zagrebški *Glasbeni akademiji*. Ker se je v svojem opusu ukvarjal tudi s čisto elektronsko glasbo, predstavljajo njegova dela neke vrste sintezo med tradicionalno in elektroakustično glasbo.

⁴ (Lat. Passio »pripoved o trpljenju«) je glasbeni prikaz Kristusovega trpljenja; najprej so ga izvajali na lekcijških tonih, ki so bili od 13. stol. v *koralnem pasijonu* poverjeni lektorjem. Od 15. stol. pa so besedila, ki jih poje ljudstvo (turbae), skladali večglasno. Odtlej so se uglasbitve *pasijonov* prilagodile slogu druge cerkvene glasbe: *motetični pasijon* (= glasbeni prikaz vsega besedila v motetičnem stavku), *oratorijski pasijon* (s spremembo koralnega recitacijskega tona v prosti recitativ, razširitev z vrinjenimi arijami in spevi, glasbila, inštrumenti pa podpirajo zbor). Vrhunec predstavljajo baročni *pasijoni* (po vseh štirih evangelistih: Janez, Luka, Marko in Matej) J. S. Bacha, tu je pa še Beethovnov *pasijonski oratorij Kristus na Oljski gori*.

natečaju PABAHR za nove skladbe na (pasijonsko) vsebino oz. na temo muke in trpljenja, je skladba dobila 2. nagrado (2014). Posnetek, ki je zdaj ohranjen tudi na zgoščenki, je nastal v okviru svečanosti *Pasijske baštine* (2014) kot 250. opus J. Magdića v Akademski cerkvi sv. Katarine na zagrebškem Griču. Na koncertu in na posnetku sodelujejo: dva pevka solista Marijana Radičević/sopran in Leon Košavić/bariton, recitator Zvonko Novosel, Komorni zbor in Komorni Godalni orkester Glasbene akademije, dirigentka Jasenka Ostojić, orkester pa je pripravil Jože Haluza. Kakor pravi skladatelj Magdić, se je, ozirajoč se na Pepeljnjakovo besedilo, tudi sam naslonil na postne kajkavske sakralne napeve ter na pesmi iz samega Resnika, Hrvaškega Zagorja in Međimurja in pa iz *Cithare octochorda*.⁵ Celoten *Križev pot* je skozi 14 postaj (I.-VII. in VIII.-XIV.) vsebinsko in sicer glasbeno homofono in imitacijsko povezan, prežet pa je še z vokalnim, recitatorskim in inštrumentalnim nabojem. *Oratorij* je skladno z vokalno inštrumentalno formo v večini za interpretacijo besedila namenjen prav recitatorju. Preostalim izvajalcem pa so namenjene predigre, medigre in poigre, odpevanje-refreni, ponavljanje določenih strof, libreta, besedila itd.

Izvedba celotne vokalno inštrumentalne freske je ne glede na nastanek (live) zgledna; tako po izvajalski strani, torej tudi po odnosih in razmerjih med posamičnimi akterji (solisti), zborom in (komornim godalnim) orkestrom. Vse to pa je tudi nemalo povezano s tehnično realizacijo posnetka, torej z njegovo digitalizacijo in masterizacijo. Žal v priloženi knjižici niso navedeni zvokovni mojstri in njihovi sodelavci, četudi posnetek precej kaže na sodelovanje hrvaške RTV (HRT). Naslovnico knjižice bogati kolorirana slika reliefa (gips) *Križanega* akademskega kiparja Petra Ujevića s pripisom 800 letnica Resnika. Na zadnji strani omenjene knjižice pa je še ena podoba *Križanega* tudi v reliefu (bron) akademskega kiparja Josipa Marinovića. Samo besedilo pa na vsega desetih straneh prinaša temeljite podatke o vseh akterjih (avtorji in izvajalci) s slikami in celoten libreto *oratorija*. Štiri dodane fotografije so posvečene in narejene na krstni izvedbi *Jesusovega križevega pota* v zagrebški cerkvi sv. Katarine.

Stjepan Pepeljnjak (roj. 1944 v Zagrebu)

Znanstvenik, etnograf, avtor gledaliških del in skladatelj Stjepan Pepeljnjak je dr. veterinarskih znanosti in redni prof. na Framaceutsko biokemijski fakulteti Univerze v Zagrebu. Je specialist za mikrobiologijo in mikotoksiologijo v pokoju:

⁵ Najvažnejši in najboljše tiskani zbornik latinskih in hrvaških cerkvenih napevov. Pojavil se je v treh izdajah: prva je tiskana 1701 na Dunaju (na stroške zagrebškega kanonika Ivana Znike s podnaslovom *Cantus sacri latinoslavonici*), druga je tiskana 1723 prav tako na Dunaju (s podnaslovom *Cantus sacri latino-croatici* na stroške zagrebške stolnice), dočim je bila tretja izdaja objavljena v Zagrebu, 1757 (z enakim podnaslovom in na enake stroške kot druga izdaja).

diplomiral, magistriral in doktoriral (1980) je na Veterinarski fakulteti v Zagrebu. Njegov poklicni znanstveni interes je raznolik, v svojem tovrstnem znanstvenem opusu ima za seboj 10 znanstvenih projektov, je mentor 10 doktorandom, objavil je prek 200 znanstvenih in strokovnih del in za vse to prejel številne domače in tuje (ameriške) nagrade in priznanja. V tem primeru pa je za nas bolj zanimiva njegova

aktivnost tako v okviru PABAHR kot različni ljubiteljski interesi. Ta njegov »satelitski hobi« kakor ga imenuje Pepeljnjak sam, traja polnih 55 let, vse od gimnazijskih dni in študija pedagogike na zagrebški Filozofski fakulteti. Ves čas ga je zelo zanimala glasba, v letih 1965-73 je bil organist v župnijski cerkvi Blažene Device Marije v Resniku, bil pa je tudi med študenti zagrebškega Inštituta za cerkveno glasbo »Albe Vidakoviča (danes v sklopu Katoliško bogoslovne fakultete Univerze v Zagrebu). Pepeljnjak je bil mentor v ljubiteljskih gledališčih, v kreativnih delavnicah za mlade in nadarjene za scenski govor in s tem tudi v neposrednih dotikih z različno glasbo. Na Farmaceutski fakulteti je ustanovil tudi pevski zbor, ki deluje že več kot 15 let.

PASIJONSKI RAZGLEDI

Rok Andres

O TREH PASIJONIH, S TREMI REŽISERJI

V pasijonskem letu 2015 se je v sklopu spremljevalnih dogodkov ob uprizoritvi *Škofjeloškega pasijona*, zgodila tudi strokovna debata, pogovor o treh različnih pristopih k režiji besedila p. Romualda Marušiča. Pasijonska pisarna in Slovenski gledališki inštitut sta povabila režiserko Meto Hočevar ter režiserja Aleša Jana in Milana Goloba, da bi spregovorili o svojih vidikih soočanja z uprizoritvijo oz. umetniško realizacijo Romualdovega pasijona.

Meta Hočevar je režiserka in scenografinja, pedagoginja in avtorica, njeno umetniško pot zaznamujejo (zdaj že zgodovinske) scenografske izvedbe tujih klasičnih del, še posebej pa scenografska podoba vrste uprizoritev slovenske dramatike. Kasneje se je uspešno preusmerila tudi v režijo. *Škofjeloški pasijon* je na odru SNG Drama Ljubljana režirala v sezoni 2000/01. Seveda ni šlo za prvo postavitev pasijona v »gledališki škatli«. Pred njeno sta se zgodili še najmanj dve: uprizoritev Tineta Debeljaka iz leta 1936, ki jo je pripravil s prosvetnim odrom Škofja Loka, na prostoru za sedanjo šolo, pred naslikanimi kulisami Mestnega trga; druga pa je uprizoritev *Škofjeloškega pasijona* v Slovenskem stalnem gledališču Trst v sezoni 1964/65 in v režiji Mirka Mahničiča. Iz ohranjenega gradiva lahko izhaja, da je bila režija Mete Hočevar najbolj gledališka in najbolj avtorska, v uprizoritev je na primer v postmodernističnem principu besedilu dodala odlomke slovenskih dramskih del Ivana Cankarja, Slavka Gruma, Gregorja Strniše in Dominika Smoleta.

Aleš Jan je radijski in gledališki režiser ter pedagog, njegov opus radijskih iger za otroke in odrasle, radijskih oddaj, literarnih večerov ... je zelo obsežen, namesto naštevanja dodajmo, da je za svoje delo prejel več kot 30 nagrad doma in v tujini. Njegova režija *Škofjeloškega pasijona* iz leta 1992 za radijski medij (Radio Slovenija), je še danes vznemirljiva poslušalska izkušnja, saj z dožitveto interpretacijo, glasbo in zvočno podobo prinaša fokusiran in zahteven pogled na pasijon.

Milan Golob pripada mlajši generaciji slovenskih gledaliških režiserjev, študij je končal v letu 2012 v letniku mentorjev Matjaža Zupančiča in Borisa Ostana. Uprizoritev *Škofjeloškega pasijona* v izvirnem okolju leta 2015 je bil projekt, ki

že zaradi svojega kulturno-umetniškega pomena pomembno zaznamuje njegovo profesionalno pot.

Izhodišče pogovora v Slovenskem gledališkem inštitutu, ki sem ga vodil Rok Andres, so bili trije različni pristopi, s katerimi so se v preteklosti soočili režiserji in se še soočajo, ko se *Škofjeloški pasijon* vsakih šest let uprizarja na ulicah Škofje Loke. Kot smo zapisali v vabilo na dogodek 10. 3. 2015: »*Škofjeloški pasijon* namreč ni samo najstarejše ohranjeno dramsko besedilo v slovenskem jeziku, je tudi prva režijska knjiga v slovenščini, tako rekoč drama s praktičnimi napotki za uprizoritev, vtkanimi v besedilo. Stališče, ki ga zavzame ustvarjalec, vedno izhaja iz želje, da bi beseda zaživela v polni gledališki razsežnosti«. Prav to izhodišče se nam je zdelo bistveno. Kadar govorimo (pišemo) o gledališču, še posebej gledališču druge polovice 20. stoletja in naših dveh dekad 21. stoletja, govorimo o gledališču režiserja ali režiserskem gledališču. Gledališko ustvarjanje torej gledamo preko osebe (ki vodi ustvarjalni proces) skozi katero se videnje besedila izkristalizira in se praktično izkaže kot uprizoritev. Režiser je osrednje osišče gledališča našega časa in pristop k uprizoritvi se zgodi skozi njegovo vizijo (ob sodelovanju avtorske ekipe: dramaturga, scenografa, kostumografa, skladatelja ...), ki jo črpa iz besedila pred seboj ali problemov v občje. Na tak način so tudi trije režiserji Hočevar, Jan in Golob, ustvarili svojo vizijo, realizirali svoj uprizoritveni koncept *Škofjeloškega pasijona* in vsak pristop je (kot umetniško delo samo) legitimen. Ustvarjalec mora koncepte presojati skozi različne kategorije, med katerimi so tudi tako tehnicistični kot npr. materialni in prostorski pogoji, ciljno občinstvo ... V našem primeru pa je bila odločitev za koncept podana že z izbiro medija: radio, profesionalna produkcija na opremljenem gledališkem odru (v črni kocki) ter procesijska uprizoritev z amaterskimi igralci v izvirnem prostoru. Vsem trem je enotna beseda, v večini ostalih lastnosti se razlikujejo, a vendar s tem vsi trije režiserji dokazujejo, da je pasijon brezčasna umetnina, ki lahko živi skozi različne pristope, modele in medije (nenazadnje ga je mogoče tudi naslikati, posneti, animirati ...). Ne glede na dejstvo, da je pod Unescovo zaščito *Škofjeloški pasijon* tak, kakršnega si predstavljamo iz časa njegovega začetka, pa nas ne sme oddaljevati od vedenja, da gre pri dramskem besedilu za nepopolno ubesediljenje, nepopoln skript, ki se v polnosti realizira šele skozi uprizoritev. Zato potrebujemo vedno nove uprizoritvene poskuse pasijona, da bi se njegova vrednost večala, odpirala prostor novim gledališkim raziskavam (tako praktičnim kot teoretičnim) ter bi se prek njih širilo sporočilo, kakor ga je v začetku 18. stoletja zapisal magister procesionis Romuald Marušič.

POGOVOR

Pred začetkom pogovora nam je pozdravne besede namenila direktorica Slovenskega gledališkega inštituta gospa Mojca Jan Zoran, ki je pogovor uvedla s ključnimi zgodovinskimi poudarki iz tradicije uprizarjanja *Škofjeloškega pasijona*. Njenim besedam je sledil ogled kratkih odlomkov in treh različnih izvedb *Škofjeloškega pasijona*. In sicer prizor Paradiž (*Paradish*) v radijski različici, v izvedbi Drame SNG Ljubljana in Škofjeloškega pasijona iz leta 2009 (r. Borut Gartner).

Rok Andres: Dragi gostje, če dovolite bi začeli s tem pogovorom kronološko. Najprej se predstavimo v leto 1992, ko je nastala radijska igra gospoda Aleša Jana. Pa me v bistvu najprej zanima gospod Jan, to bo sila neumno vprašanje, ampak zakaj *Škofjeloški pasijon* in radijska igra, zakaj ste se ga takrat odločili napraviti v radijskem mediju?

Aleš Jan: Ne, to sploh ni neumno vprašanje. Naj takoj poudarim, da je ena izmed dolžnosti nacionalne radijske postaje, ne le pri nas ampak tudi po svetu, ta, da neguje kulturno dediščino in kulturo nasploh. Ko smo začeli razmišljati o ciklusu uprizoritev starih slovenskih besedil, smo se pogovarjali tudi o začetkih slovenske dramatike. In v začetke zagotovo sodi *Škofjeloški pasijon*. Moram priznati, da to ni bilo prvo srečanje radia in pasijona, to je treba povedati zaradi zgodovinske objektivnosti. Prvo srečanje radia in pasijona je bilo leta 1931, torej ob samih začetkih radia, ko je profesor Kuret¹ pod vodstvom direktorja Radia Ljubljana gospoda

¹ Niko Kuret (1906–1995), etnolog in raziskovalec.

Koblarja² v živo uprizoril nekaj podob. Naslednje tako srečanje je bilo leta 4. novembra 1976, ko je za ciklus »Začelo se je z Matičkom³« pod naslovom *Baročno gledališče na Slovenskem* Jože Javoršek napisal scenarij za pregled celotnega *Škofjeloškega pasijona*. Potem je prišlo nekakšno mrtvilo, oziroma čas v katerem se o pasijonu nismo kaj dosti pogovarjali, nato pa sta se zgodili dve stvari. Leta 1987 je izšla knjiga o *Škofjeloškem pasijonu* in začele so se, ne bom rekel politične spremembe, nekakšno gibanje o omejevanju nacionalnih kultur; *Škofjeloški pasijon* je kar naenkrat postal aktualen. Ne aktualen samo kot starejše gledališko delo, ampak aktualen glede svoje vsebine. Zato smo se v aprilu 1992 odločili, da bomo posneli *Škofjeloški pasijon*. Prvo snemanje je bilo 6. maja, takoj po prvomajskih praznikih, zaključek - zadnja montaža je bila 13. avgusta, na programu pa je bil 7. oktobra 1992. Zanimivo pri tem projektu je, da so bili vsa sredstva in vse produkcijske energije uporabljeni tako, da niso motili takratne redne produkcije. *Škofjeloškemu pasijonu* dodeljena dodatna finančna sredstva so bila kasneje vključena v redni proračun igranega programa. Odgovor na začetno vprašanje: »Zakaj radio kot kultura?« se skriva tudi v mnenju BBC-ja, da je narod toliko kulturn, kolikor ima kulture v medijih. Tako na radiu kot na televiziji je ena temeljnih funkcij kulturni program. Moram pa omeniti, da je bil projekt *Škofjeloški pasijon* na začetku predviden tudi za televizijo in za gledališče, ne samo za radio, saj so bile vse pogodbe, glasba, izvajalske pravice in drugo, odkupljene vnaprej tudi za TV in gledališko produkcijo.

R. A.: Kako ste se lotili priprave priredbe ali pa predloge za radijsko igro? Takrat je izšla tudi knjiga, prepis prof. Jožeta Faganela. Ali ste imeli svojega lektorja, ste adaptirali, kako ste se soočili s tem besedilom?

A. J.: Vzeli smo ga kot vsako dramsko besedilo. Edina stvar, za katero sem se odločil, je bila, da ga bomo realizirali oziroma uprizorili v integralni obliki, od začetka do konca, čisto vsega brez kakršnih koli posegov. Celo didaskalije smo skušali čim bolj adekvatno ponazoriti. Seveda to ni bil stil nekega baročnega gledališča ali kaj podobnega, to se na posnetku sliši, bil pa je že stil nekega začetnega ekspresionizma ali česa podobnega, na primer intenzivnega radijskega igranja in montaže ob uporabi zvočnih efektov ter posebej za to napisane glasbe. Želja je bila enostavno predstaviti *Škofjeloški pasijon* kot sestavni del slovenske gledališke tradicije, kulture, zgodovine in kot igro s konotacijo, ki lahko odzvanja še v današnjem času.

R. A.: Ena izmed takih zanimivih stvari pri vaši radijski igri je glasba. In tudi učinki, slišali smo recimo grom, strelo ... Kako ste pristopili do tega? Ste glasbo dali napisati skladatelju, kje ste dobili navdih za tako glasbeno podlago, kako ste se odločili za uporabo teh efektov?

² France Koblar (1889–1975), litararni zgodovinar, urednik, kritik, prevajalec.

³ Anton Tomaž Linhart: *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*.

A. J.: Vsak medij ima svoje specifične izrazne možnosti. Pri zvočnem mediju je glasba zagotovo ena takih izraznih možnosti. Pri *Škofjeloškem pasijonu* je bila glasba pojmovana kot sestavni del ambienta, nečesa, česar se vizualno ne da narediti. Mi ga nismo mogli postaviti, kakor je vidno na sliki *Škofjeloškega pasijona*, ki jo je naslikal Boris Kobe in je v lasti SLOGI-ja, v krog ali kaj podobnega, kakor je bilo predvideno za prvotno uprizoritev na ulicah Škofje Loke, ampak je bilo treba te prizore uprizoriti in umestiti v neke določene zvočno opredeljene prostore. Zato je skladatelj Jani Golob napisal avtorsko glasbo za simfonični orkester, za mešani zbor in za soliste. Vsi izvajalci so sodelovali v okviru svojih rednih delovnih obveznosti, zato ni bilo visokih stroškov, je pa bil velik organizacijski napor. Ima pa ta glasba neko posebno noto. Postavljena je bila v čas ali pa v iskanje časa kot spoznanje že znanega, preteklega, kar je na glasbenem področju v zgodovini že obstajalo; po drugi strani pa smo si želeli narediti scensko ilustrativno glasbo, ki ponazarja tudi gibanje časa in prostora.

Jani Golob je uporabil celoten korpus, ki ga je imel na razpolago, enkrat malo več, drugič malo manj. V glasbenem delu bi izpostavil dva odlomka, oziroma dve sekvenci, ki sta zagotovo specifični. Prva sekvenca je uvodna glasba, ko se ljudje zbirajo, in je narejena kot nekakšen uvod, vzpostavljen preko glasbe ter preko zbiranja ljudi, ki bodo prišli gledat ta pasijon. Druga glasba, ki je zanimiva, ker je izredno močna, je glasba mrtvaškega plesa. Narejeni sta bili dve varianti. Prva, tako imenovana krajša, je bila narejena za radijsko uprizoritev in druga, še enkrat daljša, za vizualno uprizoritev, za ples. Poanta mrtvaškega plesa je v tem, da je bil avtor pater Romuald rojen blizu Hrastovelj in je to fresko v Hrastovljah poznal. Navaja jo v didaskalijah svojega besedila. Glede na to, da baleta v zgolj akustičnem mediju ne vidimo, je Golob ustvaril glasbo za ples, ki je po obliki in shemi zelo podobna Ravelovi skladbi *Bolero*, ki se začne z enim inštrumentom in se v času trajanja izvajanja plesa dograjuje in dopolnjuje. Med vsako glasbeno frazo smo postavili interpretacijo igralka Štefke Drolc (v pasijonu je imela vlogo Smrti), ki je napovedala, kakor piše v didaskalijah, katera figura (oseba) je na vrsti – vsaka teh figur pa je imela s sabo še partnerja - smrt. Mrtvaški ples je postal zvočna podoba v didaskalijah opisanega plesa. Končni finalni del je en velik veliki Amen, zadnja podoba z grobom, kjer se vse konča in glasba postane pompozna, skoraj bi lahko rekel, simfonična pesnitev.

R. A.: Prej, ko smo se pred začetkom pogovarjali, ste omenili, da ste šli določene efekte snemat tudi v naravo ven iz studia.

A. J.: V radijskemu mediju zmeraj stojimo na stališču, da ni pomembno od kod pride zvok, važen je njegov učinek. In tega različnega zvoka je zelo veliko. Nekaj smo snemali zunaj, zlasti hojo po pesku, približevanje in tako naprej. Tam, kjer je bilo treba sinhronizirati s tekstom, smo snemali na Kureščku. Vendar je večina

efektov (gromi, konji, veter, bičanje itd.) iz radijskega arhiva, ki je izredno bogat. Ne bi mogel reči, da je bilo vse snemano zunaj, sploh ne, in tudi želje po tem ni bilo. S temi zvoki, ki jih imamo na razpolago, smo samo hoteli ustvariti fikcijo.

R. A.: Sicer zdaj gotovo naslednje vprašanje je namenjeno vsem trem, ampak lahko zaenkrat samo vi odgovorite, ostala dva pa naj premislita. Ta ogromna zasedba teh 75 govornih likov, to je zelo težko obvladljiv korpus, sploh za uprizoritelja in bi se znalo zgoditi, recimo v radijskem mediju, da bi prišlo do neke nerazumljivosti, do zmede. Kako pa ste se s tem soočili?

A. J.: Mi smo zavzeli stališče, da *Škofjeloški pasijon* v radijskem mediju ni samo dokument literature ampak je tudi dokument slovenskega igralca. Za vsak lik sem vzel samostojnega igralca, po enega govornika. Zanimivi so statistični podatki. Vse se je takrat vrtelo okrog številke 271, ker smo snemali točno 271 let po prvi uprizoritvi pasijona. Nastopilo je 71 igralcev iz vseh slovenskih gledališč, 7 poklicnih pevcev ljubljanske opere, 12 članov posebej za ta projekt sestavljene avtorske ekipe ter 182 članov orkestra in zbora. Če seštejemo, je bilo nastopajočih 272 oseb. Na koncu smo še ugotovili, da je bilo število ur, ki smo jih porabili za ta projekt, 275. Se pravi, vse skupaj se je vrtelo okrog te številke.

Lahko bi rekel, da je izvedba *Škofjeloškega pasijona* v radijskem mediju hkrati tudi pomemben dokument, zapis igralske smetane tistega časa.

R. A.: Gospa Meta Hočevnar, vi ste pripravili tudi priredbo za vašo uprizoritev v ljubljanski Drami leta 2000. Kakšen je bil pa vaš problem s to množico, ste sploh imeli to težavo?

Meta Hočevnar: Moje ukvarjanje s *Škofjeloškim pasijonom* ima predzgodbo. V osemdesetih letih smo trije arhitekti, Jurij Kobe, Aleš Vodopivec in jaz pripravljali projekt svečane osvetlitve za Ljubljano. To je bil čas, ko je bila Ljubljana zelo dolgočasno mesto, predvsem njen stari del. Precej sem razmišljala o oživitvi starega dela mesta od Ribjega trga, Novega trga in in ostalih arhitekturno zanimivih uličic in trgov brez zanimive vsebine, bile so popolnoma nekaj drugega kakor so danes. Utrnila se je misel oživiti mesto z igrami na prostem, predvsem s *Škofjeloškim pasijonom* kar v tistem času ni bilo možno. Potem je leta 1991/92, ko so se časi spremenili, *Škofjeloški pasijon* postal zanimiv in zaželen. Sama sem imela takrat v glavi že vrsto drugih projektov in sem se odločila, da se lotim *Škofjeloškega pasijona* pozneje. In sem deset let počakala. In tu moram opozoriti na drugi vzrok mojega zanimanja, na prepis *Škofjeloškega pasijona* Jožeta Faganela. S Faganelom sva se o pasijonu veliko pogovarjala, saj je bil dolgoletni lektor pri vseh mojih uprizoritvah in jasno, tudi pri *Škofjeloškem pasijonu*. Poleg literarne vrednosti besedila, je pasijon tudi prostorsko zanimiv, čeprav je eden bistvenih elementov tega besedila jezik. Tu je Faganel seveda mojster. Tekst me je zanimal predvsem kot odrska preveritev, ker ga razumem in berem kot eminenten gledališki tekst z dialogi, z odnosi, z dramaturgijo in vsem, kar spada na oder. Tako

smo ga tudi postavljali. Seveda je bistvena razlika med postavitvijo pasijona v eksterieru, kjer se dogodki pomikajo po mestu, in gledališkim odrom, kjer gledališki oder prevzame vse prostore in je gledalec statičen. K projektu sem povabila tudi Ljubo Jenče, ki se ukvarja z ljudskim petjem in je med dvema podobama pela Marijine pesmi. Jezikovna podoba jezika *Škofjeloškega pasijona* se je izjemno lepo zlila z njeno pesmijo. Nastala je zelo zanimiva in nenavadna uprizoritvev. Vprašali ste me pa v resnici ...

R. A.: ... kako ste pripravili priredbo?

M. H.: Ukvarjala sem se predvsem z dialogi in posameznimi slikami. Ko izluščiš iz teksta bistvo, torej dialoge, se izkaže, da gre za odličen gledališki tekst, ki zaradi načina postavitve nikakor ne konkurira predpisani pasijonski postavitvi. Bila je odlične igralska zasedba ljubljanske Drame, sami dobri interpreti zapisanega jezika, Z Juhom⁴, Bibičem⁵, z Mojco Ribičevo, z Nahtigalom⁶, Hribarjem⁷, ki so se s pomočjo Faganela res posvetili pravi izreki. Sama sem zasnovala tudi sceno, kostume je zasnovala Jasna Vastl, ki sem ji bila mentorica pri njeni diplomski nalogi na ALUO, kjer je za diplomu delala *Škofjeloški pasijon*. Priredba besedila je temeljila na ohranjanju dialoga, brez ponavljanja posameznih replik, ki so v klasični postavitvi, kjer se oder premika med množico nujni, da je zgodba vsem gledalcem vzdolž poti razumljiva. Če poenostavim, poskusila sem zgostiti dogajanje. Ta predstava sploh ni bila dolga. Dramaturg je bil Igor Lampret, prizori so bili zanimivi, atraktivni in tudi smešni, moram reči. Križanje je bilo na koncu zelo zanimivo. Me je pa seveda zanimala predvsem likovnost oziroma, kako neke vrste prostorsko longitudinalnost prevesti v enost, v en prostor.

R. A.: Kaj se zgodi, ko gre iz vozov v škatlo? Kaj se zgodi, ko procesija ni več procesija ampak postane ...?

M. H.: ...postane teater. Zelo preprosto.

R. A.: Je bil ta poskus preveritve gledališkosti uspešen?

M. H.: Po kritikah in odmevih sodeč je bil zelo uspešen. Tudi v Trstu je bilo že prej narejeno tako. Mislim, da je treba tak tekst preverjati na različne načine. Tako kot samo verbalno, torej slišno, tako tudi skozi gledališki oder. Ne govorim, kaj je dobro ali kaj je slabo. Mislim pa, da je prav, da se v originalni postavitvi ohrani v Škofji Loki, saj tja spada. Predstavo v Drami smo uvedli s spuščeno glavno zaveso, ki je bila kopija znane slike *Škofjeloškega pasijona* Borisa Kobeta, in tako vpeljali predstavo.

R. A.: Koliko uprizoritvene svobode ali pa koliko uprizoritelj pri takem tekstu, ki ga dojemamo zelo kanonsko, sveto, napol relikvalno, koliko je te svobode čutiti oziroma koliko je človek omejen, ko se sooči z nečim takim?

M. H.: Omejen si s svetopisemsko zgodbo, ki je temelj vsake postavitve, z lastno etiko in moralno, s tem, kaj ti nekaj pomeni, kako jo spoštljivo preneseš v današnji čas, oziroma v svoj čas, v moj čas in ji ne odvzameš bistva ali jo spremeniš.... Ne vem, kaj je zdaj sodobno, jaz razmišljam iz sebe. In predvsem se mi zdi zelo, zelo važna interpretacija. Ker čustva so bila takrat pred 2000 leti in so danes ista. Samo tehnologija se spreminja. In s pomočjo drugačne tehnologije lahko neko tako zgodbo, postaviš tudi v zgoščen prostor, ki to ravno omogoča. Spominjam se procesij, ki so šle za vsako veliko noč iz cerkve. In te procesije so se še ohranile. Gre za načine upodabljanja svetopisemske zgodbe. Mislim, da gledališki oder omogoča zgoščenost dogajanja in zgodbe. Ni nujno, da odvzema vzdušje. Gledališče je v osnovi vedno temeljilo na ustvarjanju vzdušja, pa naj gre za pasijonsko igro, karneval, ali sodobno dramo, tragedijo ali komedijo. Pomembno je, da se ohrani zgodba. Na kakšen način je prikazana ali povedana, je v drugem planu.

R. A.: Morda bi vas vprašal še kot scenografko. Škofja Loka, si predstavlja: je zgodnja pomlad, pozno popoldansko sonce, malo se mrači, ko se uprizarja pasijon tam okrog velike noči. Kulise so izjemne, prostor že sam živi. Kako pa zasnovati scenografijo na odru?

M. H.: Mislim, da je nesmiselno prenašati na gledališki oder Škofjo Loko. Se tudi ne da, ker odrski prostor ne more biti ilustracija. Pač pa mora ponujati enako vzdušje, kot ga taka zgodba zahteva. Tehnično bi sicer z novimi tehnologijami lahko, samo ne vidim pravega smisla. Ti drugače gledaš iz dvorane na oder kot pa recimo, če pride po cesti kompozicija vozov. To je neka druga vizura, nek drug odnos, neka druga izkušnja, drugačno doživetje, ki ga gledališka dvorane ne more nadomestiti. Ker pri pasijonu, to se pravi zunaj, je zelo pomembno, kakšno je občinstvo. Ti si odvisen od vseh, ki so okrog tebe. Ta množica, ti so po svoje tudi igralci. To vzdušje, ki ga ponuja posamezna podoba, se prenaša na ljudi in ljudje začnejo to živeti. Je čisto nekaj drugega. To je tako iskreno, da se tudi publika tega naleze.

R. A.: Pa če greva zelo konkretno glede te scenografije, en vtis smo dobili, se spomnite ali je bila zadaj ena velika tema?

M. H.: Ne, ni bila tema, bilo je dogajanje, bili so dialogi, bila je svetloba, bila je pesem, bil je gledališki dogodek.

R. A.: ... enkrat prihodnjič, kajne?

M. H.: Ne, saj mora nekje biti, to vem.

R. A.: Milan, da še tebe malo zaslišimo. Kaj ponuja *Škofjeloški pasijon* leta 2015 na ulicah Škofje Loke tebi kot režiserju. Kaj je zanimivega?

Milan Golob: Veliko je zanimivih vidikov. Na primer tradicija. *Škofjeloški pasijon* se po toliko letih še vedno dogaja v istem mestu, še več, prav na istem trgu kot nekdanj. Dogajalni prostor povezuje preteklost s pasijonsko sedanostjo in mu omogoča, da se še vedno razvija. *Škofjeloški pasijon* se v današnjem času uresniču-

⁴ Boris Juh (1935), igralec.

⁵ Polde Bibič (1933-2012), igralec.

⁶ Andrej Nahtigal (1942), igralec.

⁷ Zvone Hribar (1957), igralec.

je med tremi deležniki. Škofjeloška občina, ki omogoča finančno in organizacijsko podstat, potem je tu seveda duhovni vidik, katerega čuvarji so loški kapucini in kapucini nasploh ter nenazadnje je tu še ta brezimna množica stotin in stotin pasijoncev, prostovoljcev iz Škofje Loke ter okolice in iz obeh dolin (nekdanje t. i. Loško gospostvo).

Nadalje, če si ogledate plakate in bandere, je spodaj zapisano 1721-1999. In to je zame tisti osnovni gabarit, skozi katerega lahko razumemo sodoben *Škofjeloški pasijon*, ki se dogaja 2015 v Škofji Loki. Deloma gre za poskus vzpostavitve *Škofjeloškega pasijona* kot so pasijoni s tradicijo v tujini, v Nemčiji, recimo znameniti Oberammergau, potem češki Tabor. Se pravi gre za pasijone, ki gledalcem ponujajo duhovno razsežnost, in se vsakih ponavljajo ciklično vsakih nekaj let. Recimo *Škofjeloški pasijon* na 6 let, Oberammergau na 10 let. Tu gre za dvojno, trojno kontinuiteto - časovno, v prostorsko in igralci (ki so verjetno v mnogih primerih potomci prvotnih izvajalcev).

Vse naštetu bi lahko v mojem primeru, z avtorskega vidika, to moram priznati pred obema prisotnima eminentnima režiserjema, katerih učenec sem bil na akademiji, pravzaprav neke vrste omejitev. Ampak glede na to, da mi je bila že v začetku dana neka druga omejitev, se pravi, da moram upoštevati scenografijo, kostumografijo in sporočilo, karkoli že to je, Kokaljevega pasijona, sem si rekel ok, v redu. Kje pa lahko zdaj jaz najdem nekaj zase, kaj je tista draž, kaj je tisti osebni drive, ki mi omogoča, da najdem nekaj zanimivega ... Svoj fokus sem usmeril na igralce, želel sem delati z njimi in glede na to, da je njihova struktura vzpostavljena, da jim je kontekst znan, da so pričakovanja do neke mere znana, torej lahko delam na relaciji z igralci. Odločil sem se, da bomo šli v klasičen režijsko-igralski pristop, kot ga poznamo iz institucionalnega gledališča. Se pravi: za začetek čim bolj temeljita lektorska vaja. V ta namen smo malenkost uredili jezik, ga približali sodobnemu jeziku, vodilo je bilo, da naj bo pasijon razumljiv. Da je razumljiv sodobnemu gledalcu, pri čemer nismo izumetničili stvari. Se pravi, še vedno nosi duha preteklosti, vendar smo sodobnemu človeku neznane besede zamenjali z razumljivejšimi. Poskusili smo delati na tem, da je še vedno govorljiv, konec koncev je tukaj treba poudariti, da več kot pol od teh imenovanih 74 igralcev ni še nikoli nikjer igralo, druga polovica pa je igrala več ali manj samo na pasijonu. Zato je bilo po eni strani zelo veliko dela, da vzpostaviš govor, dikcijo, nato prezenco, potem da razložim vsa ta čustva in prehode ... Po drugi strani pa je med temi, ki so že igrali, šlo za premikanje njihovih predstav, ki so jih imeli recimo ob uprizoritvi 2009 in pa 1999.

Ves čas je potrebno krmariti med temi deležniki, ki sem jih omenil na začetku. Pasijon je na eni strani izrazito turističen, oziroma se z njim promovira Škofja Loka, torej delam z mislijo na to, da bo kontinuiteta trajala, to je zapisano tudi v

nekih uradnih dokumentih, najmanj onkraj leta 2030. Na drugi strani so pričakovanja kapucinov, ki duhovno podpirajo ta projekt, da pasijon ustrezno nagovarja duhovno raven občinstva. Na tretji strani so pa pasijonci. Tako velik projekt delati s prostovoljci, dejansko so vsi prostovoljci, od prvega do zadnjega, razen določenih avtorskih segmentov, recimo kostumografija, dramaturgija, režija, del scenografije in tako naprej; vse te skupine ljudi so tam prostovoljno. Oni pridejo, že to vzame nekaj časa in seveda morajo tudi oni dobiti nekaj v zameno. Gre za občutek pripadnosti, in da lahko rastejo skozi pojavljanje. To je tisto, kar sklene povratno zanko, ko se ta krog s tremi naperami zavrti v celoti.

R. A.: Mogoče bo zanimivo, če nam poveš kakšno številko, da vemo o čem pripoveduješ?

M. G.: Po zadnjem štetju je igralcev, nastopajočih 913, 67 konj. 74 je igralcev, ki imajo tekst, 11 od tega je Kristusov, približno 8 do 10 Marij, takih in drugačnih, ker ni samo Marija (Marija Saloma, Magdalena, Kleopova in še ena Marija), potem statistov, nekje 200 se jih zbere, 7 premičnih odrov, ki jih nosi 140, pravzaprav jih je zaradi alternacij 160 igralcev, 200 križenoscev, 200 spokornikov pa verjetno sem še kaj pozabil. V ozadju deluje okrog 250 ljudi (reditelji, informatorji, vse logistične stvari). Ogromen projekt in če se malo pošalim, smo verjetno »tam tam« s slovensko vojsko.

R. A.: Mogoče koristi tebi tvoja formalna izobrazba, ta papir iz gledališke akademije ali je kaj bolj v napoto v tem primeru?

M. G.: Ne, ni v napoto, ampak saj nekako sem poznal *Škofjeloški pasijon*, tudi to v kakšnih okvirih se bom gibal, izhodišča so bila dana in jasno začrtana. Bil bi razočaran, če bi bil tukaj z nekimi drugimi pričakovanji. Moram reči, da imam zelo veliko srečo. Imam občutek, da sem obkrožen z igralci, predvsem mislim na tiste, ki imajo besedilo in s katerimi preživim največ časa, da se lahko v njihovi sredi razvijam. Oziroma, po drugi strani jim lahko tudi sam veliko dam, skupaj s tabo kot dramaturgom, lektorjem, s koreografom in tako naprej, saj imamo z igralci poglobljene pogovore o njihovih vlogah. Pri nekaterih je napredek velik, nekateri se razcvetijo, nekateri pa se ob prvem srečanju s publiko potegnejo nazaj, grejo vase. Ampak, v celoti gledano smo napravili velik premik naprej, predvsem na področju jezika, seveda gre tu zasluga lektorju⁸, ki jih je tako močno dresiral, da bi vsaj ta učinek ostal. Zadnjič smo imeli v Sokolskem domu odprto bralno uprizoritev in je bilo zelo ganljivo, ker so se ti igralci, ki imajo tekst in ki praktično že 15 let igrajo v pasijonu, so sploh prvič cel pasijon slišali v živo. Ja, nikoli še niso slišali celega. Tudi vsi se še nikoli niso videli - poznali. Tam jih je bilo petkrat več kot je vas danes tukaj, trajalo je približno eno uro in je bilo zanimivo videti, kako

⁸ Ludvik Kaluža.

besedilo pasijona »diha« brez prekinitiv. Vidi se tudi, kje se jim je stvar usedla, kje so se zapirali, kje odpirali; tako da imamo sedaj še nekaj časa, da določene stvari dodelamo.

R. A.: Gospod Jan in gospa Hočevnar sta se s tem vprašanjem že soočila pred tabo ampak zakaj uprizarjati *Škofjeloški pasijon*? Onadva sta si takrat odgovorila, kako si pa ti odgovarjaš danes?

M. G.: Zame je to ena taka čisto posebna izkušnja. Težko ubesedim svojo osebno izkušnjo, ker je tako veliko vidikov, ki se pojavljajo pri postavitvi pasijona. Vsakdo to dojema po svoje, jaz sem v tem še bolj naiven. Gre za velik izziv, kjer se osebnost malo prekali. Glede na to, da to ni čisto, ni samo gledališki projekt. Klasičnega režijskega dela je tukaj noter za približno 5 % - ampak pravzaprav v zadnjih treh mesecih to zelo raste – namreč faza intenzivnega dela z igralci. Skratka, gre za izziv, rast...

R. A.: Mogoče bi dali možnost še publiki, se je pojavilo kakšno vprašanje tekom naših pogovorov?

Alojzij Pavel Florjančič: Ukvarjam se s kroniko *Škofjeloškega pasijona*, pa me zanima, gospod Jan, če sem vas prav razumel, da je zadaj stala tudi Radiotelevizija Slovenija, ki je zakupila pravico za snemanje. Leta 1987 je izšla Kondorjeva izdaja *Škofjeloškega pasijona* s Faganelovo fonetično transkripcijo. Izdana je bila v kar 1.000 izvodih, sozaložnik je bil Cankarjev dom. Od Gorana Schmidta, ki je imel v ediciji svoj prispevek, sem izvedel; to sem zabeležil tudi v naši reviji *Pasijonski doneski*; da je takratni predsednik Zveze kulturnih organizacij Slovenije poskušal organizirati in aktivirati ljudske odre oziroma ljudska gledališča s cele Gorenjske, da bi izvedli *Škofjeloški pasijon* v Cankarjevem domu. To bi lahko prekinilo tradicijo uprizarjanja klasičnega *Škofjeloškega pasijona* v Škofji Loki, Ljubljana pa bi s *Škofjeloškim pasijonom* dobila atraktivno predstavo, tako, kot je gospe Hočevnar takoj prišlo na misel, da bi bilo dobro obogatiti sliko Ljubljane s pasijonskimi prizori. Menim, da je to zagotovo zelo vabljiva in zelo atraktivna vendar tudi nevarna zadeva. Če bi namreč Ljubljana resnično dobila *Škofjeloški pasijon*, je vprašanje, če bi se pasijon sploh še kdaj vrnil v Škofjo Loko. Ločani bi sicer dobili kot drugi gorenjski odri pri tem svoj delež, pač enega od prizorov, *Škofjeloški pasijon* pa bi postal slovenski projekt Cankarjevega doma ali Ljubljanskega festivala ... Zato me ta zgodba zelo zanima. Hvaležen bi vam bil za informacije in če bi mi stvari malo bolj dokumentirali. Na to misel me je sicer napeljal gospod Marko Marin, s katerim sem se o tem nekajkrat pogovarjal. Dejal je, da je bila takrat realna nevarnost, ker je obstajal nekakšen »gremi«, vplivna skupina v kateri so se o tem pogovarjali. Ob tej priliki je Marin decidirano izjavil, da to pa ne gre, da *Škofjeloški pasijon* tak kot je intergralen, Romualdov, sodi v Škofjo Loko. K sreči smo zatem v Loko dobili prodornega amaterskega režiserja Marja-

na Kokalja iz Selške doline. Ta je dejansko prebudil Ločane, od katerih pa več kot 50 % ni verjelo, da bo *Škofjeloški pasijon* uspešen.

Poznamo Debeljakovo uprizoritev *Škofjeloškega pasijona* leta 1936 v Škofji Loki. Takrat je Debeljak loško pasijonsko procesijo lahko imitiral, ker je Bara Remec naredila kolosalno sceno Mestnega trga na zadnji strani nove, pravkar zgrajene šole. Debeljak se je od Kuretovega skrajšanja in posodabljanja besedila *Škofjeloški pasijon* vrnil k izvornemu besedilu in ga celotnega uprizoril. Germanizme je izpustil ali poslovenil. Žal tega teksta v celoti še nismo našli. Kljub težavam je Debeljak verno poustvaril loško procesijo. Slike so prihajale izza šole in prišle pred publiko z arenskim avditorijem s tisoč gledalci. Skratka velika predstava s prav takim odrom, kakor ga imate, Milan, zdaj. To je, dolga rampa navzgor, več metrov odra in nato dolga rampa navzdol. Vsaka slika je prišla na rampo, odigrala svoj part, odšla in že ji je sledila druga. Zaradi zahtevnosti (konjenica) in pomanjkanja časa, niso uspeli ustvariti dosledno izvorne procesije. Bil je to velik, izredno pomemben, žal po krivici pozabljen slovenski gledališki dogodek. Mogoče bo ravno ta Debeljakova uprizoritev leta 1936 odločilno vplivala na uvrstitev *Škofjeloškega pasijona* na reprezentativni Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Prav zaradi tega prvega predvojnega pasijonskega stoletnega mostu. Med vojno in po vojni *Škofjeloški pasijon* pri nas ni bilo možno izvesti. Zato pa so bile drugi časovni most povojne uprizoritve *Škofjeloškega pasijona* čez mejo: Mahničev gledališki pasijonski triptih v Trstu in Benečiji, kjer je bil *Škofjeloški pasijon* samo en njegov del in v Globasnici na Koroškem ter pri naši diaspori v Argentini. Tako imamo za *Škofjeloški pasijon* skoraj desetletne pasijonske mostove od Debeljaka pa vse do Kokalja.

Se opravičujem za ta daljši intermezzo, ampak to je izziv tudi za vas. Vse vas imamo za pasijonce, tudi vaše radijske iz leta 1992 in Kuretov radijski pasijonski most v Ljubljani leta 1931, ter še njegovega teatarskega v Kranju leta 1932 in 1933.

Naše vedenje o *Škofjeloškem pasijonu* je potrebno s tem dopolniti. Zelo pa bom hvaležen, če nam bo uspelo iz tega srečanja danes narediti še en vzporedni pasijonski most. Upam, da se boste fotografirali, da bi lahko današnji dogodek objavili v naši reviji. Neposredno pred letošnjo uprizoritevijo *Škofjeloškega pasijona* se vam zahvaljujem za ta vaš teatarski angažma in pričakujem še nadaljnje sodelovanje. Hvala lepa!

Mitja Feguš: Jaz bi samo g. Goloba vprašal, če bi se dalo tako skicirati, v kolikih potezah, po čim se vaša režija razlikuje od režije Kokalja ali pa Gartnerja. Oziroma vaš režijski koncept.

M. G.: Kokalj je svoj režijski pristop označil kot zgodovinsko-ljudsko rekonstrukcijo, pri čemer je treba upoštevati, da je po izobrazbi etnolog in slovenist. Tako je po eni strani združeval etnološki ljudski princip, kjer je na znanstveni na-

čin poizkušal čim bolj rekonstruirati *Škofjeloški pasijon*, to mu je olajšalo reševanje praktičnih problemov, ki se pojavljajo pri postavitvi takšnega dela v soočenju z dejanskimi zmožnostmi tedanjega časa, razpoložljivih financ, organizacijskega ustroja in tako naprej. Kot slovenist je zelo dobro poznal dramaturgijo *Škofjeloškega pasijona*, kar mu je omogočalo, da pri realizaciji ni izgubil vsebine. Imel je odlično strokovno podporo, ki mu je pomagala pri realizaciji. Npr. Marko Marin za gledališko zgodovino, lektor Jože Faganel, Metoda Zorčič za dramsko igro, skladatelj Tone Potočnik in številni drugi. Gartner je 2009 razširili pasijon in ga utrdil tako med pasijonci, Ločani in povečal njegovo prepoznavnost v Sloveniji, saj je dobesedno preromal Slovenijo križem kražem.

Sam gradim na zapuščini obeh mojih predhodnikov. Moj režijski koncept je kot prvo osnovan na jeziku, predvsem z mislijo, da se besedilo približa gledalcu v smislu večjega razumevanja. Gre za sodoben gledališki pristop k govoru, kjer ne vsiljujemo dobesednega, naivnega branja *Škofjeloškega pasijona*, ampak si dopuščamo nekaj svobode pri tem, da ga priljučimo vsakemu posameznemu igralcu. Seveda to ne pomeni, da smo ga kvalitativno nižali, ne gre za potuho amaterskim igralcem. Nasprotno, želeli smo se približati ljubiteljskim izvajalcem, saj lahko le z razumevanjem in čutenjem pride smisel govornega besedila do izraza. Toliko glede jezika, druga polovica koncepta pa je, kot sem že prej omenil, delati z igralci. Ta igralsko-režijski proces je zame zelo pomemben, ker se mi zdi, da je, tako kot sta povedala oba moja predhodnika, *Škofjeloški pasijon* izrazito močno gledališko delo, saj ima zelo veliko tega naboja. Upal bi si celo tezo, da je *Škofjeloški pasijon* pravzaprav ne samo napisan, ampak zapisan s strani Romualda. Tako postane pojem »ljudska« umetnost, bolj jasna, saj gre v resnici za talentirane posameznike, ki so pred 300 leti pasijon prvotno uprizarjali. S svojimi talenti in besedami so bogatili izvirno biblijsko zgodbo oziroma pripovedovali zgodbo *Škofjeloškega pasijona*. V tem smislu nadaljujem to Romualdovo poslanstvo, izročilo, saj si do neke mere dovoljujem, da še naprej gradimo razumevanje vsebine *Škofjeloškega pasijona* in njegovega svojskega izraza, skozi igralsko metodo, skozi igralčevo telo.

A. J.: Gospod Florjančič, mogoče vas bo moj odgovor malo razočaral ali pa morda tudi malo presenetil. Ko smo začeli, smo naredili integralno radijsko varianto in to je bila prva in edina želja. Takoj zatem se je pojavila želja, da bi projekt prenesli tudi v vidne medije, v TV in gledališki svet. Povezali smo se s Festivalom Ljubljana, ki je bil že takrat pripravljen dati vse svoje tehnične in človeške resurse za izvedbo tega gledališkega projekta. Istočasno smo se pogovarjali s televizijo, ker ima največji in najcenejši fundus in je bil na razpolago, zlasti kar se tiče kostumskega dela. Glede avtorskih pravic, ki sem jih prej omenil, so bile te avtorske pravice kupljene ne samo za pasijon v globalu, tako kot ste morda vi razumeli, ampak za uprizoritev, kjer bi nastopali isti igralci, isti ansambli, kakor v radijski varianti. To se pravi simfonični

orkester, dirigent, avtorske pravice za komponista, pravice tonskih posnetkov itd... Nikakor, niti slučajno, nismo želeli pri tem izključiti Škofje Loke. Povedal vam bom nekaj podatkov, ki so dosti zanimivi. Premiera je bila 7. oktobra 1992 in takoj za tem je sledila okrogla miza, na katero so bili vabljeni tudi predstavniki Škofje Loke: dr. Metod Benedik, dr. Marko Marin, profesor Kuret, in drugi, kjer smo se že pogovarjali o *Škofjeloškem pasijonu*. Za tem je bil v četrtek, 5. novembra 1992 ob 18. uri *Škofjeloški pasijon* predstavljen v kapeli Škofjeloškega gradu. Tja nas je povabil odbor za uprizoritev *Škofjeloškega pasijona* in Radio Slovenija je šel tja, da bi enostavno našli možnost tesnega sodelovanja. Takoj za tem, oprostite, da bom s temi datumi še naprej odgovarjal, ampak, ker ste me že tako natančno vprašali, je prav, da natančno odgovorim. 15. oktobra 1993 je Občina Škofja Loka na osnovi teh naših pogovorov in v želji po sodelovanju med Škofjo Loko in Festivalom Ljubljana, razpisala natečaj za izvedbo *Škofjeloškega pasijona*. V imenu avtorske ekipe smo mi (Radio Slovenija in Festival Ljubljana) poslali ponudbo in sinopsis. 11. novembra 1993 je komisija podelila naši ideji uprizoritve drugo nagrado. Komisijo so sestavljali Alenka Bajželj, Metod Benedik kot predsednik in Meta Petrač. Prva nagrada ni bila podeljena. Istega dne smo na podelitvi nagrade imeli pogovor pri županu, takratnemu predsedniku Izvršnega sveta Škofje Loke, gospodu Vincenciju Demšarju. Na pogovor so bili vabljeni vsi člani komisije in so se ga tudi vsi udeležili, namen pogovora pa je bil, da bi prišli do soglasja kako uprizoriti *Škofjeloški pasijon* v Škofji Loki s temi parametri, o katerih smo se že prej pogovarjali. Istočasno smo imeli tudi pogovore o možnosti, kako uprizoriti in vzporedno prenesti pasijon iz Škofje Loke tudi v Ljubljano. Skratka, da bi bil uprizorjen v obeh mestih. Za tem smo imeli še enkrat, jaz osebno sem bil v Škofji Loki, predavanje o *Škofjeloškem pasijonu* v okviru Simpozija o *Škofjeloškem pasijonu* v Sokolskem domu in takrat sem popolno dokumentacijo o *Škofjeloškem pasijonu* predal vam in županu za objavo v reviji *Pasijonski doneski*, da bi bila ta zgodovinska pot bolj jasna. Čisto na koncu moram priznati, da še zdaj mislim, da je pravilno, da je *Škofjeloški pasijon* v Škofji Loki in poudariti moram, da je *Škofjeloški pasijon* vreden kot gledališko dejanje. Mislim pa, da Škofja Loka ni ekskluzivni lastnik tega dela. Morda je rešitev, kakršno je predlagal kolega profesor dr. Marin, da mora biti to v okviru Škofje Loke, pravilna in jaz ji ne ugovarjam, jo zelo podpiram in želim Škofji Loki, da bi bile v Loki redne uprizoritve.

Moram pa omeniti še nekaj. *Škofjeloški pasijon* v radijski ali pa slušni izvedbi je prerasel samo raven radijskega medija. Izšel je na nosilcih zvoka, to pomeni da je še danes dosegljiv vsakemu, ki ga želi poslušati, integralno pa je objavljen tudi na spletu v okviru spletne strani SAZU za kar je poskrbel gospod Ogrin. *Škofjeloški pasijon* je bil eden izmed velikih izvoznih artiklov slovenske kulture za predstavitev Slovenije v mednarodnem prostoru. Doživel je veliko prezentacijo na mednarodnem festivalu na Hvaru, resda v skrajšani varianti, bil je preveden v angleščino,

kar do takrat ni bil, dosegel je velik uspeh na festivalu Santa Chiara v Assisiju in bil je predstavljen v okviru simpozija Pasijonske baštine na Hrvaškem in en del referata Franca Križnarja iz Škofje Loke ter en del mojega referata sta tudi objavljena kot dokument o *Škofjeloškem pasijonu*. Skratka, uspelo nam je in to je tisto, kar se mi zdi zelo pomembno, da smo *Škofjeloški pasijon* ne samo obudili doma, ampak smo ga tudi internacionalizirali. Čisto na koncu bi rad še dodal, da je dobro in pozitivno, da je *Škofjeloški pasijon* prerastel osnovni religiozni moment ter ideološki namen in da je prišel na splošnejši gledališki prostor. S tem je dobil širšo sporočilnost, razširil si je prostor in je bolj razumljiv.

Če dovolite, bi vam danes pokazal tudi režijski tloris uprizoritve, ki je, kot bo ste videli, upošteval vse didaskalije in je kot shematični zapis podoben Kobetovi sliki in maketi.

M. G.: Jaz bi mogoče še z druge strani podprl to, kar gospod Jan govori. Namreč ravno v režijsko-igralskem procesu, torej v zadnjih mesecih, po nešteti pogovorih, ki sem jih imel z igralci, pa s predstavniki iz občine in različnimi strokovnjaki; se mi vse bolj oblikuje [moje osebno] mnenje, da je *Škofjeloški pasijon* potrebno jemati kot čisto gledališko delo – par excellence. Konec koncev kako drugače bi ga pa lahko klasificirali? Edino to ustvarjalno izhodišče mu omogoča, da živi in da se razvija. Seveda lahko nanj gledamo partikularno, recimo žanrsko, saj ima elemente duhovne drame, ima elemente igre sveta iz srednjega veka, ima biblične vsebine, pa barok... Sedaj ob koncu dela s to igralsko ekipo me vse bolj zanima, poleg te »Kokaljeve«, ki je postala »uradna« uprizoritev na trgih Škofje Loke, tudi kakšni so ostali, možni derivativi *Škofjeloškega pasijona*. Sedaj vidim, da so možne tudi drugačne postavitve, recimo neprocesijske oblike *Škofjeloškega pasijona*. Mislim, da tako sobivanje različnih oblik, mogoče celo žanrskih oblik *Škofjeloškega pasijona*, nikakor ne zmanjšujejo vrednosti tega *Škofjeloškega pasijona*. Saj, če se prav spomnim, pasijon izvirno ni poimenovan Škofjeloški ampak samo Pasijon. Pridevnik »škofjeloški« mu kasneje pritaknejo drugi. Tako radijska verzija, kot uprizoritev v SNG Drami posedujeta to presežno dimenzijo *Škofjeloškega pasijona*, ki se zrcali na obnebu večnih resnic. Zgodba se odvija v drugih prostorih in časih, ki jih je sposobna rekonstruirati edinole umetnost. In to je tisto, kar je potrebno poudariti, ker edino na tak način *Škofjeloški pasijon* lahko prerašča naš čas, naša razmišljanja, naše ujetosti.

R. A.: Na tej točki bi rad zaključil z našim pogovorom, kar ne pomeni, da se naše druženje zdaj zaključuje. Najprej hvala gospe Meti Hočevnar, gospodu Alešu Janu, gospodu Milanu Golobu, ki so bili tako prijazni, da so se odzvali vabilu Slovenskega gledališkega inštituta in prišli z nami podeliti svoje izkušnje. Sedaj pa, če bo zanimanje, bo gospa Sandra Jenko v njihovi stalni razstavi odprla in pokazala tudi senzorialno maketo *Škofjeloškega pasijona*.

Andreja Ravnihar Megušar

DNEVI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 2017

SKUPINA ZA PASIJON

Z željo po ohranjanju »pasijonske kondicije« v letih od 2009 do 2015 so se po končani uprizoritvi *Škofjeloškega pasijona* aprila 2009 razvijali številni načrti in predlogi za ohranjanje pasijonskega duha in njegove tradicije. Ciklično uprizorjanje je pravzaprav temelj za prenos *Škofjeloškega pasijona* iz generacije v generacijo. Občina Škofja Loka je sprejela tudi odlok, po katerem se rekonstrukcijo *Škofjeloškega pasijona* uprizarja vsakih šest let. Poseben pomen za oživljanje pasijona pa so predstavljale prireditve in aktivnosti v medpasijonskem času med letoma 2009 in 2015 in po uprizoritvi leta 2015. Na pobudo številnih prostovoljcev, članov škofjeloških društev je bila v sodelovanju z Občino Škofja Loka ustanovljena SKUPINA ZA PASIJON. Prvo srečanje je bilo organizirano 30. novembra 2009 in tako vse nadaljnje dogodke in aktivnosti v medpasijonskem času združila v Dneve *Škofjeloškega pasijona*. Njeno delovanje je usmerjeno na oživitve ustvarjalnosti na področju uprizoritvene umetnosti, ohranjanje prisotnosti pasijona v mestu in okolici, organiziranje različnih aktivnosti in zagotovitev ustreznih prostorov za hrambo pasijonskih rekvizitov. Večji del prireditev je organiziranih v postnem času.

Po končani uprizoritvi *Škofjeloškega pasijona* aprila 2015 so se prav tako razvijali številni predlogi za ohranjanje pasijonskega duha, še posebno mesto pa se je namenilo *Dnevom Škofjeloškega pasijona*, ki so bili organizirani že od leta 2010. Veliko moči in znanja se je namenilo vpisu na Unescov seznam, še vedno pa se je po izvedbi pasijona 2015 namenilo veliko pozornosti tudi aktivnostim v medpasijonskem času. Te vsebine pravzaprav pripravljajo in organizirajo loška društva. Občina kot nosilec *Škofjeloškega pasijona* nastopa kot koordinator dogodkov, le-te pa ustvarjajo člani društev povsem prostovoljno, ki s srcem in pasijonskih duhom pristopajo k pasijonu.

DNEVI ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA 2017

Dnevi Škofjeloškega pasijona, ki jih prirejamo v letih, ko ni uprizoritev, so se začeli 8. marca z uradno podelitvijo certifikata ob vpisu *Škofjeloškega pasijona* na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Nadaljevali so se s *Pasijonskim večerom 2017* v Stari Loki, odmevni sta bili dve pasijonski razstavi v Sokolskem domu, predavanje o dogajanjih v Etiopiji 2016, predstavitev publikacije *Pasijonski doneski 2017*, pasijonske delavnice na Cvetno soboto ter dva dogodka ob *Romualdovem dnevu*. Tako so *Dnevi Škofjeloškega pasijona* v letu 2017 potekali od 8. marca do 22. aprila. Ker je bilo leto 2016 z vpisom na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva prelomno v zvezi z nadaljnjo turistično promocijo *Škofjeloškega pasijona*, so bili lanskoletni Dnevi zaznamovani s temi dogodki.

Osmega marca je v organizaciji Občine Škofja Loka in Muzejskega društva Škofja Loka v Sokolskem domu potekala uradna podelitev certifikata ob vpisu *Škofjeloškega pasijona* na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Županu mag. Mihju Ješetju je uradno listino na slovesnosti izročila mag. Damjana Pečnik. Državna sekretarka na ministrstvu za kulturo je v nagovoru čestitala Ločanom za izjemen uspeh, dosežen po šestletnem trudu, ki predstavlja zmago lokalne skupnosti, stroke, države, diplomacije in velikega števila entuziastov. Na prireditvi, ki je bila obarvana s staro glasbo skupine Capella carniola je poleg podelitve certifikata potekala tudi predstavitev fotografij z zasedanja Medvladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine Unesca od 27. novembra do 2. decembra 2016 v etiopski Adis Abebi. Prav tam je bil 1. decembra 2016 *Škofjeloški pasijon*, ki ga po besedilu patra Romualda Marušiča iz leta 1721, vsakih šest let v velikonočnem času uprizarjamo v Škofji Loki, uvrščen na Unescov seznam. Tako je *Škofjeloški pasijon* postal prvi element nesnovne kulturne dediščine iz Slovenije, ki je bil uvrščen na ta prestižni seznam.

Naslednji dogodek je potekal 24. marca v Stari dekaniji v Stari Loki v organizaciji Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka in Župnijskega zavoda sv. Jurija Stara Loka. Tokrat so člani društva in domačini iz Stare Loke pripravili *Pasijonski večer 2017* v Stari Loki z naslovom POT NA KALVARIJO s kulturnim programom izbrane poezije Denise Levertov in godalnega tria Alfreda Šnitkeja.

31. marca smo s ponosom in navdušenjem z vpisom *Škofjeloškega pasijona* na Unescov seznam odpirali dve pasijonski razstavi in predstavili novo številko *Pasijonskih doneskov 2017/12*, katerih vsebino je tako kot vse dosedanje, zasnoval urednik Alojzij Pavel Florjančič. Muzejsko društvo Škofja Loka in Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka izdajata *Pasijonske doneske*, samo predstavitev pa je tokrat obogatilo predavanje o dogajanju na zasedanju Med-

vladnega odbora za varovanje nesnovne kulturne dediščine Unesca v Adis Abebi v Etiopiji.

Dobršen del *Pasijonskih doneskov 2017* je bil posvečen vpisu *Škofjeloškega pasijona* na Unescov seznam, poleg tega pa smo tokratno publikacijo posvetili tudi desetletnici članstva v združenju Europassion ter fotografoma *Škofjeloškega pasijona*, pokojnima Tomažu Lundru in Petru Pokornu st. V *Doneskih* je bila objavljena celotna dokumentacija za Unesco, po Florjančičevih besedah nekakšen učbenik, po katerem se lahko zgledujejo drugi, ki želijo vpisati svojo dediščino na Unescov seznam. Dokumentacija je obsegala kar 18 strani in je bila zelo zahtevna, saj se je pripravljala že od leta 2009. Priložiti pa smo morali tudi fotografsko gradivo in film, ki smo ga tokrat pokazali udeležencem pasijonskih dni.

Še istega dne smo v Sokolskem domu odprli pasijonsko razstavo priznane fotografinke Tatjane Splichal o križevem potu, posnetem na uprizoritvi *Škofjeloškega pasijona 2015* in njenih fotografij Plečnikovih lestencev iz cerkve sv. Frančiška Asiškega v Šiški. Iz Selc se je v škofjeloški kulturni hram selila njena razstava fotografij »Svetloba časa« in bogatila prostore vhodne dvorane. Fotografinja, doma iz Reteč, sedaj pa Ljubljanka, je fotografije posnela na uprizoritvi *Škofjeloškega pasijona 2015*. Njene fotografije danes kot križev pot trajno krasijo sodobno cerkev v Podutiku. Pasijonsko fotografsko razstavo je pospremila bogata misel župnika Marka Čižmana, ki je bila objavljena v *Pasijonskih doneskih 2017/12*. /.../ »Ni mi znano, da bi kje imeli fotografski križev pot z žive uprizoritve Kristusovega pasijona. /.../ Ker smo v tistem času imeli v cerkvi lečasne slike križevega pota, je Tatjana predlagala da bi jih nadomestili s fotografijami iz *Škofjeloškega pasijona*. Ideja je bila dana v idealnem času, saj so ustvarjalci po nekaj letih premora tisto leto zopet pripravljali pasijonsko igro v Škofji Loki. Beseda je dala besedo in tako smo se odločili, da poizkusimo. Ideja je bila, da se posamežne fotografije, ki bi kar najbolje uprizorile bistvo posameznih postaj. Fotografinja Tatjana je stopila v stik z Blažem in Klemenom Karlinom ter Andrejo Megušar. Kasneje je predstavila idejo tudi režiserju Milanu Golobu. Režiser in igralci so nam šli res na roko, saj so uprizoritve nekaterih postaj križevega pota morali zaigrati prav za fotografiranje. V pasijonu jih namreč ni bilo. Malo pred koncem pasijonskih iger se je pred mano znašel zajeten kupček fotografij. Začelo se je izbiranje in odločanje, katere fotografije bodo najprimernejše. Nekatero sliko je bilo lahko izbrati, pri drugih je bilo potrebno več časa in pogovora, da smo izbrali najprimernejše. Za mnenje smo se obrnili še na nekaj drugih ljudi in tako se je počasi oblikoval izbor slik, kot jih imamo sedaj. /.../ Nov križev pot smo predstavili in blagoslovili konec aprila 2016. Na ta dogodek smo povabili župljane in vse ustvarjalce *Škofjeloškega pasijona*«.

Razstavo Splichalove pa so bogatile tudi fotografije Plečnikovih luči iz cerkve sv. Frančiška Asiškega v Šiški. P. dr. Edvard Kovač je ob 90-letnici te Plečnikove cerkve v delu *Plečnikova izpoved vere* (Tatjana Splichal je prispevala fotografije) zapisal: »Že stari Grki so pojmovali lepo kot kraljevsko pot k modrosti, se pravi k resnici in k večni Dobroti. Mojster Jože Plečnik je bil utelešeno iskanje te lepote. Iskal je pot, na kateri bi zaslužil samo večnost, dobroto iz onstranosti in čisto resnico. Zanimivo je, da se je Plečnikova izpoved vere v Lepoto na poseben način izrazila prav pri gradnji šišenske cerkve sv. Frančiška Asiškega. /.../ Šlo je za vprašanje, kako evharistično daritev ali skrivnost ljubezni združiti z občestveno, se pravi s človeško ljubeznijo, hkrati pa tudi za željo prepustiti Duhu, ki veje, kjer hoče, da na poseben način zasiže v vsakem srcu. To idejo je mojster uresničil tako, da je kot prvi v Sloveniji znova naredil (po zgledu rimskih bazilik) ambone, ki so obrnjeni k ljudstvu in ki naznanjajo nov središčni oltar Ljubezni, kot ga je kasneje načrtoval II. vatikanski koncil. Na drugi strani pa je izdelal načrte za enkratne svetilke. Zamislil si je vsako drugačne oblike, saj je imela vsaka svojega darovalca. Tako je cerkev osvetlil s potezami posameznikov ter s tem pokazal, da je Duh neponovljiv in da vedno na novo rojeva oblike in podobe. /.../ Naj k iskanju in doživljanju te Lepote prispevajo tudi spominske razglednice, ki nas s Plečnikovimi besedami in z umetniškimi fotografijami vodijo k viru njegove ustvarjalnosti!« Ob čudoviti razstavi pa so bile ob tej priložnosti predstavljene tudi razglednice, ki jih je izdala župnija sv. Frančiška Asiškega iz Ljubljane.

Druga pasijonska razstava je krasila preddverje Sokolskega doma in nudila vpogled dogajanj na Unescovem zasedanju v Adis Abebi v Etiopiji novembra in decembra 2016, ki so se ga iz Škofje Loke udeležili Jože Štukl iz Loškega muzeja, Aleksander Igličar iz Muzejskega društva in Jernej Tavčar z občine. Slovensko delegacijo je na zasedanju medvladnega odbora vodila dolgoletna diplomatka Magdalena Tovornik, podpredsednica slovenske nacionalne komisije za Unesco in nekdanja veleposlanica naše države pri Unescu. Trojica Ločanov je skupaj s Tovornikovo z občinstvom podelila tudi svoja doživetja s takratnega zasedanja. S tega zasedanja so udeleženci prinesli številne fotografske utrinke in kot je zapisal Jernej Tavčar: »Mag. Jože Štukl /.../ je s pogledom potrpežljivega foto-kronista zvesto beležil dogajanje na diplomatskem parketu in lovil dramatične trenutke urbanega utripa te večmilijonske afriške prestolnice. Vzame si čas za dragocene eksponate v zbirkah in depojih etiopskih nacionalnih institucij: arhiva, knjižnice, muzejev in univerze. Prevzame ga mistična atmosfera etiopskega svetega mesta Lalibela in arhetipske podobe afriške divjine. S pričujočo razstavo fotografije s popotovanja po tej veliki afriški državi in njeni starodavni kulturi prinaša tudi med nas...«.

Na Cvetno soboto, 8. aprila, je v dopoldanskem času že osmo leto zapored škofjeloško Prosvetno društvo Sotočje na Mestnem trgu pripravilo Pasijonske

Na fotografiji so br. Miha Sekolovnik, Kapucinski samostan Škofja Loka, prelat Anton Slabe, stolni kanonik, duhovni pomočnik v župniji Selca, predstojnik br. Jožko Smukavec, Kapucinski samostan Škofja Loka, p. Marjan Kokalj DJ, župnik Damijan Prošt, župnija Selca, foto Tatjana Splichal

delavnice. Člani društva so pripravili tudi material (bršljan in drugo zelenje) z namenom izdelovanja butaric na stojnicah.

Z *Romualdovim dnem*, obletnico smrti očeta *Škofjeloškega pasijona* patra Romualda so se *Dnevi Škofjeloškega pasijona 2017* zaokrožili z dvema dogodkoma. 21. aprila sta prof. dr. Erich Prunč in dr. Matija Ogrin v Miheličevi galeriji v Kašči predstavila temo »Kapelski pasijon: vzporednice in razlike s procesijo patra Romualda«. 22. aprila pa se je v Sokolskem domu odvrtel dokumentarni film *Izza Škofjeloškega pasijona 2015* avtorja Marka Mitje Feguša.

KOMU PASIJONI IN ZAKAJ

Vpis na Unescov seznam je izziv za vse, da se še bolj povežemo in zavedamo pomena *Škofjeloškega pasijona*, ki predstavlja eno največjih dragocenosti srednjeveškega mesta Škofje Loke. Je edinstven del kulturne zgodovine slovenskega naroda in ima velik pomen tudi v Evropi. Ob podelitvi certifikata je mag. Damijana Pečnik izrazila prepričanje, da je vpis *Škofjeloškega pasijona* najprej na nacionalni, sedaj

pa še na Unescov seznam dobra popotnica, da bomo s pridobljeno znamko znali uspešno in trajno trgovati, predvsem pa ohranjati dediščino, ki nam je bila zaupana.

Se pa kot soustvarjalka številnih pasijonskih dogodkov na Loškem strinjam s prof. dr. Janezom Bogatajem, ki je opravil SWOT analizo vloge in vključenosti nesnovne kulturne dediščine v turizmu, da med prednosti šteje »posredovanje in dostopnost zvrsti in podzvrsti nesnovne kulturne dediščine najširšemu krogu ljudi (turistov)«. Hkrati pa vidi številne nevarnosti in celo grožnje, ki se lahko pojavljajo (nosilec *Škofjeloškega pasijona* je Občina Škofja Loka): »nepravilna (negativna) komercializacija in zloraba zvrsti ter podzvrsti nesnovne kulturne dediščine ter močan delež ljubiteljskih pristopov brez upoštevanja strokovnega, »v našem primeru« dohovnega usmerjanja in vodenja.

V referatu »Komu in zakaj pasijoni danes in jutri« na mednarodnem simpoziju PASIJONI V EVROPI - Bogata dediščina za prihodnost (leta 2011 v Škofji Loki) je Borut Gartner izpostavil »da bo Pasijon močan in vreden le takrat, ko bo v naših srcih kot duhovno bogastvo. Duh bo deloval v vse smeri, a na koncu bomo spoznali, da to ni navadna gledališka predstava, ampak Dar od zgoraj. *Skupaj branimo pasijone kot duhovo in ne kot tržno bogastvo!, saj je v Evangeliju po Mateju zapisano ZASTONJ STE PREJELI, ZASTONJ DAJAJTE*«. Slabi pasijonci bomo, če bomo svojim otrokom pustili nekakšno votlo tradicijo ali folklorne pasijone; slabo bo, če se bo s pasijoni gledališko eksperimentiralo! Dobro pa bo, če bomo znali v pasijonih obuditi Duha, tistega veličastnega, mogočnega, ki nas bo preplaval z Dobrim. To pa še zdaleč ni lahko in v ta proces mora biti vključeno vse: najprej jaz kot posameznik, ki se poveže v občestvo in nato brez sprenevedanja te spremembe doseči prek lastnih pasijonov«.

Namesto zaključka naj pospremim z Gartnerjevimi besedami:

»Komu in Zakaj pasijon Danes in Jutri!?

Meni in Tebi, da bi postala Dobra danes in da bi Dobra ostala tudi jutri.

Nam in Vam, da bi z Dobroto na miren in strpen način premagovali Slabo, ki z vsakim trenutkom stopa v nas in nas želi pridobiti zase. Vsem ljudem dobre volje, da bi v pasijonu našli navdih za spremembe in ljubezen, ter sami postali zgled mirnega, modrega in sočutnega človeka, ki ga ta svet nujno potrebuje – danes in jutri!«

Urška Florjančič

PASIJONSKI VEČER 2017 V STARI LOKI

POT NA KALVARIJO¹: Izbrana poezija Denise Levertov in glasba za godalni trio Alfreda Šnitkeja

Postni čas nas kliče k duhovnemu zrenju. Vabi nas, da se zazremo globoko vase in premišljujemo duhovno pot, ki jo hodimo skozi življenje. Tokrat smo za premišljevanje na *Pasijonskem večeru v Stari Loki* izbrali pesmi angloameriške pesnice minulega stoletja, Denise Levertov (1923-1997), ki predstavljajo povzetek njenega duhovnega iskateljstva in glasbo ruskega skladatelja Alfreda Garjeviča Šnitkeja (1934-1998), ki je navdihnila pesnico, da je ob njej napisala eno izmed svojih pesmi. Štirinajst recitiranih pesmi v izvedbi domačih bralcev za štirinajst postaj križevega pota se je prepletlo z instrumentalno glasbo za violino, violo in violončelo.

Na glasbeno-scenskem recitalu smo se zbrali v petek, 24. marca 2017, ob 19. uri, že tradicionalno v prostorih nekdanje starološke dekanije. Nad vhodom so obiskovalce pozdravile tri pasijonske zastave iz pasijonske garderobe, ki se nahaja v prostorih nekdanje vojašnice. Prostor smo scensko obogatili s Pasijonskim križem, ki ga je v pasijonskem letu 2015 izdelal Franc Temelj, ki živi in dela med Žirmi in Puštalom pri Škofji Loki. Na njem je s štirinajstimi fotografijami, ki ponažarjalo štirinajst postaj križevega pota, upodobil križ, ki so ga Žirovci postavili leta 1989 na istem mestu, kjer je od leta 1935, ko je bil v Ljubljani evharistični kongres, stal evharistični križ, a so ga po drugi svetovni vojni uničili. Ob zaključku večera smo se zadržali v prijateljskem druženju ob postnem prigrizku in loški medli, za kar je prijazno poskrbela domačinka Tončka Trilar.

Pasijonski večeri v Stari Loki, ki se že vrsto let uvrščajo med dogodke t. i. *Dnevov Škofjeloškega pasijona*, so priložnost, da se srečamo prijatelji pasijona in ljudje dobre volje, ki smo pripravljene podariti svoje talente in prosti čas za živo občestvo, ki ga gradimo med nami. Z njimi že šesto leto zapored utrjujemo pasijonsko kondicijo na Loškem in pričujemo, da zgodba Jezusovega trpljenja, smrti in vstajenja poraja življenje.

¹ Naslov pesmi Denise Levertov (1923-1997) iz pesniške zbirke *Potok in safir*, prevod Miljana Cunta in Nada Grošelj, KUD Logos, Ljubljana, 2015

Program recitala:

glasba

Urška Florjančič

Pot na Kalvarijo

glasba

Marjan in Irena Debeljak

*Človek**O bivanju*

glasba

Gregor in Maja Voje

*Oltarji**Začetek modrosti*

glasba

Rok in Metka Oblak

*Prvinsko čudenje**Migetavi um*

glasba

Jana in Marcel Kokelj

*Izpoved**Fragmenti psalmov (Šnitkejev
godalni trio)*

glasba

Gašper in Špela Markelj

*O skrivnosti utelešenja**Živeti v Božji milosti**Glasbeni izvajalci - Godalni trio:*

Mojca Trilar – violina

Gea Pantner Volfand – viola

Jaka Trilar – violončelo

*Scena: Pasijonski križ, avtor Franc Temelj**Izbor pesmi, delo z recitatorji in režija: Neža Karlin**Pozdrav in beseda o pesnici Denise Levertov: Neža Karlin**Beseda o Temeljevem pasijonskem križu: Alojzij Pavel Florjančič**Beseda zahvale na večeru: starološki župnik mons. dr. Alojz Snoj**Priprava prostora in scene / Tehnična ekipa: Marcel Kokelj, Andrej Høivik,**Aleksandra Høivik, Urška Florjančič, Franc Temelj*

glasba

Ambrož in Lucija Demšar

*Salvator mundi: via crucis**Ikona: spust v predpekel*

glasba

Ana Florjančič

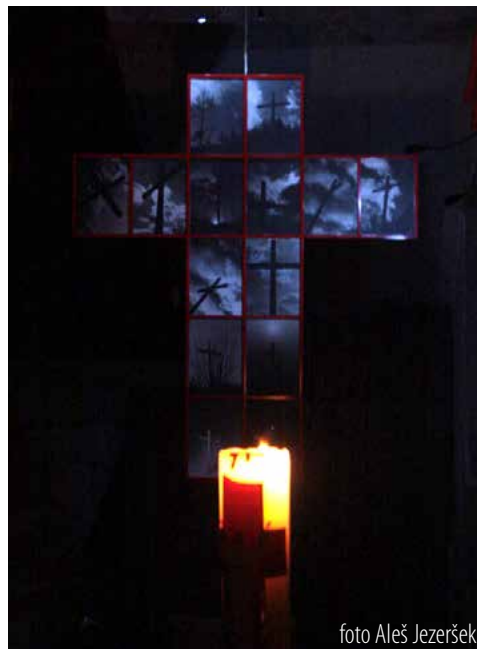
K prilikam o gorčičnem zrnu

foto Aleš Jezeršek

*Ozvočenje in osvetlitev s svečami in svetilkami za branje: Srečko Klančar,
Marcel Kokelj**Fotografija: Aleš Jezeršek**Pogostitev: Tončka Trilar**Zasnova dogodka: Alojzij Pavel Florjančič, Neža Karlin, Klemen Karlin**Tajništvo in komunikacija, zloženska: Urška Florjančič**Dogodek v sodelovanju pripravila: Župnijski zavod Sv. Jurija Stara Loka,
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka***Besede zahvale**

Vsako leto smo ob snovanju, pripravi in izvedbi pasijonskega večera priče človeški dobroti in požrtvovalnosti, ki prežemata našo malo skupnost. Hvala sem mnogim posameznikom, pogosto skritim očem, ki so pripravljene podati roko in pomagati na mnoge načine. Poleg teh, ki sem jih že omenila med pripravljavci dogodka, se zahvaljujem še Roku Oblaku in Stanetu Šmidu iz Veštra, da so z Marcelom zaprli številne odprtine v stavbi stare dekanije. Prav tako Matevžu Trilarju, možu in desni roki naše Tončke, da vsako leto potrpežljivo in ponižno ponudi svojo pomoč in podporo pri pogostitvi. Topel čaj nam je prijazno skuhal župnikova gospodinja Meta Snoj. Aleksandra Høivik leto za letom zvesto in z veliko ljubeznijo pripravlja prostor, tokrat pa se ji je pri krašenju in pripravi pridružila tudi Kristina Hrvatin. Hvala našim mladim pasijoncem Pavlu in Andreju Karlinu ter Jakobu Florjančiču, ki vsako leto bdijo nad mizo s knjižno bero *Pasijonskih doneskov* in nekaterih drugih pasijonskih publikacij Društva Lonka Stara Loka in MD Škofja Loka, ki jih obiskovalci lahko dobijo za simbolično ceno; tokrat jim je pomagal tudi Leon Oblak. In seveda hvala našemu župniku Alojzu Snoju, ki nam zaupa izbiro vsebine, daje proste roke pri pripravi dogodka in blagoslovlja naše skupno delo.

foto Aleš Jezeršek

Helena Janežič

PASIJONKE 2017

Pasijonka je sredozemska rastlina, ki je dobila ime po Jezusovem trpljenju – pasijonu. Njen cvet in drugi deli rastline spominjajo na mučilna orodja, ki so jih uporabili Kristusovi mučitelji: tri brazde na sredini cveta ponazarjajo tri žebelje, s katerimi so Kristusa pribili na križ; pet prašnikov pet Kristusovih ran; resice, ki so nanizane v cvetnem vencu ponazarjajo trnovo krono; špičasti listi simbolizirajo sulico; vitice pa biče, s katerimi so Jezusu zadajali udarce.

Leta 2015 so v Škofji Loki, kraju, kjer je doma *Škofjeloški pasijon*, čudovite rože s pomenljivim imenom prvič vzklike in od tedaj pognale že trikrat. Ideja, da bi se z branjem poezije dr. Tineta Debeljaka in drugih avtorjev spomnili 70-letnice konca druge svetovne vojne in povojnih pobojev, se je rodila v srcu in glavi Blaža Karlina. Na njegovo pobudo je bilo branje *pesmi o trpljenju v vojni in miru* pod naslovom *Pasijonke*, med 27. in 31. majem 2015, izvedeno prvič, 27. maja 2016 pa smo z branjem počastili 25-letnico rojstva naše domovine.

Spomin na preteklost, ki naj nam sveti v sedanjosti, da ne bomo ponavljali zablod svojih prednikov, nas je pripeljal do tretjega pesniškega recitala *pesmi o trpljenju v vojni in miru*, ki smo ga izvedli 27. maja 2017. Tokrat so Pasijonke odmevale skupaj s komorno glasbo. Na čudovit majski večer smo v nunski cerkvi v Škofji Loki uvodoma prisluhnili *Kvartetu za začetek časa*, ki ga je leta 2017 napisal 22-letni skladatelj Leon Firšt iz Celja, v osrednjem delu večera pa znamenitemu *Kvartetu za konec časa* francoskega skladatelja Oliviera Messiaena iz leta 1940. Oba kvarteta, napisana za zasedbo violina, klarinet, violončelo in klavir, so postvarili nadarjeni študenti Akademije za glasbo v Ljubljani, ki so se kljub mladosti izkazali za izjemno pretanjene glasbenike. Messiaenov kvartet so naštudirali na pobudo Klemena Karlina, s posredovanjem dveh rednih akademijskih profesorjev, klarinetista Jožeta Kotarja in pianista Bojana Goriška, ter z mislijo na izvedbo v okviru mednarodnega znanstvenega posveta ob svetovnem dnevu človekovih pravic z naslovom *Človekove pravice in temeljne svoboščine: ZA VSE ČASE!*, ki je 7. in 8. decembra 2016 potekal v Škofji Loki. Do te izvedbe iz različnih razlogov ni prišlo, medtem pa so mladi komorni glasbeniki nagovorili Leona Firšta, da jim je,

kot aluzijo in hkrati nasprotje brezčasne Messiaenove stvaritve, napisal še svoj kvartet. Prvič so z njima nastopili 19. aprila 2017 v Palači Kazina v Ljubljani, loški izvedbi pa je povsem novo razsežnost vdahnilo branje taboriščne poezije med enim in drugim kvartetom. Osem v rime spletenih pesmi, rojenih znotraj bodeče žice različnih taborišč druge svetovne vojne in časa po njej, je svoj odmev našlo v osmih stavkih Messiaenovega kvarteta:

foto Tatjana Splichal

I: *Liturgie de cristal*. (Kristalna liturgija)

Med tretjo in četrto uro zjutraj se prebujajo ptice: kos ali slavec improvizira sam, obdan z okruški zvokov, z obstretom trilčkov, ki se izgubljajo visoko v drevesnih krošnjah. Prestavite to na religiozno raven in dobili boste ubrano tišino nebes.

II: *Vocalise, pour l'Ange qui annonce la fin du Temps*. (Spev, za angela, ki naznanja konec časa)

Prvi in tretji del (zelo kratka) prikličeta moč tega mogočnega angela, okronanega z mavrico in odetega v oblak, ki je z eno nogo stopil na morje in z drugo na zemljo. Srednji del ponazarja nadčutne harmonije nebes. Blagi slapovi modro-oranžnih akordov na klavirju s svojim ubranim zvonjenjem okrašujejo skoraj koralni napev za violino in violončelo.

III: *Abîme des oiseaux*. (Brezno ptic)

Klarinet solo. Brezno je čas s svojimi bridkostmi in utrudljivostjo. Ptice predstavljajo nasprotje časa; so podoba našega hrepenenja po luči, zvezdah, mavricah, radostnih pesmih!

IV: *Intermède*. (Medigra)

Scherzo, ki je bolj vmesnega značaja kakor drugi stavki, vendar je z njimi povezan z nekaterimi melodičnimi reminiscencami.

V: *Louange à l'Eternité de Jésus*. (Hvalnica Jezusovi večnosti)

Jezusa tukaj motrim kot Besedo. Dolg in neskončno počasen melodični lok za violončelo z ljubeznijo in strahospoštovanjem povečuje večnost blage in

foto Tatjana Splichal

mogočne Besede, »ki je leta ne bodo nikdar izbrisala.« Veličasten napev razvija nežno in vzvišeno oddaljenost. »V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu in Beseda je bila Bog.« (Jn1,1)

VI: *Danse de la fureur, pour les sept trompettes*. (Poblazneli ples, za sedem trobent)

Ritmično najbolj izrazit stavek v skladbi. Štiri glasbila igrajo enoglasno <unisono>, da bi ponazorila zvok gongov in trobent (prvih šest trobent Razodetja, ki jim sledijo razne katastrofe, trobenta sedmega angela, ki napoveduje dovršitev Božje skrivnosti). Raba dodanih notnih vrednosti, ritmi so avgmentirani, diminuirani in neobrnjivi. Glasba izklesana iz velikanskega, zvenečega granita; jekleno gibanje, ki se mu ni moč upreti, ogromni bloki škrlatne razjarjenosti, zaledenele blaznosti. Prisluhnite zlasti strašnemu fortissimu teme v avgmentaciji in spremembi višine njenih različnih tonov proti koncu stavka.

VII: *Fouillis d'arcs en ciel, pour l'Ange qui annonce la fin du Temps*. (Mavrična prelivanja, za angela, ki naznanja konec časa)

Povrnejo se nekatere teme iz drugega stavka. Pojavi se mogočni angel, ki ga krona mavrica. (Mavrica je simbol miru, modrosti in vsega zvenečega in svetlečega utripanja) - V snu slišim in vidim oblake in napeve urejene v znane oblike in barve; po tej prehodni stopnji prelivanje nadčloveških glasov in barv. Ognjeni meči, tokovi modro-oranžne lave, nenadne zvezde, to so ta mavrična prelivanja!

VIII: *Louange à l'Immortalité de Jésus*. (Hvalnica Jezusovi nesmrtnosti)

Dolg violinski solo predstavlja dopolnilo solu violončela v petem stavku. Zakaj še ena hvalnica? Naslovljena je predvsem na drugi aspekt Jezusa - na Jezusa človeka - na Besedo, ki je postala meso in vstala od mrtvih, da bi nam podarila življenje. Tukaj vse predstavlja ljubezen. Počasno dviganje melodije do skrajne meje violinskega obsega je dviganje človeka k svojemu Bogu, Božjega otroka k svojemu Očetu, poboženega Bitja v raj.¹

Organizatorja Pasijonk:

Muzejsko društvo Škofja Loka (zanj predsednik mag. Aleksander Igličar)
Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka (zanj predsednik Klemen Karlin)
v sodelovanju z Akademijo za glasbo Univerze v Ljubljani

Recitatorja

Neža Bohinc in Gašper Murn

Glasbeniki

Tjaša Gorjanc, violina
Samanta Škorja, klarinet
Peter Kajzer, violončelo
Špela Horvat, klavir
mentor red. prof. Bojan Gorišek

Idejna zasnova

Blaž Karlin in Klemen Karlin

Izbor pesmi in uvodni nagovor

Helena Janežič

Bralne vaje

Neža Karlin

Fotografija

Tatjana Splichal

Spletna stran

www.pasijonke.si

UVODNI NAGOVOR (Helena Janežič)

Nato sem videl drugega mogočnega angela, ki se je spuščal z neba, ogrnjen v oblak. Nad njegovo glavo se je pela mavrica, obličje je imel kakor sonce in noge kakor ognjene stebre.

¹ Šinigoj B., Glasbena eshatologija Oliviera Messiaena: *Kvartet za konec časa* (citirano 30. 1. 2018). Dostopno na naslovu: http://www.academia.edu/28281069/Glasbena_eshatologija_Oliviera_Messiaena_Kvartet_za_konec_%C4%8Dasa

foto Tatjana Splichal

Z desno nogo je stopil na morje, z levo pa na zemljo.

In angel, ki sem ga videl stati na morju in zemlji, je vzdignil desnico proti nebu in prisegel pri njem, ki živi na veke vekov, ki je ustvaril nebo in kar je na njem, zemljo in kar je na njej, in morje in kar je v njem: »Ne bo več časa! V dneh, ko se bo oglašil sedmi angel in zatrobil, se bo dopolnila Božja skrivnost ...«

Besede iz knjige Razodetja nam pred oči zarišejo zimo leta 1940, ko je nastala glasbena mojstrovina z naslovom *Kvartet za konec časa*. Njen avtor, dvaintridesletni Olivier Messiaen je ob nepojmljivostih, ki so začenjale svoj strašljivi pohod, doživel apokaliptično videnje in ga zapisal z jezikom glasbe. Kvartet je nastal v taborišču za vojne ujetnike v šlezijemskem Görlitzu in bil prav tam, pred tisoč sojetniki in pazniki, tudi prvič izveden. *»Nikoli še nisem bil poslušan s takšno pozornostjo in razumevanjem. Mraz je bil nevzdržen, taborišče je bilo pokopano pod snegom. Štirje glasbeniki smo igrali na instrumente, ki so bili v bednem stanju: čelo je imelo le tri strune, tipke mojega klavirja se po udarcih niso vračale nazaj. Naša koncertna oblačila so bila neverjetna: oblečen sem bil v popolnoma raztrgan zelen suknjič, obut sem bil v lesene cokle ...«*

Skladbo sestavlja osem stavkov, kar ima simbolni pomen. Stvarjenje sveta se odvija v šestih dneh, sedmi dan pa je dan počitka, ki se nadaljuje v večnost in postane osmi dan, dan večne luči in nespremenljivega miru.

O miru in pomiritvi želijo spregovoriti tudi letošnje Pasijonke, ki jih že tretjič pripravljamo v maju in imajo prav tako močan simbolni pomen. 27. maja 1945 so britanski zavezniki z avstrijske Koroške v Titovo Jugoslavijo s prevaro poslali prvi konvoj razoroženih pripadnikov slovenske narodne vojske in civilistov, sledili so

foto Tatjana Splichal

še drugi. Večina vrnjenih je končala na moriščih, njihova poslednja postaja pred tem pa so bila taborišča.

Neizmerna je domišljija človeka, kadar se nameni škodovati sočloveku ali ga uničiti. A kakor je zapisala Hannah Arendt v svoji teoriji o banalnosti zla, *»večine zla na tem svetu ne povzročijo ljudje, ki bi izbrali zlo, fanatiki; pač pa mali ljudje, ki so se odtrgali od svoje človeške narave in ne razmišljajo - oziroma ostanejo tiho.«*

Taborišča – te zločinske stvaritve človeškega uma, so bila v času med in po drugi svetovni vojni posejana širom Evrope, po Sloveniji, tudi v Škofji Loki. A kakor hrepenenje po resnici in lepoti nikoli povsem ne utihne, tako tudi muze niso nehale peti sredi trpljenja, bede in smrti. Tudi tam so se rojevale pesmi. V prvem delu nocojšnjega večera jih bomo slišali osem. V nepredstavljenih razmerah za bodečo žico so jih med drugo svetovno vojno in po njej ustvarili slovenski ljudje, takrat v cvetu mladosti. Tako kot Messiaen, katerega delo bomo slišali v drugem delu večera, so spregovorili, da jih še danes lahko slišimo. Oni niso bili tiho.

Naj bodo njihove stvaritve opomin tudi nam, da ne ostanemo oziroma postanemo tiha večina, ki v poplavi človeške neumnosti dopušča razraščanje slepote ter slepo sledenje ideologom in ideologijam.

PESMI, PREBRANE NA PASIJONKAH 2017

Tine Debeljak

Pinija v Pompejih (Bagnoli pri Neaplju, 1947, 44 let)

France Filipič

Mauthausen (Mauthausen, 1944/45, 25 let)

Lojze Krakar

Pesnikovo drevo v taborišču smrti (Buchenwald 1945, 19 let)

Angela Lenar

V internaciji (Gonars, 1943, 19 let)

Karel Mauser

Mrtvi živim! (Rottenmann, 1945, 27 let)

Francka Gortnar

Verzi (Feienbach, 1944, 20 let)

Tine Debeljak

Žerjavi nad nami

Vladimir Kos

Marija z nami je odšla na tuje (Lienz, 1945, 21 let)

Tine Debeljak
ŽERJAVI NAD NAMI

Klin črnega broda–
 kričeči trikot žerjavov –
 reže sinjino jesenskega svoda
 nad taboriščem
 od severa na jug ...

O da sem jim drug!
 Blesk na peruti
 med letečim vriščem!
 Veslo nebnega čolna
 na valu k drugi poluti!

Visoko lete ptice –
 z naših rodnih streh štrki,
 od doma ...
 čez morje ...
 za Ocean ...

Bagnoli, 20. X. 1947

O, ubežniki mi:

Mlaka neplovna!
 Stoječ pristan,
 zajet v mrežo žice!
 Utopljeni brez splavov!
 Školjke, prižete k skali mrki
 ob razbitkih brodoloma!
 Blatna sipina ...

...

Čez odprto nebo orje
 brod žerjavov,

kriči
 kot naša bolečina.

foto Tatjana Splichal

Andreja Ravnihar Megušar
Urška Florjančič

PASIJONSKA SEKCIJA KULTURNO - ZGODOVINSKEGA DRUŠTVA LONKA STARA LOKA

Na prvi (ustanovni) seji novo izvoljenih organov Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka za mandatno obdobje 2017-2020, smo 8. marca 2017 ustanovili *Pasijonsko sekcijo*, katere naloga je »negovanje in razvijanje izročila Škofjeloškega pasijona ter širjenje pasijonske zavesti med člani, krajanji in tudi širše«, kot smo zapisali v sklepu o ustanovitvi nove sekcije društva. Vodi jo Andreja Ravnihar Megušar.

Pred tem smo na Zboru članov, ki je potekal v četrtek, 23. februarja 2017, potrdili novost med cilji in dejavnostmi našega društva, in sicer, da »društvo neguje in razvija izročilo Škofjeloškega pasijona in sodeluje pri njegovem uprizarjanju«. Naše društvo je zagotovo med redkimi, če ne prvo, ki ima med svojimi sekcijami tudi pasijonsko.

ZAKAJ PASIJONSKA SEKCIJA?

Stara Loka je zgodovinsko tesno povezana s pasijonom, kar smo izrazili že ob ustanovitvi našega društva, ko smo zapisali v naši preambuli:

»Na osnovi več kot tisoč let pričevanj o Stari Loki, cesarjeve darovnice iz leta 973, Lonke kot matice Škofje Loke, dediščine škofa Abrahama in njegovih Brižinskih spomenikov, prve omembe loških cerkva leta 1074 in prafare sv. Jurija, Andreja, Janeza, Jerneja in Martina iz Loke, nosilcev Škofjeloškega pasijona iz Stare Loke in okoliških vasi, Božičevih Memorabilia, zapuščine Starološkega gradu in Strahlove zbirke, miklavževanja in drugih znamenitosti, pobud in dejavnosti skupine Lonka od leta 1992, potrditve istovetnosti Stare Loke s ponovno postavitvijo krajevnih tabel leta 2009 in na podlagi Zakona o društvih (Uradni list RS, št. 64/2011 – uradno prečiščeno besedilo), ustanovni zbor Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka 29. januarja 2014 v prostorih Starološkega gradu za temeljni akt društva sprejema in razglašča naslednja Pravila Kulturno-zgodovinskega društva Lonka Stara Loka ...«

Prebivalci Stare Loke, okoliških naselij in krajev, kot tudi mnogi drugi zavedni Slovenci širom domovine in tudi izven naših meja, se iz spoštovanja do naše bogate in dragocene kulturno-zgodovinske dediščine in s pogledom, uprtim v prihodnje rodove, čutimo nagovorjene, da to dediščino skrbno negujemo, iz nje črpamo za

današnji čas in jo predajamo našim zanamcem. Na tem področju je veliko postoril že naš častni član društva Lonka Alojzij Pavel Florjančič, ki je zasnoval prvo slovensko serijsko publikacijo *Pasijonski doneski* (PD) in uredil vseh trinajst dosedanjih števil. Vsakoletni izid in predstavitev *Pasijonskih doneskov* prav gotovo sodi med osrednje medpasijonske dogodke v okviru *Dnevov Škofjeloškega pasijona*.

Prav tako že več let skupaj z župnijo Stara Loka prirejamo *Pasijonske večere v Stari Loki*, kot društvo pa smo aktivno sodelovali tudi pri zadnji uprizoritvi *Škofjeloškega pasijona 2015*. Da bi tem prizadevanjem dali še dodaten zagon in hkrati širili pasijonsko zavest med člani in krajani nasploh, smo se že večkrat pogovarjali o ustanovitvi posebne pasijonske sekcije društva, kar nam omogočajo Pravila društva. V društvu smo ocenili, da je čas za ustanovitev take sekcije, s katero bi tudi navzven izpričali svojo zavezanost pasijonu. Simbolen pomen ustanovitve naše pasijonske sekcije je bil v tem, da je bil istega dne, ko smo v društvu ustanovili pasijonsko sekcijo, Občini Škofja Loka uradno podeljen certifikat ob vpisu *Škofjeloškega pasijona* na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Čeprav smo o ustanovitvi pasijonske sekcije razmišljali že dlje časa, bi lahko rekli, da gre na simbolni ravni za enega prvih sadov vpisa *Škofjeloškega pasijona* na Unescov seznam.

SADOVI PASIJONSKE SEKCIJE

Glavna naloga pasijonske sekcije je negovanje in razvijanje izročila *Škofjeloškega pasijona* ter širjenje pasijonske zavesti med člani, krajani Stare Loke in širše. Nekateri naši pasijonski dogodki, npr. *Pasijonski večeri v Stari Loki* in soizdajanje *Pasijonskih doneskov*, že vrsto let oblikujejo vsebino *Dnevov Škofjeloškega pasijona*. Dosedanjim prizadevanjem za ohranjanje in krepitev pasijonske kondicije - kot je dogajanje v povezavi s pasijonsko tematiko v letih, ko ni uprizarjanja *Škofjeloškega pasijona*, poimenoval naš častni član Alojzij Pavel Florjančič - želimo dati še dodaten zagon in tudi navzven izpričati svojo zavezanost pasijonu.

Z ustanovitvijo pasijonske sekcije smo na nek način že začeli s pripravami na prihodnjo uprizoritev *Škofjeloškega pasijona* leta 2021. Tako smo v letu 2017 z našo pasijonsko sekcijo pripravili več dogodkov, od katerih sta dva potekala v okviru *Dnevov Škofjeloškega pasijona 2017*:

1. **Pasijonski večer 2017 v Stari Loki**, prostori Stare dekanije, 24. marec 2017. Na pasijonskem večeru smo prisluhnili izbrani poeziji Denise Levertov in glasbi za godalni trio Alfreda Šnitkeja. Dogodek je bil izveden v sklopu *Dnevov Škofjeloškega pasijona 2017*;

2. **Ogled postnih prtov na avstrijskem Koroškem**, 26. marec 2017;

3. **Pasijonski doneski 2017/12**, izdajata Muzejsko društvo Škofja Loka in Kulturno-zgodovinsko društvo Lonka Stara Loka. Dobršen del *Pasijonskih doneskov*

2017 je bil posvečen vpisu *Škofjeloškega pasijona* na Unescov seznam, poleg tega smo tokratno publikacijo posvetili tudi desetletnici članstva v združenju Europassion ter fotografoma *Škofjeloškega pasijona*, pokojnima Tomažu Lundru in Petru Pokornu st. V Doneskih je bila objavljena celotna dokumentacija za Unesco, po besedah urednika nekakšen učbenik, po katerem se lahko zgledujejo drugi, ki želijo vpisati svojo dediščino na Unescov seznam. Predstavitveni dogodek ob izidu publikacije je potekal v Sokolskem domu, 31. marca 2017, v sklopu *Dnevov Škofjeloškega pasijona 2017*;

4. V sodelovanju s Pasijonskim vetrom organizacija **1. srečanja slovenskih pasijoncev v Kapucinskem samostanu**, 27. maj 2017;

5. Sodelovanje na **mednarodni konferenci Dediščina – naše bogastvo**, 15. julij 2017 v Železnikih. Alojzij Pavel Florjančič je pripravil predavanje z naslovom »Škofjeloški pasijon – od Selca do Unesca«. Prvi režiser *Škofjeloškega pasijona 1999* pater Marjan Kokalj DJ prihaja iz župnije Selca. 1. decembra 2016 pa je bil na zasedanju Unesca v Adis Abebi *Škofjeloški pasijon* vpisan na Unescov reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

V letošnjem letu, 4. januarja 2018, smo v sodelovanju s Pasijonskim vetrom pripravili **2. srečanje slovenskih pasijoncev v Kapucinskem samostanu**. Tudi v letu 2018 tečejo priprave na več dogodkov, ki bodo izvedeni v okviru *Dnevov Škofjeloškega pasijona 2018*, in sicer:

- **Predstavitveni dogodek ob izidu Pasijonskih doneskov 2018/13**, ki bo potekal v petek, 9. marca 2018, v Sokolskem domu ob odprtju *Dnevov Škofjeloškega pasijona 2018*;
- **Pasijonski večer 2018 v Stari Loki**, v soboto, 17. marca 2018, v prostorih Stare dekanije v Stari Loki. Glasbeno – literarni večer bo posvečen duhovniku in prevajalcu Svetega pisma prof. Otmarju Črnilogarju;
- v sodelovanju s Pasijonskim vetrom **prvo gostovanje Ribniškega pasijona v Škofji Loki**. Ribniški pasijon je eden redkih pasijonov v Evropi, v katerem se v živo izvaja rock glasba, med katero je večina avtorske. Pasijon so prvič uprizorili leta 2007 na prostem za obzidjem Ribniškega gradu, od tedaj dalje pa ga uprizarjajo vsako leto. Leta 2015 so prvič gostovali izven domačega kraja. Prijatelji pasijona smo se povezali s pasijonci iz Ribnice, da bi ta edinstven dogodek približali Ločanom, prebivalcem Selške in Poljanske doline ter okoliških krajev. Občina Škofja Loka je ponudila prostor in bo sodelovala pri organizaciji dogodka. Dogodek bo potekal v okviru *Dnevov Škofjeloškega pasijona 2018* v soboto, 14. aprila 2018, v športni dvorani na Trati. Pasijonski veter združuje pasijonce na slovenskem nivoju in tudi širše. Duhovni steber pasijonskega vetra so kapucini. Na povabilo Pasijonskega vetra bo od 2.- 4. aprila 2018 v Sloveniji gostovala delegacija iz Združenja Europassion.

NAŠ POGLED, NAŠE HREPENENJE

V nas gori želja in odločenost, da povečamo prepoznavnost Škofje Loke kot kulturnega in pasijonskega mesta. V naši Pasijonski sekciji želimo središče pasijonskega dogajanja umestiti na zemljevid evropskih pasijonov in ga znova predstaviti širši evropski javnosti s procesijo z več kot 900 nastopajočimi. Še preden je bila Evropa združena na ekonomski ravni, je vse evropske dežele že združevala kultura, umetnost, literatura, glasba. Zares, Evropejce združuje skupna kulturna dediščina, ki je plod večstoletne ustvarjalnosti, migracijskih tokov in izmenjav. Predsednik Združenja Europassion Josef Lang je v glavnem nagovoru na mednarodnem simpoziju Pasijoni v Evropi - Bogata dediščina za prihodnost (leta 2011 v Škofji Loki) pospremil z naslednjimi besedami: *»Enaka vera, enak ideal ... Europassion je združenje več kot osemdeset pasijonskih igralskih skupin iz petnajstih evropskih držav. Najvišji cilj je širjenje Kristusovega sporočila skozi uprizoritev pasijona. Z našimi pasijonskimi igrami želimo opozoriti na krščanske korenine Evrope in skupaj delovati za krščansko Evropo. Še posebej želimo posredovati naprej osrednjo sporočilo krščanstva: »Ljubite drug drugega.« S prijateljskimi odnosi želimo biti zgled in prispevati k razumevanju med ljudmi in narodi ter na ta način prispevati k miru«.*

Kot Pasijonska sekcija želimo slediti duhovnemu izročilu Pasijona, ga posredovati našim mladim, popeljati gledalca k duhovnemu, vsakomur posredovati krščansko izkušnjo. Kako pa bo gledalec dojemal uprizoritev, pa bo odvisno od njega – samo kot spektakel, turistični dogodek ali globoko, duhovno. Prav tako igralec.

Želimo sodelovati pri načrtovanju promocijskih aktivnosti tudi v letih, ko ni predvidenih uprizoritev, saj pasijon kot tak predstavlja pomemben vir za preučevanje splošne kulture tedanjega časa in je vir navdiha tudi za novodobne umetniške ustvarjalce. Samo na ta način bo pasijon res lahko ostal v zavesti domačinov, da ga bodo sprejeli za svojega, kar je bistvenega pomena tudi za razvoj turizma na pravih temeljih. To pa predstavlja ogrodje za uspešno načrtovanje turističnega razvoja Škofje Loke, ki bi temeljilo na blagovni znamki *Škofjeloškega pasijona*.

Ne bomo pa sodelovali in bomo dosledno opozarjali na nepravilno oz. negativno komercializacijo *Škofjeloškega pasijona* in njegove »ljubitelske« interpretacije kot nesnovne kulturne dediščine.

Z našim vključevanjem in sodelovanjem v Pasijonskem vetru - Združenju pasijoncev v Sloveniji in v zamejstvu sledimo besedam Silve Velikonja:

»Po pasijonu življenje dobi drugačno izkušnjo in novo razsežnost. Če prej ne, se po njem zaveš, da si več od tega, kar si bil pred pasijonom. Tudi tistim, ki so šli na pot »za hec«, se je nekaj zgodilo, nekaj se jih je dotaknilo. In to je bilo dovolj, da razmišljajo drugače. Ta svet moramo spreminjati počasi, po korakih. Vsak dan toliko, kolikor zmoremo. Če to počnemo vsi, greta Dobro in Ljubezen naprej. In to je tudi sporočilo pasijona.«

Agata Pavlovec

PRVI KORAKI V VLOGI KOORDINATORICE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Od jeseni 2017 sem počasi začela dobivati neke zadolžitve v zvezi s Škofjeloškim pasijonom. Do decembra je bilo kar umirjeno. Brala sem Pasijonske doneske, iskala še drugo literaturo in delala osnutek za razstavo, ki naj bi potovala po mestih Združenja Douzelaških mest. Decembra pa se je začelo intenzivno obdobje.

Najprej se je bilo potrebno lotiti plakata za svetlobno vitrino v Loški hiši in promocijske zgibanke, s katero se bo predstavljal Škofjeloški pasijon na vseh turističnih sejmih doma in v tujini, pa tudi ob raznih drugih priložnostih. V pripravi je brošura, ki predstavlja digitalizirano Romualdovo pot po Škofji Loki, namenjena je obiskovalcem našega mesta, ki ne uporabljajo pametnih telefonov. Še en velik zalogaj so *Dnevi Škofjeloškega pasijona*, ki se bodo tako kot vedno odvijali v postnem in velikonočnem času, pa tudi še v aprilu po veliki noči. Pri organizaciji *Dnevov*

foto Tone Štamcar

sem zelo hvaležna vsem, s katerimi sodelujem, saj so me sprejeli odprtih rok in so mi kot začetnici pripravljene pomagati. Seveda vsak zase že načrtujejo program *Dnevov*, saj so vsi aktivno vpleteni v pasijonsko dogajanje že več let in kar je najbolj pomembno, s pasijonom živijo, pri tem dogajanju so s srcem.

Kot koordinatorica bom s pasijonom živela tudi še po *Dnevih Škofjeloškega pasijona*, nadaljevala se bo promocija, festivali, potrebno bo vzpostaviti dobro spletno stran, aktivirati profil na Facebooku, pa ne samo to, nujno se mi zdi povezovanje s pasijonci – s čim več sodelujočimi.

Pogled se mi odpira, vedno širši je. Pravzaprav si nisem predstavljala, čeprav sem vedela, kako zares velik aparat je *Škofjeloški pasijon*, koliko ljudi, koliko je delčkov, ki sestavljajo celoto. In priznati moram, da se mi pri vsem tem spoznavanju in kopičenju dela včasih pogled tudi zamegli.

Kakorkoli, če v neko stvar verjamem in se čutim z njo povezana, potem je v moji naravi, da grem naprej, da delujem. *Škofjeloški pasijon* mi je blizu zaradi tematike, duhovnega sporočila, likovnosti, kostumografije, ljudskega gledališča in nenazadnje tudi kulturne dediščine. Nekako istočasno kot koordinacijo *Škofjeloškega pasijona* sem prevzela tudi koordinacijo *Dnevov evropske kulturne dediščine* in leto 2018 je tudi leto evropske kulturne dediščine. Škofja Loka ima izjemno bogato kulturno zapuščino in prav bi bilo, da jo ponotranjimo. Da bi se vedno manj, oziroma, da se enkrat ne bi več spraševali, na kateri strani je kakšen del dediščine, ampak bi nanjo gledali neobremenjeno, strokovno, s spoštovanjem do tega kar nas bogati in jo kot takšno, z vsebino, ki jo ima, prenašali mlajšim rodovom.

Pa še nekaj malce bolj osebnih misli, s katerimi me nagovarja koordinacija *Škofjeloškega pasijona*, zapisujem. Sem slikarka, vedno sem se dotikala duhovnih vsebin. V nekem obdobju sem zagrizla v svetopisemske zgodbe in skozi raziskovanje prišla do mitologije, pa tudi do drugih religij. Raziskovala sem zgodbe svetnikov, predvsem svetnic v povezavi z razmišljanjem o vlogi žensk v družbi, se spraševala o dobrem in zlem, o peklu, vicah, nebesih, odkrila angelologijo. Vsebinsko, ki jo nosim v sebi nadgrajujem in širim in včasih pogledam še na kakšna druga področja duhovnosti. Zdi pa se mi, da me spirala vedno, pa čeprav skrenem, se vrtim kje drugje, spet pripelje nazaj, tja, kjer sem že bila. Morda s kanček drugačnim pogledom na vsebinsko, višjim nivojem, globljim razumevanjem in s tem razumevanjem sploh.

To sem napisala predvsem zaradi dejstva, ker sem se v zadnje mesecu večkrat vprašala, zakaj je ravno mene doletel pasijon. Vedno najdem neke povezave z mojim slikarstvom in tudi širšim zanimanjem. Spomnila pa sem se tudi druženja z Marjanom Kokaljem in to ravno v obdobju, ko je v Selcih postavil na oder igro *Turški križ* in ko se je začel pripravljati na režijo *Škofjeloškega pasijona*. Mislim,

da je bilo leta 1996, ko smo se skupaj z njim odpravili v Rim obiskat njegovega brata. Takrat sem spoznala tudi patra Marka Rupnika in njegovo delavnico mozaikov Centra Aletti, kar je bilo zame nepozabno.

Od leta 2013 sem z organizacijo razstav v Sokolskem domu Škofja Loka na nek način vpletena v *Dneve Škofjeloškega pasijona*. Prva razstava v sklopu *Dnevov*, ki sem jo postavila, je bil *Tisnikarjev pasijon* leta 2013. Tisnikar mi je bil po slikarski plati vedno zelo blizu. Njegova dela sem spoznala že v otroštvu, saj je imel svojo prvo razstavo prav v Škofji Loki v galeriji na Loškem gradu, pripravil in odprl jo je moj stric Andrej Pavlovec. O Tisnikarju so mi poleg strica pripovedovali tudi sosedje Florjančiči. Po Tisnikarju so sledile še razstave slikarke Jane Vizjak in fotografinke Tatjane Splichal, pa razstava Albine in Jureta Nastran ter razstavi Petra Jovanoviča in Janeza Plestenjaka. Leta 2015 sem sodelovala še s fotografom Petrom Pokornom pri fotografski razstavi o Pasijonu v Železnikih. Ustvarjalci s katerimi se povežeš, njihov dela in zgodbe so prav tako nepozabne.

In še to, zelo iskreno; delo s pasijonskimi razstavami in vpetost v *Dneve Škofjeloškega pasijona* nista bila nikoli enostavna, lahko bi celo rekla, da je bilo včasih naporno. Vendar pa vsebina in stiki z ljudmi ostanejo in se na nekakšen tih in miren način usedejo vame. Zavedam se in sem v teh nekaj mesecih tudi že izkusila, da koordinatorsko delo pri *Škofjeloškem pasijonu* ni in ne bo enostavno. Pa kljub temu z odprtimi rokami, glavo in srcem sprejemam, razmišljam, kombiniram, delujem in si močno želim, da bi k *Škofjeloškemu pasijonu* doprinesla vsaj nekaj malega in s tem pripomogla k širjenju zavesti o snovni in nesnovni dediščini.

Marko Pleško

DIGITALIZIRANA ROMUALDOVA POT

Nova tematska pot v Škofji Loki je dober primer digitalizacije nesnovne kulturne dediščine preko interaktivnih vsebin, katerih osnova je zgodba *Škofjeloškega pasijona*. Sodoben pristop k predstavitvi najstarejšega dramskega besedila v slovenskem jeziku pomeni tudi približevanje k novim turističnim trendom v svetu. Romualdova pot je za tiste bolj tradicionalne obiskovalce predstavljena v turistični brošuri, za vse številnejše turiste, ki uporabljajo sodobne tehnologije, pa je na voljo zgibanka, ki nam pomaga pri odkrivanju in reševanju nalog na tej poti. Interaktivna pot je bila odprta v okviru mednarodne konference o digitalizaciji nesnovne kulturne dediščine v Škofji Loki, 18. oktobra 2017.

Osnovne informacije o nastanku in uprizoritvi *Škofjeloškega pasijona*, največjega gledališkega dogodka na prostem v Sloveniji, dobi obiskovalec že v Pasijonski sobi. Atraktivna, večplastna prostorska postavitve nam na intimen, mističen način prične odstirati bistvo *Škofjeloškega pasijona*, to je zgodbo življenja od pekla do raja.

V sklopu Pasijonske sobe deluje tudi Turistično društvo Škofja Loka, kjer nas opremijo s potrebnimi materiali in informacijami, da se lažje podamo v novo avanturo. Za novo virtualno izkušnjo moramo na svoj pametni telefon najprej prenesti aplikacijo Nexto Guide, ki nam omogoči, da se povežemo z našim virtualnim sogovornikom in vodnikom na poti, patrom Romualdom. Lahko izberemo slovensko ali angleško jezikovno verzijo. Poleg osnovne zgodbe pasijona nam bo Romuald na zanimiv, poseben, večkrat humoren način odkril tudi nekatere zgodovinske zaklade mesta.

Usmerjene v nov svet doživetij, polne pričakovanj, nas pater Romuald nagovori in povabi na tematsko pot, povezano v 13 postaj. Vsaka od teh je označena s talno oznako v obliki pasijonske podobe. V svojem govoru uporablja loško narečje, večkrat v nekoliko poetično dramskem načinu pripovedovanja. Posamezne postaje so obogatene tudi z zvoki, petjem in inštrumentalno glasbo, vzeto iz pasijonskih prizorov. Vizualni del interaktivne predstavitve sloni na barvah pasijona, grafični dodatki pa so v duhu časa in skladni z estetiko pasijona.

Uvodni nagovor:

»Pozdravljen slehernik vsak, ki prišel si ta starodavn' mest spoznat. Da bi vedel kod in kam, sledi trinajstim postajam in vidu boš, da v tej ta pisan Lok' nis nikoli sam.«

Na prvi postaji v Pasijonski sobi sledimo slikam uvodnega prizora, vidimo pasijonsko knjigo z originalnim rokopisom, nakar nas pater povabi k reševanju naloge. Izmed različnih slik moramo izbrati in označiti slike iz pasijona. Za nagrado si prislužimo virtualni boben.

Romuald nas nato povabi do makete mesta na Cankarjevem trgu, kjer nam razkrije najvažnejše mejnike v zgodovini mesta. Na mobilniku se nam prikažejo slike starodavne Škofje Loke. Na eni izmed njih je prikazana spokorniška procesija, ki se je odvijala po ulicah mesta že davnega leta 1713. To upodobitev lahko primerjamo z današnjo Loko v maketi. V nadaljevanju nam Romuald zastavi novo nalogo. Na fotografiji makete moramo označiti nekaj mestnih znamenitosti kot so Kapucinska cerkev, Kamniti most, Kašča ... Za nagrado nam Romuald izroči virtualni ključ, ki odpira vsa vrata mestnega obzidja.

Zabavne vsebine kot so uganke, sestavljanke, prizori obogatene resničnosti, s katerimi nas na vsaki postaji nagovarja Romuald, nas dodatno vzpodbujajo pri raziskovanju, tudi zaradi virtualnih nagrad, ki si jih prislužimo za pravilno rešene naloge. Le te so povezane s pasijonskimi simboli in ponazarjajo prapor, pasijonsko knjigo, grajski stolp, križ, cehovsko skrinjo, ugriznjeno jabolko, hlebec kruha, Kristusovo krono, svečo ... Še posebej so zanimivi animirani prizori, ki upodabljajo pretekle dogodke ali mestne posebnosti. Tako lahko ob Kamnitem mostu pri talni oznaki (5. postaja) prisluhnemo glasnemu dialogu med škofom Leopoldom in mostninarjem, ki je botroval tragičnemu dogodku. V obogateni resničnosti za-

foto Marko Pleško

gledamo podobo škofa Leopolda in njegovega konja, ko omahmeta preko mostu v naraslo Selščico. Za še nazornejši prikaz nesrečnega dogodka obris Kamnitega mostu, ki se nam prikaže na zaslonu, prekrijemo z obokom današnjega mostu. Romuald nam na tej postaji zastavi še zadnji izziv; pravilno moramo sestaviti slike, da ugledamo podobo Kamnitega mostu.

Romuald nas ob Nunske cerkvi (6. postaja) pouči o prisotnosti klaris v mestu ter o kasnejši pomembni vlogi uršulink tudi s prikazom starih fotografij. Povabi nas, da na pročelju cerkve označimo pet mest, kjer so bile nekoč bogate freske.

Ob poti na Loški grad, ki pelje mimo Nunske cerkve spoznamo, da sta nekoč tu v bližini stala dva gradova, ki ju je leta 1511 porušil močan potres. Ilustraciji Stolpa na Kranclju in gradu Divja Loka nazorno kažeta nekdanjo podobo gradov, ki sta danes ruševini. Škof Filip je po potresu dal obnoviti le Loški grad, ki je skupaj s prejšnjima del današnje tematske Poti treh gradov. Romuald nam zastavi dokaj težko nalogo, ko moramo iz več slik sestaviti 3D model Stolpa na Kranclju.

Eden bolj zanimivih prikazov obogatene resničnosti nas čaka na dvorišču Loškega gradu, ko skozi ekran telefona zagledamo 35 m visok osrednji stolp, ki je tu stal do konca 19. stoletja.

Zanimivosti iz loške zgodovine v povezavi s *Škofjeloškim pasijonom* se nizajo vse do zadnje, 13. postaje, zato je najbolje, da si v lepem vremenu vzamete uro in pol časa in sami raziščete zanimivosti in skrivnosti Romualdove poti. Morda pa vas na koncu čaka prava nagrada.

Postaje na Romualdovi poti:

1. Pasijonska soba	8. Loški grad
2. Maketa mesta	9. Mestni trg
3. Kapucinski samostan	10. Trg pod gradom
4. Kapucinska knjižnica	11. Spodnji trg
5. Kamniti most	12. Kašča
6. Nunska cerkev	13. Cerkev sv. Jakoba
7. Pot treh gradov	

mag. Aleksander Igličar

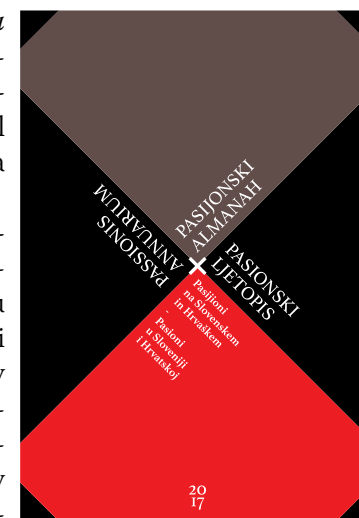
IZŠEL JE PASIJONSKI ALMANAH

V okviru tematskega seminarja *Digitalizacija nesnovne kulturne dediščine*, ki je kot del mednarodnega projekta *CD-ETA – Collaborative Digitization of Natural and Cultural Heritage* potekal od 17. do 19. oktobra 2017 v Škofji Loki, je izšla publikacija z naslovom *Pasijonski almanah*.

Ena glavnih pobud za izid *Pasijonskega almanaha* so bila obsežna besedila o hrvaškem katoliškem obredu čuvanja Kristusovega groba v času velikonočnega tridnevja – Žudije, ki so jih hrvaški avtorji v začetku leta 2017 pripravili za objavo v *Pasijonskih doneskih 12/2017*. Ker pa je bila osrednja vsebina *Pasijonskih doneskov 12/2017* namenjena vpisu Škofjeloškega pasijona na Unescov reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, je bilo v njih objavljeno le krajše besedilo o Žudijah.

Osrednja prispevka v *Pasijonskem almanahu* sta prispevka dr. Sanje Nikčević *Odnos vere in gledališča ali kako gledališče odseva spremembe svetovnega nazora* in dr. Marka Dragiča *Čuvarji Kristusovega groba v hrvaški pasijonski dediščini*. Poleg prispevkov hrvaških avtorjev so objavljena še štiri krajša besedila: mag. Jože Štukl je v prispevku *Škofjeloški pasijon – Processio Locopolitana* predstavil zgodovinski okvir nastanka *Škofjeloškega pasijona* in njegovega uprizarjanja, skladatelj Andrej Misson je objavil prispevek *Slovenske ljudske pesmi v mojih delih*, organist Tone Potočnik je prispeval članek *Tone Potočnik in gregorijanski koral*, muzikolog dr. Franc Križnar pa prispevek *Med koralom in glagoljastvom*.

Urednika *Pasijonskega almanaha* sta mag. Jože Štukl in dr. Franc Križnar, poleg njiju pa sta v uredniškem odboru sodelovala še mag. Jozo Čikeš in Jernej Tavčar. *Pasijonski almanah* je izdala Občina Škofja Loka, izšel je v 700 izvodih, v trdi vezavi, formata 16,5 x 23,5 cm, v obsegu 161 strani.

Jurij Svoljšak

MEDPASIJONSKI ČAS

Že petnajsto leto v poletnih mesecih knjigarna Libris vabi na Librisove poletne narečne večere. Večeri, ki se odvijajo v zaledju Slovenske Istre, postavljajo v ospredje slovenska, pa tudi sosednja narečja in ljudi, ki jih ohranjajo oziroma raziskujejo.

K sodelovanju na drugem poletnem narečnem večeru, 11. avgusta 2017, *Korake pridejo, se ustavjo in grijejo* – (v besedi grede je namesto e-ja polglasnik, narobe e), ki je bil pred hrastovsko cerkvico Svete Trojice, je dolgoletna organizatorica Alferija Bržan, prof. slovenskega jezika in pisateljica, povabila Jurija Svoljšaka, ki mu je bila jeseni 1995, zaupana naloga za postavitev temeljev za ponovno izvedbo *Škofjeloškega pasijona*.

V škofjeloškem narečju je predstavil slikovito loško govorico, opisal pomembne zgodovinske dogodke iz škofjeloške preteklosti in v besedi in sliki predstavil *Škofjeloški pasijon*. Prijeten kulturni dogodek si je ogledalo okoli 250 ljudi. Prireditelji so podprli Javna agencija za knjigo RS in Mestna občina Koper. S knjižnimi darili in promocijskim materialom pa Očina Škofja Loka, Muzejsko društvo Škofja Loka in Razvojnica agencija Škofja Loka d.o.o., PE Turizem Škofja Loka.

Zala Šajn

ŠKOFJELOŠKI PASIJON V ILIRSKI BISTRICI

Društvo Univerza za tretje življenjsko obdobje v Ilirski Bistrici deluje že skoraj četrto stoletja. Organizira raznovrstne študijske skupine in združuje vedoželjne ljudi, ki želijo ne le spremljati, ampak tudi aktivno sodelovati v procesu vseživljenjskega učenja.

Kulturna klepetalnica je ena najbolj obiskanih in uspešnih skupin. Organizira mesečna srečanja in pogovore s kulturniki, obiske gledaliških predstav in drugih kulturnih dogodkov.

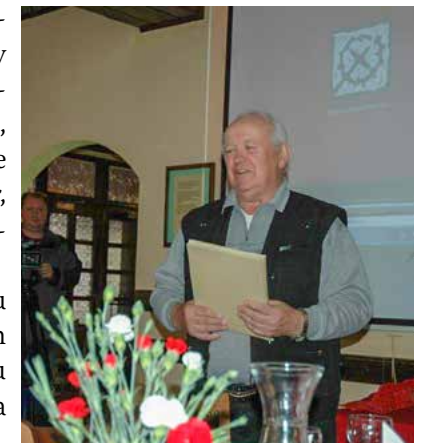
Člani KK smo najbolj veseli, kadar nas obišejejo naši bivši učenci, ki so se ujavili ne le v domačem okolju, ampak tudi širše. Ponosni smo nanje in radi se pobahamo, da so »naše gore list«.

Letošnje aprilsko srečanje kulturnih klepetavcev (19. aprila 2017 v Knežaku) je bilo prav posebno, saj sta z nami »klepetala« ugodna gosta, ga. Magdalena Tovornik, bivša političarka, in g. Ludvik Kaluža, ki je prerasel svoje bistriške učitelje in postal profesor, lektor, bibliotekar, režiser ter strokovnjak za zvočno podobo slovenske besede na radiu in v gledališču.

Tema je bila zelo primerna velikonočnemu času. Beseda je tekla o baročnem dramskem besedilu *Škofjeloški pasijon*, ki ga je v začetku 18. st. napisal pater Romuald. Navadno so ga uprizarjali na veliki petek.

G. Ludvik je najprej izčrpan opisal zgodovino pasijonov in njihov pomen. Opozoril je na jezikovne posebnosti. Nanizal je uprizoritve pasijona v Škofji Loki, natančneje zadnjo. Predvajal je kratek film s posnetki uprizoritve v škofovskem mestu, kar je na klepetavce naredilo močan vtis.

Ga. Magdalena Tovornik je poročala o tem, kako je omenjeno delo kot prvi element nesnovne kulturne dediščine Slovenije vpisan na Unescov Reprezentativni

seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Seznanila nas je s prizadevanji in zaslugami škofjeloških članov skupine, ki je decembra 2016 v Adis Abebi dosegla, da so člani komisije UNESCO spoznali pomen slovenskega gledališko-verskega pasijona in ga vpisali na omenjeni seznam.

Člani KK smo bili s prikazanim in povedanim zelo zadovoljni. Z obema gostoma bi se zelo radi še kdaj srečali.

Dogodek v bistriški klepetalnici je posnela lokalna TV Galeja in nekajkrat predvajala posnetek.

Gospa Zala Šajn je mentorica Kulturne klepetalnice v Ilirski Bistrici (op. ur.).

mag. Aleksander Igličar

PRISPEVEK O ŠKOFJELOŠKEM PASIJONU V FINSKI VERSKI REVIIJ ASKEL

Gospa Maija Paavilainen iz Helsinkov na Finskem, družinska prijateljica loških pasijoncev Mojce in Boruta Bernika, si je *Škofjeloški pasijon* ogledala leta 2015. To željo je gojila že od leta 2009, ko je Škofjo Loko obiskala prvič, a ji druge aktivnosti tega niso dopustile.

Njen obisk pasijonske procesije ni bil spodbujen zgolj z obiskom loških prijateljev. Že od otroških let vsako leto v velikonočnem času posluša *Matejev pasijon* skladatelja J. S. Bacha, kar po njenih besedah zelo vpliva na njeno duhovnost ter poznavanje Kristusovega trpljenja in vstajenja. V času študija umetnostne zgodovine se je usmerila tudi v proučevanje finskih verskih navad in običajev v 17. in 18. stoletju, zaradi česar ji je bil *Škofjeloški pasijon* zanimiv tudi s primerjalnega vidika, saj je bil zapisan na začetku 18. stoletja. Ena od zadnjih spodbud pa je bilo dejstvo, da se na Finskem v zadnjih letih v času pred in po veliki noči po raznih krajih vedno bolj uveljavlja igranje Kristusovega trpljenja, največkrat v organizaciji njihovih luteranskih župnij.

Imela je torej izoblikovana pričakovanja o *Škofjeloškem pasijonu*, a pravi, da je bila izjemno navdušena nad energijo in vitalnostjo, ki jo množica pasijoncev in drugih sodelujočih vlaga v uprizoritev. »*Toliko prostovoljcev z različnimi sposobnostmi, ki jih združuje Jezusovo trpljenje. Sveto pismo in Kristusovo sporočilo ljubezni se dogajata pred mojimi očmi. Neverjetno. Tako kot v vsakdanjem življenju se tudi v pasijonu prizor za prizorom izmenjujeta nasilje in lepota. Ni izpovedna samo pasijonska glasba ali star jezik ali dejstvo, da je Kristusova zgodba skozi zgodovino preživela, še bolj izpovedni so igralci na odru in vsi gledalci, ki se v življenju stalno borijo med dobrim in zlim. Vaš pasijon me opominja, da se moramo v vsakdanjem življenju odločiti, na kateri strani želimo živeti,*« je gospa Paavilainen navdušeno zapisala v svojem pismu, ki ga zaključuje z razmišljanjem:

The passion does not stay in Jerusalem, it is in Škofja Loka. The drama happens now, in these surroundings to these people in the history and this time

downtown. Story starts and takes place not only about 34 after Christ, not 1721, but at present.

The Bible stories happen now, no outsiders. No one is a tourist or a Škofja Loka's inhabitant: we are the object and the subject, watching us, in the past AND present: like in Sunday mass, we take part, we are present where Christ himself is around.

The story is lived through all senses. The droppings of horses, the beauty of Paradise, the cold rain which makes us shiver. Tears like rain on my cheek.

Here and now.

Suffering of Christ offers us a scale, where our daily problems and sorrows compared to his fade away. No one is rich or poor, no one healthy or sick. Our king riding donkey, goodness humbled, tortured, mocked laughed at.

Again and again MERCY. Do I accept and believe the resurrection? Do I believe?!

Svoje navdušenje nad Škofjeloškim pasijonom je želela deliti tudi z drugimi, zato je v luteranski verski reviji *Askel* (slov. *Korak*) aprila 2017 objavila obsežen prispevek. Revija *Askel* je mesečnik, ki izhaja v Helsinkih v nakladi 21.000 izvodov in ima preko 71.000 spletnih bralcev (<https://www.askellehti.fi/>), katerih število se v zadnjih letih opazno povečuje. Izhajati je pričela pred 30 leti z namenom spodbujanja bralcev za duhovne vsebine. Avtorji prispevkov so teologi, duhovniki, znanstveniki, psihologi, zdravniki, socialni delavci in drugi.

Gospa Maija Paavilainen je v svojem prispevku najprej predstavila Slovenijo in Škofjo Loko, osrednjo vsebino pa je seveda namenila uprizoritvi *Škofjeloškega*

1 Pasijon ne ostane v Jeruzalemu, je v Škofji Loki. Zgodba se odvija zdaj, v tem okolju, tem ljudem v zgodovini in v tem času v centru mesta. Zgodba se začne in poteka ne le 34 let po Kristusu, ne le v letu 1721, ampak sedaj.

Biblijske zgodbe se dogajajo zdaj, nobenih tujcev. Nihče ni turist ali prebivalec Škofje Loke: mi vsi smo objekt in subjekt, ki nas gleda v preteklosti IN sedanosti: kot pri nedeljski maši, sodelujemo, prisotni smo, kjer je prisoten sam Kristus.

Zgodba se doživlja skozi vsa čutila. Kaplje konj, lepota raja, hladen dež, zaradi katerega trepetamo. Solze kot dež na mojih licih.

Tukaj in zdaj.

Kristusovo trpljenje nam ponuja primerjalno lestvico, ob kateri naše vsakodnevne tegobe in težave zbledijo. Nihče ni bogat ali reven, nihče zdrav ali bolan. Naš kralj jaha osla, dobrota je ponižana, mučena, zasmehovana.

Znova in znova MILOST. Ali sprejemem in verjamem v vstajenje? Ali verjamem?

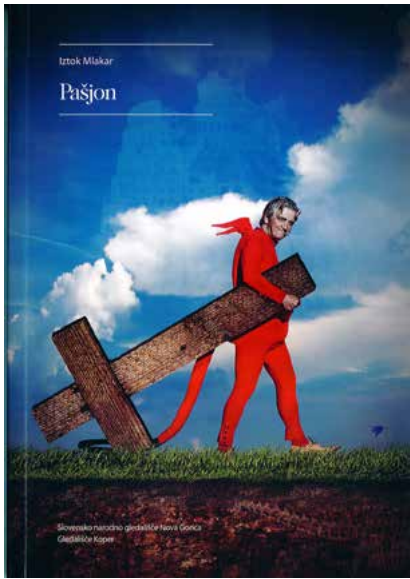
pasijona in njenem navdušenju. Podrobno je opisala posamezne prizore in zaključila z mislijo, da pasijon vsakemu Slovincu pomeni podobno kot Kalevala Fincem – utrjuje narodno in kulturno zavest. »V tem Pasijonu so razvidne korenine intelektualne kulture. Spominja tudi, da so tukaj (v Škofji Loki – opomba avtorja) ljudje vedeli in vedo, kako se Bogu zahvaljevati za vse dobro«. Na koncu je dodala tudi informacijo o vpisu *Škofjeloškega pasijona* na Unescov seznam. Prispevek dopolnjujejo fotografije, ki bralcem še približajo mogočnost *Škofjeloškega pasijona*.

Prepričan sem, da lahko v imenu vseh Škofjeloških pasijoncev in vseh Ločanov gospe Maiji Paavilainen izrečem iskreno in globoko zahvalo za njen zapis, ki bo leta 2021 mogoče v Škofjo Loko na ogled *Škofjeloškega pasijona* privabil še kakšnega finskega gledalca.

Andraž Gombač

EVANGELIJ PO IZTOKU ALI ZADNJA MLAKARJEVA SKUŠNJAVA (UPAJMO, DA NE)¹

Ste opazili, da v cerkvi nikoli nihče ne dvigne roke, da pridigarja nihče ne prekine, da ga nihče ne vpraša za podrobnejše pojasnilo tega ali onega svetopisemskega prizora, da si sredi maše nihče ne drzne vstati, se odhrkati in vljudno izreči svojih pomislov, dvomov, pripomb? No, k sreči je tu komedijant. Iztok Mlakar je v *Pašjon* strnil vse, kar ste si želeli izvedeti o Jezusu Kristusu, pa si niste upali vprašati.

Komedije, ki jih zadnja leta na oder novogoriškega in koprškega teatra postavlja z režiserjem Vitom Tauferjem in z vselej ubrano, dobro naoljeno gledališko ekipo, so nekakšno sotočje njegovih različnih, a dopolnjujočih se dejavnosti. Količkaj pozoren poslušalec je gotovo opazil, da so že Mlakarjeve pesmi, za zdaj zbrane na štirih cedehih, marsikdaj dialoške,

skorajda dramske, od starejših klasik *Pubi*, *usidma se*, *Karlo Špacapan*, *Beštija* in *Full cool* do mlajših, na primer duhovite *Truckin' rap*, v kateri se robot goriški kamionist znajde sredi poplesujoče mladine v ljubljanskem disku. Vsaka od njih je igra, večje zgoščena v nekaj minut.

Mlakarjevo »prostočasno«¹ kantavtorsko in »službeno«¹ gledališko ustvarjanje sta dolga leta tekli drugo ob drugem, se spogledovali in oplajali, naposled pa se

¹ V letu 2017 so *Pašjon* Iztoka Mlakarja dvakrat odigrali tudi na območju nekdanjega Freisinškega gospostva, s predstavo so navdušili obiskovalce Loškega odra v Škofji Loki ter Dpd Svoboda v Žireh. Besedilo Andraža Gombača je bilo prvič objavljeno v gledališkem listu predstave (*Gledga XIII/2*, junij 2015), ki je nastala kot koprodukcija Slovenskega narodnega gledališča Nova Gorica in Gledališča Koper. Ponatiskujemo ga z dovoljenjem avtorja in obeh koproducentov predstave *Pašjon*.

silovito prepletli v »burki s petjem in streljanjem«¹ *Duohtar pod mus!* (2007). Tu so se na divjem vrtiljaku pobratili commedia dell'arte, Molière, slapstick komedija, mlakarjevski songi, dediščina Totoja, Chaplina, bratov Marx in drugih mojstrov, avtor pa je vse skupaj zabelil z mastno žlico mediteranskega temperamenta in storijo zasidral v domače, primorsko okolje.

V *Duohtarju* so komedijo zmešnjav poganjale zakonske razprtije, bodice na račun alternativnega zdravilstva in podobno, precej zahtevnejših in usodnejših, tako imenovanih končnih tem pa se je Mlakar lotil v burkaški moraliteti *Sljehrnik* (2011), tudi na formalni ravni zahtevnejši od *Duohtarja*, saj so bile dramske replike v novi igri nanizane v verzih in rimane. Mlakar je posodobil in udomačil srednjeveški motiv slehernika ter na odru upodobil pokvarjenega bogataša, ki ga nekega dne obišče Smrt osebno, da bi mu izstavila račun za obilje grehov.

Z grehi, trpljenjem in odrešitvijo je prepreden tudi *Pašjon*, prav tako izpisan – no, zapisovanje mlakarjevščine, tega sočnega in živopisnega konglomerata primorskih narečij, je težavno vprašanje, ki ga tu ne gre odpirati – v vezani besedi.

Kdor preleti Mlakarjevo dosedanjo pot, hitro dojame, da se je *Pašjon* kar neka-ko napovedoval, že lep čas in vse intenzivneje. Zanimivo je, da je igralec že konec osemdesetih, kar kmalu po začetku svojega angažmaja v novogoriškem teatru, v uprizoritvi Verčevega *Evangelija po Judi* upodobil naslovno vlogo, Judeža. V letih in desetletjih zatem je na svojih glasbenih večerih rad duhovito – a nikoli žaljivo do vernikov – premišljeval tudi o svetopisemskih storijah, si jih ogledoval z drugačne, komične plati. Ob premieri *Sljehrnika* je v intervjuju pripovedoval, da ga silno kratkocasi knjiga *Dio ci ha creato gratis – Il vangelo secondo i bambini di Arzano* (Bog nas je ustvaril gratis – evangelij po otrocih iz Arzana), v kateri je Marcello D'Orta zbral bistre in zabavne izjave otrok, zabeležene pri verouku. Lani je Mlakar v novogoriški uprizoritvi igre Matjaža Briškega *Križ* upodobil tesarja, ki mora s sodelavcem postaviti križ, rezerviran za Kristusa.

In seveda: da je pasijonska igra samo čakala na selitev v svet komedije, je jasno že iz njene zgodovine, tudi iz zanimive štorije o enem od Mlakarjevih virov, Škofjeloškem pasijonu, kakor nam ga je zapustil primorski rojak, kapucin Lovrenc Marušič, oče Romuald. Pasijonske igre so bile sprva spokorniškega značaja, a se je njihov liturgični namen izrodil – to je seveda konservativni besednjak, komedijant tega glagola ne bi uporabil –, brž ko je Cerkev v procesijo vključila širše ljudstvo. Udeleženci so popivali, uganjali norosti in cerkvene oblasti spravljali v bes. Pred stoletjem je *Škofjeloški pasijon* in njegovo dobo temeljito preučil umetnostni in glasbeni zgodovinar Josip Mantuani. Poročal je, da so pasijonske igre sčasoma privzemale posvetne in glumaške prizore, se posluževale šaljive, celo burkaste in poulične govornice, postne pesmi pa so vsebovale porogljive kitice, ki jih je igralec pospremil z ustrezno robotimi telesnimi gestami. Zgodovinski viri pripovedujejo,

da se je škof Rabatta leta 1674 med obiskom Kranja zgražal nad vedenjem zlodejev, ki da na veliki petek kakor pustne šeme letajo po mestu ter po hišah nabirajo vino in kis. A tovrstni karnevalski duh je že od nekdanj izvrstno služil kot ventil za sproščanje napetosti v družbi in prepovedal ga je samo nespameten oblastnik.

Pasijonska igra je za humorista torej vabljiva že zaradi svoje ljudskosti, medtem ko ga religija pritegne z dogmami. O njih je baje prepovedano dvomiti – in prav zato so komedijantu kot humanistu širokega duha bržkone nujna tarča. Kajti komedijant vseskozi sprašuje, dreza v prepovedane teme, širi prostor svobode. Kjer so vsi resni, se on reži in norčuje. In vtika svoj nos, kamor ga ne sme. Hoče razumeti, kajti – kakor nas uči *Pašjon* – od sedmih naglavnih grehov je najhujši osmi: neumnost. »Člouk tuo, kar ne zastuopi, rad verjame; bl bedasto je, bl za rjes uzame,« ugotavlja Mlakarjev Hudič, budni komentator dramskega dogajanja. Humorist noče kar tako verjeti. Zato brska, dreza, išče, brez konca in kraja postavlja nadležna vprašanja. Kaj je skrivnostna mira, eden od darov, ki jih v štalico novorojenega prinašajo sveti trije kralji? Tudi ti ne veš, kaj je to in čemu naj bi služilo? Kaj te briga, ne sprašuj, moli in delaj! Ponižni vernik uboga, pravi komedijant pa ne.

V *Pašjonu* je na delu parodija s primesmi travestije: Mlakar premišljeno posodablja in v humorni svet seli svetopisemske like in njihova dejanja, do določene mere ostaja zvest starim predlogam, evangelijem in pasijonskim igram, a jih prej ali slej zasuka po svoje – humorni učinek bije prav iz trka gledalcu znanega, napaberkovanega bodisi pri verouku bodisi iz splošne kulture, in Mlakarjevega, dodanega, dopisanega. Komedijanta ne zanimajo svetniki, marveč grešniki. Njegov svet – mar ne tudi naš? – je svet lažnivcev, zavistnežev, privoščljivcev, izkoriščevalcev, prepirljivcev, zlehtnob in zlehtnobic. Njegovi liki so resda karikirani, vendar so s svojim vedanjem gledalcu marsikdaj – ali kar večinoma – bliže kakor modeli iz resnobnega izvirnika.

Mlakarjevo tovrstno ustvarjanje je vpeto v lepo tradicijo. Njegov *Pašjon* tu in tam v spomin priključuje slavno britansko skupino Monty Python, ki je konec sedemdesetih let v filmu *Life of Brian* (Brianovo življenje) duhovito prikazala, kako se iz slepega črednega nagona v pijanem zanosu razraste religija. Cerkev z levičarskega stališča ostro obdeluje tudi Mlakarju ljubi italijanski kolega Dario Fo, *Pašjon* pa je nekoliko soroden tudi filmski komediji Mela Brooksa *History of the World – part one* (Svetovna zgodovina – prvi del), v kateri je tudi poglavje o zadnji večerji. Pri Brooksu Jezusa in apostole, resne, zamišljene, mrke, zbrane za dolgim omizjem, ob živce spravlja vsiljivi natak, Mlakar pa pozornost z omizja pomakne proti babnicam, ki v kuhinji pripravljajo večerjo in živahno opravljajo dedce.

Komični učinek še podkrepi raba žive ljudske govornice, sočnega narečja, kakršnega gledalec v vsakdanjem življenju uporablja, a mu zazveni nenavadno, če in kadar ga sliši na »posvečenem« kraju, denimo v gledališču ali cerkvi. In ni zamerljivo – nekdanj je večina ljudstva zborna izreko slišala samo v cerkvi.

Tudi sicer je *Pašjon* izrazito naša, domača komedija, četudi postavljena v davno Judejo. Eden njenih osrednjih »junakov« je Judež, protokapitalist, tisti, ki je najsvetejše prodal za trideset srebrnikov. Sodobno zazvenijo tudi popotujoči sveti trije kralji, ki se žolčno pričakajo, se obstreljujejo s politično nekorektnimi izjavami, iz katerih bijeta tudi rasizem in homofobija, ter že z lastnim početjem nakazujejo, da je na svetu najbrž res več norosti, predsodkov in sovraštva kakor razuma, znanja in harmonije.

Ostre satirične bodice in že kar aforistične domisljice se zgostijo v prizoru, ki Poncija Pilata sooči s Farizejem in Saducejem, dovčerajšnjima sovražnikoma, danes pobratenima v enem samem sovraštvu, glasnikoma prilagodljive, hlapčevske nravi naroda; da, prav tega naroda, ki se ponaša tako z dvojino kakor s skromnostjo, pridnostjo in – morda najpomembnejšo, že kar konstitutivno – ponižnostjo. Saducej in Farizej sta dobra psihologa. Svoj – pravzaprav komedijantov in gledalcev, torej naš – narod imata v malem prstu. Dobro vesta, da zapeljana ljudska množica ne ljubi odrešenika, da noče boljšega od sebe, čudodelca. Ne, strastno malikuje lažnivega in kradljivega Barabo (je vsakršna sorodnost s sodobno Slovenijo zgolj namerna?). In odlično razumeta, Farizej in Saducej, da je »naše edino upanje obup«.

Pred štirimi leti je Mlakar v *Sljehrniku* na oder zvelkel samega Boga, ki se gledalcu pokaže kot star, ošibel, vse bolj izgubljen in nemočen; mimogrede, kdo utegne poreči, da tale skopi opis Stvarnika bolje pojasnjuje sedanje razmere po svetu kakor na tisoče strani zapletenih teoloških razglabljanj. Tudi v *Pašjonu* so gospodarji nebes in pekla prejkone tragikomične figure, zajedljivo prepirljivi uslužbenci, ki po najboljših močeh skušajo opravljati svoj posel, a jih nenehno preseneča človekova, slehernikova pokvarjenost, sprevrženost. Svetopisemski liki so resda karikirani, vendar zelo domači, zelo naši. Med zanimivejšimi je karizmatični Hudič, pretkan manipulator, vendar tokrat presenetljivo upodobljen kot bitje z dušo, celo nekako trpeč, prizadet skušnjavec, ki človeka noče na vsak način zapeljati v greh, marveč mu samo vljudno odpira vrata vanj. In zgroženo ugotavlja, da ne najdeš, pa če preiščeš ves pekel, takih muk, kakršne človek povzroča človeku.

Res je, Mlakar nam pove marsikatero grenko o naši družbi, o nas – vendar skozi smeh. Gledalca s humorjem najprej odpre, šele zatem zaseka vanj, naravnost v mehko sredico, ampak z občutkom, tako, da ga spotoma še požgečka. Njegova teologija je resda komedijantska, a človeka ne usmerja na nobeno bližnjico, ne dopušča mu udobnega sklicevanja na višje, nadnaravne entitete. Ne, v Mlakarjevem svetu si otovorjen z bremenom odgovornosti.

No, saj ti ni hudega, dokler se tako krohotaš. E ja, če bi mašo daroval Iztok Mlakar, se Cerkev ne bi soočala z upadanjem števila svojih ovčic. Pa tudi vina ne bi pil samo eden v prostoru.

Mihaela Hodnik

RIBNIŠKI PASIJON V LOGATCU 2017

V Logatcu imamo velikokrat priložnost doživeti imenitne kulturne dogodke, gostiti zanimive goste in skupine ter prisluhniti čudovitim koncertom. Nikoli pa še nismo imeli priložnosti gostiti pasijona in se tudi na tak način pripraviti na velikonočne praznike. Zelo smo bili veseli, da je pasijonska družina Ribniškega pasijona pogumno sprejela povabilo Simfoničnega orkestra Cantabile za gostovanje s pasijonom 2017 v Logatcu.

Za Ribniški pasijon smo v Logatcu veliko slišali in brali v medijih. Nekaj Logatčanov si ga je v preteklih letih že ogledalo na ribniškem gradu in v Ribnici, od koder so se v poznih urah vozili domov. Zaradi geografske lege je bil v naših krajih veliko bolj poznan in obiskan *Škofjeloški pasijon*. Vedno so bila tja organizirana tudi župnijska romanja. Ljudje so tako z radovednostjo in veseljem pričakovali prihod ribniške pasijonske družine, ki v pripravi pasijona vztraja že 11 let. Svojo udeležbo pa je napovedal tudi g. nadškof.

foto Matjaž Maležič

Čeprav smo vajeni organizacij večjih dogodkov, je bila priprava na izvedbo pasijona za nas vendar poseben zalogaj. Še posebej zaradi velikega števila nastopajočih gostov in zahtevne priprave scene, ki je v športno dvorano prinesla podobo oddaljenih krajev. V tem smo videli tudi priložnost, da bi se v pripravah lahko povezale različne logaške skupine.

V pripravah na izvedbo pasijona v Logatcu sta se orkestru Cantabile tako pridružili tudi obe logaški župniji, skavti, mladinci, Karitas, več zborov, zakonske skupine, kulturna društva, društvo šoferjev, dom za ostarele, gasilci ter mnogi drugi.

Za razumevanje in podporo pri organizaciji smo bili posebej hvaležni županu in Občini Logatec.

Na dan pasijona je dvorana oživela že zgodaj zjutraj, ko so marljivi skavti, mladinci in možje ŽPS hiteli s pripravo prizorišča, prevozom stolov in radovedno pričakovali prihod prvih kombijev s pripomočki za sceno.

Medtem ko je v športni dvorani nastajala scena in so na odru v velikih koritih odgnale oljke, je bilo zelo živahno tudi v župnišču. Žene in dekleta iz različnih skupin in generacij iz obeh župnij so sprejemale domače dobrote in jih skrbno urejale na pladnje. Ob delu so ustvarile prav prijetno vzdušje, zaradi nasmejanega klepeta, smeha in izmenjave receptov so tudi gospodinje rade postale na kavici in poklepetale z njimi. Presenečeni in hvaležni smo bili nad odzivom ljudi in dejstvu, koliko peciva so prispevali! Spletla so se tudi nova poznanstva in ure dopoldneva so jim zelo hitro minevale.

Sredi dneva smo končno pričakali prihod prvih avtobusov s pevci in igralci. Po dvorani in garderobah je začelo mrgoleti in kmalu so mikrofoni že piskali, donele so pesmi, navodila »po ribniško«, po dvorani pa so hodili rimski vojščaki.

Imamo srečo, da je športna dvorana povezana z osnovno šolo in po uspešni generalki so se nastopajoči lahko okrepčali s toplo malico kar v šolski jedilnici.

Tekom popoldneva so logaški pevci pripravljali vse potrebno za skupni agape ob koncu pasijona in moški so bili prav ponosni nase, kako so to dobro zastavili in naredili.

Pričakovanje se je vse bolj stopnjevalo, ko so začeli prihajati prvi ljudje. Že takoj ob prihodu so naredile na obiskovalce res poseben vtis ribniške branjevke in vojščaki, ki so ob baklah in stojnicah s suho robo pozdravljale ljudi. Veseli smo bili, da je na prireditve prišlo veliko ljudi, ki so napolnili dvorano. In ugasnile so luči, pričel se je pasijon.

Po kratkih pozdravnih besedah, ki so bile namenjene obiskovalcem in pasijonski družini, je g. župan Berto Menard s svojim govorom naredil zelo lep uvod v doživeto spremljanje pasijona. Zgodba Ribniškega pasijona 2017 je v ospredje postavila Jezusove učence, njihovo delovanje, predvsem pa delovanje Svetega Duha v njih. Pasijon se tako ni končal s smrtjo oz. Jezusovim vstajenjem, ampak smo bili priče dogajanju v času prvih krščanskih skupnosti vse do binkoštnega praznika, ko so apostoli deležni prihoda Svetega Duha.

Prav pomen prihoda Svetega Duha in poguma za kristjane je v svoj navdihujoč govor ob koncu pasijona vključil tudi g. nadškof Stanislav Zore in vsem voščil blagoslovljene velikonočne praznike.

Bodite pogumni! nas je res prevzelo in po pasijonu so se obiskovalci odzvali povabilu ter še debelo uro postali ob druženju na ploščadi pred dvorano. Mednje so se s pladnji peciva in čaja pomešali pevci in pevke, mladinci in birmanci. Prav lepo je bilo videti, kako so kar cele družine vneto sodelovale, se pomenkovale. Kot da bi se ustavil čas in smo imeli končno čas drug za drugega!

Ribniški pasijon 2017 je v Logatcu še dolgo odmeval med ljudmi. Tako kot pasijon povezuje v ribniški dolini, je povezal med seboj tudi Logatčane. Že na pripravljajalnih sestankih, še posebej pa na cvetno soboto, je povezal več kot 70 prostovoljcev, ki so skrbeli, da se je pasijonska družina v Logatcu dobro počutila in pripravljala na izvedo pasijona. Povezali sta se župniji, povezale so se skupine, povezale so se generacije. In prav to je pustilo največji pečat, ki je pomemben za naš kraj.

Vsak od nas je prispeval po svojih močeh, talentih in je s tem bil del zgodbe o pogumu. Mnogi so jo vzeli bolj za svojo. *Bodite pogumni!* še danes nosimo v naših srcih!

Pasijon v Logatcu pa ni povezal le Logatčanov. Na uprizoritev pasijona so prišli iz različnih koncev Slovenije: iz mnogih krajev Notranjske, Primorske, Tolminske ali celo Štajerske. Lepo je bilo doživeti, da smo se kristjani zbrali v takem številu in skupaj z našim nadškofom razmišljali o pogumu!

Ob koncu velja zahvala vsem članom ribniške pasijonske družine za njihov trud s pasijonom in za pogum, da obiskujejo različne kraje in sporočilo velikonočnega jutra prinašajo med ljudi!

foto Matjaž Maležič

Franz Miehle

GESCHICHTE DER EUROPASSION

Der gleiche Glaube, das gleiche Ideal ...

Die Darstellung der Passion hat in Europa eine große Tradition. Derzeit werden in vielen Orten Europas Passionsspiele aufgeführt, dazu kommen noch viele Passionsdarstellungen und Passionsprozessionen in der Karwoche. Schon seit langem unterhalten einzelne Spielorte freundschaftliche Beziehungen vor allem auf nationaler Ebene. Die Idee, Passionsspielgruppen aus West- und Osteuropa in einer Vereinigung zusammenzuführen, entstand bereits vor nahezu 30 Jahren und führte zur Gründung der EUROPASSION. Als unermüdlicher Kämpfer für diese Idee gilt Maurice Clos aus Paris - Menilmontant, der 2009 im Alter von 98 Jahren in Paris verstorben ist. Im Mai 1982 fand in ESPARREGUERA (Spanien) ein Treffen der Passionsspielorte Loudéac, Nancy, Masevaux aus Frankreich und Ulldecona, Olesa de Montserrat und Esparreguera aus Spanien statt. Die Idee zu diesem Treffen entstand im Kloster Montserrat. Hier wurde bereits die Idee einer Dachorganisation von Passionsspielorten aus verschiedenen Ländern aufgegriffen.

1984 sind 10 Delegationen zu einem ersten offiziellen Treffen nach LOUDEAC (Frankreich) angereist. Erstmals wurde eine Charta einer Dachorganisation der Passionsspielorte ins Auge gefasst. Die geplante Dachorganisation sollte EUROPASSION heißen.

1989 fanden sich anlässlich des 75 jährigen Bestehens der Passionsspielgruppe Loudeac 16 Delegationen – vor allem französischsprachige und spanische Gruppen - zu einem Arbeitstreffen in LOUDÉAC zusammen. Die Passionsspielorte bekräftigten ihren Willen, die Eigenart und Originalität jeder Gruppe zu wahren und den gegenseitigen Respekt nicht durch gegenseitige Beurteilungen zu schmälern. Die Passionsspielgruppen tauschten Werbeunterlagen, Photos oder Kassetten aus. Der Wunsch nach einer verbindenden Zeitschrift wurde geäußert. LEVATE, die Zeitschrift der Europassion, wurde ins Leben gerufen. Das Ziel von EUROPASSION wäre es nicht, eines Tages ein einheitliches Modell-Passionsspiel zu realisieren, der Reichtum der Europassion läge vielmehr in der Vielfalt!

1990 waren zum ersten Mal auch deutsche Gruppen zu einem Treffen nach MASEVAUX (Frankreich) eingeladen. Es wurde der Wunsch geäußert, ein Logo zu entwerfen. Das Sekretariat wurde vorläufig dem Passionsspielort Loudéac zugesprochen. In diesem Jahr fand auch ein internationales Treffen in ÖTIGHEIM (Deutschland) statt, an dem erstmals Gruppen aus Österreich teilnahmen. 1991 trafen sich 13 Gruppen aus 6 Ländern in ST. MARGARETHEN (Österreich).

1992 folgten 26 Gruppen einer Einladung nach PARIS – MENILMONTANT (Frankreich). Zum ersten Mal waren Gruppen aus Osteuropa (Polen, Ungarn, Tschechien, Rumänien) gekommen. Diese Gruppen wollten nach dem Sturz des Kommunismus ihre alte Passionsspieltradition wieder aufleben lassen. Diesen Teilnehmern wurde eine moralische und finanzielle Unterstützung zugesagt.

1993 empfing SÖMMERSDORF (Deutschland) 27 Delegationen aus 12 Ländern Europas zu einem Freundschaftstreffen. 1994 trafen sich 18 Delegationen in CERVERA (Spanien) und Vertreter aus verschiedenen Ländern in NANCY, um die Gründung einer gesamteuropäischen Passionsspielvereinigung vorzubereiten.

Bei einem Treffen von 27 Delegationen aus 12 Ländern 1995 in LIGNY (Belgien) wurde die vereinsrechtliche Gründung der EUROPASSION als Verband europäischer Passionsspielorte beschlossen. Eine Satzung wurde erarbeitet und ausgiebig diskutiert. Josef Lang aus Auersmacher (Deutschland) wurde einstimmig zum Generalsekretär gewählt, Ligny erhielt den Zuschlag als Sitz der Europassion. 1996 wurden von 34 Delegationen aus 12 Ländern in ST. MARGARETHEN (Österreich) die Satzung der Europassion verabschiedet. Ziel der Passionsvereinigung EUROPASSION ist demnach

- die Verkündigung der Botschaft Christi durch die Darstellung der Passion
- die Förderung kultureller und menschlicher Beziehungen zwischen den Passionsspielgemeinschaften
- der Erfahrungsaustausch zwischen den einzelnen Gruppen und die Diskussion grundsätzlicher Fragen der Interpretation der Passion, ohne die Vielfalt der Darstellungen in den verschiedenen Gruppen zu schmälern
- die Förderung jeglicher Art religiöser Theaters oder sakraler Darbietungen, deren bedeutendste Darstellung die Passion Christi ist
- die Organisation von Freundschafts- und Solidaritätsbeziehungen zwischen den einzelnen Gruppen

Jede Gruppe besitzt als Mitglied der Europassion bei der jährlichen Generalversammlung eine Stimme, unabhängig von der Größe ihrer Vertretung, ihrer Aufführungs- und Zuschauerzahl.

- 1997 kamen 23 Delegationen nach TEGELEN (Niederlande).
- 1998 fand das Jahrestreffen in MENDRISIO (Schweiz) statt. Hier wurde die Präsentation der Europassion im Internet wurde angeregt.

- 1999 kamen 35 Gruppen zum Europassionstreffen nach THIERSEE (Österreich), 43 Delegationen im Jahr 2000 nach OBERAMMERGAU (Deutschland).
- 2001 konnten beim ersten Europassionstreffen in Osteuropa in MAGYAR-POLANY (Ungarn) 32 Gruppen begrüßt werden. Hier wurde die Homepage der Europassion eröffnet.

In der Folge wurden jährlich weitere Treffen veranstaltet:

- 2002 MONTEFOSCOLI (Italien) - 27 Delegationen
- 2003 SEZZE (Italien)
- 2004 NANCY (Frankreich) - 26
- 2005 PULA (Kroatien) - 26
- 2006 LOBZENICA (Polen) - 25
- 2007 WINTRICH (Deutschland) - 36
- anlässlich des 25-jährigen Bestehens der EUROPASSION kam es auch zu einer Begegnung in ESPARREGUERA (Spanien)
- 2008 Salmünster (Deutschland)
- 2009 Neumarkt i.d. Oberpfalz (Deutschland)
- 2010 Ferreira do Zezere (Portugal)
- 2011 Cantiano (Italien)
- 2012 Schönberg (Belgien)
- 2013 Erl (Österreich)
- 2014 Loudeac (Frankreich)
- 2015 Sordevolo (Italien)
- 2016 Cieszyn (Polen)
- 2017 Kecskemét (Ungarn)
- 2018 Budaörs (Ungarn)

Für die kommenden Jahre sind die Orte für die Jahrestreffen bereits festgelegt: 2019 Tullins (Frankreich), 2020 Tirschenreuth (Deutschland), 2021 Skofja Loka (Slowenien), 2022 Esparreguera (Spanien)

Jede Passion hat ihren eigenen Stil, ihre Eigenart, die oft mit der Tradition zusammenhängt, ihren eigenen Rahmen, ihren eigenen Reiz. Nancy (Frankreich) z.B. baut seine Bühne in den städtischen Messehallen auf, Verges (Spanien) spielt seit dem 15. Jahrhundert vor dem Stadtmuseum, Tegelen (Niederlande), Budaörs (Ungarn) und andere Gruppen spielen auf einer Freilichtbühne, St. Margarethen (Österreich) in einem Steinbruch, Tullins und andere Orte in der Kirche, Mariekerke (Belgien) auf dem Kirchplatz, Ménilmontant, Auersmacher und viele andere auf einer kleinen Saalbühne, Erl (Österreich), die Gruppen aus Spanien und viele andere Spielgemeinschaften spielen in einem eigenen, großen Passionsspielhaus. Viele Gruppen verbinden die Darstellung der Passion mit Prozessionen.

Jeder Regisseur wählt seinen Stil und den Rahmen, in dem er die besten Gestaltungsmöglichkeiten hat. Die Aufführungen erfolgen oft mit aber meistens ohne Unterstützung der örtlichen Kommunen.

»Die Verkündigung der Botschaft Gottes kann in den verschiedensten Formen erfolgen. Für meine Begriffe ist das Theater hierzu hervorragend geeignet.« (Schwester Emmanuelle)

Franz Miehle

ZGODOVINA EUROPASSIONA

Enaka vera, enak ideal ...

Uprizoritev pasijona ima v Evropi dolgo tradicijo. Trenutno se v mnogih evropskih krajih izvajajo pasijonske igre, ki jim na veliki teden sledijo uprizoritve in procesije pasijonov.

Že dolgo se na nacionalni ravni med posameznimi kraji pletejo prijateljske vezi. Ideja o združitvi skupin iz Zahodne in Vzhodne Evrope, ki uprizarjajo pasijonske igre, v eno skupnost je stara že skoraj 30 let in je povod za ustanovitev Europassiona. Za neutrudnega borca te ideje velja Maurice Clos iz Pariza – Menilmontant, ki je leta 2009, star 98 let, umrl v Parizu. Maja 1982 je v mestu ESPARREGUERA (Španija) potekalo srečanje francoskih (Loudéac, Nancy, Masevaux) in španskih krajev (Ulldecona, Olesa de Montserrat, Esparreguera), kjer uprizarjajo pasijonske igre. Ideja o srečanju je nastala v samostanu Montserrat, kjer so pričeli tudi z idejo o krovni organizaciji krajev, v katerih uprizarjajo pasijonske igre iz različnih držav.

Leta 1984 je na uradno srečanje v LOUDÉAC (Francija) prispelo 10 delegacij. Prvič je bila zasnovana listina krovne organizacije krajev, kjer uprizarjajo pasijonske igre, imenovana EUROPASSION.

Leta 1989 se je ob 75. obletnici obstoja skupine pasijonskih iger Loudéac na delovnem sestanku v kraju LOUDÉAC zbralo 16 delegacij, predvsem francoskih in španskih skupin. Kraji, v katerih uprizarjajo pasijonske igre, so okrepili željo, da se ohranjata svojevrstnost in izvirnost posameznih skupin in da se medsebojno spoštovanje ne okrni zaradi raznolikosti.

Skupine, ki uprizarjajo pasijonske igre, so si izmenjale predloge za reklame, fotografije ali video posnetke. Izrazile so tudi željo po skupni reviji. Nastala je LEVATE, revija Europassiona. Cilj Europassiona naj ne bi bil poenoten model upodobitev pasijonskih iger, bogastvo Europassiona naj bi bila raznolikost.

Leta 1990 so bile na srečanje v francoski MASEVAUX povabljene tudi nemške skupine. Izražena je bila želja po skupnem logotipu. Tajništvo je bilo začasno za-

upano Loudéacu, kraju pasijonskih iger. Istega leta je potekalo tudi mednarodno srečanje v nemškem kraju ÖTIGHEIM, ki so se ga udeležile tudi skupine iz Avstrije. Leta 1991 se je v kraju ST. MARGARETHEN (Avstrija) srečalo 13 skupin iz šestih držav.

Leta 1992 se je vabilu na srečanje v PARIS – MENILMONTANT (Francija) odzvalo 26 skupin. Prvič so prišle skupine iz Vzhodne Evrope (Poljska, Madžarska, Češka, Romunija). Slednje so želele po padcu komunizma zopet oživeti svojo staro tradicijo pasijonskih iger. Na srečanju so jim izkazali moralno in finančno podporo.

Leta 1993 so v nemškem kraju SÖMMERSDORF na prijateljskem srečanju sprejeli 27 delegacij iz 12 evropskih držav. Leta 1994 se je v španskem mestu CERVERA zbralo 18 delegacij. V francoskem kraju NANCY so zastopniki iz različnih držav pripravili temelje za vseevropsko združenje pasijonskih iger.

Leta 1995 je na srečanju v belgijskem kraju LIGNY 27 delegacij iz 12 držav uradno ustanovilo EUROPASSION kot združenje evropskih krajev, kjer uprizarjajo pasijonske igre. Izdelali so statut in o njem poglobljeno razpravljali. Josef Lang iz Auersmacherja (Nemčija) je bil soglasno izvoljen za glavnega sekretarja, Ligny je postal sedež Europassiona. Leta 1996 je 34 delegacij iz 12 držav v ST. MARGARETHENU (Avstrija) sprejelo statut Europassiona. Cilji združenja pasijonov EUROPASSION so:

- oznanjanje sporočila Kristusa z uprizoritvijo pasijona,
- kulturno in medsebojno povezovanje skupnosti pasijonskih iger,
- izmenjava izkušenj med posameznimi skupinami in pogovori o osnovnih vprašanih interpretacije pasijonov, ne da bi se pri tem okrnili raznolikost različnih skupin,
- vzpodbujanje vseh vrst verskih gledališč ali sakralnih uprizoritev, med katerimi je najpomembnejši Kristusov pasijon,
- organizacija prijateljskih in solidarnih povezav med posameznimi skupinami,
- vsaka skupina ima pri skupnih sejah svoj glas – neglede na število zastopnikov, uprizoritev in število gledalcev.
- Leta 1997 je v TEGELEN (Nizozemska) prišlo 23 delegacij.
- Leta 1998 je letno srečanje potekalo v kraju MENDRISIO (Švica). Idejo o predstavitvi Europassiona najdemo tudi na internetu.
- Leta 1999 je na evropsko srečanje v THIERSEE (Avstrija) prišlo 35 skupin, 43 delegacij je bilo leta 2000 v OBERAMMERGAU (Nemčija).
- Leta 2001 je na prvo srečanje Europassiona Vzhodne Evrope v kraj MARGYARPOLANY (Madžarska) prišlo 32 skupin. Spletna stran Europassion je bila uradno dostopna.

Organizirana so bila letna srečanja:

- 2002 – MONTEFOSCOLI (Italija); 27 delegacij
- 2003 – SEZZE (Italija)
- 2004 – NANCY (Francija); 26 delegacij
- 2005 – PULA (Hrvaška); 26 delegacij
- 2006 – LOBZENICA (Poljska); 25 delegacij
- 2007 – WINTRICH (Nemčija); 36 delegacij
- Ob 25. obletnici obstoja EUROPASSIONA je srečanje potekalo v kraju ESPARREGUERA (Španija).
- 2008 – Salmünster (Nemčija)
- 2009 – Neumarkt i.d. Oberpfalz (Nemčija)
- 2010 – Ferreira do Zezere (Portugalska)
- 2011 – Cantiano (Italija)
- 2012 – Schönberg (Belgija)
- 2013 – Erl (Avstrija)
- 2014 – Loudeac (Francija)
- 2015 – Sordevolo (Italija)
- 2016 – Cieszyn (Poljska)
- 2017 – Kecskemét (Madžarska)
- 2018 – Budaörs (Madžarska)

Za prihajajoča leta so kraji srečanj že določeni: 2019 – Tullins (Francija), 2020 – Tirschenreuth (Nemčija), 2021 – Škofja Loka (Slovenija), 2022 – Esparreguera (Španija).

Vsak pasijon ima svoj stil, posebnost, ki je pogosto del tradicije lastnega prostora in mu daje poseben čar. Nancy (Francija) npr. svoje odre pripravi v sejmskih dvoranah, Vergas (Španija) igra od 15. stoletja pred mestnim muzejem, Tegelen (Nizozemska), Budaörs (Madžarska) in ostale skupine igrajo na odrih na prostem, St. Margarethen (Avstrija) ima predstave v kamnolomu, Tullins in ostali kraji v cerkvi, Mariekerke (Belgija) na cerkvenem trgu, Ménilmontant, Auersmacher in mnogi ostali kraji uprizarjajo igre na majhnih odrih v dvoranah, Erl (Avstrija), skupine iz Španije in veliko ostalih skupnosti igrajo v lastnih, velikih pasijonskih gledališčih. Veliko skupin povezuje upodobitev pasijona s procesijami. Vsak režiser izbere svoj stil v tistih okvirih, znotraj katerih ima najboljše možnosti za predstavitev. Uprizoritve največkrat izvedejo brez finančne podpore krajevnih občin.

»Razglasitev božjega sporočila lahko poteka v različnih oblikah. Po mojem mnenju je gledališče za to najbolj primerno.« (Sestra Emmanuella)

Aleksander Igličar

33. SKUPŠČINA ZDRUŽENJA EUROPASSION V KECSKEMÉTU NA MADŽARSKEM

V madžarskem pasijonskem mestu Kecskemét je bila od 8. do 11. junija 2017 33. redna letna skupščina združenja evropskih pasijonskih mest Europassion, katerega članica je od leta 2008 tudi Škofja Loka. Skupščine se je udeležilo 34 delegacij iz 14 evropskih držav. Škofjo Loko je zastopal Jože Štukl¹, mag., stalni predstavnik Občine Škofja Loka pri Europassionu. Osrednja pozornost srečanja je bila namenjena 500-letnici evropske reformacije.

Mesto Kecskemét ima okrog 110.000 prebivalcev in je osmo največje madžarsko mesto, ki leži 80 km južno od glavnega mesta Budimpešte. Udeleženci skupščine so si ogledali Pasijon Jezusa Kristusa, ki so ga v okviru gledališča Katona

¹ Jože Štukl, mag., zaradi prezasedenosti ni utegnil napisati poročila, zato je vsebina prispevka povzeta iz gradiva, ki sta ga prijazno poslala Josef Lang in Franz Miehl.

József Kecskemét pripravili madžarski pasijonci na odprtem prizorišču v naravi. Vsebina pasijona izhaja iz tradicije madžarske skupnosti Pavlincev.

Udeležence skupščine Europassion, ki je bila v soboto 10. junija 2017, so uvo doma nagovorili predsednik združenja Josef Lang iz Auersmachera v Nemčiji, ki je imel tudi referat ob 500-letnici reformacije, predstavnik domačinov Péter Cseke, duhovni vodja Europassiona monsignor Fausto Panfili iz Italije in zakladnik združenja Lex Houba iz Belgije.

V nadaljevanju so razpravljali predstavniki pasijonskih mest iz Italije, Španije, Avstrije, Nemčije in iz drugih držav, ki so veliko pozornosti namenili možnostim vpisa pasijonov na Unescov reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščne človeštva. K temu jih je nedvomno vzpodbudil vpis *Škofjeloškega pasijona* na ta prestižni seznam, saj je bil to sploh prvi pasijon, ki je bil vpisan v Unescov seznam. Razpravljalci so razmišljali o tem, ali bi kazalo vpisati vsak pasijon posebej ali naj se povežejo oziroma združijo ter izvedejo skupen vpis, saj je pasijonska tradicija v sicer različnih evropskih mestih zelo podobna. Izkušnje z vpisom na Unescov seznam je seveda predstavil tudi Jože Štukl in udeležencem razdelil *Pasijonske doneske 12/2017*, v katerih je bil postopek priprav in vpisa podrobneje opisan.

Očitno bo možnost vpisa na Unescov seznam pomembna tema tudi na prihodnjih skupščinah združenja Europassion. 34. skupščina bo prav tako na Madžarskem, in sicer od 31. maja do 3. junija v mestu Budaörs, ki se nahaja 10 km jugozahodno od Budimpešte. Leta 2021 po bo skupščina združenja Europassion potekala v Škofji Loki, ko bo naslednja uprizoritev *Škofjeloškega pasijona* povezana s praznovanjem 300-letnice zapisa besedila, ki ga je zapisal pater Romuald.

Aleksander Igličar

PONOVEN OGLED PASIJONA V HOŘICAH NA ŠUMAVE

V prejšnji številki *Pasijonskih doneskov* je Jernej Tavčar pripravil obširen zapis o obisku večje skupine loških pasijoncev avgusta 2014 v kraju Hořice na Šumave, ki se nahaja na jugu Češke, blizu Češkega Krumlova, in ogledu njihovega Pasijona. Veseli smo, da so se med loškimi in češkimi pasijonci stkale trdne vezi prijateljstva, ki so privedle do ponovnega obiska in ogleda Pasijona, ki ga Čehi pripravijo vsako leto. V letu 2017 so ga uprizorili na prvi julijski vikend, takoj po zaključku šolskega leta. Sredi junija je bila prva uprizoritev v bližnjem Češkem Krumlovu, v začetku julija pa dve uprizoritvi v domačih Hořicah.

Z ženo Mileno sva se na pot odpravila že v petek in najprej obiskala gospo Dano Červovo, ženo pokojnega Jana, s katerim sta si ogledala *Škofjeloški pasijon* leta 2015. Pridružila se nam je tudi hčerka Danuša, ki bi morala kot statistka sodelovati v Pasijonu, a so ji prehude bolečine v križu to preprečile. V pogovoru sta predlagali, da bi jo lahko zamenjala Milena, ki je bila sprva malo bojazljiva, a se je pustila pregovoriti, saj je v njej že dolgo tlela želja po sodelovanju v ljudskih gledaliških predstavah. Zvečer pa sva obiskala tudi Veroniko in Mira Kutlaka, ki sta glavna gonilna sila pasijonske uprizoritve v Hořicah.

V soboto, 1. julija, sva se dopoldan odpravila na izlet v obširne gozdove Šumave, kjer izvira reka Vltava. Zgodaj popoldan pa sva odhitela na generalko, kjer se je Milena seznanila s svojo vlogo. V veliko pomoč ji je bila Dana, ki je bila ves čas ob

Milena Igličar in Miro Kutlak pred generalko.

Prizor zadnje večerje, v vlogi Jezusa Tomaš Francu, desno Miro Kutlak kot učenec.

Milena Igljčar v Pasijonu, levo Veronika Kultakova, desno Dana Červova.

njej in jo vodila po prostoru. Pasijon se odvija v naravnem amfiteatru, ki pasijonski vsebini Jezusovega trpljenja dodaja nagovarjajoča sporočila.

Češki pasijonci, s katerimi smo se že srečali, so bili zelo veseli najinega obiska. Po zaključku generalke sva jim izročila izvode *Pasijonskih doneskov 12/2017* in jim prenesla pozdrave loških pasijoncev ter jim seveda z radostjo v srcu povedala, da je bil *Škofjeloški pasijon* kot prvi pasijon vpisan na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva. Kar malce nam zavidajo in pravijo, da bodo z vpisom poskusili tudi sami.

Večerna uprizoritve pasijona je bila zelo nagovarjajoča. Na začetku je prizorišče osvetljevala dnevna svetloba, ki je v času predstave pojemale, zaključek smo dočakali v prijetni temini sveže poletne noči. Mileni je šlo zelo dobro in notranje je bila zelo hvaležna, da se je pustila pregovoriti. Od blizu je začutila češko pasijonsko energijo in navdušenje igralcev, ki jih iz leta v leto nagovarja, da sodelujejo. Morda pa bo kdo izmed njih leta 2021 sodeloval tudi pri uprizoritvah *Škofjeloškega pasijona*. Kdo ve, prepustimo se pasijonskemu vetru, ki duhovno povezuje vse pasijonce. Medsebojne vezi smo dolgo v noč utrjevali ob češkem pivu v lokalu ob gledališču, nad katerim lepo uspeva lipa pasijonskega prijateljstva »Tilia Europassionis«, ki smo jo zasadili ob prvem obisku avgusta 2014.

Druženje čeških in loških pasijoncev v zavetju »Tilia Europassionis«, vse foto Aleksander Igljčar

Urška Florjančič

KRISTUSOV PASIJON V KAPELAH SVETIŠČA BOM JESUS DO MONTE NA PORTUGALSKEM

Na severu Portugalske, v bližini mesta Braga, stoji na vrhu hribčka cerkev, posvečena Dobremu Jezusu (Bom Jesus do Monte), do nje pa vodi mogočno baročno stopnišče, ob katerem so postavljene kapele s prizori Kristusovega pasijona (Via Crucis). Po tem križevem potu smo se družine iz Slovenije na romanju v Fatimo povzpele v soboto, 28. oktobra 2017.

Portal ob vstopu na stopnišče, ki vodi do svetišča Bom Jesus

Prva znana omemba kapele na vrhu griča je iz leta 1373. Ta kapela, ki je bila posvečena Svetemu križu, je bila predelana v 15. in 16. stoletju. Leta 1629 so zgradili romarsko cerkev, ki so jo posvetili Dobremu Jezusu. Imela je 6 kapel, posvečenih Kristusovemu pasijonu.

Svetišče kot ga poznamo danes, so začeli graditi leta 1722 pod okriljem nadškofa iz Brage. Njegov grb lahko še danes vidimo nad mogočnim portalom ob vstopu na mogočno stopnišče ob vznožju hriba. V tej fazi gradnje so postavili prvi del stopnišča, ob katerem stojijo kapele, posvečene postajam križevega pota (Via Crucis). V vsaki kapeli so postavljeni kipi, izdelani iz gline (terra cotta) v naravni velikosti, ki prikazujejo posamezne prizore iz Kristusovega pasijona.

V naslednji fazi so dogradili mogočno stopnišče, ki ima cikcak obliko in na njem postavili pet vodnjakov, ki simbolizirajo vseh pet čutil: vid, voh, sluh, dotik, okus. Na vrhu stopnišča so okoli leta 1725 postavili baročno cerkev.

Okoli leta 1781 so začeli dograjevati še tretji del stopnišča, tudi v cikcak obliki, s tremi vodnjaki, ki simbolizirajo tri teološke kreposti oz. čednosti: vero, upanje in dobroto (ljubezen). Na mestu stare cerkve so leta 1784 začeli graditi novo v neoklasicističnem slogu. Notranjost so opremili v začetku 19. stoletja, posvečena pa je bila leta 1834. Glavni oltar prikazuje križanje. Na ploščadi pred cerkvijo stoji osem kipov ljudi: štirje ponazarjajo osebe, ki so Jezusa obsodile (Ana, Kajfa, Herod, Pilat), štirje kipi pa predstavljajo osebe, ki so poskrbele za Jezusov pokop (Jožef iz Arimateje, Nikodem, rimski stotnik in Pilat, ker je dovolil, da Jezusa snamejo in položijo v grob).

Zaključek prvega (najstarejšega) dela stopnišča in vstop v drugi in tretji del stopnišča v cikcak obliki

Podobe Kristusovega pasijona na sveti poti k svetišču Bom Jesus

Vse do vrha stopnišča je postavljenih štirinajst kapel s podobami Kristusovega trpljenja, ki nam približajo prizore posameznih postaj križevega pota (slike spodaj). Nekateri prizori so prikazani tudi v samem svetišču na vrhu hriba in na ploščadi ob cerkvi.

Kapela zadnje večerje / Capela da Última Ceia

Kapela Kristusovega trpljenja v vrtu Getsemani / Capela da Agonia ou do Horto

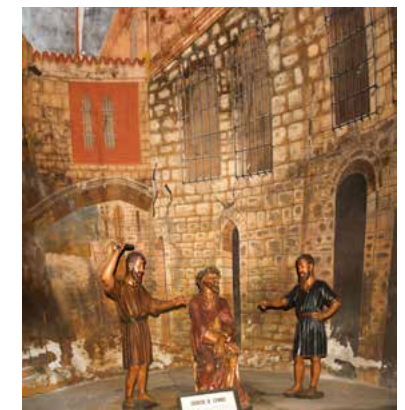
Kapela Judeževega poljuba ali Jezus primejo / Capela da Prisão + kapela

Kapela teme ali Jezus v ječi / Capela das Trevas

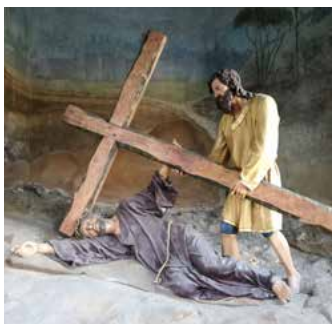

Kapela bičanja / Capela da Flagelação

Kapela kronanja s trnjevo krono / Capela da Coroação de Espinhos

Kapela Simon iz Cirene pomaga Jezusu nositi križ / Capela das Quedas ou do Cireneu

Kapela poti na Kalvarijo (Veronika poda Jezusu potni prt, Jezus sreča jeruzalemske žene, Jezus trikrat pade pod križem) / Capela da Subida para o Calvário

Kapela križanja ali Jezusa pribijejo na križ / Capela da Crucifixaõ

Kapela dviganja križa / Capela do Levantamento / A Capela do Levantamento

Kapela snemanja s križa / Capela da Descida da Cruz

V treh oktagonalnih kapelah za cerkvijo, ki so jih zgradili leta 1760, so prizori dogodkov, ki so sledili križanju (npr. srečanje Jezusa z Marijo Magdaleno).

Na trgu evangelistov za cerkvijo so postavljeni kipi štirih evangelistov in več kapel, ki prikazujejo dogodke, ki so sledili Jezusovi smrti na križu, in sicer:

- Kapela polaganja v grob ali maziljenja (ali solza) / Capela da Deposição no Túmulo ou Unção (ou das lágrimas)
- Kapela vstajenja / Capela da Ressurreiçãõ
- Kapela prikazanja Jezusa Mariji Magdaleni / Capela da Apariçãõ de Cristo a Santa Maria Madalena
- Kapela Vnebohoda / Capela da Ascensãõ
- Kapela srečanja v Emavsu / Capela do Encontro de Emaús

Simbolika vodnjakov na stopnišču svetišča

Cikcak stopnišče svetišča Bom Jesus se začneja z Vodnjakom petih ran; njegove vode izvirajo iz petih odprtih, ki pomenijo pet Kristusovih ran in pet ščitov na portugalskem grbu. Na vsaki izmed naslednjih ravni je vodnjak, ki simbolizira enega izmed petih čutov. Voda priteka iz oči, ušes, nosa in ust, tip pa simbolizira figura, ki z obema rokama drži vrč, iz katerega teče voda. Ta simbolika pomeni, da morajo romarji premagati zemeljske skušnjave čutov, preden so deležni glavnih kreposti – vere, upanja in usmiljenja – ki so simbolično predstavljene z vodnjaki treh čednosti. Ob stopniščni ograji stojijo številni kipi oseb iz Stare zaveze.

V 19. stoletju so okolico cerkve in stopnišče razlastili in ju spremenili v park. Leta 1882 so postavili vzpenjačo na vodni pogon (water balance Bom Jesus funicular), da bi povezali mesto Braga s svetiščem. To je bila prva vzpenjača na Iberškem polotoku in je še vedno v uporabi.

Cerkev, posvečena Dobremu Jezusu (Bom Jesus do Monte)

ZA ZAKLJUČEK: ZAKAJ SMO ODŠLI NA SVETO POT V FATIMO?

V jubilejnem letu praznovanja Marijinih prikazovanj v Fatimi smo se z Družinsko akademijo podali na romanje v Fatimo. V času od 27. do 31. oktobra 2017 nas je 13 družin, 59 romarjev, od tega 37 otrok v starosti od 1 do 17 let obiskalo Portugalsko in posebne kraje Božje milosti, kjer je Marija pred 100 leti po treh otrocih ves svet povabila k zvesti molitvi rožnega venca in darovanju žrtev za spreobrnjenje grešnikov, napovedala težek boj med Bogom in satanom na področju svetosti družine, zakona in življenja ter končno zmago Njenega Brezmadežnega Srca.

Fatima, od obale Atlantskega oceana 50 km oddaljeno mesto, je bila še pred 100 leti majhna, nepomembna vas. Vse se je spremenilo, ko se je od 13. maja do 13. oktobra 1917 vsakega 13. dne v mesecu prikazala Gospa v belem trem pastirčkom: Luciji, Jacinti in Frančišku. Po številnih čudežih, ki so se potem tam dogajali, se je Fatima do danes razvila v svetovno znano romarsko središče. Bog je izbral majhno in revno vas, da spregovori svetu. Glavne vloge v tej zgodbi pripadajo trem otrokom, ki so imeli čista in odprta srca za Marijin klic. Najsi bo obiskovalec Fatime vernik ali ne, v srcu goreč ali dvomljivec, Fatima je posvečen kraj, je kraj, ki te navda z mirom in te blagoslavlja.

V Fatimi smo obiskali kapelico prikazovanj, ki je postavljena točno na kraju, kjer je rasla črnika, na kateri se je prikazala Marija. Kapelica stoji sredi velikega trga, ki sprejme okoli milijon ljudi. Na desni strani kapelice je bazilika Rožnovenske Gospe, kjer so pokopani vsi trije vidci. Zunanost spominja na baziliko Sv. Petra v Rimu, notranost cerkve pa krasi Marijin kip pred oltarjem, ki je narejen po opisu Marije, kot so jo videli pastirčki. 13. maja leta 1981, na dan, ko se katoliška cerkev spominja prvega Marijinega prikazanja v Fatimi, je bil izveden napad na papeža Janeza Pavla II. v Rimu. V zahvalo za čudežno preživetje je tedanji papež, sedaj že sveti Janez Pavel II, dal metek, ki ga je ranil, vgraditi v Marijino krono v Fatimi. Na levi strani pa je bazilika Sv. Trojice (ima 8.600 sedežev), za katero je naredil mozaik Slovenec, svetovno priznani bogoslužni umetnik p. Marko Ivan Rupnik DJ.

Poleg Fatime smo obiskali še mnoge druge čudovite kraje na Portugalskem, s čimer smo obogatili naše duhovno popotovanje. Portugalska je ena od najlepših dežel v Evropi s številnimi mogočnimi cerkvami in samostani, čudovito naravo, bogatim ljudskim izročilom, slikovitimi vasicami in lepimi mesti kot so Porto, Bom Jesus, Coimbra, Batalha, Nazare, Lizbona, ...

Naše romanje v Fatimo je bilo krona večletnih priprav na obhajanje 100-letnice milostnih dogodkov v Fatimi. V župniji Stara Loka smo več let zapored na pobudo župnika Alojza Snoja obhajali pobožnost petih prvih sobot na fatimski način. Letos smo na dogodkih MarijaDA – BODI DAR s pesmijo in osebnimi pričevanji živeli Marijin klic. Pred odhodom v Fatimo pa smo udeleženci roma-

Fatimski romarji smo obiskali vasico Aljustrel, kjer so živeli fatimski pastirčki Frančišek, Jacinta in Lucija. Po poti, po kateri so hodili pastirji iz svoje vasi v Irijsko dolino, kjer jih je leta 1917 obiskovala Devica Marija, je danes urejena sveta pot s štirinajstimi postajami križevega pota. Tudi mi smo jo prehodili v molitvi. Sklenili smo jo pri kapeli sv. Štefana, kjer je nastala tudi pričujoča fotografija. Kapelo in vseh štirinajst postaj so postavili madžarski katoličani, ki so pribežali na zahod pred sovjetsko zasedbo Madžarske.

Avtorji fotografij: Marjan Debeljak, Jakob Florjančič, Jakob Habicht, Gašper Markelj, Rok Oblak

nja imeli dvodnevno duhovno pripravo v Stični, kjer smo se prvi dan udeležili čudovite slovesnosti slovensko-hrvaškega srečanja s fatimsko Marijo. V skupni molitvi dveh sosednjih narodov se nas je 7000 romarjev vseh generacij združilo ob Mariji, ki nam s svojo besedo in zgledom kaže pot skozi vsakodnevne izzive, pot povezanosti in preseganja razprtij, in nam daje najmočnejše orožje za boj proti zlu – molitev rožnega venca!

Na romanje, ki je sveta pot, smo se odpravili, da se Bogu zahvalimo za Njegovo navzočnost v našem življenju in utrdimo naš odnos z Njim, da poživimo vero, da se učimo usklajevati svojo voljo z Božjo in da naravnamo svoj kompas na končni cilj, ki so nebesa. Z nami je bil duhovni vodja Branko Potočnik, duhovnik iz župnije Reteče. Za naše družine je bila to tudi velika šola potrpljenja in ponižnosti, priložnost za graditev in krepitev medsebojnih odnosov, čudovit zgled za otroke kako skozi življenje vsak trenutek potovati v prijateljstvu z Bogom. Hvala Gospodu, da nas je zbral in povezal v eno veliko družino!

PASIJONSKE PODOBE

MARTA JAKOPIČ KUNAVER, ki je po temeljni likovni izobrazbi arhitektka, od sredine osemdesetih let preteklega stoletja kontinuirano deluje na slikarskem področju. Motivni svet njenega slikarstva je praviloma povezan s svetopisemsko motiviko in s poglobljanjem v duhovnost s sredstvi likovne umetnosti, posredno pa tudi z iskanjem vedrega, radoživega likovnega občutja, v katerem ni potrebno ločevati med harmoničnim utripom živahnih, optimističnih barv, igrive motivike in likovnih elementov in želeno slikarkino življenjsko ubranostjo. Marta Jakopič Kunaver je razvila prepoznaven likovni izraz, ki ga lahko razumemo predvsem kot osebno obarvane likovne meditacije o krščanskih motivih in simboliki, pravljičnih mitih in vsebinah, ki se vežejo nanje. Ti motivi so vsajeni v človekovo podzavest, zato jih lahko vselej prepoznamo, četudi slikarka pri motivni interpretaciji uporablja nekatere principe slikarskega modernizma, ki ne stremijo k podrobnemu pripovednemu ponazarjanju upodobljenega, temveč k oblikovanju slikovnega polja, pri katerem je vsakemu njegovemu delčku namenjena enaka slikarkina pozornost.

Nosilka razpoloženja na podobah Marte Jakopič Kunaver je barva, ki jo slikarka pogosto povezuje v sosledja, s pomočjo katerih ji uspe poustvariti vtis svetlobnega žarenja, kot ga srečamo pri barvnih steklih. Tovrsten ustvarjalni pristop je razumljiv ob dejstvu, da je tudi sama oblikovala več vitrajev, ki krasijo cerkve, kapele in druge sakralne ter profane javne prostore. Odločitev za izrazito koloristično slikarstvo

Marta Jakopič Kunaver, **Križev pot**, 3. postaja, župnijska cerkev Rakek, mešana tehnika, 1999

je podkrepila tudi s podiplomskim slikarskim izobraževanjem pri Andreju Jemcu. Marta Jakopič Kunaver je za temeljno slikarsko izrazilo izbrala barvo. Slike in dela na papirju so skoraj do zadnjega kotička napolnjena z barvami, njihovo žarenje je tako intenzivno, da komajda zaznamo, da je pravzaprav površina platna ali papirja včasih prekrita z belo barvo, saj se slikarka zaveda dejstva, da tudi bela (pri delih na papirju so nekateri fragmenti neposlikani) lahko postane soustvarjalka podob.

Slikarski postopki, ki jih Marta Jakopič Kunaver uporablja so različni: nanašanje barv s čopičem, polaganje nanosov barv enega vrh drugega, zlivanje tušev, lepljenje papirjev. Na ta način je poudarjena struktura barve, ki se tudi tedaj, ko je slikarka dopustila barvi, da si sama utre pot po površini papirja ali platna, ne podreja zakonom težnosti. Slike so zasnovane kot mozaična celota, sestavljena iz ritmično razporejenih barvnih akcentov, črtne risbe, pik in vzorcev. Med sestavnimi deli prihaja do intenzivnega medsebojnega prepletanja. Sleherni delček kompozicij stremi k ravnovesju s sosednjimi delčki. Kot rečeno, Marta Jakopič Kunaver gradi svoje podobe s stopnjevanjem valovanja barv in prepletanjem razpoznavnih, abstrahiranih in nepredmetnih detajlov. Barva na slikah Marte Jakopič Kunaver ni dekorativno pomagalo, temveč konstrukcijsko sredstvo.

Podobno kot pri daljnih vzornikih (slikarji Paul Klee, Friedrich Hundertwasser, Marc Chagall, Henri Matisse, Ambrož Testen, arhitekt Antoni Gaudi), na katere so opozorili pisci o slikarstvu Marte Jakopič Kunaver, barva nima deskriptivne

Marta Jakopič Kunaver, **Križev pot**, 12. postaja, župnijska cerkev Rakek, mešana tehnika, 1999

Srce Jezusovo, 15x39cm, akril-mešana tehnika na papirju, 1999

vloge. Na to nas opozarja skopa uporaba zemeljskih barv. Razpoznavni znaki slikarkine barvne skale so postale rdeča, rumena in modra barva. Pri nekaterih motivih velja pomisliti tudi na simbolično pomenljivost barv.

Način nastanka slikarskih kompozicij Marte Jakopič Kunaver se zdi igriv, v resnici je skrbno premišljen in temelji na občutku za barvno-tonsko skladje in na harmoničnem prepletanju elementov stiliziranega predmetnega sveta, z likovnimi vzorci. Marta Jakopič Kunaver slika in riše brez predhodnih skic, zato nanosi barv nikoli niso mehanični, načrtovani vnaprej. Ta način oblikovanja kompozicij nudi nešteto možnosti, slikarka pa vselej izbira najbolj kultivirane, kajti samo na ta način iz različnih likovnih elementov lahko ustvari harmonično celoto. V njene slike in dela na papirju se zato lahko poglobimo, raziskujemo detajle, barvna in ornamentalno-dekorativna skladja ter sledimo povezovanju tako nastalih likovnih segmentov v oblike figur, živali, gradov, vasic in mest, cerkve, katedrale in v druge fantazijske ali konkretne motive, za katere se zdi, da jih je slikarka samo izvzela iz bogatega likovno-domišljjskega sveta, katerega neločljiv sestavni del so.

Vendar vselej lahko razberemo tudi rahločuten odnos do sporočilne note, ki jo vsebuje motivika. Vizualno privlačne in pomensko večplastne likovne pripovedi nastajajo lahko samo iz slikarkine razmišljujoče zazrtosti v duhovni svet, ki je pomembnejša od domišljjske igre svobodnih likovnih asociacij.

Marta Jakopič Kunaver po zaslugi sakralnih motivov – angel, Marija z Jezusom, Križev pot, svetniki idr. – spada med osrednje predstavnike sodobne religiozne umetnosti na Slovenskem. V vsakega od omenjenih motivov je slikarka vgradila lastna estetska merila. Danes so njen najbolj pogost sakralni motiv angeli, ki pojejo, igrajo na trobente, molijo. Naslikani so kot prijazna, tolažniška, smehljajoča bitja z mavričnimi metuljastimi krili. Stilizirana obravnava figur angelov in ozadja, arhaični obrazni tipi, poploščena iluzija prostora in barvitost nekje od daleč spominjajo na ljudsko umetnost.

Na radoživih slikarskih podobah srečamo tudi druge figuralne like in krščanske simbole. Lik velike ptice si lahko razlagamo prisposodbo poetičnega navdiha ali kot simbol Svetega Duha. Del posebnega slikarkinega predstavnega sveta, ki spominja na Raj, sveti gaj, sanjsko deželo ali pravljico iz Tisoč in ene noči, lahko postaneta tudi legenda o višnjegorskem polžu in Prešernova poezija. Ne nazadnje Marta Jakopič Kunaver lahko s sredstvi slikarskega jezika, ki neprestano stremi k povezovanju likovnih elementov v samosvoje celote, interpretira tudi portretno motiviko.

Le pri Križevem potu in pri samostojnih upodobitvah Križanega in Sočutne ni mogoče spregledati nekaterih izrazitih ekspresivnih poudarkov v interpretaciji figur in v barvah, s katerimi je Marta Jakopič Kunaver pospremila Jezusovo pot preko trpljenja do vstajenja. Motiv, ki velja za enega najpogostejših v krščanski umetnosti, je slikarka – podobno kot večina sodobnih sakralnih umetnikov – do

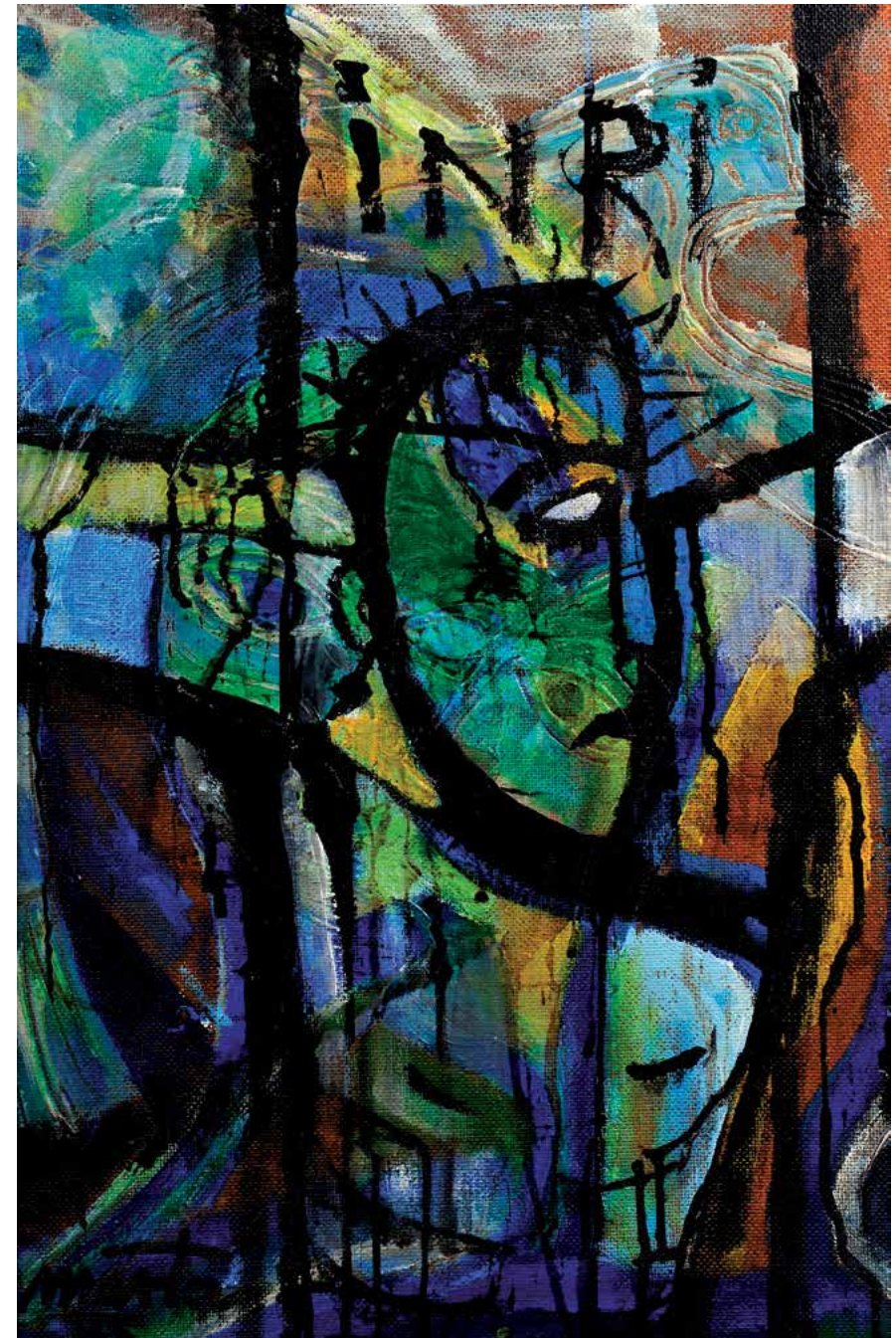
neke mere oblikovala na samosvoj način, brez tesnega opiranja na nazarenske kompozicijske obrazce, ki so se uveljavili v 19. stoletju. V štirinajstih postajah Križevega pota ponazorjena drama Jezusovega fizičnega in psihičnega trpljenja, ki vodi k vstajenju, lahko odpira tudi pot do premišljevanja o našem življenju in njegovem smislu. Kolikor sploh to omogočajo izhodišča in orodja, ki jih ima na voljo likovna kritika, lahko vsaj zaslutimo, da slikarka v Jezusovem potovanju od ene do druge postaje svojega križevega pota, ni razbirala tragičnosti, temveč je v motivih zaslutila predvsem Kristusovo odrešilno duhovno prisotnost.

O avtorici

Marta Jakopič Kunaver je bila rojena 1942 v Ljubljani. Že v času študija in po diplomi na FAGG –Arhitekturi se je veliko ukvarjala z grafičnim oblikovanjem: plakati, knjižno opremo in ilustracijo. Po več kot desetih letih dela kot svobodni arhitekt je začela z ustvarjanjem na področju slikarstva in s študijem specialke pri prof. A. Jemcu na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Od leta 1988 je članica Društva slovenskih likovnih umetnikov ZDSLJU, kasneje je postala tudi članica Društva umetnikov Ljubljane in SIAC (Societe Internationale des Artistes Chretiens). Njena barvna okna (vitraji) i krasijo cerkve, kapele in druge javne, tudi profane prostore v Sloveniji, Avstriji in Italiji. Njeno delo so tudi križevi poti v Sloveniji in Avstriji, Križani v Plečnikovi cerkvi v Šiški, oltarna slika v cerkvi v Gabrovici in mozaik Svetih treh kraljev na Sveti Gori pri Gorici. Leta 1996 je ob papeževem obisku poslikala vsa štiri vratca tabernaklja za papeževo maševanje v Ljubljani.

Marta Jakopič Kunaver imela preko sto samostojnih in skupinskih razstav doma in v tujini. Med drugim je razstavljala v Avstriji, Italiji (La Pigna v Rimu in v Trstu), v Španiji (v Barceloni v okviru mednarodnega kongresa SIAC in v Bilbao) in septembra 1993 na mednarodni razstavi sakralne umetnosti v Krakowu, ter na skupinski razstavah Slovenska umetnost na Finskem 2004 in Polyphonie 2007 – razstavi slovenskih umetnikov v okviru Kultur via Europa na Dunaju in St. Georgnu. Prejela je več nagrad za likovna dela: 1973 – Ars, Ljubljana, Ex-libris – mala grafika, odkupna nagrada Slovenijalesa; 1997 – odkupna nagrada Krke-Ljubljana; 1998 – Mednarodni ex-tempore Piran, velika oskupna nagrada žirije; 2001 – Delo meseca, Piran. Slikarka objavlja tudi članke s področja umetnosti. Poleg proze se je uveljavila tudi s poezijo, za katero je bila v Trstu dvakrat nagrajena.

ddr. Damir Globočnik

Križanje, 30x50cm, akril-mešana tehnika na platnu, 1997

Vstali, 16x42cm, akril-mešana tehnika na kartonu, 2006